

Johanna Moilanen

Tutkimus lastensuojelun
tukihenkilötoiminnan muutoksista
Relationaalinen näkökulma

Johanna Moilanen

Tutkimus lastensuojelun
tukihenkilötoiminnan muutoksista

Relationaalinen näkökulma

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
syyskuun 18. päivänä 2015 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on September 18, 2015 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista

Relationaalinen näkökulma

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 533

Johanna Moilanen

Tutkimus lastensuojelun
tukihenkilötoiminnan muutoksista

Relationaalinen näkökulma

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Ville Korhonen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-6279-1

ISBN 978-951-39-6279-1 (PDF)

ISBN 978-951-39-6278-4 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

ABSTRACT

Moilanen, Johanna

A study on changes to the practice of using support persons in child welfare –
A relational point of view

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 170 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 533)

ISBN 978-951-39-6278-4 (nid.)

ISBN 978-951-39-6279-1 (PDF)

The study focuses on changes to the practice of using support persons in the statutory municipally-organised child welfare by paying particular attention to the genesis of the practice in Finland in the 1970s and its current state in the 2000s and the 2010s. The practice of using support persons serves as a prism for exploring the changing relationships between the welfare state and civil society, professional social work and volunteer work and, eventually, between children and adults.

In the study, complementary theoretical ideas are adopted from several sources: relational sociology of childhood; Foucauldian governmentality research; and, chiefly, Pierre Bourdieu's relational sociology, especially his concepts of field, capital and doxa. A Bourdieusian approach orientates one to analyse the practice of using support persons as a relational practice located in the child welfare social work field.

The study applies a longitudinal qualitative research framework and is based on a data set comprised of both historical data and data from the 2000s and 2010s. The historical data includes social work case file records, other forms of documentary data and a social workers' group interview. The data from the 2000s and 2010s includes both documentary data and thematic interviews of support persons and some experts related to the practice.

The results indicate that the practice of using support persons evolved in the 1970s and has transformed thereafter through struggles between the agents that occupy interrelated positions in the field of child welfare social work. These struggles have been in regard to the field's legitimate value and the autonomy of the field in relation to other social fields.

The social and cultural resources valued in the practice are today linked with the 'ordinariness' which is a part of a familist interpretation of what being a support person contains. The ordinariness, as a specific form of cultural capital, is believed to be convertible into familial resources (capital) which professional social work cannot deliver to children. One conclusion is that the idea of the normality and the naturalness of the nuclear family model is the underlying foundational belief (doxa) of the practice of using support persons in the field of child welfare social work.

Keywords: practice of using support persons, child welfare social work, voluntary work, history of the Finnish child welfare, relational sociology, child–adult -relations

Author's address Johanna Moilanen
JAMK University of Applied Sciences
P.O. Box 207 (Piippukatu 3)
FI-40101 Jyväskylä, Finland
johanna.moilanen@jamk.fi

Supervisors Professor Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Professor Mirja Satka
Department of Social Research
University of Helsinki, Helsinki, Finland

Reviewers Professor Juha Hämäläinen
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland, Kuopio, Finland

Adjunct Professor Pirkko-Liisa Rauhala
Department of Social Research
University of Helsinki, Helsinki, Finland

Opponent Adjunct Professor Pirkko-Liisa Rauhala
Department of Social Research
University of Helsinki, Helsinki, Finland

ESIPUHE

Väitöskirjatyölleni ovat antaneet tukensa monet ihmiset ja tahot, pitkällä taipaleella rinnalla ovat kulkeneet useat. Lausun sydämelliset kiitokseni kannustaville ja pitkämielisille ohjaajilleni, professori Mirja Satkalle ja professori Mikko Mäntysaarelle. Mikolle erityinen kiitos luottamuksesta työn valmistumiseen sekä kustoksena toimimisesta. Mirjalle erityinen kiitos akateemiseen maailmaan johdattelusta ja oppaana olemisesta. Kiitos Mirja myös mahdollisuudesta liittyä vuosina 2007–2009 johtamaasi tutkimushankkeeseen.

Lämpimät kiitokseni professori emerita Leena Alaselle tuesta ja mahdollisuudesta olla mukana vuosina 2010–2013 poikkitieteellisessä IPS-tutkimushankkeessa. Olen ollut etuoikeutettu voidessani mainittujen hankkeiden kautta osallistua kahteen tutkimusryhmään. Jyväskylän päässä tahdon kiittää Johanna Kiiliä, Anna Siippaista ja Mari Vuorisaloa sekä Sofia Perälää, joka auttoi minua monin tavoin aineistojeni kanssa. Helsingin suunnassa kiitän Susanna Hoikkalaa, Elina Pekkarista, Timo Harrikaria ja Maria Tapola-Haapalaa.

Esitän parhaimmat kiitokseni työni esitarkastajille professori Juha Hämäläiselle ja dosentti Pirkko-Liisa Rauhalalle. Palautteenne oli erittäin arvokas loppusuoran kriittisen pohdinnan ja työn viimeistelyn kannalta. Dosentti Pirkko-Liisa Rauhalaa kiitän myös vastaväittäjäksi lupautumisesta.

Työskentelin vuosina 2008–2010 tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen sosiaalityön yksikössä. Kiitokseni silloiselle työyhteisölle. Professori Marjo Kurosta kiitän moninaisesta tuesta vuosien varrella ja vielä aivan loppumetreilläkin. Kiitos tutkijakollegoille ja ystäville, erityisesti Johanna Kiilille, Minna Niemelle, Kati Närhille, Anu-Riina Svenlinille ja Mia Tammelinille, innostavista keskusteluista ja vertaistuesta. Johanna kiitän erikseen yhteisistä projekteista ja monivuotisesta ystävyyydestä.

Vuosina 2008–2010 osallistuin myös SOSNETin tutkijakouluryhmään oheispaikkalaisena. Lausun kiitokseni ryhmän ohjaajille, Irene Roivaiselle, Mirja ja Satkalle ja Kyösti Urposelle sekä kaikille ryhmäläisille. Entisellä työyhteisölläni Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa oli väitöskirjan alkuliekkiin puhaltamisessa ja kokeiluihin kannustamisessa tärkeä merkitys. Pidän ”Koskekokeimuksia” edelleen hyvin arvokkaina.

Lämmin kiitokseni teille tutkimukseen haastateltavina osallistuneet tukihenkilöt ja asiantuntijat siitä, että annoitte kokemuksenne ja näkemyksenne käyttööni. Suuri kiitos kuuluu lisäksi arkistotyöskentelyssä auttaneille asiantuntijoille: Jyväskylän kaupungin keskusarkistossa Tuula Satosaarelle ja Juha Salmenojalle sekä sosiaali- ja terveystalokeskuksen arkistossa Riitta Autiolle. Arvostan myös kokoomateosten toimittajilta ja artikkelien anonyymeiltä referree-lukijoilta saamiani rakentavia kommentteja.

Olen saanut tutkimustyöskentelyä varten taloudellista tukea Haukkalan lastenpsykiatrisen hoitolaitoksen kannatusyhdistykseltä, Niilo Helanderin säätiöltä ja Jyväskylän yliopiston tohtorikoulutusmäärärahoista sekä Suomen Akatemian rahoittamasta IPS-hankkeesta (*Intergenerational partnerships: Emergent forms for promoting children's well-being*). Esitän rahoittajille kiitokseni tutkimuk-

sen mahdollistamisesta. Nykyinen työnantajani Jyväskylän ammattikorkeakoulu on tukenut opiskeluni toimivapaan ja tuetun opintovapaan muodossa ja myös kollegat ovat olleet hengessä mukana, mistä esitän suuret kiitokseni.

Kiitän lämpimästi vanhempiani ja veljiäni puolisoineen tuesta ja kaikenlaisesta avusta taipaleen varrella. Puolisoni vanhempia kiitän erityisesti lapsenhoitoavusta. Ystävilleni suuri kiitos kuuntelemisesta ja keskusteluista, jotka ovat valaneet uskoa pitkän ja joskus valaisemattomankin tien kulkijaan.

Kiitoksella omistan työn rakkaimmilleni, Veeralle ja Villelle.

Jyväskylässä 4.8. 2015
Johanna Moilanen

KUVIOT

KUVIO 1	Tutkimusprosessin vaiheet ja ajallinen kulku.....	55
KUVIO 2	Suojeluvalvontaan määrättyjen lasten määrän kehitys v. 1954–1969 (lähteet: SVT XXI A11; B4–13)	83
KUVIO 3	Suojeluvalvonnassa ja tukihenkilötoiminnassa olleiden lasten ja nuorten määrän kehitys v. 1970–1983 (lähteet: SVT XXI B:14–25)	88
KUVIO 4	Tukihenkilötoiminnan avaintoimijat, toimijoiden väliset suhteet sekä tukisuhteen ”tekemisen” prosessi – paikallinen esimerkki 1970-luvulta	93
KUVIO 5	Tukihenkilötoiminnan avaintoimijat, toimijoiden väliset suhteet sekä tukisuhteen ”tekemisen” prosessi – paikallinen esimerkki 2010-luvulta	103
KUVIO 6	Hahmotelma pääoman muodoista lastensuojelun sosiaalityön kentällä – case tukihenkilötoiminta	108
KUVIO 7	Tukihenkilötoimintaan liittyvien henkilöaktien seulonnan ja valikoinnin prosessi	160

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Näkökulmat, tutkimuskysymykset ja -aineistot sekä ajallinen näkökulma artikkeleittain	19
TAULUKKO 2	Tutkimusaineistokokonaisuus ja eri osa-aineistoissa tarkasteltavat teemat	56
TAULUKKO 3	Asiakasasiakirja-aineiston osa-aineistot, niiden säilytyspaikat, tunnisteet ja määrä mapeittain sekä aineistosta löydettyjen aktien määrä ja ajallinen paikantuminen.....	157

LUETTELO ALKUPERÄISISTÄ ARTIKKELEISTA

- Artikkeli I** Moilanen, Johanna 2006. Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 149-168.
- Artikkeli II** Moilanen, Johanna 2011. Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja sukupolvisuhteiden muuttuva hallinta. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino, 279-318.
- Artikkeli III** Moilanen, Johanna, Kiili, Johanna & Alanen, Leena 2014. The practice of using support persons in the Finnish child welfare field. Towards a relational analysis. Teoksessa Timo Harrikari, Pirkko-Liisa Rauhala & Elina Virokannas (toim.) *Social Change and Social Work. The Changing Societal Conditions of Social Work in Time and Place*. Farnham: Ashgate, 175-192.
- Artikkeli IV** Moilanen, Johanna, Kiili, Johanna & Alanen, Leena 2015. Struggling to support. Genesis of the practice of using support persons in the Finnish child welfare field. Teoksessa Leena Alanen, Liz Brooker & Berry Mayall (toim.) *Childhood with Bourdieu*. London: Palgrave, 165-187.

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

LUETTELO ALKUPERÄISARTIKKELEISTA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Lastensuojelun vapaaehtoistyön monia konteksteja	11
1.2	Kysymyksenasettelu.....	14
1.3	Tutkimuksen muoto ja rakenne.....	17
2	TEOREETTIS-METODOLOGISET KIINNEKOHDAT, TUTKIMUSKOHDDE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
2.1	Liikkeellelähtö: lapsuudensosiologia, sukupolven käsite ja relationaalisuus	22
2.2	Kokeiluja: nykyisen historia ja hallinnan analytiikka	24
2.2.1	Nykyisen historian lähtökohtia.....	25
2.2.2	Hallinnan analytiikan orientaatio.....	26
2.2.3	Foucaultilaisen ajattelutavan merkitys tässä tutkimuksessa..	28
2.3	Kohti Bourdieun relationaalista sosiologiaa.....	29
2.3.1	Relationaalisen ajattelutavan lähtökohdat	30
2.3.2	Avainkäsitteet: kenttä, pääoma ja habitus.....	31
2.3.3	Kritiikkiä ja sovelluksia.....	38
2.3.4	Bourdieu muutoksen sosiologina	41
2.4	Tutkimuskohteen käsitteellinen jäsennys ja tutkimuskysymykset...	42
2.4.1	Lastensuojelun sosiaalityön kentän hahmottelua	42
2.4.2	Tukihenkilötoiminta lastensuojelun sosiaalityön kentän relationaalisena käytäntönä	46
2.4.3	Tutkimustehtävä ja -kysymykset	47
3	TUTKIMUSSTRATEGIA, AINEISTOT JA ANALYYSI.....	49
3.1	Tutkimusstrategia ja tieteenfilosofiset lähtökohdat	49
3.1.1	Sosiaalitieteiden ja historiantutkimuksen rajamaastossa?	49
3.1.2	Laadullinen pitkittäistutkimus tutkimusstrategiana	51
3.1.3	Tieteenfilosofiset lähtökohdat	52
3.2	Tutkimusaineistot: henkilöakteista haastatteluihin.....	53
3.2.1	Metodologiset lähtökohdat ja aineistokokonaisuus	53
3.2.2	Historia-aineisto	57
3.2.3	2000- ja 2010-lukujen aineisto.....	58
3.2.4	Aineistoihin liittyviä epistemologisia tarkennuksia	59
3.3	Aineistojen analyysi	62
3.3.1	Analyttiset lähtökohdat	62

3.3.2	Aineistojen järjestäminen ja käsittely analyysia varten.....	63
3.3.3	Relationaalisen analyysin soveltaminen.....	64
3.4	Eettisiä näkökohtia ja itsereflektioita	66
3.4.1	Lastensuojelu, historia ja eettisyys	66
3.4.2	Tutkijan suhde tutkimukseensa	68
4	RELATIONAALINEN TULKINTA TUKIHENKILÖTOIMINNAN MUUTOKSISTA	71
4.1	Suojeluvalvonnan perintö	73
4.1.1	Suojeluisaruksia, apumiehiä, kotineuvoja.....	73
4.1.2	Suojeluvalvonta lastensuojelulakiin 1936.....	76
4.1.3	Saako valvonta jalansijaa?.....	78
4.1.4	Vakiinnuttamisen vuosikymmenet	80
4.2	Tukihenkilötoiminnan muodostuminen 1970-luvulla	84
4.2.1	Eroon kontrollista – kentän doksa muuttuu	84
4.2.2	Paikallinen esimerkki toimijoista ja suhteista	90
4.2.3	Perhe symbolisen pääoman generaattorina	94
4.2.4	Luonnostelmaa tukihenkilöhabituksesta	96
4.3	2000- ja 2010-luvuille modifioitu tukihenkilötoiminta.....	98
4.3.1	Siirtymiä sosiaalityön ja lastensuojelun kentillä.....	98
4.3.2	Uusia toimijoita, uusia suhteita: paikallinen esimerkki	101
4.3.3	”Tavallisen” perheen voima	104
4.3.4	Tukihenkilönä eri kenttien risteyskohdassa	106
4.4	Yhteenveto tutkimustuloksista	108
5	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	113
5.1	Kriittisiä näkökulmia tutkimukseen	113
5.2	Tutkimuksen teoreettinen ja käytännöllinen merkitys	115
5.3	Tukihenkilöt matkalla yhteisöihin, markkinoille vai minne	119
	SUMMARY	122
	LÄHTEET	126
	KIRJALLISUUS	130
	LIITTEET.....	154

1 JOHDANTO

1.1 Lastensuojelun vapaaehtoistyön monia konteksteja

Isällä on kaksi poikaa, Pekka ja Paavo. *Pekka* sairastuu umpisuolentulehdukseen, isä saattaa hänet sairaalaan, lääkäri hoitaa tapauksen ja isä aikanaan suorittaa laskun sairaalahoidosta. *Paavo* taas eksyy eräänä iltana toveriseuraan, jossa nuoret kokeilevat viinan makua. Poliisi korjaa heikkokuntoisen Paavon, määrää 16-vuotiaalle nuorukaiselle sakon, jonka isä maksaa selviteltyään sitä ennen oikean isän tavoin, mitä nuoren miehen tulee tietää väkijuomien vaarallisuudesta. Lain mukaan poliisi ilmoittaa asian sosiaalivirastoon, asiaa tutkiessaan sosiaalityöntekijä havaitsee pojan jo saaneen ojennuksen, mutta koska asia lain mukaan kuuluu sosiaalilautakunnan toimivaltaan, hän seuraavassa kokouksessa antaa selvityksen Paavon edesottamuksista ja ilmoittaa katsovansa, ettei toimenpiteitä tarvita. Niin lautakunta myös päättää – mutta tulihan asia tiedotetuksi ainakin kymmenelle muulle, vaikkakin ns. vaitiolovelvolliselle ihmiselle. (Lahtinen 1966, 93.)

Tämän esimerkin kautta Kotkan lastensuojelujohtaja, myöhemmin Sosiaaliviraston pääjohtaja Alli Lahtinen otti kantaa ammattimaisen sosiaalityön ja maallikkopohjaisen luottamusmiestyön väliseen jännitteeseen suhteeseen vuonna 1966. Kannanotto kuvastaa aikalaistekstiä, sillä useissa kunnissa Suomessa, erityisesti maaseudulla, sosiaalihuolto toimi 1960-luvulla pitkälti maallikkojen ja luottamushenkilöiden varassa. Vuosikymmenen jälkipuoliskolla voimakkaasti virinneessä sosiaalihuollon murroksessa luottamushenkilöjärjestelmä alkoi kuitenkin näyttää lähinnä ammatillistumisen ja modernisoitumisen jarrulta.

Mitä virkaa maallikkotyöllä on nyt, 2010-luvulla? Onko sen aika ammatillistuneen ja akatemisoituneen sosiaalityön alueella ohi? Viimeaikaisten politiikkaohjelmien perusteella ei voi sanoa näin, sillä esimerkiksi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseen tarjotaan yhdeksi ratkaisuksi kansalaisjärjestötoiminnan vahvistamista (esim. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011, 38–39, 42–43; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015, 19, 35, 43). Kansalaisyhteisöjen tekemän työn ja maallikkotoiminnan merkitys ammatillisen (sosiaali)työn rinnalla on siten edelleen tärkeä lasten ja perheiden ongelmia ratkottaessa.

Yksi tapa saattaa kansalaistoimijoita lasten ja perheiden tueksi ja yhteistyöhön lakisääteisen ja ammatillisen sosiaalityön kanssa on lastensuojelun tukihenkilötoiminta, johon tämä tutkimus kohdistuu. Organisoitulla tukihenkilötoiminnalla on takanaan 40 vuoden historia. Se syntyi osana kunnallista lastensuojelua 1970-luvun alussa ja tuli korvaamaan vuoden 1936 lastensuojelulaissa esiteltyä suojeluvalvontaa. Vuonna 1983 säädetyssä lastensuojelulaissa se vahvistettiin virallisesti yhdeksi kunnallisen lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteeksi¹ (Lastensuojelulaki 1983/683, 13 §). Ennen uuden sosiaalihuoltolain voimaantuloa (Sosiaalihuoltolaki 2014/1013) kunnan on tullut tarvittaessa järjestää lapselle ja perheelle tukihenkilö lastensuojelun *avohuollon* tukitoimena (Lastensuojelulaki 2007/417, 36 §).² Toiminta on käynnistetty lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemällä viranomaispäätöksellä ja on siten kohdennettu jo lastensuojelun asiakkaina oleville lapsille perheineen. Lain mukaan tukihenkilöä ei tule asettaa vastoin lapsen tai tämän vanhempien tahtoa, ja lapsella tulee olla mahdollisuus esittää mielipiteensä ja näkemyksensä toimintaa toteutettaessa (Lastensuojelulaki 2007/417, 5, 20 ja 34 §).

Tukihenkilötoiminta on sekä lastensuojelutyön että vapaaehtoistyön muoto, joka perustuu ”tuettavan” lapsen ja tukihenkilöksi ryhtyvän aikuisen välisen vuorovaikutussuhteen käyttämiseen työn välineenä. Tukihenkilötoiminnan erityispiirre on, että se on rajoiltaan liikkuvainen. Sitä toteutetaan lakisääteisen lastensuojelutyön – eli juridisesti säännellyn viranomaistoiminnan – alueella kunnan lastensuojeluviranomaisten ja kansalaistoimijoiden eli tukihenkilöiden yhteistyönä. Kansalaisten aktiivisuuteen perustuvalla vapaaehtoistyöllä pyritään toisin sanoen täydentämään lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa lakisääteistä suojelu-, kasvatus- ja huoltotyötä (Pösö 2007, 68–69; Matthies 1993, 110). Suomessa vapaaehtoistyöllä ja kansalaisjärjestöjen toiminnalla on ollut verrattain tiivis suhde lakisääteiseen ja ammatilliseen sosiaalityöhön ja lastensuojeluun (Pulma 1987; Satka 1994). Julkisen vallan ja kansalaisjärjestöjen liitto on yleisestikin Suomessa rakentunut läheiseksi, eikä sitä ole luonnehtinut samanlainen ”kansalaisyhteiskunta valtion vahtikoirana” -tyyppinen ajattelu kuten niin sanotuissa liberalistisissa hyvinvointivaltioissa. Kansalaisjärjestöjen rooli on ensisijassa ollut ”välittävä” (intermediate), mikä on tarkoittanut toimimista mediaattorina kansalaisyhteiskunnan, markkinoiden ja julkisvallan välillä. (Matthies 2007; Siisiäinen & Kankainen 2009.)

Tukihenkilötoiminta ei ole suomalainen erikoisuus. Muissa Pohjoismaissa on usean vuosikymmenen ajan hyödynnetty maallikkopohjalta työskenteleviä vapaaehtoistyöntekijöitä osana lakisääteistä lastensuojelua (esim. Andersson &

¹ Vuonna 1983 annetussa lastensuojelulaissa yhdeksi avohuollon tukitoimenpiteeksi nimettiin myös *tukiperhetoiminta*. Siitä on muotoutunut tukihenkilötoiminnan kanssa yhteinen toiminnallinen kokonaisuus ja niistä on ollut tapana puhua toistensa yhteydessä (esim. Lastensuojelun käsikirja/Tukihenkilö tai tukiperhe). Tukiperhetoiminnassa lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi saa tuekseen useimmiten vapaaehtoistyön pohjalta toimivan perheen. Lapsi viettää keskimäärin yhden viikonlopun kuussa perheen kotona. (Keränen 2004; Svenlin 2014.)

² Keväällä 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa (2014/1013, 28 §) tukihenkilötoiminta määritellään yleiseksi perhepalveluksi, jonka saaminen ei edellytä lastensuojelun avohuollon asiakkuutta.

Bangura Arvidsson 2001; Bo 2004; Larsen 2011, 44; Haugen 2012). Toimintamallit eivät ole pohjoismaittain identtisiä ja myös lainsäädännöllinen tausta eroaa, mutta yhteistä näyttäisi olevan ainakin puutteellinen tutkimustieto (Andersson & Bangura Arvidsson 2001; Kristofersen ym. 2006, 81; Vinnerljung ym. 2011). Ruotsissa lapselle tai nuorelle voidaan järjestää tukihenkilö (ruots. kontaktperson) sosiaalipalvelulain (socialtjänstlag) nojalla.³ Tukihenkilötoiminta on kehitetty 1970- ja 80-lukujen taitteessa, ja se on hyvin yleisesti käytetty sekä myös valtakunnallisesti tilastoitu lastensuojelullinen tukitoimenpide. (Vinnerljung ym. 2011, 5; myös Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 6–11.) Vinnerljungin ja kumppaneiden (2011) esittämän arvion mukaan vuonna 2010 lähes prosentilla kaikista 0–20 -vuotiaista ruotsalaisista lapsista ja nuorista oli ollut joko tukihenkilö tai -perhe.

Tietyin varauksin ja kulttuuriset ja yhteiskunnalliset erot huomioiden tukihenkilötoiminnan angloamerikkalaiseksi vertailukohtaksi voi ottaa mentoiminnin lukuisine eri versioineen. Yhdysvalloissa niin sanotun nuorisomentoroinnin⁴ (youth mentoring) juuret on liitetty 1800-luvun lopun sosiaalisten liikkeiden toimintaan (Baker & Maguire 2005; Freedman 1993, 26–27). Erilaisten mentorointiohjelmien on arvioitu kasvattaneen voimakkaasti suosiotaan Yhdysvalloissa 1980-luvun lopulta alkaen ja erityisesti 1990-luvun aikana (Freedman 1993; Herrera ym. 2000). Suosio on yltänyt Atlantin toiselle puolelle ja levinnyt Iso-Britannian ohella laajalti muuallekin Eurooppaan (Liabø ym. 2005; Brady & Curtis 2012; Philip & Spratt 2007; Springate ym. 2008). Vuonna 1904 perustettu yhdysvaltalainen Big Brothers Big Sisters -järjestö on esimerkiksi vienyt mentorointimallinsa Euroopassa ainakin Tsekkiiin, Viroon, Liettuaan, Hollantiin, Saksaan, Irlantiin, Puolaan, Serbiaan, Ruotsiin ja Englantiin.

Suomalainen tukihenkilötoiminta on tutkimuksellisesti ennestään kartoittamatonta aluetta (suomalaisen lastensuojelututkimuksen aukoista ja puutteellisuuksista yleisesti esim. Pekkarinen 2011; tukiperhetoiminnan osalta Svenlin 2014). Tukihenkilötoiminnasta ei ole olemassa valtakunnallisesti koottua tilastotietoa, ja sama pätee muitakin lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä koskevaan tietoon (Heino 2008, 11–12). On olemassa kuitenkin arvioita siitä, että tukihenkilötoiminta on yksi käytetyimmistä lastensuojelun avohuollon tukitoimista (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012, 36; Miettinen 2013, 50). Useissa selvityksissä on toisaalta saatu myös viitteitä tukihenkilöiden puutteesta verrattuna avohuollon nykyisiin tarpeisiin (Miettinen 2013, 15–16, 54; Paavola ym. 2010, 14; Huuskonen & Korpinen 2009, 22; Heino 2007, 52). Tämä puhuu sen

³ Norjalaisena vastineena tukihenkilölle voi pitää jo vuoden 1953 lastensuojelulakiin kirjattua ”tukikontaktia” (støttekontakt) (Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 63; Kristofersen ym. 2006, 80–81). Tanskassa puolestaan lastensuojelussa käytetään hieman eri tarkoituksissa sekä ”yhteyshenkilöitä” (fast kontaktperson) että ”tukihenkilöitä” (støtteperson) (Bo 2004, 44; Henriksen ym. 2011, 17–19; Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 66–67).

⁴ Nuorisomentorointi on arvioitu yhdeksi tärkeäksi sukupolvia yhdistävien ohjelmien (intergenerational programs) muodoksi Yhdysvalloissa (esim. McCrea & Smith 1997; Henkin & Butts 2002). Päättäjien, tutkijoiden ja käytännön toimijoiden kansainvälistä, ennen kaikkea eri maanosien välistä yhteistyötä edistämään perustettiin Hollannissa vuonna 1999 Kansainvälinen sukupolvien välisten ohjelmien konsortio, The International Consortium for Intergenerational Programs eli ICIP (Newman 2002).

puolesta, että toimintaa mahdollisesti käytettäisiin nykyistä laajemmin, mikäli käytettävissä olisi enemmän tukihenkilöresursseja. Yli 40 vuoden historia ja selvitysraporttien antamat viitteet vihjaavat toiminnan hyödyllisyyttä kohtaan osoitetusta vahvasta luottamuksesta. Tämä johdattaa kysymään, mitkä ovat ne perustelut, joilla tukihenkilötoiminta lunastaa paikkansa lastensuojelun avo-
huollon oletetusti tehokkaana toimenpiteenä ilman, että asiasta on varsinaista tutkimusnäyttöä.

Vuonna 2013 lastensuojelun avo-
huollon asiakkaana oli Suomessa lähes 90 000 lasta (Lastensuojelu 2013). Kuten Saira Huuskonen ja kumppanit (2010, 657) tuovat esille, avo-
huolto koskettaa niin laajaa lapsiryhmää vanhempineen ja läheisineen, että jo yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta on välttämätöntä tuntea avo-
huoltoon sisältyvää toimintaa nykyistä paremmin. Suomalaisen lastensuojelun ”kriisistä” on käyty viime vuodet laajaa keskustelua, joskin keskustelu lastensuojelujärjestelmien muutoksista ja uudistustarpeista on noussut esille myös laajemmin länsimaissa (esim. Gilbert ym. 2011). Suomessa kriisistä selviytymisen yhtenä reunaehtona on pidetty kansallisen tietopohjan ja tutkimuksen, myös työmenetelmiin liittyvän tutkimustiedon, merkittävää vahvistamista (Toimiva lastensuojelu 2013). Tutkimukseni muodostaa kontribuution tähän keskusteluun tuottamalla analyysin yhdestä lastensuojelun avo-
huollossa arvioiden mukaan melko laajalti käytetystä toimenpiteestä ja työmenetelmästä, tukihenkilötoiminnasta, joka on jäänyt kokonaan tieteellisen tutkimuksen katvealueisiin.

1.2 Kysymyksenasettelu

Tämän sosiaalityön alaan kuuluvan väitöstutkimuksen keskiössä on kunnallinen lastensuojelun tukihenkilötoiminta, mutta lisäksi luon tutkimuksessa katsauksen tukihenkilötoimintaa ajallisesti edeltäneeseen suojeluvalvontaan (Artikkelit II ja IV; luku 4.1). Tarkastelen myös tukihenkilötoimintaan muistuttavia uusia toimintamalleja, joita on kahden viimeisen vuosikymmenen aikana kehitetty lukuisten kansalaisjärjestöjen ja myös sosiaalialan yksityisten palveluntuottajien toimesta (Artikkeli II).

Ymmärrän tukihenkilötoiminnan tutkimuksessani lakisääteiseen lastensuojeluun kiinnittyväksi vapaaehtoistyön muodoksi, joka perustuu lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutussuhteen käyttämiseen työn välineenä, mutta jonka toteutus on riippuvainen laajemman suhdeverkoston toiminnasta. On tunnettua, että käsitteet lastensuojelu tai vapaaehtoistyö⁵ ovat monimerkityksisiä ja viittaavat lukuisiin erilaisiin käytäntöihin ja toimijoihin (esim. Pösö & Heino 2003; Pekkarinen ym. 2013, 338; Musick & Wilson 2008, 11–35). Tutki-

⁵ Yleisesti käytössä oleva määritelmä vapaaehtoistyöstä kuuluu, että kyse on ”palkattomasta työstä, johon osallistuminen on yksilön oman valinnan seurausta ja joka toteutetaan jonkin muita yksilöitä auttamaan tarkoitetun organisaation puitteissa ja johon ei liity sukulaaisuuteen perustuvia tai sopimusoikeudellisia velvoitteita” (Jegermalm & Jeppsson Grassman 2013, 208; myös Musick & Wilson 2008, 11–12).

mukseni lähtökohtana on oletus, että lakisääteisen tai institutionaalisen lastensuojelun käsittein tehtävät määrittelyt ovat rajallisia eikä ”hallinnollisen tiedonhalun” sävyttämä tutkimusintressi ole riittävä uutta empiiristä ja käsitteellistä ymmärrystä etsivään tutkimukseen (Pekkarinen ym. 2013, 338; Pösö 1993, 13).

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mistä ”lastensuojelussa” ja ”vapaaehtoistyössä” on *tukihenkilötoiminnan yhteydessä* kyse. Lähtökohtana on ymmärrys siitä, että tukihenkilötoiminta on olemassa lukuisan eri toiminnan alueen (tai kentän), kuten lakisääteisen lastensuojelun, ammatillisen sosiaalityön, vapaaehtoisen sosiaalisen työn, kansalaisyhteiskunnan ja perheen, kautta. Tutkimuskohteena se ikään kuin hajoaa eri tieteenalojen, hallinnonalojen, ammattien ja ammattikäytäntöjen, kansalaisyhteiskunnan ja julkisen vallan risteyskohtaan ja on siten empiirisesti ja käsitteellisesti hankalasti haltuun otettavissa. Tämä mahdollisesti selittää myös aihepiiriin liittyvän tutkimuksen puuttumista.

Tutkimuksessani analyttinen katse suuntautuu ennen kaikkea tukihenkilötoiminnan kautta muodostettujen suhteiden, kuten ammattilainen-maallikko- ja lapsi-aikuissuhteiden, tarkasteluun (ks. luku 2.4). Yksi sosiaalityön klassinen teema on kysymys sekä julkisen vallan ja kansalaistoiminnan että ammatillisen työn ja maallikko- tai vapaaehtoistyön suhteista ja niiden välisistä työnjaoista, vastuista ja rooleista (esim. Satka 1994; Hämäläinen 2007; myös Skehill 2003; Jordan & Parton 2009). Teema kiteytyy muun muassa kysymykseen, mikä on sosiaalityön näkökulmasta erityisosaamista eli ammatillista osaamista vaativaa ja mikä puolestaan arkista tai ”luonnollista” sosiaalista vuorovaikutusta. Tai ”miten paljon tarvitaan viranomaistoimintaa ja miten paljon yhteisöt hoitavat ongelmia itsekseen” (Kivinen 1989, 43)? Kriitikko voi väittää, että tämä on loppuun kulutettua aluetta, koska juuri sen tarkasteluistahan koko menneen vuosisadan aikana käydyissä sosiaalityön keskusteluissa on ollut kyse. Tutkimukseni kautta pyrin kuitenkin argumentoimaan, että lastensuojelun kontekstissa aihe sisältää monia auki purkamattomia itseäänselvyyksiä, joiden paljastamiseen tarvitaan teoreettisia käsitteitä ja jäsennyksiä sekä toiminnan ajallisten muutosten analyysia.

Tutkimuksessani painottuu tukihenkilötoiminnan muutosten tarkastelu ja käsitän sen ajallisesti, kulttuurisesti ja paikallisesti sidonnaisena ilmiönä. Tutkimus sijoittuu ajallisesti siihen välimaastoon, joka alkaa toisen maailmansodan jälkeisestä voimakkaasta lapsuuden institutionalisoimisesta ja lapsille ja perheille suunnattujen palvelujen kehittämisestä (esim. Satka & Eydal 2006). Se päättyy ajanjaksoon, jolloin lasten osallisuus ja subjektiivisuus on esillä yhteiskunnassa kenties näkyvämmän kuin koskaan aiemmin, mutta samaan aikaan tutkimukset puhuvat esimerkiksi lasten taloudellisen eriarvoistumisen lisääntymisestä ja erojen kärjistymisestä (esim. Hakovirta & Rantalaiho 2012). Tutkimukseni ei kata kronologisesti koko ajanjaksoa sodanjälkeisestä ajasta tähän päivään, vaan erityisiksi läpileikkauskohdiksi on rajattu tukihenkilötoiminnan muodostumisen vuosikymmenen (1970-luku) ja viime vuosikymmenet (2000- ja 2010-luvut).

Tutkimuksen lähtökohta on, että nykyisyyden ilmiöiden ymmärtämiseksi on välttämätöntä ymmärtää niihin liittyviä historiallisia prosesseja. Tutkijan velvollisuus on tuoda esiin tutkimaansa ilmiöön liittyvien ajankohtaisten keskustelujen historiallisuus ja kulttuurisidonnaisuus (Vehkalahti 2010, 158). Pirkko-Liisa Rauhalan (1998, 121) sanoin: ”Mitä monimutkaisimmista prosesseista on kysymys, sitä enemmän itseymmärrystä lisää niiden taustalla vaikuttavien historiallisten tekijöiden esiin nostaminen”. Sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta historia sisältää merkittävän potentiaalin; historia on väline toiseuden haastamiseen. Tämä on mahdollista silloin, kun historia pidetään yhden ”suuren kertomuksen” sijaan avoimena moninaisille tulkinnoille ja näkökulmille. (Lorenz 2007, 609.) Suomalainen(kin) sosiaalityön ja lastensuojelun historia on paitsi instituutioiden ja ammatillisten toimintakäytäntöjen historiaa myös lukuisten ei-ammattillisten toimijoiden, organisaatioiden ja käytäntöjen sekä eri toimijoiden tuottaman ajattelun historiaa (Pulma 1987; Satka 1995; Hämäläinen 2007).

Tutkimus nojaa sekä temaattisesti että teoreettis-metodologisesti usean eri näkökulman varaan. Tutkimuskohteen liikkuvuuden ja monisärmäisyyden vuoksi sen jäsentämisessä tarvitaan toisiaan täydentäviä teoreettisia resursseja ja näkökulmia eli välineitä, jotka mahdollistavat kohteen lähestymisen ja tarkastelun eri tieteen-, ammatti- tai hallinnonalojen välisiä raja-aitoja ylittäen. Näkökulmien moninaisuus kytkeytyy myös tutkimuksen prosessimaisuuteen, mikä on osittain ollut tutkijan oma valinta, mutta aineistonkeruun suhteen myös olosuhteiden pakottama ratkaisu (ks. luku 3.2 ja liite 1). Sosiaalityöhön liittyvän tieteellisen ymmärryksen lisäksi olen kiinnittänyt sosiologiseen ja jossain määrin historiatieteiden tuottamaan tietoperustaan. Tietyin varauksin tutkimustani voi nimittää ”sosiologiseksi sosiaalityön tutkimukseksi” (Shaw 2014). Orientoitumiseni ei ole kuitenkaan viesti siitä, että en pitäisi sosiaalityön omien (meta)teorioiden kehittelyä tärkeänä tai mahdollisena.

Painavin teoreettis-metodologinen anti on peräisin relationaaliseen lapsuudensosiologiaan liittyvästä ajattelusta ja Pierre Bourdieun relationaalisesta sosiologiasta. Relationaalinen ajattelutapa on kulmakivi, jonka tukemana pyrin tässä yhteenvedo-osassa vastaamaan tutkimuskokonaisuutta yhteen sitoviin tutkimuskysymyksiin (luku 2.4). Tutkimuksen tavoitteena on lastensuojelun tukihenkilötoimintaa prismaana käyttäen analysoida niin julkisen vallan ja kansalaistoiminnan kuin ammatillisen työn ja maallikkotoiminnan välisiä suhteita eli relaatioita. Lisäksi tarkastelu kohdentuu lasten ja aikuisten välisiin (sukupolvi)suhteisiin.

Relationaalisuuden käsitteellä on sosiaalitieteissä pitkät historialliset juuret (esim. Marx, Durkheim). Käsite ei myöskään ole vain sosiaalitieteilijöiden keksintöä, vaan sitä on eri käytetty merkityksissä ja laajasti monilla eri oppialoilla, kuten kehitys- ja sosiaalipsykologiassa ja kulttuuriantropologiassa. (Alanen 2014, 137-138; Wacquant 1992, 16; Emirbayer 1997.) Relationaalisen sosiologian kehittelijöiden joukkoon lukeutuu Bourdieun ohella monia muitakin, klassikoista esimerkiksi Norbert Elias ja nykyhetken sosiologeista yhdysvaltalainen Mustafa Emirbayer (1997) ja italialainen Pierpaolo Donati (2007)

(Alanen mt.; myös Powell & Dépelteau 2013)⁶. Tiede- ja teknologiatutkimuksessa relationaaliseen ontologiaan työnsä on puolestaan pohjannut ANT-teorian (action-network theory) keskeinen hahmo Bruno Latour (Koivisto 2006; Powell & Dépelteau 2013, 1). ”Manchesterin koulukunnan”⁷ perhesosiologiassa ja niin sanotussa uudessa perhetutkimuksessa laajemminkin on puolestaan käytetty relationaalisuuden käsitettä kuvattaessa (perhe)suhteissa olemista ja suhteisiin liittyvää neuvoteltavuutta (Jokinen 2014; Widmer & Jallinoja 2011). Kyseisissä suuntauksissa käsitettä on kuitenkin nähdäkseni sovellettu ensisijassa (perhe)suhteiden interaktionistisessa kuvaamisessa (esim. Smart 2007, 46–49), ei niinkään metateoreettisena abstraktiona.

Sosiaalityön tutkimuksessa on omaksuttu suhdeperustaisuuden käsite, sillä sosiaalityö on aina ollut yksilö-, perhe-, yhteisö- ja yhteiskuntasuhteisiin perustuvaa toimintaa (esim. Eskola 1981, 45; Howe 1998; Ruch ym. 2010; Bardy 2013, 216). Ajatus sosiaalityöstä suhdetyönä on peräisin sosiaalityön klassikoista. Mary Richmond (1922, 98–99) määritteli käsitteen *social case work* prosesseiksi, joilla pyritään kehittämään yksilön persoonallisuutta⁸ vaikuttaen tietoisesti yksilön ja tämän sosiaalisen ympäristön väliseen suhteeseen. Jane Addams puolestaan painotti, että settlementityön tulee perustua auttajan ja autettavan keskinäisestä solidaarisuudesta, vastavuoroisuudesta ja yhteisistä intresseistä kumpuavaan suhteeseen (Addams 1912, 91, 126–127; Addams 1902, 13). On kuitenkin tarkennettava, että *tutkimustapana* tai *metodologiana* relationaalista ajattelutapaa on sovellettu sosiaalityön tutkimuksessa varsin vähän jos lainkaan. Viimeaikaisessa tutkimuksessa (esim. Ruch ym. 2010) relationaalisuuden käsitettä on hyödynnetty lähinnä mikrotason vuorovaikutukseen ja interpersonaaliselle tasolle liittyvien ilmiöiden tarkastelussa.

1.3 Tutkimuksen muoto ja rakenne

Tutkimus rakentuu neljästä erillisartikkelista ja niitä syntetisoivasta yhteenvedosta. Artikkeleista kaksi on julkaistu vertaisarvioituissa kotimaisissa tieteellisissä kokoomateoksissa (Artikkelit I ja II) ja kaksi englanninkielisissä vertaisarvioituissa tieteellisissä kokoomateoksissa (Artikkelit III ja IV). Kaksi artikkelista on yhteisartikkeleita (Artikkelit III ja IV). Artikkelissa III tutkijoiden välinen työnjako toteutui niin, että väitöstutkijana olin pääasiallisessa vastuussa artik-

⁶ Ann Mische (2011) kirjoittaa esimerkiksi relationaalisen sosiologian ”New Yorkin koulukunnasta” liittäen siihen muun muassa Harrison Whiten, Charles Tillyn ja Mustafa Emirbayerin.

⁷ Kimmo Jokinen (2014) yhdistää ”Manchesterin koulukuntaan” ennen kaikkea Jennifer Masonin, Janet Finchin, Carol Smartin ja David Morganin. Huomionarvoista on, että Morgan on nojautunut juuri Bourdieuhun käytännön käsitteen määrittelyissään (Morgan 2011, 17, 21–26; Jokinen 2014, 183–184).

⁸ ”Ihmispersoonallisuuden” (human personality) Richmond (1922, 92) määritteli seuraavasti: ”persoonallisuutemme liittyy meidät paitsi ihmislajeihin sosiaalisena lajina, myös kaikkiin niihin yhteisöihin ja instituutioihin, jotka ihminen on luonut. Yksilöllisten erojen ja näiden liittymisten (relatedness) välillä ei ole minkäänlaista ristiriitaa.”

keliin liittyvästä taustatyöstä ja empiirisen aineiston eli teksti- ja haastatteluaineistojen keruusta. Aineiston analyysiin ja tulosten tulkintaan osallistui koko tutkijatiimi. Artikkelissa IV aineistona käytettiin keräämääni ja järjestämääni ja salassa pidettävien aineistojen osalta myös analysoimaani dokumenttiaineistoa. Aineistoksi kerätty sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu toteutettiin yhdessä tutkijakollegan kanssa. Salassa pidettävää aineistoa lukuun ottamatta aineiston analyysissä ja tulosten tulkinnassa oli mukana koko tutkijatiimi. Tutkimustyöskentelyn kannalta erittäin tärkeää on ollut myös mahdollisuus liittyä kahteen eri tutkimushankkeeseen⁹, joissa sain taustatuen erilaisten sosiaalityieteellisten lähestymistapojen kokeiluun ilmiökentän käsitteellistämässä.

Tutkimukseen kuuluvat erillisartikkelit muodostavat kukin oman, itsenäisesti luettavissa olevan osatutkimuksensa, kuten tämä yhteenvetolukukin. Roomalaisin numeroin (I-IV) merkityt artikkelit on sijoitettu yhteenveto-osan loppuun julkaisujärjestyksessä, mikä heijastaa parhaiten myös tutkimuksen prosessimaista kehkeytymistä ja teoreettis-metodologisen ajattelun tarkentumista. Seuraavassa taulukossa 1 esittelen artikkelikohtaiset lähtökohdat ja näkökulmat mukaan lukien ajallisen näkökulman, tutkimuskysymykset ja empiiriset aineistot.

---

⁹ Vuosina 2007–2009 osallistuin professori Mirja Satkan johtamaan tutkimushankkeeseen ja -ryhmään (*A Socio-legal Study of the Change in the Institutional Practices that Regulate Generational Relationships*, Suomen Akatemia/HY, JY). Vuosina 2010–2013 kuuluin professori Leena Alasen johtamaan poikkityeelliseen tutkimushankkeeseen ja -ryhmään (*Intergenerational partnerships: Emergent forms for promoting children's well-being*, Suomen Akatemia/JY).

TAULUKKO 1 Näkökulmat, tutkimuskysymykset ja -aineistot sekä ajallinen näkökulma artikkeleittain

	Artikkeli I (2006) (nykytilanne)	Artikkeli II (2011) (nykytilanne, historia)	Artikkeli III (2014) (nykytilanne)	Artikkeli IV (2015) (historia)
	<i>Mentorointi ja sukupolityö elkäisevään lastensuojelun käytännössä</i>	<i>Lasten ja nuorten tukienkiloitointi ja sukupolisuhteiden muuttua hal- linta</i>	<i>The practice of using support persons in the Finnish child welfare field: to- wards a relational analysis</i>	<i>Struggling to support: Genesis of the practice of using support persons in the Finnish child welfare field</i>
Näkökulma	<ul style="list-style-type: none"> • Esiymmärrys ja katsaus tutkimuskohteeseen liittyvään ilmiökenttään 	<ul style="list-style-type: none"> • Sukupolisuhteiden hallintaan liittyvien muutosten tarkastelu lastensuojelun tukienkiloitoinnassa • Muutosten ”isojen linjojen” hahmotaminen 1970-luvulta 2010-luvulle hallinnan analytiikan välinein 	<ul style="list-style-type: none"> • Paikallinen analyysi lastensuojelun tukienkiloitoinnasta 2010-luvulla • Tukienkiloitoinnin bourdieulaisten käsitteellistämisen 	<ul style="list-style-type: none"> • Analyysi lastensuojelun tukienkiloitoinnin paikallisesta muodostumisesta 1970-luvulla • Tulosten keskusteluttaminen edellisen artikkelin tulosten kanssa • Bourdieulaisten käsitteellistämisen jatkokäyttely
Tutkimus- tehtävä/ -kysymykset	<ul style="list-style-type: none"> • Kokemuksellisen ja tieteellisen esymmärryksen auki kirjoittaminen • Alustava hahmotelu tutkimuksen käsitteistä ja ongelmanasettelusta 	<ul style="list-style-type: none"> • Tukienkiloitoinnin ja sitä määrittävien uusien toimintamallien tietoperustan, ajattelu- ja toimintatapojen selvittäminen <ul style="list-style-type: none"> – Millaiseen tietoon ja ajatteluun poihin ne pohjautuvat? – Millaisin keinoin niissä pyritään toteuttamaan ”sukupolvista hallintaa”? 	<ul style="list-style-type: none"> • Millaisten suhteiden kautta tukienkiloitointi muodostuu ja kuinka sitä näiden suhteiden avulla ylläpidetään? • Mitä vapaaehtoiset ”investoivat” suhteeseen ja mistä lapsille ajateltu tuki muodostuu? • Relatiionaalisen analyysin kehit- tely 	<ul style="list-style-type: none"> • Samat tutkimuskysymykset kuin edellisessä artikkelissa, mutta tavoitteena historia-analyysin avulla lisätä ymmärrystä nykytilasta • Relatiionaalisen analyysitavan jatko- kehittely historiallisiin aineistoihin sovellettuna
Aineistot	<ul style="list-style-type: none"> • Ei varsinaista empiriaa • Taustalla tutkijan monivuotinen työkokemus ehkäisevään lastensuojelun kehittämisshankkeissa 	<ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelujärjestöjen, kuntien ja yritysten tuottamat tukienkiloitointia ja sitä muistuttavaa toimintaa käsittelevät dokumentit • Valtiollisten toimijoiden tuottamat kehittämissohjelmat, selonteot, raportit ja tutkimukset, Sosiaalihuolluksen yleiskirjeet 1968–85 • Lait ja asetukset, komiteamietinnöt • Teemahaastattelu (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Teemahaastattelut (11) • Kuntien, lastensuojelujärjestöjen ja valtiollisten toimijoiden tuottamat tukienkiloitointia käsittelevät dokumentit (toiminnan kuvaukset ja esittelyt, oppaat, raportit jne.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Lastensuojelun henkilöaktti • Sosiaalilautakunnan ja sen alaisten jaostojen pöytäkirjat 1960–86 sekä lautakunnan vuosikertomukset • Sosiaalihuolluksen yleiskirjeet 1968–80 • Lait ja asetukset, komiteamietinnöt • Aikalaisartikkelit • Ryhmahaastattelu (1)

Ensimmäisessä artikkelissa *Mentorointi ja sukupolvyö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä* (Artikkeli I) teen näkyväksi kokemuksellista ja tieteellistä esiymmärrystäni tutkijana sekä luon katsauksen tutkimusaiheeseen liittyvään ilmiökenttään. Tutkimuskohteen monisärmäisyyden vuoksi työ oli välttämätöntä aloittaa katsausenomaisella ja kartoittavalla lähestymistavalla. Viritin empiirisen työskentelyn alkuun seuraavassa artikkelissa *Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja sukupolvisuhteiden muuttuva hallinta* (Artikkeli II) kokeillessani foucaultilaisen hallinnan analytiikan käsitteiden soveltamista. Muutamia hallinnan analytiikan työkaluja heuristisesti käyttäen hahmottelin artikkelissa tukihenkilötoimintaan liittyvien muutosten ”isoja linjoja” 1970-luvulta 2010-luvulle.

Jatkokehittelyissä ja -analyysissä valitsin kuitenkin sovellettavaksi Bourdieun relationaalisen lähestymistavan, sillä arvioni mukaan se mahdollisti hienosyisemmän analyysin tukihenkilötoiminnasta monissa suhteissa tapahtuvana toimintana (Artikkelit III ja IV). Artikkeli III *The practice of using support persons in the Finnish child welfare field: towards a relational analysis* on tiiviissä ajatuksellisessa yhteydessä artikkeliin IV *Struggling to support: Genesis of the practice of using support persons in the Finnish child welfare field*, jossa lähestymistapa ja kysymyksenasettelu perustuvat edelliselle tekstille. Tästä syystä niissä on myös jonkin verran päällekkäisyyttä. Artikkelin IV tehtävä, samoin kuin tämän yhteenveto-osan, on jatkaa sitä analyysia, mihin tutkimuksen edellisessä vaiheessa päästiin. Kahden viimeisen artikkelin suhdetta niitä edeltäviin teksteihin luonnehdin niin, että viimeisissä artikkeleissa käytetty lähestymistapa ja esitetyt tulokset tulee ymmärtää kokonaistulkinnassa painavammiksi huolimatta siitä, että ensimmäisillä artikkeleilla on ollut tärkeä merkitys kokonaisuudessa.

Tämä yhteenveto-osa ei sisällä tiivistelmiä tai yhteenvetoja erillisartikkeleista, vaan tutkimuksen tuloksia käsiteltäessä (luku 4) on tavoitteena rakentaa synteesi erillisartikkeleiden tulosten, tutkimusprosessin aikana tarkentuneiden teoreettis-metodologisten lähtökohtien ja täydentävien kirjallisuuslähteiden pohjalta. Pyrin siten integroimaan jokaisen tutkimukseen sisältyvän erillisartikkelin keskeisimmät tulokset ja tulkinnat luvussa 4 esitettyyn kokonaistulkintaan.

2 TEOREETTIS-METODOLOGISET KIINNEKOHDAT, TUTKIMUSKOHDE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Hyödynnän tutkimuksessani kolmea teoreettis-metodologista orientaatiota pyrkien eri lähestymistapoja yhdistämällä tutkimusilmiön moniulotteiseen tarkasteluun ja jäsentämiseen. Teoreettis-metodologiset kiinnekohdat ovat muodostuneet prosessimaisesti, mikä näkyy niiden vaiheittaisena rakentumisena ja lopulta itse tutkimuskokonaisuudessa. Uskon, että erilaisia, keskenään kilpaileviakin teoreettisia näkemyksiä on mahdollista sovittaa yhteen ja soveltava kokeileminen on yksi reitti teorian jalostamiseen (Mäntysaari ym. 2009, 9). Tutkimuksessani voisi puhua teoreettisen tiedon pragmaattisluonteisesta käyttämisestä, mutta myös samanaikaisesta pyrkimyksestä välttää kritiikitöntä käsitteellistä eklektisismia ja anarkistista epistemologiaa (Wacquant 1992, 30–31, 34–35). Risto Heiskala (2000, 13) käyttää rationaalisen rekonstruktion käsitettä viitattaessaan lähestymistapaan, joka käyttää rinnan useampia teoreettisia perinteitä rakentaakseen niistä synteesin, johon sisältyy useamman kuin yhden perinteen vahvuuksia. Sosiaalityön tutkimuksessa tämä on sinänsä luontevaa, sillä kyse on soveltavasta tieteenalasta, joka on kehittynyt kautta historiansa vuorovaikutuksessa monien eri tieteenalojen, erityisesti sosiologian, kanssa (esim. Shaw 2014; Mäntysaari ym. 2009).

Näkemykseni on, että erilaiset teoreettis-metodologiset orientaatiot ovat tässä tutkimuksessa palvelleet tutkimusprosessin eri vaiheita ja jossain määrin myös erilaisiin tutkimuskysymyksiin vastaamista. Tutkimuksen peruslähtökohdat ja taustaymmärryksen olen etsinyt relationaalisen lapsuudensosiologian piiristä (Artikkeli I, myös Artikkeli II; Yhteenveto-osa). Empiirisen työskentelyn aloitin foucaultilaisen nykyisen historian innoittamana ja hallinnan analytiikan käsittein (Artikkeli II). Jatkokehittelyissä ja -analyyseissa foucaultilainen lähestymistapa jäi taka-alalle ja päädyin soveltamaan Bourdieun relationaalista lähestymistapaa (Artikkelit III ja IV, Yhteenveto-osa). Bourdieulainen ajattelu on relationaalisen lapsuudensosiologian ohella tämän yhteenveto-osan keskeisin teoreettis-metodologinen lähtökohta.

Seuraavassa kolmessa alaluvussa esittelen tutkimuksen teoreettis-metodologiset kiinnepohdat ja reflektoin niiden merkitystä tutkimukselleni. Yhdyn näkemykseen siitä, että teoreettisen näkökulman valinta tuottaa samalla perustan tutkittavan ilmiön ontologiselle ymmärtämiselle ja että tutkimusprosessi tuo tutkijan eteen monenlaisia valintoja, joiden seuraukset ovat yhteydessä siihen, millaista kuvaa tutkimus maailmasta, todellisuudesta, arvoista, (sosiaalisesta) toiminnasta ja ihmisistä rakentaa (Mäntysaari ym. 2009, 11). Näihin kysymyksiin otan tarkemmin kantaa luvussa 3.1.

2.1 Liikkeellelähtö: lapsuudensosiologia, sukupolven käsite ja relationaalisuus

Tutkimusprosessini alkupiste paikantuu niihin 2000-luvun alkupuoliskon käytännön kokeiluihin, joissa olin toteuttamassa lastensuojelun tukihenkilötoimintaa sisällöllisesti lähelle tulevia kehittämishankkeita Keski-Suomessa tavoitteenani tehdä työtä sosiologisen lapsuudentutkimuksen hengessä (Artikkeli I). Työskentelin hankkeissa runsaan viiden vuoden ajan toimien ensisijassa käytännön kehittäjäsosiaalityöntekijän positiossa. Minulla oli mahdollisuus toteuttaa hankkeita toimintatutkimustyyppisesti, tutkivalla työotteella ja kokeilevaan kehittämiseen nojaten. Käytännön työhön liittynyt sitoumus tuotti myös väitöskirjatutkimuksen kannalta merkittävän sitoumuksen, kun tutkimuksen ensimmäiseksi lähtökohdaksi muotoutui sosiologisen lapsuudentutkimuksen tuottama ajattelu, joka tarkentui relationaalisen lapsuudensosiologian suuntaiseksi. Seuraavassa käyn läpi relationaalisen lapsuudensosiologian lähtökohtia ja pohdin, mikä käsitteellinen merkitys niillä on tutkimani ilmiön tarkastelussa.

Tutkimukseni kiinnittyy sosiologisen lapsuudentutkimuksen muodostamiin käsityksiin lapsista ja lapsuudesta. Ytimessä on ymmärrys siitä, että lapset ovat sosiaalisissa suhteissaan aktiivisia toimijoita; lapset ovat sosiaalinen ryhmä, joka on perustavanlaatuisella tavalla osallisena erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa (esim. Prout & James 2005; Mayall 2002). Sosiologinen lapsuudentutkimus, jota myös suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on sovellettu melko runsaasti¹⁰ (esim. Kiili 2006; Pekkarinen 2010; Helavirta 2011; Korkiamäki 2013), asettautuu vastavoimaksi lapsitutkimusta pitkään dominoineelle kehitysvaiheajattelun mukaan järjestyvälle psykologiselle lähestymistavalle ja sosialisatioajatteluun kiinnittyvälle kasvatus- ja perhesosiologiselle orientaatiolle (Prout & James 2005, 10–13). Näin kiistetään käsitys lapsista ”tulevina aikuiskansalaisina yhteiskunnan odotushuoneessa”, sillä huomio kohdentuu lasten omiin kokemuksiin ja tietoihin, lapsuuteen koettuna ja elettyinä ”tässä ja nyt” (Alanen & Bardy 1990; James & Prout 2005; Mayall 2002, 21–22). Samalla riitautetaan olet-

¹⁰ Esimerkiksi seuraavia termejä on suomalaisessa kontekstissa käytetty viittaamaan samaan orientaatioon: uusi sosiologinen lapsuustutkimus (Forsberg 1998), yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus (esim. Helavirta 2011; Kiili 2006; Lallukka 2003) ja sosiologinen lapsuustutkimus (Korkiamäki 2013).

tamus, jonka mukaan lapset elävät ikään kuin yhteiskunnan marginaalissa, muiden ja yhteiskunnallisesti tärkeämpien tahojen taustalla ja keskeisten taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien ulkopuolella.

Relationaalisen lapsuudensosiologian suuntaus¹¹ on virinnyt Leena Alasen (2007, 105) kiteyttämänä siitä havainnosta, jonka mukaan ”nykyistä lapsuudensosiologiaa vaivaa polarisoitunut ja dualistinen sosiaalinen ontologia”. Ontologinen dilemma kytkeytyy vastakohtaisuuteen lapsuuden mikrososiologioiden ja makrososiologioiden välillä. Relationaalisen lapsuudensosiologian pon- timena on ollut ajatus siitä, että tutkimuksen perustaksi tarvitaan sellaista sosi- aalista ontologiaa, joka auttaa käsitteellistämään lapsuuden pohjimmiltaan rela- tionaalisen eli suhteissa tapahtuvana ilmiönä. Relationaalisuus tarkoittaa myös sukupolvellisuutta (intergenerationality) niin, että lasten ymmärretään olevan olemassa lapsina ensisijassa (mutta ei ainoastaan) sukupolvien välisissä suhteissa eli sukupolvikategoriana. Lapsiin viittaava sukupolvikategoria on sisäi- sestä suhteesta muihin sukupolvikategorioihin, erityisesti aikuisiin. (Alanen 2014, 134.) Ontologisesti tämä merkitsee sitä, että olosuhteet ja kontekstit, joissa lapset toteuttavat toimijuuttaan, eivät voi olla kokonaan lasten itsensä valitse- mia ja muokkaamia, eivätkä pelkästään mikrososiologisesti tai sosio- konstruktionistisesti – ainoastaan lasten merkityksellistämällä tasolla – ana- lysoitavissa. Lapsuutta, lapsuuden olosuhteita ja konteksteja sekä lasten toimi- juutta määrittelevät keskeisesti rakenteelliset tekijät, siis resurssit tai rajoitteet ja valta tai vallanpuute, jotka lasten asemaan sosiaalisena- ja sukupolvikategoria- na liittyvät. (Alanen 2001b, 21; Alanen 2001c, 130–131; Qvortrup 2009; myös Kiili 2006, 39.)

Sukupolven käsite on relationaalisen lapsuudensosiologian avainkäsite (Alanen & Mayall 2001; Mayall 2002; Mayall & Zieher 2003; Alanen 2014).¹² Su- kupolven käsitettä sovelletaan niin, että lapsuuden ja aikuisuuden sukupolvika- tegorioina nähdään määrittävän suhteessa toisiinsa, joskaan ei useinkaan sym- metrisesti. Ne ovat riippuvuussuhteissa keskenään, sillä ilman toista ei ole tois- takaan. Sukupolvea ei tule ymmärtää yksilöihin kiinnittyvänä ominaisuutena tai substanssina, vaan sosiaalisena ja monia erilaisia tekijöitä suhteisiinsa liittä- vänä eli relationaalisen abstraktion. (Alanen 2007, 119; Alanen 2014, 145–146, 149.) On kuitenkin huomattava, että tästä ei seuraa (ontologinen) kiinnittymi- nen kommunitaristiseen ajatteluun (esim. Etzioni 1993), jossa lasten toiminta yksilöinä tai ryhmänä tulee merkitykselliseksi vain suhteessa laajempaan sosi- aaliseen yhteisöön, kuten ”perheyhteisöön” tai ”sukupolvien yhteisöön”.

¹¹ Leena Alanen (2014, 136–137) käyttää myös termiä rakenteellis-relationaalinen lap- suudensosiologia viitaten ymmärrykseen, joka yhteiskunnallisten rakenteiden ohella pitää tärkeänä toimijuutta ja niitä prosesseja, joissa sukupolvia ”tehdään”.

¹² Sukupolviteorian klassikko Karl Mannheim (1972/1927) tulkitsi sukupolvi-käsitteen avulla sosiaalisten, intellektuaalisten, kulttuuristen ja poliittisten liikkeiden rakennet- ta ja kehitystä. Mannheimin (mt., 106) mukaan samaan sukupolveen kuuluvat ihmis- set omat syntyneet samana historiallisena ajanjaksona ja jakavat samoja tapahtumia, joilla on vaikutusta heidän kokemus- ja ajattelumaailmaansa sekä historiallisesti re- levantteihin toimintamalleihin. Siinä missä luokka-asema määritellään taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden perusteella, niin sukupolviasema määrittyy (yhteisten) ko- kemusten ja ajattelutapojen muotoutumisen prosessina. Sukupolven käsitteen sovel- tamisesta sosiaalitehteilisessä tutkimuksessa esim. Alanen 2014; Thomson 2014.

Relationaalinen lapsuudensosiologia ottaa kantaa historialliseen ja sosiaaliseen aikaan argumentoiden, että lapsuutta ja aikuisuutta voi ymmärtää vain erilaisia aikaulottuvuuksia, menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta, toisiinsa suhteuttaen (Mayall 2002, 28, 38–41; Alanen 2001c, 130; myös Qvortrup 2009). Esimerkiksi perheen institutionaaliseen järjestykseen sisältyvä lapseus/vanhemmuus -rakenne tulee ymmärtää erityisten sukupolvisuhteiden järjestelmänä, yhteiskunnallisena ja historiallisena sukupolvijärjestyksenä. Historiallisesti muotoutunut sukupolvijärjestys (generational order) ehdollistaa, mutta ei determinoi, lasten ja aikuisten asemia ja asemien välille muodostuvia kompleksisia suhteita ja erotteluja, samalla lailla kuin esimerkiksi sukupuolijärjestelmä. (Alanen 2014, 144–148; Alanen 2001a, 109–110.) Rakenteellinen ehdollisuus ei sulje pois dynaamista potentiaalia, ja lisäksi tietyn aseman suhteen tapahtunut (pienikin) muutos vaikuttaa muihinkin asemiin (vrt. keskustelu ”sukupolvisuhteiden kriisistä” eli vanhemmuuden katoamisesta ja lapsuuden lyhenemisestä, esim. Harrikari 2008).

Relationaalisen lapsuudensosiologian lähtökohdat muodostavat peruskiiven tutkimukselleni, sillä yhtenä empiirisenä tehtävänäni on selvittää, millaisin periaattein lapsuutta ja aikuisuutta – ja sukupolvisuhteita, jotka lävistävät yhteiskunnan jokaisen osa-alueen – sosiaalisesti järjestetään lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa ja miten järjestäminen tapahtuu ajallinen ulottuvuus huomioiden (Alanen 2014, 148; Alanen 2001c, 130). Huomautan silti, että tutkimuksessa ei suoranaisesti olla lähellä lapsia niin, että esimerkiksi selvittäisiin haastatteluin nykylasten kokemuksia tukihenkilötoiminnasta. Lapset eivät suoraan ole olleet tutkimuksen kohderyhmänä ja heidän ”äänensä” tulevat aineistoissa esiin epäsuorasti (vrt. Mason & Hood 2010, 492). Ajattelen kuitenkin, että tutkimusaiheeni on välttämättömässä suhteessa lapsiin. Tukihenkilötoimintaa ei olisi ilman lakisääteistä lastensuojelua, jota puolestaan ei olisi ilman lapsia, joita se pyrkii suojelemaan. Lapset ja lapsuus ovat relationaalisesti, suhteuttavasti ajateltuna (Bourdieu 1992, 224) tutkimuksen keskiössä ja myös sen motivoiva voima.

2.2 Kokeiluja: nykyisen historia ja hallinnan analytiikka

Kiinnostukseni lastensuojelun tukihenkilötoimintaan heräsi käytännön kehittämishankkeiden virittämänä, mutta pian huomioni kiinnittyi siihen, että ”perinteisen” eli kunnallisesti organisoidun tukihenkilötoiminnan rinnalle oli kehitetty erityisesti 1990-luvulta lähtien lukuisia uusia, sitä muistuttavia toimintamalleja. Niitä olivat aloitteellisesti omilla tahoillaan panneet toimeen useat järjestöt ja muut kansalaistoimijat. (Artikkelit I ja II.) Lisäksi sosiaalialan palveluyritykset olivat liittyneet samalle kentälle kehittäessään ammatillista tukihenkilöpalvelua pääasiallisesti kunnille myytäväksi ostopalveluksi (Artikkeli II). Nykytilan problematisointi kuljetti minut tarkastelemaan foucaultilaisesta perinnöstä juontuvia nykyisen historian ja hallinnan analytiikan keskusteluita. Seuraavassa teen lyhyen katsauksen näihin keskusteluihin ja palaan lopuksi kysy-

mykseen, mikä on ollut foucaultilaisesti virittyneen ajattelutavan merkitys tässä tutkimuksessa.

2.2.1 Nykyisen historian lähtökohtia

Nykyisen historia¹³ perustuu ranskalaisen, yhden aikamme tunnetuimman filosofin Michel Foucaultin (1926–1984) ajatteluun. Lähtökohta on nykyisyyden ja jonkin tietyn nykyisyyteen liittyvän kysymyksen tai toimintatavan problematisointi menneisyyttä apuvälineenä käyttäen (Skehill 2007, 453; Dean 1994, 20–21). Menneisyyttä tutkitaan siis ensisijassa tämän päivän kysymysten motivoimana ja suuntaamana. Kysymyksenä on tällöin, millaisten ”kiistojen, pyrkimysten ja taistelujen kautta nykyisyys on tullut mahdolliseksi” (Helen 2005, 93–94). Pauli Kettunen (2008, 130–131) huomauttaa, että tutkijalta vaaditaan presentismin ja menneen nykyisyydelle alistamisen välttämistä huolimatta siitä, että hän väistämättä on tietoinen asioista, joista aikalaiset eivät voineet olla tietoisia (myös Dean 1994, 28–29). Kriittinen etäisyydenotto nykyisyyteen on välttämätöntä, sillä menneisyyden merkitys ei ole pelkästään nykyisyyden astinlautana toimiminen.

Nykyisen historia problematisoi käsityksen historiasta lineaarista edistyskertomusta jäljittävänä metodina tai liikkeenä, jolla on jokin tietty suunta (Helen 2005, 94; Foucault 1977, 140, 153–155). Taustalla on Castelin (1994, 238) ilmaisua lainaten olettamus, että ”menneisyys ei toista itseään nykyisyydessä, vaan nykyisyys käy läpi, uudistaa ja hyödyntää menneisyyden perintöä”.¹⁴ Nykyisen historiaa on kuvattu lähestymistavaksi, joka pyrkii työskentelemään fragmentaaristen, kompleksisten ja ristiriitaisten kysymysten kanssa. Ensisijaisena tavoitteena ei ole yleistysten tai suurien selitysten esittäminen (Skehill 2007, 453; Chambon 1999, 54–55; Dean 1994, 4).¹⁵ Sen sijaan pyrkimyksenä on esittää kysymyksiä siellä, mistä muut ovat löytäneet vastauksia – jatkuva kyseenalaistaminen ja ”mahdollisuuden ehtojen” kartoittaminen on siis perustavanlaatuisen lähtökohta.

Nykyisen historian mukaan suuntautuneessa tutkimusprosessissa etsitään historian kautta avainhetkiä (key moments), joiden kautta voidaan ymmärtää nykyisyyden paikallistuvaan ongelmaan liittyviä eri aspekteja. Tavoitteena on

¹³ Foucaultin (2005a, 46) Tarkkailla ja rangaista -teoksessa termi on suomennettu nykyhetken historiaksi. Rinnakkaisena terminä on käytetty nykyisyyden historia -käsitettä (esim. Saurama 2002; Helen 2005). Työssäni käytän Pauli Kettusen (2008) laua ”nykyisen historia”. Se on mielestäni paras viittaamaan merkitykseen, jossa käsitettä sovellan, kun tarkoitukseni on painottaa, että käsite osoittaa varsin väljästi Foucaultin harjoittamaan tutkimustapaan.

¹⁴ Ilpo Helen (2005, 105) kuvaa foucaultilaisesta ajattelusta juontavia genealogisia historioita ”ikäkään kuin tarkoituksellisina fiktioina”. Tässä merkityksessä foucaultilaista näkökulmaa en tahdo omassa tutkimuksessani kuitenkaan omaksua.

¹⁵ Lähestymistapaa on kuvattu lähtökohdiltaan postmodernistiseksi, mutta Foucault itse kieltäytyi määrittelyistä postmoderni-moderni -akselilla (Skehill 2003, 145; Peltonen 2008). Foucaultin intellektuaalinen asemoituminen on ristiriitaisten tulkintojen sävyttämä, sillä hänen ajattelunsa on paikannettu milloin strukturalismin, milloin konstruktionismin perinteeseen, valtateorioihin tai diskurssianalyysiin, vain joitakin esimerkkejä mainitakseni (Chambon 1999, 64–67; Helen 2005, 93).

hahmottaa erilaisista jatkuvuuksista ja katkoksisista muodostuvaa kompleksisista kokonaisuutta, joka on tukenut tietyn diskurssin, kuten sosiaalityön diskurssin, rakentumista. (Skehill 2007, 455; Skehill 2003, 143; Satka & Harrikari 2008, 647.) Diskurssin käsite puolestaan viittaa foucaultilaisessa ajattelutavassa yksinkertaistetusti totena esitettyjen, samaan kohteeseen viittaavien lausumien muodostelmaan (tai diskursiiviseen muodostelmaan), jolla on myös käytännöllinen ulottuvuus (Foucault 2005b, 40–42, 46–50; myös Alhanen 2007, 30–32).

Nykyisen historiassa yhdistyvät (tiedon) arkeologinen ja (vallan) genealoginen analyysi.¹⁶ Arkeologian ja genealogian käsitteet voi ymmärtää itsenäisinä, mutta niiden välisten suhteiden tarkastelu on kuitenkin empiirisessä mielessä analyysin ydin (Satka & Skehill 2012; Skehill 2007, 454; Dean 1994, 33–34). Arkeologia tulee Foucaultin (2003, 10–11) mukaan ymmärtää menetelmäksi paikallisten diskurssien analysoimiseen, kun taas genealogia on pikemminkin taktiikka, jolla saatetaan diskurssien kuvaamisen jälkeen esiin ei-alistettu, diskurssista vapautunut tieto. Genealogia on siis väline ”vapauttaa historiallisesti muodostunutta tietoa”, itsestäänselvyyksiä, ja siten siitä on perusteltua puhua nimenomaan genealogisena kritiikkinä.¹⁷

2.2.2 Hallinnan analytiikan orientaatio

Nykyisen historia ja hallinnan analytiikka liittyvät kiinteästi yhteen. Jos nykyisen historian ajatellaan edustavan laajempaa teoreettis-metodologista lähestymistapaa, voi hallinnan analytiikan ajatella siihen kuuluvaksi astetta konkreettisemmaksi sovellukseksi ja tulkintaresurssien varannoksi. Kuten Foucaultin ajattelun soveltaminen yleisestikin, on myös hänen käsityksiinsä nojaavan hallinnan analytiikan (an analytics of government) suosio ollut yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa mittava ja sovellukset moninaisia (esimerkkejä ovat koonneet mm. Mckee 2009; Kaisto & Pyykkönen 2010; Helen 2010, 47–48). Hallinnan analytiikka on esitelty Foucaultin myöhäistuotantoon sijoittuvana, valtaajatteluun nojaavana ja governmentality-käsitteeseen (Foucault 1991) kytkeytyvänä tulkintana (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7; Helen 2010, 27–28; Mckee 2009, 466).¹⁸ On kuitenkin huomattava, ettei kyse ole kaikilta osin yhtenäisestä koulukunnasta (Helen 2010, 39; Rajavaara 2007, 63; Dean 2010, 17).

Hallinnan analytiikassa on yksinkertaistettuna kyse kiinnostuksesta siihen, kuinka yksilöiden ja ryhmien käyttäytymistä ja toimintaa ohjaillaan erilaisten

¹⁶ Foucaultin tuotanto on usein jaettu toisistaan selkeästi erottuviin arkeologiseen ja genealogiseen vaiheeseen, mutta on esitetty kantoja, joiden mukaan tämän kaltainen kahtiajako ei tee oikeutta Foucaultin ajattelulle ja tämän tuotannon moniulotteisuudelle (esim. Alhanen 2007, 34–35; Peltonen 2008).

¹⁷ Foucault lainasi genealogian käsitteen Nietzscheiltä, ja erityisesti tämän teoksesta *The Genealogy of morals* (Chambon 1999, 54). Genealogisen kritiikin muotoilussa keskeisiä ovat Nietzschen ajattelusta ammentavat (ilmiöiden) polveutumisen ja syntyperän (Herkunft) ja ilmaantumisen (Entstehung) käsitteet (Helen 2005, 95, 99; Foucault 1977, 140–145).

¹⁸ Tärkeimpiä henkilöitä ovat brittisosiolegit Peter Miller ja Nikolas Rose sekä australialaissosiologi Mitchell Dean. Teoksista olennaisimmat ovat vuonna 1999 ilmestyneet *Governmentality* (Dean) ja *Powers of Freedom* (Rose). (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7.)

hallinnan järjestelmien eli regimien kautta ja kuinka yksilöt ja ryhmät ohjaavat ja hallitsevat itse itseään. Analyysi kohdistuu siihen, kuinka ja millaisissa historiallisissa olosuhteissa erilaiset hallinnan regimit ilmaantuvat, tulevat ylläpidetyiksi ja muuntuvat. (Dean 2010, 17–37.) Huomio voidaan kohdentaa esimerkiksi tietyn hallinnan regimin ylläpitämisessä tarvittaviin, historiallisesti muodostuviin rationaliteetteihin eli järjestyksen ja ajattelun tapoihin (episteme of government). Rationaliteeteilla on myös tekninen ulottuvuutensa, mikä tarkoittaa erilaisia keinoja, taktiikoita, tekniikoita ja menettelytapoja, joilla yksilöihin ja ryhmiin ja niiden käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan (techne of government). (Dean 2010, 40–44; Kaisto & Pyykkönen 2010, 16.)¹⁹ Sosiaalityön kontekstissa hallinta viittaa vaikkapa erilaisiin toimenpiteisiin, käytäntöihin ja strategioihin, joilla muovataan yksilöiden ja ryhmien käyttäytymistä ja tapoja (Juhila 2009, 57; Chambon 1999, 52–53). Hallinnan tavoitteena on saada ihmiset oppimaan ”oikean suhteen” luomista itseensä ja hallitsemaan itse itseään.

Hallinnan analytiikkaa on varsinaisen valtateoretisoinnin sijaan luonnehdittu ”käsitteelliseksi työkalupakiksi” tai ”paikallisiin kokeiluihin soveltuvaksi apuvälineeksi” vallankäytön ilmiöiden tarkasteluissa (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7, 13; Helen 2010, 28, 41). Hallinnan analytiikassa valtaa ja vapautta ei aseteta vastakkain, sillä vallalla ajatellaan olevan produktiivinen ja mielihyvää tuottava ulottuvuus. Valta on hajautunut, eikä sitä voi palauttaa valtioon, instituutioihin tai ylivaltaiseen järjestykseen, vaan valtasuhteet ovat läsnä kaikkialla lävistäen kaikki toimijat, suhteet ja subjektit. Genealogisessa analyysissä ei siten tarkastella, kuka voittaa tai kenet alistetaan, vaan keskiössä on vallankäytön olemassaolon ehtojen ja seurausten tarkastelu.²⁰ (Helen 2005, 97–98, 103; Dean 2010, 33–40; Helen 2010, 27–28.) Ihmisyksilöihin ja -ryhmiin suuntautuessaan valta on ennen kaikkea biovaltaa (Helen 2010, 27–29; Selin 2010, 218–219). Sen pyrkimyksenä on muovata ihmisten ruumiillisia, sielullisia, ajatuksellisia tai yhteisöllisiä ominaisuuksia, siis ohjata ihmisiä olemaan itse aktiivisia itsensä hallitsemiseksi.²¹

Yksi keskeisimmistä kritiikin aiheista foucaultilaisesti virittyneessä hallinnan analytiikassa on ollut kysymys toimijuudesta ja vastarinnan mahdollisuudesta. Taustalla on Foucaultin tietyssä mielessä ongelmallinen, äärimmillen vietyä totalisointiin ja nihilismiin johtava valtakäsitys (esim. Mckee 2009, 474, 476; myös Bourdieu 2000, 107–108). Kritiikki kytkeytyy väitteisiin vallan ontologisoinnista ja siitä, että foucaultilainen kiinnostus subjektiin kohdistuvaan

¹⁹ Deanin (2010, 40–44) mukaan hallinnan regimien analyysi edellyttää neliulotteista tarkastelua: rationaliteettien ja tekniikoiden lisäksi tiettyyn regimiin liittyvien näkymisen ja havaitsemisen muotojen sekä yksilöllisten ja kollektiivisten identiteettien muodostumisen analyysia.

²⁰ On myös painotettu, että tämä ei sulje pois ajatusta epäsymmetrisistä valtasuhteista tai vallan keskittymisestä (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10; Juhila 2009, 57).

²¹ Nikolas Rose ja Mitchell Dean ovat analysoineet erityisesti 1900-luvun jälkipuoliskon aikana tapahtunutta muutosta hallinnan tekniikoissa ja rationaliteeteissa. Heidän mukaansa niin sanotussa edistyneessä liberalismissa (advanced liberalism) hallinnan merkitys valtion ja sosiaalisen kautta on vähentynyt. Tilalle on tullut yksilön omien valintojen ja vapauden harjoittamiseen pohjautuva sekä autonomisten yhteisöjen, kuten naapuruston ja vapaaehtoisjärjestöjen, toimintaan perustuva hallinta. (Selin 2010, 222; Helen 2010, 38–39.)

valtaan on työntänyt syrjään kysymyksen subjektin toimijuudesta (Kaisto 2010, 49–50; Helen 2010, 45–46).²² Sosiaalityön tutkimuksessa on arvioitu, että nykyisen historian soveltamisessa ongelmallista on, että se ei tavoita tiettyyn aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kontekstiin kiinnittyneitä toimijoita, kuten yksittäisiä sosiaalityöntekijöitä tai asiakkaina olevia lapsia. Tämä on erityisen pulmallista sosiaalityön emansipatorisen (käytännön) ulottuvuuden vuoksi. (Satka & Skehill 2012, 194; Chambon 1999, 66, 70.) Toisaalta Kirsi Juhilan (2009, 62) tulkinnan mukaan foucaultilainen ajattelutapa voi parhaimmillaan paljastaa sosiaalityön ristiriitaisen ja monitasoisen todellisuuden, kuten tuen ja kontrollin samanaikaisen läsnäolon, ja aukaista tilaa myös vastarinnalle ja riitauttamiselle (myös Chambon 1999, 53, 64; Skehill 2007, 450). Mirja Satka ja Caroline Skehill (2012) tulevat sen sijaan johtopäätökseen, että toimijuuden vakavasti ottamiseksi sosiaalityön empiirisessä tutkimuksessa tarvitaan Foucaultin ohella muitakin ajattelijoita.

2.2.3 Foucaultilaisen ajattelutavan merkitys tässä tutkimuksessa

Nikolas Rosen (1999, 123) tulkitsemana lapsuus, erilaiset lapsuuden ilmiöt ja lapset yksilöinä ovat yksi laajimmista yhteiskunnallisen hallinnan, kuten moraalisen, seksuaalisen ja ruumiillisen varjelun, kasvatuksen ja normaalistamisen alueista. Tähän tutkimukseen liitettyä hallinnan analytiikka on suunnannut tarkastelemaan tukihenkilötoimintaa ja sitä muistuttavia uusia toimintamalleja systemaattisina lasten ja muiden toimijoiden käyttäytymisen ohjailun tapoina, käytäntöinä, joiden toteutus perustuu tietyille (asiantuntija)tiedolle, järkeilylle ja niitä toimeen paneville tekniikoille (Artikkeli II). Tukihenkilötoiminnan ja sitä muistuttavien uusien toimintamallien perustelevaksi kysymykseksi voi esittää lasten aikuissuhteiden vähyyden tai ”vääränlaiset” suhteet. Hallinnan analytiikan näkökulmasta voi sanoa, että ongelmakenttä, jonka hallintaan ja ohjailuun tukihenkilötoiminnassa pyritään (Helen 2005, 101; Juhila 2009, 50), on lastensuojelun piirissä olevien lasten ympärille asettautuva (aikuis)suhteiden kenttä.

Foucaultilaisen nykyisen historian ja hallinnan analytiikan tehtävä on tässä tutkimuksessa ollut toimia pääasiassa väljänä metodologisena täydentäjänä. Olen käyttänyt yhdessä tutkimukseen sisältyvässä erillisartikkelissa joitakin hallinnan analytiikan käsitteitä aineistoanalyysien tulkinnallisina resursseina (Artikkeli II). Foucaultilainen ajatus nykyisen historiasta on kuitenkin tuottanut tutkimukseeni muutosten tutkimisen kannalta tärkeän tausta-ajatuksen siten, että se on auttanut tukihenkilötoiminnan nykyisyyden problematisoinnissa historiaa resurssina käyttäen. Tukihenkilötoimintaan liittyvät ajankohtaiset muutokset pakottivat tutkimusprosessin alkuvaiheessa kysymään, kuinka kun-

²² Kim Mckee (2009, 473, 481) nostaa esille kritiikin, jonka mukaan foucaultilaisessa lähestymistavassa syyllistytään valtioteoretisoinnin torjumisen lisäksi empiirisen todellisuuden laiminlyöntiin. Mckee viittaa siihen, että foucaultilainen fokus on mieluummin ”hallinnan taiteessa” eli pikemminkin diskursiivisissa kuin materiaalisissa käytännöissä, jolloin tuloksena on yhteyden katkeaminen hallintamentaliteettien ja niiden sosiaalisten suhteiden välillä, joiden osaksi ne ovat uponneet (myös Callewaert 2006, 90–91).

nallisesti organisoitu tukihenkilötoiminta on tullut siten kiistanalaiseksi, että sen rinnalle on kehitetty lukuisia uusia, mutta sitä vahvasti muistuttavia toimintamalleja. Ja jos uudet toimintamallit ovat vastaus, niin mikä lopulta on kysymys? (Rose 1999b, xi; Rose 1999a, 22, 58; Kettunen 2008, 130, 132.)

Lisäksi nykyisen historia on konkreettisesti suunnannut tutkimus- ja aineistoanalyysiprosessien kulkua niin, että olen aloittanut empiirisen työskentelyn nykyisyydestä. Olen kulkenut menneeseen päin nykyisyys edellä pyrkien samalla välttämään menneisyyden alistamista nykyisyydelle. Työskentelyä on suunnannut läpi prosessin kysymys siitä, kuinka menneisyys on tukihenkilötoiminnan nykyisyydessä läsnä.

2.3 Kohti Bourdieun relationaalista sosiologiaa

Olen omaksunut työni kattavimmaksi teoreettis-metodologiseksi lähtökohdaksi ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun (1930–2002) relationaalisen ajattelutavan ja käsitteistön (Artikkelit III ja IV, Yhteenveto-osa). Ennen kuin avaan Bourdieun lähestymistapaa ja avainkäsitteitä, painotan että suhtautumiseni Bourdieun ajatteluun ja hänen kehittämiinsä käsitteisiin on soveltava. Tähän ratkaisuun saan tukea ajattelijalta itseltään. Bourdieu kannusti tutkijoita käsitteidensä generatiiviseen hyödyntämiseen, sillä hänen ajattelutavassaan käsitteet tarkentuvat ja edelleen kehittyvät niitä empiirisesti käytettäessä, siis uudenlaisen empiirisen tutkimuksen yhteydessä. (Bourdieu & Wacquant 1992, 95–96; Swartz, 2008, 46.)

Lukija voi kysyä, kuinka foucaultilainen ajattelutapa ja Bourdieun lähestymistapa ovat sovittavissa yhteen. Vastaukseni on, että en pyri väittämään, että foucaultilaisen ja bourdieulaisen ajattelutavan tieteenfilosofiset perusperiaatteet olisivat – tutkijoiden paikantamista joistakin yhtymäkohdista huolimatta – yhteneväiset. Toisaalta en myöskään kiistä tulkintoja esimerkiksi Bourdieun ja Foucaultin valtakäsitysten eroista (esim. Stevens 1997, 42–43; Callewaert 2006; Bennett 2010). Lähtökohtani on pyrkimys teoreettis-metodologisen tiedon syntetisoivaan käyttämiseen, tai Heiskalan (2000) käsittein ”rationaalisen rekonstruktion” soveltamiseen, kuten edellä painotin. Pikemminkin kuin varsinaisen synteessin tavoittelusta on työssäni kuitenkin enemmän kyse erilaisten lähestymistapojen pragmaattisesta rinnan kuljettamisesta ja tutkimuksessa käytetyn tulkinnallisen katseen avartamisesta.

Tässä tutkimuksessa bourdieulainen lähestymistapa tarkoittaa ennen kaikkea kokonaisvaltaista tapaa ymmärtää, jäsentää ja analysoida tutkimuskohdetta ja siitä saatavissa olevan tiedon mahdollisuuksia. Kyse on niin metodologisista, epistemologisista kuin ontologisista tutkimuksen tekemisen sitoumuksista. Voitaisiin käyttää myös termiä metateoria ja puhua siten Bourdieun metateoreettisesta soveltamisesta (Alanen 2009a, 182). Samalla on syytä huomioda, että Bourdieu itse vastusti ”teoretisismiä” ja painotti, että hänen pyrkimyksensä ei ole kehittää teoriaa sinänsä (Wacquant 1992, 5; Bourdieu & Wacquant 1992, 95–96). Hän esitti tavoitteekseen systemaattiseen työskentelyyn

pohjautuvien käsitteellisten välineiden ja menettelytapojen luomisen yhä uusiin tutkimuskohteiden selvittämiseen.

Tarkasteltaessa yleisellä tasolla Bourdieuta suhteessa niin sanottuun moderniin ja postmoderniin yhteiskuntateoriaan ja -teoreetikoihin on nostettava esiin, että hän halusi itse välttää asemoitumista tämän jaottelun mukaisesti, kuten myös Foucault (ks. alaviite 15 edellä). Bourdieu kuitenkin vastusti monien postmodernistien relativistisia katsantokantoja. Hänen kritiikkinsä liittyi ennen kaikkea dekonstruktivistien ”relativistiseen nihilismiin”, mutta myös haluan irtautua postmodernistisesta ”eronteon fetisismistä” ja ”narsistisesta tunnusluonteesta” (Wacquant 1992, 41–42, 47; Grenfell 2008a, 24; myös Bourdieu 2003). Bourdieun entisen oppilaan ja läheisen yhteistyökumppanin Loïc J. D. Wacquantin (1992, 47–48) mielestä Bourdieun voi katsoa Habermasin tapaan enemmän modernistiksi kuin postmodernistiksi, jos tarkastellaan tämän näkemystä tieteellisen tiedon mahdollisuuksista. Toisaalta Foucaultin tapaan Bourdieun ajattelutavassa korostuu se, että ajattelun ja tiedon kategoriat ovat ehdollisia ja symbolisen vallankäytön välineitä. Bourdieulle tiede on ilmeisen poliittista toimintaa, mutta ei pelkästään politiikkaa. Vain refleksiiviseen sosiologiaan sitoutuminen on keino tehdä tieteestä ”vähemmän poliittista” (Bourdieu & Wacquant 1992, 194–195; myös Stevens 1997, 54–55; tähän tutkimuksen soveltaen ks. erityisesti luku 3.4.2). Bourdieun ja osin myös foucaultilaista ajattelua soveltaen en lähesty tutkimuksessani tukihenkilötoimintaa itsestään selvänä, ”annettuna” tutkimuskohteena, vaan tarkastelen siihen liittyvää ajattelua ja tietoa luonteeltaan ehdollisena. Itsestäänselvyyksien purkamiseksi konstruoin tukihenkilötoiminnan tutkimuskohteeksi yhteydessä historiallisesti muodostuvaan lastensuojelun sosiaalityön kenttään (ks. tarkemmin luku 2.4).

2.3.1 Relationaalisen ajattelutavan lähtökohdat

Bourdieun relationaalisen sosiologian peruskäsitteet ovat laajasti tunnettuja, sillä tutkijat yli tieteenalakohtaisten ja maantieteellisten rajojen ovat soveltaneet niitä monenlaisten empiiristen kysymysten tarkastelemiseksi²³ (Calhoun 2003, 301–302; Silva & Warde 2010, 2–3; Rawolle & Lingard 2013, 117). Bourdieun oma intellektuaalinen tausta oli mielenkiintoinen, ja se on nähty synteeksi monista erilaisista, vastakkaisistakin teoreettisista suuntauksista, kuten strukturalismista vs. konstruktivismista, objektivismista vs. subjektivismista ja metodologisesta individualismista vs. holismista (Webb ym. 2002, 2–17; Grenfell 2008a, 20–24; Susen & Turner 2011, xx–xxi). Bourdieun tieteellinen perehtyneisyys ulottui niin filosofiaan, sosiologiaan kuin antropologiaan sekä lukuisiin erilaisiin oppi- ja ajattelusuuntauksiin, ja tämä monialaisuus ilmentyi selvästi hänen ajattelutavassaan.

Bourdieu hyödynsi lukuisia eri tieteen- ja oppialojen teorioita pyrkien niitä syntetisoimalla kehittämään teoreettisia lähtökohtiaan ja käsitteistöään ominaislaatuunsa eli *metodologiseksi relationalismiksi* (Wacquant 1992, 15–17). Bour-

²³ Suomalaisen lukijakunnan tietoisuuteen Bourdieun sosiologista ajattelua ja käsitteistöä toi 1980-luvulla erityisesti J. P. Roos (esim. Roos 1988; Bourdieu 1985).

dieun mukaan länsimaisen tieteellisen ajattelun vakiintuneet dualistiset jaotellut, kuten yksilö vs. yhteiskunta, toimija vs. rakenne, mikro vs. makro, kuvaavat lähinnä sosiaalisen todellisuuden arkihavaintoa. Bourdieu esitti ratkaisunsa dualismien ongelmaan metodologisen relationalismin muodossa, mikä suuntaa ontologisen prioriteetin rakenteiden tai toimijoiden sijaan *sosiaalisiin suhteisiin* (Wacquant 1992, 15; Bourdieu 1990, 124–133; Grenfell 2010, 17). Metodologinen relationalismi haastaa subjektivismiin ja objektivismiin, strukturalismin vs. konstruktivismiin²⁴ ja toimijan vs. rakenteen välisen vastakkainasettelun.²⁵ Sekä subjektivismiin että objektivismiin nojautuvia tiedonkäytäntöjä (modes of knowledge) tarvitaan, koska ne ovat välttämättömiä sosiaalisen maailman ymmärtämisessä. Sosiaalista maailmaa ei voi kuitenkaan palauttaa sen enempää ”sosiaalifenomenologiaan” kuin ”sosiaalifysiikkaankaan”, vaan sen analyysissä tarvitaan kaksoislukemista. (Wacquant 1992, 7–11; myös Bourdieu 1990, 125–134.) Bourdieulle kaksoisluenta tarkoittaa sosiaalista prakseologiaa, sosiaalisten käytäntöjen analyysiä, jossa strukturalismin ja konstruktivismiin näkökulmat punoutuvat yhteen.

Bourdieuilainen ajattelutapa pohjaa ei-kartesiolaiseen sosiaalisen ontologiaan, jossa ei eroteta objektia ja subjektia, intentiota ja syytä, materiaalisuutta ja symbolista representaatiota (Wacquant 1992, 5). Lähestymistapa ohjaa todellisuuden identifioimiseen ei substanssien, vaan suhteiden osalta. Substansseja korostava tai substantialistinen, Ernst Cassirerin (1953) termiä hyödyntäen, tutkimus ei kykene tunnistamaan muita realiteetteja kuin suoran intuition kautta saatavia havaintoja arkipäivän kokemuksista, yksilöistä ja ryhmistä. Ne hahmottuvat ainoastaan itsessään, itseään varten, ja erillään muusta maailmasta. (Bourdieu 1998a, 12–14; Bourdieu 1998b, 3–5.) Metodologisen relationalismin tavoitteena on tätä vastoin Wacquantin (2013, 275) kiteyttämänä tarttua historiallisesti muodostuneiden sosiaalisten ja kognitiivisten rakenteiden pulmalliseen dialektiikkaan ja siihen dispositioiden ja positioiden muodostamaan ”sohkuiseen verkkoon”, josta sosiaaliset käytännöt saavat alkunsa ja joissa ne edelleen kehkeytyvät.

2.3.2 Avainkäsitteet: kenttä, pääoma ja habitus

Bourdieuin avainkäsitteet kiteytyvät kentän, pääoman ja habituksen muodostamaan käsitetriadiin (esim. Wacquant 1992, 16–19; Grenfell 2008; Siisiäinen & Ala-

²⁴ Useissa Bourdieun teosten englanninkielisissä käännöksissä käytetään nimenomaan termiä *konstruktivismi* (constructivism), vaikka yhteiskuntatieteissä *konstruktionismi* (constructionism) on tavallisesti käytetty termi. Leena Alanen (2015) kommentoi, että termivalinta on nähtävä yhteydessä ranskalaiseen, tietyin ominaispiirtein strukturalismista käytyyn aikalaiskeskusteluun, johon myös Bourdieu aikanaan osallistui.

²⁵ Bourdieu ei suinkaan ollut pyrkimyksessään ainoa, sillä dualismien ylittämiseen pyrkiviksi nykysosiologeiksi voidaan mainita esimerkiksi Anthony Giddens (1979) ja Margaret Archer (2007). Joissakin yhteyksissä Bourdieuta on kutsuttu Giddensin tapaan strukturaatioteoreetikoksi. Rinnastusta tulee Wacquantin (1992, 3, alaviite 3) mukaan pitää virheellisenä, sillä Giddensille ensisijaisena näyttäytyy sosiaaliseen todellisuuteen liittyvien ontologisten kysymysten tarkastelu ja käsitteellistäminen, kun taas Bourdieun teoreettisille kehittelyille antoi toistuvasti sysäyksen halu tarttua uusiin *empiirisiin* kohteisiin.

nen 2011). Edellisten lisäksi bourdieulainen ajattelu sisältää koko joukon muita käsitteitä, mutta tämän tutkimuksen kannalta keskeisin on mainittu käsitetriadi, doksan käsite mukaan lukien. Olennaista on korostaa, että Bourdieun ajattelutavan relationaalisuus ilmenee myös hänen käsitteissään, joita on mahdotonta määritellä ja selittää toisistaan irrallaan, sillä ne ovat sisäisesti toisiinsa liittyneitä ja toisistaan riippuvaisia. Siten myös käsitteiden analyttinen potentiaali edellyttää niiden käyttämistä yhteydessä toisiinsa. (Wacquant 1992, 19; Bourdieu & Wacquant 1992, 96; Swartz 2008, 46–47.) Tämän lisäksi käsitteitä ei pidä mieltää teoreettisina välineinä sinänsä. Bourdieun (1992, 228) mukaan käsitteet on ymmärrettävä luonteeltaan avoimina, sillä ne on empirian kautta ”pantava liikkeeseen ja saatava työskentelemään”.

Tiivistetysti voi sanoa, että Bourdieun ajattelussa on kyse vallankäytön ja dominaation teoriasta; erilaistuneilla sosiaalisen toiminnan alueilla, *kentillä*, käytävien taisteluiden ja niihin kytkeytyvien alistamisen ja herruuden mekaniismien tarkastelusta (Siisiäinen 2003, 215; Wacquant 1992, 13–14, 50–52). Teoriaa kentistä on pidetty Bourdieun moderneja yhteiskuntia koskevana teoretisointina, jossa yhteiskunnan hahmotetaan koostuvan lukuisista toisistaan erotuvista sosiaalisen elämän alueista, esimerkiksi talouden, valtion, oikeuslaitoksen ja uskonnon, mutta myös paljon pienempien ”mikrokosmosten”, kuten yksittäisten organisaatioiden tai yhteisöjen muodostamista kentistä. Tässä ajattelussa kentät ovat rinnakkaisten, osin hierarkkisissa suhteissa olevien ja toisiaan leikkaavien ylä-, ala- ja osakenttien kokonaisuuksia. Ne ovat sekä rakenteistuneita että rakenteistuvia tiloja, joilla erilaiset sosiaaliset toimijat, toimijaryhmät ja organisaatiot operoivat. (Alanen 2007, 110; Wacquant 1992, 16–17; Bourdieu & Wacquant 1992, 97, 109–110.) Bourdieu nostaa yhden kentän, vallan kentän, muiden kenttien yläpuolelle. Sen voi ajatella ”metakentäksi” tai Bourdieun vastineeksi substantialistiseksi katsomalleen käsitteelle ”hallitseva luokka” (ruling class). Vallan kenttä, jolla taistellaan Bourdieun mukaan ennen kaikkea valtiollisen pääoman²⁶ omistamisesta, sulkee jossakin määrin sisäänsä kaikki muut kentät ja se toimii eräänlaisena välittäjänä niiden välillä. (Wacquant 1992, 18, alaviite 32; Bourdieu & Wacquant 1992, 76, alaviite 16; Siisiäinen 2003, 209.)

Bourdieuun mukaan jokaisella kentällä on omat sääntönsä ja oma logiikkansa eli ne ovat suhteellisen itsenäisiä sosiaalisen toiminnan alueita. Homologisia ne ovat siinä mielessä, että kaikki kentät ovat rakentuneet dominaatiosuhteista, joskaan tämä ei sulje pois ”relatiivisen demokratisoitumisen” mahdollisuutta. Jokaisella kentällä on paitsi oma synty- ja kehityshistoriansa myös potentiaalisesti dynaaminen ja avoin luonne, sillä kentän rajat ovat ei-staattisia ja jatkuvan kilpailun kohteena myös alttiita uudelleen määrittelyille. (Wacquant 1992, 52; Bourdieu & Wacquant 1992, 97, 100–106; Alanen 2009b.) Eri kenttien, kuten akateemisen kentän ja talouden, väliset vaikutussuhteet voivat vaihdella,

²⁶ Bourdieulaisessa ajattelussa moderni valtio on keskeinen vallan lähde ja symbolisen vallan harjoittaja (Siisiäinen 2003, 211–212; Bourdieu 1998a, 84–116; myös Bourdieu 2005, 93–94). Valtio on ”eri pääomalajien keskittymisprosessin tulos”, mikä tekee siitä eräänlaisen metapääoman haltijan. Se jakaa valtaa toisille pääomalajeille ja niiden haltijoille, mikä puolestaan mahdollistaa valtion vallankäytön lukuisilla eri kentillä ja suhteessa eri pääomiin. (Bourdieu 1998a, 92.)

ja silloin kentät muuntuvat myös sen mukaan, kuinka autonomia ne ovat suhteessa muihin kenttiin (Gorski 2013b, 329–330; Bourdieu 2000, 111–112; Alanen 2007, 110–111). Kentän autonomiaa ei voi kuitenkaan määritellä joko/tai-asetelman kautta, vaan kyse on autonomian asteesta. Poliitiikan kentällä voidaan esimerkiksi kysyä, onko taloudellinen pääoma liikkuvuuden ehdoton edellytys kentällä. Jos on, niin kentän autonomia-aste on matala ja kyse on pikemminkin heteronomisesta kuin autonomisesta kentästä. Matalan autonomia-asteen omaava kenttä muistuttaa heikkoa valuuttajärjestelmää, missä kentän ulkopuolisia vahvoja valuuttoja preferoidaan kentällä tapahtuvan vaihdon välineenä. (Gorski 2013b, 340; Bourdieu 1993, 37–52.) Garry Stevensin (1997, 91) tiivistämänä kentän autonomian aste on yhtä kuin se, kuinka itsenäisesti ja muilta kentiltä tulevista vaatimuksista riippumattomana sillä voidaan toimia.

Yksityiskohtainen määritelmä kentälle on, että se on historiallisesti muodostuva eri toimijoiden ”asemien välisten objektiivisten suhteiden muodostama verkosto tai konfiguraatio”, jota luonnehtivat valta-erot kentän muodostavien toimijoiden kesken (Bourdieu & Wacquant 1992, 97). Abstraktiona kenttä viittaa suhteiden ja erojen järjestelmään, jossa eri toimijat ovat erilaisissa asemissa suhteessa toisiinsa ja jossa toimijat uusintavat tai muuntavat keskinäisiä suhteitaan ja saavat siten kentän toimimaan spesifinä, historiallisesti rajautuneena kenttänä (Bourdieu 1998b, 31–34; Bourdieu 1998a, 44). Kentän toimija on ”ei yksilö, toimija tai subjekti biologisessa mielessä, vaan toimija, joka on sosiaalisesti muodostunut aktiiviseksi ja toimivaksi agentiksi kentällä siten, että omistaa välttämättömiä ominaisuuksia toimiakseen tehokkaasti, siis tuottaakseen seurauksia kentällä”. Toisin sanoen, kentän toimijoita ovat ne, jotka ovat halukkaita pitämään kentän toimintaa (kamppailua) yllä investoimalla – osallistumalla – siihen. (Bourdieu & Wacquant 1992, 107, 98.) Analyttisesti tärkeää on, että kenttää ei samaisteta arkipäivän tasolla havaittavissa olevaan yksilöiden tai kollektiivisten toimijoiden väliseen konkreettiseen vuorovaikutukseen (Bourdieu 1990, 192; Alanen 2009a, 182).²⁷ Kentät ovat ennen kaikkea (valta)suhteiden kokonaisuuksia.

Olennaista kenttien logiikan ymmärtämiseksi on hahmottaa kenttä (ristiriitaisten) *intressien* alueena. Kentän toimintaa pitää yllä ei vain yksilöllisesti, vaan usein kollektiivisesti jaettu kenttäkohtainen intressi, Bourdieun tarkentamien termin illuusio²⁸. Siinä on yksinkertaistettuna kyse toimijoiden usein osittain tiedostamattomasta uskuksesta siihen, että kentän peli on pelaamisen arvoista. (Bourdieu 1998b, 76–77.) Bourdieulle (1998a, 131–132) intressin omaaminen merkitsee mukana olemista – sen myöntämistä, että ”pelaamisessa syntyvät ja pelaamisen synnyttämät panokset ansaitsevat tulla tavoitelluksi”.

Bourdieu käyttää kentästä luonnehdintoja taistelukenttä, pelikenttä ja voimakenttä. Bourdieulaisittain kenttää luodaan taisteluissa tai kamppailuissa, vaikka kentän toimijat eivät sitä tietoisesti näin mieltäisikään. Kentän toimijat – yksilöt, ryhmät tai organisaatiot – osallistuvat kamppailuihin kilpaillessaan

²⁷ Interaktionistiseen ajatteluun kiinnittyvien tutkijoiden Bourdieu-kritiikkiä esim. Bottero & Crossley 2011.

²⁸ Bourdieun tarkennuksia ja ”kritiikkien kritiikkiä” käsitteistä intressi ja illuusio esim. Bourdieu 1985, 109–110; Bourdieu & Wacquant, 1992, 115–116.

toistensa kanssa kentällä erityisen arvokkaiden resurssien (pääomien, ks. seuraavassa) tuottamisesta ja tunnustetuksi tulemisesta eli saadakseen tai säilyttääkseen legitiimin aseman kentällä. (Bourdieu & Wacquant 1992, 97–99; Bourdieu 1998b, 32–34.) Pelikenttä-luonnehdinta viittaa bourdieulaisessa ajattelutavassa siihen, että kullakin kentällä vallitsevat tietyt ”pelisäännöt”. Ne ohjaavat ryhmien tai yksilöiden toimintaa kentällä ja niiden omaksuminen on ”pääsyliippu” tietyille kentälle. Sääntöjen seuraaminen ei kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan myös ”pelin tuntua” eli käsitystä siitä, kuinka kentän peliä pelataan. (Calhoun 2003, 275–277.) Luonnehdinta voimakentästä merkitsee puolestaan sitä, että kentän tietyt (rakenteelliset) välttämättömyydet pakottavat kentän toimijoita tietynlaisiin ratkaisuihin (Bourdieu & Wacquant 1992, 106; Bourdieu 1998a, 44). Näin ne ohjaavat myös ”pelisiirtoja” kentällä.

Kentän toiminnan selittäminen edellyttää *pääoman* käsitteen käyttöön ottoa. Pääoman käsite tarkoittaa bourdieulaisessa lähestymistavassa niitä (valta)resursseja, jotka kullakin kentällä ovat kamppailujen kohteena ja joiden säilyttämiseksi ja kerryttämiseksi kentän toimijat osallistuvat kentän peliin.²⁹ Kentän toimijat kamppailevat keskenään saavuttaakseen legitiimin aseman niiden pääomien suhteen, jotka ovat kentällä erityisen arvostettuja. (Wacquant 1992, 17–18; Bourdieu 1985, 105.) Toisin sanoen, pääoman arvo määräytyy suhteessa kenttään ja sen pelisääntöihin, ja pääoma on olemassa vain suhteessa kenttään, jolla kulloinkin toimitaan. (Bourdieu & Wacquant 1992, 99, 101; Bourdieu 1985, 106.) Samalla keskeistä on tunnistaa pääomien muodostumisen yhteys kenttien synty- ja kehityshistoriaan, sillä niillä on myös ajallisesti relationaalinen luonne.

Toimijoiden tai toimijaryhmien asema kentän sosiaalisessa hierarkiassa on riippuvainen hallussa olevien pääomien määrästä ja laadusta. Tiivistettynä: hallitsevassa asemassa olevilla on enemmän pääomaa ja erityisesti sellaista, joka on kentällä symbolisesti arvokasta eli legitiimiä. (Bourdieu & Wacquant 1992, 102; Bourdieu 1998b, 6–7; Houston 2002, 158.) Pääomien jakauma kentällä kuvaa siis eri toimijoiden valtasuhteiden hierarkiaa eli kentän rakennetta (Bourdieu 2004, 15; Siisiäinen 2005, 91). Kentällä toimiessaan toimijat käyttävät usein enemmän ja vähemmän tiedostamattaan erilaisia strategioita tai *strategisia orientaatioita*, joilla pyritään hankkimaan kentällä pelaamiseen tarvittavia resursseja. Strategiat ovat yhteydessä toimijan kenttäasemaan, ja karkeasti jaoteltuna ne suuntautuvat joko kentän rakenteen säilyttämiseen tai sen muuntamiseen. Uudet tulokkaat eli kentälle pyrkijät koettavat jo omistamiaan pääomiaan hyödyntämällä ja niitä kerryttämällä muuttaa pelisääntöjä ja saavuttaa legitiimin aseman, mutta eivät niin radikaalisti, että koko kentän arvo romahtaa. (Bourdieu & Wacquant 1992, 99–101, 128–129; Bourdieu 1985, 105–111; Emirbayer & Johnson 2008, 11–12.) Hallitsevassa asemassa olevien pyrkimyksenä on vastaavasti puolustaa monopoliaan ja eliminoida kilpailua.

²⁹ Bourdieun pääoman käsite eroaa merkittävästi marxilaisesta jäsenyyksestä, sillä se ei ole palautettavissa (pelkästään) talouteen. Ero on merkittävä myös suhteessa sosiaalisen pääoman valtavirtatutkimuksen käyttämiin jäsenyyksiin (esim. Coleman, Putnam) (Siisiäinen 2003; Alanen 2009a, 181–182).

Bourdieuilaisittain on olemassa neljä erilaisista alalajeista muodostuvaa pääomatyyppejä, jotka ovat eri tavoin muunnettavissa tai vaihdettavissa toisiinsa ja joiden keskinäinen hierarkia vaihtelee. Joillakin kentillä tietyt resurssit ovat arvokkaampia kuin toiset. (Bourdieu 2004; Bourdieu & Wacquant 1992, 98.) Lähtökohta pääomien muuntamiselle ja vaihtamiselle on se, että toimijat liikkuvat aina lukuisilla eri kentillä, joissa he käyttävät erilaisia pääomia ja eri lailla.³⁰ Ensinnäkin on eri alalajeista muodostuva *kulttuurinen pääoma*, jota edustavat esimerkiksi saatu koti- ja koulukasvatus, makutottumukset, oppiarvot ja tutkinnot sekä rahalla hankittu kulttuuripääoma eli esimerkiksi taideteokset. (Bourdieu 2004, 17–21.) Bourdieuilaisesti ilmaisten esimerkiksi sosiaalityön kentällä toimivilla koulutetuilla ja virassa olevilla sosiaalityöntekijöillä on hallussaan huomattava määrä sekä koulutuksellista että hallinnollista pääomaa, joita molempia voi pitää kulttuurisen pääoman alalajeina. Toinen Bourdieun pääomalajeista on *sosiaalinen pääoma*³¹, joka viittaa ”suhteisiin” ja niihin ryhmäjäsennyksiin ja sosiaalisiin verkostoihin, joihin toimija kuuluu ja joiden arvonantoa ja tunnustusta tämä nauttii (tai ei nauti) (Bourdieu 2004, 21–24; Siisiäinen 2003). Kolmantena on *taloudellinen pääoma*, joka merkitsee Bourdieulle (mt., 16) yksinkertaisesti käytössä olevia aineellisia resursseja ja rahaksi vaihdettavissa olevia reservejä.

Edellisten lisäksi on *symbolinen pääoma*, joka tulee ymmärtää muihin pääomalajeihin liittyvänä metapääomana. Jokaisesta pääomalajista voi tulla symbolista pääomaa eli symbolisesti arvostettu resurssi, jolloin sen legitiimiyden kaikki kentän toimijat tunnustavat ja tunnustavat. (Bourdieu 2004, 27, alaviite 3; Bourdieu & Wacquant 1992, 119; Siisiäinen 2003, 209–211.) Martti Siisiäinen (2005, 91–92) tarkentaa, että symbolisen pääoman kautta sekä tehdään että ylläpidetään (luokka)eroja. Symbolisen pääoman käsite johdattaa *symboliseen valtaan*, mikä on bourdieuilaisittain keskeinen käsite. Symbolinen valta on läsnä kaikkialla sosiaalisessa maailmassa. Se merkitsee hallitseviin rakenteisiin liittyvää, usein epäsuoraa ja implisiittistä ”maailman tekemisen valtaa”, ilmentyen esimerkiksi erilaisissa sosiaalisissa kategorisoinneissa ja luokitteluissa, joilla maailmaa pyritään järjestämään ja kodifioimaan (Bourdieu 1989, 22–23; myös Siisiäinen 2010, 18). Bourdieun (mt., 23) mukaan symbolinen valta on ”valtaa, joka annetaan niille, jotka ovat saaneet riittävästi tunnustusta ollakseen sellaisessa asemassa, jotta voivat määrätä tunnustuksen saamisesta”. Vallan harjoit-

³⁰ Pääomalajit voidaan Bourdieun (2004, 24–26) ajattelussa erotella sen perusteella, kuinka uusintamiskykyisiä ne ovat, tai tarkemmin sanoen, kuinka helposti siirrettävissä ne ovat. Esimerkiksi taloudellinen pääoma mahdollistaa pääsyn suoraan joihinkin hyödykkeisiin ja palveluihin. Taloudellisen pääoman muuntaminen sosiaalisiksi tai kulttuurisiksi pääomaksi vaatii Bourdieun (mt.) mukaan sen sijaan erityistä työtä, sen hankkimiseen käytetyn ajan, huomion ja mielenkiinnon muodossa tapahtuvaa investointia. Kulttuurisen pääoman paras mitta on puolestaan sen hankkimiseen käytetyn ajan määrä. Kulttuurista pääomaa siirretään tehokkaimmin perheen, kasvatuksen ja koulutuksen kautta, jolloin se on kuin luottoa, joka maksaa itsensä takaisin vain hyvin pitkällä aikatahtaimella.

³¹ Voi sanoa, että sosiaalinen pääoma eroaa muodostumisensa ja olemassaolonsa suhteen huomattavasti muista pääoman lajeista. Sosiaalinen pääoma rakentuu *keskinäisestä* tunnustamisesta ja tunnustamisesta, jolloin sillä on aina symbolisen pääoman luonne. (Siisiäinen 2003, 209–210; Bourdieu 2004, 28, myös alaviite 17.)

taminen tapahtuu monesti niin hienovaraisesti, että sen kohteena olevat pitävät asemaansa kyseenalaistamattomana ja luonnollisena.

Bourdieuolaisittain valtaa harjoitetaan *doksan* kautta. Doksa on sosiaalisesti hyväksytty, luonnollisena pidetty ja kyseenalaistamaton uskomusten tai mielihyväkenttien kenttäkohtainen muodostelma. Se määrittää, miten maailma toimii eli sen, mikä otetaan tietyllä kentällä annettuna, keskustelemattomana itsestäänselvyytenä. (Bourdieu 2000, 16; Deer 2008, 119–122, 125.) Doksa on kenttää hallitsevien ylläpitämä ”universaali totuus” ja siten symbolisen vallan muoto, joka välittyy erilaisten pääomamuodostelmien kautta pitäen tiettyä kenttää ”yhdesessä” (Deer 2008, 121; Gorski 2013b, 332). Kentän kamppailuissa doksalla on tärkeä merkitys. Vallitsevan doksan kyseenalaistavaan kritiikkiin Bourdieu viittaa heterodoksian ja sitä puolustaviin kannanottoihin ortodoksian käsitteellä. Heterodoksia liittyy usein erityisissä sosiohistoriallisissa olosuhteisissa ilmeneviin kentän kriittisiin murroksiin. Se tulee esiin kentän uusien tulokkaiden uusina strategioina, mitkä näyttäytyvät kenttää hallitsevien näkökulmasta yrityksinä kumota vallitsevan doksan legitimiyyttä. (Bourdieu 1977, 164–171; Bourdieu 1985, 107; Fram 2004, 555–556.) Heterodoksia on välttämätön esiaste poliittisen tietoisuuden heräämisessä, sillä sen esiinnousu suuntaa huomion vallanharjoittamisen tapoihin ja siihen, kuinka niitä yhteiskunnallisten instituutioiden, kulttuuristen normien ja ”itsestään selvien” arkipäiväisten käytäntöjen avulla ylläpidetään.

Bourdieuin käsitetriadin kolmas kulmakivi on kentän ja pääoman ohella *habituksen*³² käsite. Sen avulla toimija ja rakenne (subjektiivinen-objektiivinen, yksilö-yhteiskunta) kytketään toisiinsa ja yhdistetään menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Habitus viittaa sosiaalisille toimijoille ajan kuluessa muodostuviin, suhteellisiin pysyviin ja kestäviin dispositioihin eli ajattelun, tuntemisen ja käyttäytymisen taipumuksiin ja tyypillisiin havaitsemis-, arvostus- ja toimintamalleihin. Habitus muotoilevat toisaalta (elämän)historia ja yhtäällä lukuisat (rakenteelliset) kontekstit, kuten perhe ja koulutusjärjestelmä. (Maton 2008, 51–55; Wacquant 1992, 18.) Toimijaan ruumiillistuneena tiedostamattomana järjestelmänä habitus ohjaa toimijoiden käymää peliä ja kamppailuja. Se generoi myös toimijoiden tulevaisuuteen suuntautuvia strategisia orientaatiota eri kentillä ja erilaisissa kentän tilanteissa. (Bourdieu 1998a, 18–19; Wacquant 1992, 16–22.)

Sosiaalisesti ruumiillistunut habitus on ”kuin kotonaan” kentällä, jolla se toimii. Sen avulla kenttä jäsenyy sosiaalisesti mielekkäänä maailmana ja kenttään liittyvät merkitykset ja intressi havaitaan välittömästi. (Bourdieu & Wacquant 1992, 126–128, 135.) Bourdieuin (2000, 99–100) mukaan tietylle kentälle ominainen logiikka sisältyy habituksessa omaksuttuun pelin tuntuun. Vähitellen ja huomaamattomasti kentän logiikka muuntaa alkuperäistä habitusta kentälle sopivampaan muotoon, sellaiseksi, jota tarvitaan peliin mukaan pääsemiseksi ja peliin osallistumiseksi. Uuden kentän peleissä tarvittava habitus rakentuu ennen kaikkea ajattelun tavalle (eidos), tietylle todellisuuden muodostami-

³² Wacquant (2013, 278) nostaa esille marxilaisen käsitteen luokkatietoisuus yhtenä Bourdieuin habitus-käsitteen virikkeenä.

sen periaatteelle, joka perustuu esirefleksiiviseen uskomukseen kentän kiistatta arvokkaista asioista. Kentän uusilta tulokkailta edellytetään kentälle muunnettavissa olevaa habitusta, sillä tämä on vaatimuksena sille, että noviisista voi tulla ”yksi meistä”.³³

Habitus on rakenteellisesti ehdollistunut, mutta ei suinkaan muuttumaton. Se on myös luova ja uutta generoiva, siis sekä sosiaalisen maailman tuote että sen uusintaja. Kyse on Bourdieun mukaan sosiaalisesti muodostuvan habituksen ja sitä määrittelevän maailman ontologisesta kumppanuudesta (ontological complicity). (Wacquant 1992, 18–20; Bourdieu & Wacquant 1992, 133.)³⁴ Habituksen muutos on yhteydessä kentän muutokseen ja päinvastoin. Wacquant (2014, 5–6) painottaa, että uusien kokemusten myötä habitus voi jatkuvasti muuttua, sillä se on eräänlainen jatkuvuuden ja muuntuvuuden yhdistelmä, joka vaihtelee toimijan ja hänen ”jäykkyytensä” tai ”joustavuutensa” asteen mukaisesti. Erityisesti Bourdieun (2000, 160–162) myöhäistuotannossa korostui ajatus, että habitus ei välttämättä ole sopeutuvainen tai koherentiksi koostunut. Se voi olla myös sisäisten ristiriitojen ja jakojen repimä ja siten ennakoimattomissa oleva.

Habitus on yhteydessä toimijan asemaan eri kentillä ja siten se sekä erottaa että yhdistää kentän toimijoita (Bourdieu 1998b, 8). Habitus on myös periaate, joka generoi erotteluja ja erottelevia eli distinktiivisiä käytäntöjä. Se toimii kaikkia käytäntöjä suuntaavana ja motivoijana tekijänä ja päinvastoin, sillä juuri käytäntö tuottaa, muuttaa tai uusintaa habituksen (Siisiäinen 2010, 17–18; Bourdieu & Wacquant 1992, 138). Bourdieun teoreettisen ajattelun keskiössä oli nimenomaisesti pyrkiä jäsentämään ja selittämään erilaisia sosiaalisia ilmiöitä sosiaalisina käytäntöinä, vaikka hän samalla, kuten Rawolle ja Lingard (2013, 123, alaviite 8) nostavat esiin, kieltäytyi käsitteen tarkasta ja kattavasta määrittelystä.

Mihin *käytäntö* sitten Bourdieun ajattelussa viittaa? Se on Bourdieulle eräänlainen summatiivinen käsite, sillä se tarkoittaa lopputulosta tietyn habituksen omaavien ja tietyille kentälle tyypillisen pääoman haltijoiden toiminnasta tällä määrättyllä kentällä (Bourdieu, 1984, 101; Maton 2008, 51). Käytännöt ovat siis tulosta siitä, mitä Bourdieu kutsuu ”kaksoissuhteeksi” ja ”tiedostamattomaksi suhteeksi” habituksen ja kentän välillä. Kaikki käytännöt tapahtuvat jol-

³³ Bourdieu tekee erottelun *primääri-* ja *sekundäärihabitukseen* (Wacquant 2014, 6–8; Bourdieu & Passeron 1977, 42–46; Bourdieu 1984, 65–68). Primäärihabitus on dispoitioiden järjestelmä, joka on hitaasti ja huomaamattomasti hankittu varhaislapsuudessa, pääosin perheyhteydessä. Se rakentaa perustan sosiaaliselle persoonallisuudelle ja myöhemmille habitusten rakentumisprosesseille. Usein toimija on itse sen luonteesta vain osittain tai ei lainkaan tietoinen. Sekundäärihabitus on mikä tahansa siirrettävissä olevien dispoitioiden järjestelmä, joka on usein eksplisiittisesti organisoitunut ja muodostuu myöhemmissä elämänvaiheissa ja eri kentillä toimittaessa. Jokaisella toimijalla on (geneerinen) primäärihabitus. Se on sekä ponnistuslauta että kasvupohja myöhemmin hankittaville (spesifeille) habituksille. Sekundäärinen (tai tertiäärinen jne.) habituksen ”pystyttämiseen” vaikuttaa etäisyys, joka erottaa sen eräänlaisena rakennustelineenä toimivasta primääristä taipumusjärjestelmästä. Mitä suurempi etäisyys on, sitä vaikeampaa pystyttäminen on ja sitä suuremmat kuilut näiden eri taipumuskerrosten välillä ovat. (Wacquant 2014, 6–8.)

³⁴ Wacquant (2014, 6) huomauttaa, että pikemminkin kuin vastaus toimijuuden arvoitukseen, habitus on ennen kaikkea empiirinen muistutus toimijan historiallisuudesta.

lakin kentällä, joka on sekä rakenteistunut että rakenteistuva. Ne ovat seurausta taipumusten (habituksen) ja kenttäaseman (pääoman) välisistä suhteista tietyllä sosiaalisella kentällä tietyssä ajankohtana. Käytäntöä ei siten voida analysoida tai ymmärtää näistä ehdollistuksista irrallisena. (Maton 2008, 51–52; Bourdieu & Wacquant 1992, 124–126; Stevens 1997, 76–77.) Konkreettisesti sekä käytännön sisältö että sen määritelmä tarkentuu relationaalisen analyysin lopputuloksena, eikä tutkimuksessa voida ottaa niitä valmiiksi annettuna. Tämän tutkimuksen tavoitteena on relationaalisen analyysin kautta selvittää, millainen käytäntö tukihenkilötoiminta on (ks. luku 2.4).

2.3.3 Kritiikkiä ja sovelluksia

Bourdieu on ajattelutavallaan virittänyt lukuisia, paikoin hyvin ristiriitaisiakin tulkintoja käsitteistään ja paikastaan sosiologian kentällä. Taustalla lienee ainakin osittain hänen ajattelussaan ilmentyvä laaja-alainen lukeneisuus ja toisaalta kompleksisuus sekä ”hyvin ranskalainen” tyyli (Stevens 1997, 38–42). Otan seuraavassa esiin muutaman keskeisimmän Bourdieuhun liitetyn kritiikin aiheen (erilaisista Bourdieu-tulkinnoista ja kritiikistä laajemmin esim. Rawolle & Lingard 2013; Gorski 2013a-b; Calhoun 2003, 203–204).

Yksi keskeinen kritiikin kohde on ollut Bourdieun lähestymistapaan yhdistetty rakennereduktionismi, ja tulkinnat erityisesti habitus -käsitteen deterministisyydestä. Kritiikin kärki on osoittanut siihen, että Bourdieu ei – vastoin lupaustaan – pysty ylittämään toimija vs. rakenne -dilemmaa, vaan toimijat ovat hänen ajattelussaan ensisijaisesti taustansa vankeja. Bourdieulaisessa ajattelutavassa on näin nähty olevan vain vähän tilaa toimijoille ja heidän vastarinnalleen sekä samalla sosiaalisten muutosten selittämiseksi. (Esim. Jenkins 2002, 76–83, 91–97; Archer 2007, 41–47.)³⁵ Siisiäinen (2010, 31–32) kuitenkin painottaa, että konfliktin, muutoksen ja subjektin merkitys tulee Bourdieun myöhäistutannossa varhaisempaan verrattuna eksplisiittisemmin esille.³⁶

Eräät tutkijat ovat arvostelleet Bourdieuta hänen ajatteluunsa liittyvien epistemologisten ja ontologisten olettamusten välisen suhteen epäselvästä tai

³⁵ Margaret Archer (2007, 41–42) nimittää Bourdieun lähestymistapaa ”keskeissulauttamiseksi”, jossa yksilö ja yhteiskunta, toimija ja rakenne amalgoidaan yhteen. Lähestymistapa ei Archerin mielestä mahdollista toimijoiden refleksiivisyyttä ja sisäisiä keskusteluja, joihin avautuu mahdollisuus vain subjekti ja objekti toisistaan erottamalla (central conflation -käsitteen käänös Kuusela 2006, 82, 91; myös Tapola-Haapala 2011, 20–21).

³⁶ On huomioitava, että Bourdieun laaja tuotanto sijoittuu ajallisesti varsin pitkälle ajalle 1960-luvulta 2000-luvun alkuun ja siitä voi paikantaa toisistaan eroavia vaiheita ja painotuksia. Rawolle ja Lingard (2013, 118–119) jakavat Bourdieun teoreettisen työn kolmeen toisiaan täydentävään jaksoon. Ensimmäinen Bourdieun fokus oli tietyissä, esimerkiksi koulutuksen ja taiteen kentille liittyvissä empiirissä tapauksissa ja niiden analyysissa. Toisaalta hänen huomionsa suuntautui käsitteellisten välineiden, bourdieulaisittain ilmaisten ajattelun välineiden (thinking tools, Wittgensteiniltä lainattu käsite, Bourdieu & Wacquant 1992, 160) kehittämiseen yhdessä empiirisen työn rinnalla. Käsitteelliset välineet muotoutuivat ja tarkentuivat koko Bourdieun akateemisen uran ajan. Kolmantena painopisteenä voi nähdä laaja-alaisemman metodologiaan ja epistemologiaan liittyvän, koko (sosiologian) tieteenalaa sivuavan teoreettisen kehittämisen.

puutteellisesta eksplikoinnista (esim. Jenkins 2002, 91–98). Bourdieu itse pitäytyi antamasta työstään tarkkoja ontologisia määritelmiä. Kuten Jarmo Houtsonen (2003, 37) tuo esille, Bourdieun käsitystä todellisuuden relationaalisuudesta voi kuitenkin pitää ontologisena sitoumuksena, vaikka sen seuraukset näyttäytyisivätkin ensisijaisesti epistemologisina (myös Grenfell 2013, 284–285). Keskustelua on syntynyt myös Bourdieun käsitteistön siirrettävyydestä tiettyjen kulttuuristen rajojen ulkopuolelle (esim. Jenkins 2002, 115–117; Suomessa jo 1980-luvulla esim. Mäkelä 1985). On toisin sanoen epäilty hänen käsitteensä sovellettavuutta sen vuoksi, että Bourdieu kehitti ne määrättyiltä osin uniikkina pidettävässä empiirisessä kontekstissa eli ranskalaisessa yhteiskunnassa. Kysymystä on pohdittu erityisesti Bourdieun maku- ja kulutustottumusanalyysien kautta luokkateoretisointia konstruoivan *Distinction*-teoksen (1984) kohdalla. Toisaalta keskustelua ei ole ehkä niinkään hyödyllistä käydä Bourdieun empiiristen tulosten, vaan pikemminkin hänen metodologisen lähestymistapansa tai käsitteellisten työkalujensa siirrettävyydestä.

Seuraavassa teen lyhyen katsauksen Bourdieun soveltamiseen sosiaalityön ja lapsuudentutkimuksessa. On esitetty arvioita siitä, että Bourdieun relationaalista lähestymistapaa ja käsittekokonaisuutta on yleisestikin yksittäisissä tutkimuksissa kyetty harvoin soveltamaan kokonaisvaltaisesti (Emirbayer & Williams 2005, 669; Garrett 2007, 356; Swartz 2008, 45). Jeffrey C. Sallazin ja Jane Zaviscan (2007) katsauksen mukaan neljässä keskeisessä amerikkalaisessa sosiologian aikakauslehdessä vuosien 1980 ja 2004 välisenä aikana ilmestyneissä, Bourdieuta siteeraavissa artikkeleissa vain 9 prosentissa (21/235) käytettiin hänen pääkäsitteitään relationaalisesti eli yhteydessä toisiinsa. Diane Vaughan (2008, 68) tosin huomauttaa, että Bourdieun lähestymistapa on kompleksisine sisäisine yhteyksineen ja monine käsitteineen niin vaikeatajuinen, että sen soveltaminen yhdessä tutkimusprojektissa voi olla mahdotonta.

Kansainvälisessä sosiaalityön tutkimuksessa on useita esimerkkejä Bourdieun yksittäisten käsitteiden soveltamisesta. Esimerkiksi Maggie Walter ja kumppanit (2011) käyttävät habituksen käsitettä analysoidessaan australialaisen sosiaalityön ”valkoisuutta”, Sarah Bunt (2014) puolestaan vammaisten lasten adoptointiin liittyviä sosiaalisia prosesseja. Tutkimuskirjallisuudesta löytyy useita esimerkkejä Bourdieun käsitteiden teoreettisesta tarkastelusta (esim. Houston 2002; Fram 2004), mutta huomattavasti harvalukuisemmin yksittäistä käsitettä laajemmasta empiirisestä soveltamisesta. Valtavirrasta poiketen Simon Halliday kumppaneineen (2009) ja Mustafa Emirbayer ja Eva M. Williams (2005) ovat soveltaneet bourdieulaista käsitteistöä laajemmin. Emirbayerin ja Williamsin (2005) kiinnostavan kokeilevan analyysin kohteena on sekä organisaation että asiakkaiden alakentistä muotoutuva kodittomille suunnattujen asuntolapalveluiden kenttä New Yorkissa. Halliday ja kumppanit (2009) käsittelevät havainnointi- ja haastatteluaineistoihin perustuen rikosseuraamustyön kontekstiin kiinnittyvän sosiaalityön käytäntöjä eri kenttien leikkauskohdassa. Bourdieun ajattelun hyödyntämisen puolesta sosiaalityön tutkimuksessa ja kehittämisessä on puolestaan argumentoinut Paul Michael Garrett (2009c, 38) korostaen, että useista tunnetuista yhteiskuntateoreetikoista poiketen Bourdieu toi esil-

le kiinnostuksensa sosiaalityöhön ja erityisesti ristiriitoihin, joita sosiaalityöntekijät uusliberalistisessa ajassa ja hallinnossa kohtaavat.³⁷

Bourdieu on innoittanut myös suomalaista sosiaalityön empiiristä tutkimusta. Esimerkkejä Bourdieun käsitteitä hyödyntävistä tutkimuksista ovat vaikkapa Johanna Kiilin (2006) lasten osallistumista kouluolosuhteissa käsittelevä lapsiparlamenttitutkimus, Kati Turtiaisen (2012) kiintiöpakolaisten ja heitä vastaanottavien viranomaisten välisen luottamuksen rakentumista tarkasteleva työ sekä Riikka Korkiamäen (2013) nuorten vertaissuhteita sosiaalisen pääoman käsitteen kautta lähestyvä tutkimus (ks. myös Bourdieun soveltamisesta lastensuojelun huostaanottoasiakirjojen analyysissä Kataja 2012). Petri Virtasen (1994) jo yli 20 vuotta sitten ilmestynyt tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön habituksesta³⁸ edustaa suomalaisella kentällä eräänlaista poikkeusta, sillä siinä on pyritty operoimaan kokonaisvaltaisesti Bourdieun käsitteistöllä. Kriittisenä kohtana pidettäköön kuitenkin sitä, että tutkimuksessa on omaksuttu sosiaalityön kentän muodostumisesta ja rajoista jossain määrin mekanistinen käsitys.

Lapsuus oli Bourdieun tuotannossa esillä lähinnä viitteellisesti habituskäsitteen ja koulutusta ja kasvatusta koskevan tutkimuksen kautta (Bourdieu & Passeron 1977). Kansainvälisessä sosiologisessa lapsuudentutkimuksessa Bourdieun käsitteiden kytkemisestä empiriaan on kuitenkin lukuisia esimerkkejä (ks. koontia Vuorisalo 2013). Virginia Morrow (2001) esimerkiksi vertaa Putnamin sosiaalisen pääoman käsitteen ja Bourdieun pääomakäsitteellistykseen soveltuvuutta analysoidessaan nuorten antamia selityksiä ja kokemuksia sosiaalisesta syrjäytymisestä. Madeleine Leonard (2005) tarkastelee lasten sosiaalisen pääoman varantoja Bourdieun ajattelua kriittisesti hyödyntäen. Dympna Devine (2009) puolestaan ottaa käyttöönsä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman käsitteet jäsentäessään ensimmäisen polven maahanmuuttajalasten koulussa käyttämiä strategisia orientaatioita. Suomalaisella tutkimuskentällä esimerkkejä on kansainvälistä kenttää harvalukuisemmin (kuitenkin Lehtinen 2000; Kiili 2006; Korkiamäki 2013; Vuorisalo 2013). Bourdieulaisesti suuntautuneen lapsuudentutkimuksen keskeinen henkilö, Leena Alanen (2009b) on arvioinut, että Bourdieu-vaikutteisen tutkimuksen pääasiallinen ulottuvuus on lapsuuden ilmiöiden tarkasteluissa kytkeytynyt sosiaalisen pääoman käsitteen ympärille, jolloin merkittävä osa bourdieulaisesta potentiaalista on jäänyt hyödyntämättä.

³⁷ Garrett ja Stan Houston ovat vertailleet Bourdieun ja Habermasin lähestymistapoja sosiaalityön kontekstissa (esim. Garrett 2009a; Houston 2010). Vaikka kirjoittajat löytävät yhtymäkohtiakin, niin tiivistettynä Garrettin (2009a) mielestä habermasilainen lähestymistapa on ongelmallinen elämismaailma/systeemi -kahtiajaon vuoksi eikä se mahdollista kompleksisten valtaerojen tarkastelua. Tähän tarkoitukseen Bourdieun ajattelu tarjoaa Garrettin mukaan paremmat välineet. Houston (2010) puolestaan kritisoi Bourdieuta toimijuuden ja toimijan refleksiivisyyden puutteellisesta formuloinnista. Hänen mielestään Habermasin lähestymistavassa painottuvat sosiaalisten toimijoiden tietoisuus ja toiminnan mahdollisuudet

³⁸ Virtasen tutkimuksessa tehtävänä oli selvittää bourdieulaisesta viitekehyksestä ja kysely-, haastattelu- sekä tekstiaineistoja hyödyntäen suomalaisten sosiaalityöntekijöiden elämäntyylejä, sosiaalisia taustoja ja asiakkuuden tulkintatapoja. Yhtenä päätuloksena oli, että sosiaalityöntekijöiden voi katsoa kuuluvan niin sanottuun uuteen keskiluokkaan.

2.3.4 Bourdieu muutoksen sosiologina

Eräät tutkijat ovat kritisoineet Bourdieun teoreettista ajattelua luonteeltaan staattiseksi esittäen, että tämän käsitteet eivät anna välineitä yhteiskunnallisen muutoksen tutkimukseen, vaan pikemminkin sosiaalisen uusintamiseen analyysiin (esim. Jenkins 2002, 76–83; Archer 2007, 46–47). On totta, että Bourdieun ajattelu ei *sinällään* sisällä teoriaa sosiaalisesta muutoksesta. Sitä voi kuitenkin pitää ”herkistäviä käsitteitä” tarjoavana lähestymistapana sosiaalisen muutoksen analyysiin (Gorski 2013b, 327–328; myös Calhoun 2013; Emirbayer 2010; Steinmetz 2011). Bourdieun omissa empiirisissä tutkimuksissa on runsaasti esimerkkejä laaja-alaisten kenttien sosiaalisen muutoksen analyysistä, esimerkiksi ranskalaisen akateemisen kentän (1988), eliittikoulujen (1996b), taiteen (1996a) ja talouden (2005) kentiltä.

Pat Thomsonin (2010, 14) mielestä Bourdieun kenttäteorian lähtökohta on, että kentät eivät ole staattisia, vaan muutoksille alttiita. Ne ovat intensiivisiä kamppailuareenoita, paitsi yhden ja tietyn kentän sisällä myös eri kenttien välillä. Voi sanoa, että konfliktiorientoituneisuudessaan Bourdieun käsitteistö sisältää siis lähtökohtaisesti ajatuksen kamppailusta, vastarinnasta – toisin sanoen muutoksesta ja sen mahdollisuudesta. Wacquant (2013, 275–276) korostaa, että Bourdieun ajattelutavassa kamppailun voi käsittää kaikkialla läsnä olevaksi, sekä sosiaalisten repeytymien että jatkuvuuksien moottoriksi. Bourdieu kuitenkin selvästi torjuu (postmodernistisen) ”pysyvää on vain muutos” -tyyppisen näkemyksen. Muutosten mahdollisuuksien ohella keskeisiä ovat pysyvyyksien mahdollisuudet ja rakenteelliseen uusintamiseen liittyvät näkökulmat. Siisiäinen (2010, 18) kommentoikin osuvasti, että silloin se, missä määrin esimerkiksi tietyn toimijan valinnoissa on kyse vallan uusintamisesta ja missä määrin muutoksesta, on ensisijassa *empiirinen* kysymys.

Bourdieu painotti, että sosiologiaa ja historiaa ei voi erottaa toisistaan, sillä se on sekä keinotekoisia että tuhoisaa. Bourdieulle historia näyttäytyi välineenä murtaa vakiintuneita näkemyksiä, jotka ilmenevät kriitikittömälle havainnoijalle usein itsestäänselvyyksinä, järkevinä ja luonnollisina. (Bourdieu & Wacquant 1992, 90–91; Bourdieu 1996a, 311–312.) Bourdieu (1996a, 311–312) käytti termiä ”historiallinen anamneesi” tähdentäen, että ”vain yhteiskuntahistoria voi tarjota tehokkaita välineitä historiallisen totuuden uudelleen löytämiseen niistä esineellistyneistä tai ruumiillistuneista historian jäljistä, jotka esittelevät itsensä ihmisten tietoisuuteen universaalina olemuksen naamiossa”. Bourdieun mielestä historiallinen anamneesi paljastaa ajattelusta unohdetuksi jääneen ja historiallisten määritelmien kontrollointi on mahdollista vain niistä tietoiseksi tulemalla.

Vaikka Bourdieuta ei pitäisi ajan teoretikkona (Adkins 2011, 351, 358), on silti tärkeä tiedostaa, että hänen käsitteissään aikaulottuvuus on keskeinen. Eri-tyisen selvästi tämä tulee esiin habitus-käsitteessä, sillä habituksessa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus tunkeutuvat toisiinsa (Wacquant 1992, 22; Bourdieu & Wacquant 1992, 137–140). Lisa Adkins (2011) analysoi Bourdieun aika-käsitystä painottaen, että tälle aika ei ole kokonaisuus, joka vain kuluu tai väli-ne, jonka kautta tai jossa tapahtumat tapahtuvat. Aika ei operoi subjektien ja

heidän toimintansa ulkopuolella, eivätkä käytännöt (tai tapahtumat) sijoitu aikaan, vaan ne tekevät ajan. Bourdieulle käytäntö tai käytännön toiminta on toisin sanoen yhtä kuin ajallistaminen (temporalization). (mt., 351–355; Bourdieu 2000, 206–207; Bourdieu 1998a, 151–152.) Kun käytännöllä on ajallisesti jatkuva luonne, on myös tulevaisuus aina läsnä nykyisyydessä.

Voi sanoa, että Bourdieun aikakäsitys on linkittynyt relationaaliseen, pikemminkin kuin lineaariseen tai metafyyssiseen, ajattelutapaan. Mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka yksilön kokemustasolla ei tätä yhteyttä välttämättä tavoitettaisikaan (Bourdieu & Wacquant 1992, 138; myös Adkins 2011, 351–352). Tähän tutkimukseen soveltaen tukihenkilötoiminnan menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta on siten ajateltava suhteessa toisiinsa, ja tämän tulee ulottua myös analyyttiselle tasolle. On kuitenkin tärkeä painottaa, että aikaulottuvuuksia ei pidä nähdä deterministisessä yhteydessä toisiinsa, sillä näin saatetaan esimerkiksi alistaa menneisyys nykyisyydelle.

2.4 Tutkimuskohteen käsitteellinen jäsenys ja tutkimuskysymykset

Seuraavaksi jäsenän tutkimuskohteeni eli lastensuojelun tukihenkilötoiminnan edellä esiteltyä bourdieulaista käsitteistöä ja relationaalista ajattelutapaa hyödyntäen. Käsitteistön avulla muotoilen tutkimuskysymykseni tämän alaluvun lopussa sekä tulkitsen jäljempänä tutkimuksen tuloksia (luku 4). On huomautettava, että jokaisella tutkimukseen sisältyvällä erillisartikkelilla on ollut omat osin eroavaiset, osin yhteneväiset lähtökohtansa ja kysymyksensä, ja artikkeleissa I ja II en ole hyödyntänyt bourdieulaista käsitteistöä (ks. taulukko 1).³⁹ Tutkimuksen kahdessa viimeisessä erillisartikkelissa (Artikkelit III ja IV) ja tässä yhteenvetoluvussa lähestymistapa on kuitenkin rakentunut vahvasti bourdieulaisten relationaalisen ajattelutavan ja käsitteiden varaan, ja ne tulee näin ymmärtää kokonaistulkinnan kannalta merkittävimmiksi teoreettisiksi ja käsitteellisiksi lähteiksi. Painotan silti, että olen saanut tukea bourdieulaisesta näkökulmasta esittämiini kysymyksiin vastaamiseen myös kahden aiemman artikkelin näkökulmista ja analyyseista.

2.4.1 Lastensuojelun sosiaalityön kentän hahmottelua

Tukihenkilötoiminnan bourdieulaisten analyysi edellyttää lastensuojelun, ja tässä tutkimuksessa vielä tarkemmin rajaten lastensuojelun sosiaalityön käsitteellistämistä sosiaalseksi kentäksi, kuten seuraavassa osoitan. Voi ajatella, että

³⁹ Tutkimustyöskentelyn prosessimaisuus on heijastunut myös tutkimuksen kysymyksenasetteluun ilmeten tutkimuskysymysten vähittäisenä tarkentumisena. Tutkimus lähti liikkeelle varsin pragmaattisesti tukihenkilötoiminnan ja sitä muistuttavien uusien toimintamallien ihmettelystä ja kartoittamisesta (Artikkelit I ja II), mutta tieteellisen tiedon puuttuessa myös tavoitteesta tuottaa tietoa tukihenkilötoiminnasta vapaaehtoistyöhön perustuvana lastensuojelutyön muotona.

analyttisesti konstruoitavissa on sekä *lastensuojelun laaja kenttä* että *lastensuojelun sosiaalityön kenttä*⁴⁰ ja nämä kentät ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Lastensuojelun sosiaalityön kentän voi edelleen nähdä osana laajempaa sosiaalityön kenttää, joka vastaavasti on sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti yhteydessä lukuisiin muihin sosiaalisiin kenttiin, kuten politiikan, oikeuskäytäntöjen, talouden ja koulutuksen kenttiin sekä lisäksi vallan kenttään (Peillon 1998, 223–224; Emirbayer & Williams 2005; Garrett 2007, 239). (Artikkelit III ja IV.)

Suomalaisen lastensuojelun sosiaalityön kentän systemaattinen bourdieulainen empiirinen analyysi on tämän tutkimuksen puitteissa mahdoton tehtävä (ks. luku 3.3), eikä se ole myöskään tutkimuksen ensisijainen tehtävä. Tutkimuksessani hyödynnän tutkimusaineistoksi kerättyjen dokumenttien analyysiä (ks. luvut 3.2.2 ja 3.2.1; myös Watson 2014) sekä aiempia tutkimuksia koostaakseni kuvaa suomalaisen lastensuojelun sosiaalityön kentästä tiedostaen samalla, että varsinaista kenttäanalyysiä ei ole aiemmin tehty ja tutkimusvarannot ovat muutoinkin aukollisia (esim. Pösö & Heino 2003; Pekkarinen 2011). Ajattelen kuitenkin, että tukihenkilötoimintaa prismaana käyttämällä ja sitä Bourdieun käsittein analysoimalla voin paljastaa myös joitakin piirteitä lastensuojelun sosiaalityön kentästä, vaikka systemaattisen kokonaiskuvan esittäminen ei olekaan mahdollista.

Suomalainen lastensuojelu on historiallisesti ollut laaja ja moniammatillinen alue, jonka toiminnassa on ammennettu monen (tieteen)alan perinteestä ja jolla ei ole ollut eikä edelleenkään ole omaa opillista perustaa, vaikka ensimmäiset aloitteet lastensuojelun oppijärjestelmän ja alan koulutuksen kehittämiseksi tehtiin jo 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä (Hämäläinen 2007, 111; Pulma 1987, 139–143). Samalla itse lastensuojelun käsite on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen. Sosiaalityöllä on kuitenkin lastensuojelun kentällä ammatillisesti siten erityinen asema, että lastensuojelun ”raskas” päätöksenteko on kunnallisten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kontolla. (Pösö 1993, 13; Hämäläinen 2007, liite 1, 20–21; Pekkarinen ym. 2013.) Kansainvälisessä vertailussa nykyisen suomalaisen lastensuojelun, kuten yleisesti pohjoismaisen, on tulkittu edustavan ennaltaehkäisevää ja perhekeskeistä orientaatiota (esim. Pösö ym. 2014; Gilbert ym. 2011). Ominaista tälle orientaatiolle on, että lapsen erottamista perheestään pyritään välttämään viimeiseen saakka.

Historiallisesti lastensuojelu on Suomessa sijoittunut useamman kuin yhden instituution, hallintosektorin ja oppialan (tai kentän) leikkauspisteeseen: yhteys (kehitys)psykologiaan, lapsipsykiaan, oikeuslaitokseen ja poliisiin sekä pedagogiikkaan on läpi historian ollut läheinen (esim. Saurama 2002; Harrikari 2004; Hämäläinen 2007). Lastensuojelun opillisia ja ammatillisia juuria on paikannettu muun muassa vanhasta seurakuntien ja kunnallisen köyhäinhuollon perinteestä, valistusaatteen innoittamasta hyväntekeväisyydestä ja kriminologian teoriatraditiosta (Saurama 2002, 35; myös Pulma 1987; Hämäläinen

⁴⁰ Bourdieun kenttä-käsite on ensisijassa analyttinen apuväline. Sosiaalinen todellisuus on siten aina luonteeltaan kompleksisempi ja laajempi kuin mihin on empiirisesti mahdollista päästä käsiksi (Bourdieu & Wacquant 1992, 97; Grenfell 2010, 22; myös Vuorisalo 2013, 87).

2007). Yhteys suomalaisen lapsuuden modernisoitumiseen ja institutionalisoitumiseen on ollut tiivis, sillä lakisääteisen lastensuojelun kehittäminen on ollut merkittävä osa lapsuuteen, lapsiin ja perheeseen kohdistuvia institutionaalisia järjestelyjä sekä laajoja poliittisia ja ideologisia keskusteluja (Alanen & Bardy 1990; Pulma 1987, 247; Hämäläinen 2007, liite 1, 14–15). Kansallisen toiminnan ohella myös kansainvälisillä toimijoilla ja vaikutteilla on ollut tärkeä merkitys (esim. Pulma 1987; Satka 2003; Harrikari 2004; Hämäläinen 2007).

Bourdieuolaista ajattelutapaa soveltaen *lastensuojelun laaja kenttä* viittaa suureen määrään ammattikuntia ja -aloja, toimijoita ja organisaatioita, joita yhdistää intressi ”lasten suojeluun” ja/tai kasvatukseen ja jotka osallistuvat näihin liitettyjen ongelmien käsittelyyn (Bourdieu 2005, 69; Emirbayer & Williams 2005, 705). Bourdieulaisessa ajattelutavassa korostuu ymmärrys kentästä jatkuvasti muuttavana ja rajoiltaan dynaamisena alueena, eikä esimerkiksi kenttää ja instituutiota voi pitää paralleleleina⁴¹. Instituutio, kuten lastensuojeluinstituutio, voi olla yksi kentän toimijoista, mutta kenttä voi myös sijaita jonkin instituution sisällä. (Alanen 2007, 114–115; Swartz 1997, 120–121.) Yhtä mahdollista on, että tietty kenttä leikkaa monia eri instituutioita, kuten lastensuojelu-, koulu-, perhe- ja oikeusinstituutioita.

Lastensuojelun laajalla kentällä on toiminut ja toimii useiden tieteen- ja ammattialojen näkökulmista lastensuojelun kysymyksiä lähestyviä, erilaisin pääomin varustautuneita ammattilaisia, kuten sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, psykiatreja, pedagogoja, lainoppineita, sosionomeja, kirkon työntekijöitä jne. ja tänä päivänä lisäksi yhä kasvava joukko maallikko-, markkina-, kansalais-, media- ja politiikan toimijoita, kriitikot mukaan lukien (esim. Satka 1994; Pekkarinen 2011, 15). Esimerkiksi nykyisessä lastensuojelulaissa lasten hyvinvoinnin ja niin sanotun ehkäisevän lastensuojelun edistäminen määritellään kaikkien sosiaali-, terveys-, opetus- ja nuorisaloilla toimivien ammattilaisten asiaksi (Lastensuojelulaki 2007/417, 3a §; myös Sipilä & Österbacka 2013, 15). Näin lasten suojelusta tulee hyvin laajan toimijaverkoston asia.

Lienee perusteltua sanoa, että suomalaisen lastensuojelun laajan kentän rakentuminen on ollut erilaisten ristiriitojen sävyttämää (esim. Pulma 1987; Harrikari 2004; 2008; Hämäläinen 2007). Erilaiset intressit ovat saaneet eri toimijoita eri aikoina mukaan ”peliin” ja lasten suojelun oikeutusta ja perusteita on pyritty legitimoimaan kentän logiikkaan ja arvostukseen kulloinkin sopivalla tavalla. Myöskään lastensuojelun kentällä toteutettu vapaaehtoistyö ja kansalaistoiminta ei ole bourdieulaisesta näkökulmasta intressitöntä, sillä ilman intressiä vapaaehtoistyöntekijöitä tuskin edes olisi kentällä. Vapaaehtoistyö ei ole vapaata esimerkiksi sukupuoleen tai sukupolvisuhteisiin liittyvästä vallasta eikä siten luonteeltaan pyyteetöntä, vaan se on yksi potentiaalinen areena valankäytön harjoittamiselle (Siisiäinen 2003, 213–215; Bourdieu 1998a, 141–144). Bourdieulainen vastaus kysymykseen, voiko altruistiseksi miellettyä vapaaeh-

⁴¹ Bourdieulainen kentän käsite korostaa konfliktin mahdollisuutta, mikä on selvässä ristiriidassa (funktionalistiseen) konsensusta painottavaan ymmärrykseen instituutioista (Alanen 2007, 115; Swartz 1997, 120–121).

toistyötä tarkastella intressien näkökulmasta on siis kyllä voi, ja itse asiassa näin *pitääkin* tehdä⁴².

Bourdieuolaisesti tulkiten *lastensuojelun sosiaalityön kenttä* on puolestaan osa sekä laajaa lastensuojelun kenttää että sosiaalityön kenttää tai vaihtoehtoisesti ilmaisten yksi niiden merkittävä ja ajankohtainen alakenttä (Wacquant 1992, 52; Bourdieu & Wacquant 1992, 104). Paitsi lastensuojelun sosiaalityön kentän sisäiset kamppailut, merkittäviä ovat myös kamppailut kentän autonomian asteen määrittämisestä suhteessa muihin kenttiin, kuten psykiatrian, oikeuslaitoksen tai politiikan kenttään. Muilta sosiaalisilta kentiltä tulevat vaatimukset voivat kyseenalaistaa autonomia-asteeltaan heikon kentän riippumattomuutta (Bourdieu & Wacquant 1992, 17–18, 76–77; Gorski 2013b, 329–330). Voi esimerkiksi ajatella, että sosiaalityön kentän autonomia-aste on vaikkapa juridiikkaan tai psykiatriaan verrattuna heikompi näiden alojen perinteisesti vahvan professionaalisen aseman vuoksi.

Olellainen osa suomalaisen lastensuojelun sosiaalityön kenttää on julkisvallan harjoittama lastensuojelu, joka on organisoitu kuntien toteuttamaksi kunnalliseksi lastensuojelutyöksi ja kunnallisen päätöksenteon asettamissa puitteissa toimivien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vastuulle. Sosiaalityöntekijöillä on siten vahvat interventiovaltuudet, ja heillä on valta tehdä päätöksiä yksittäisten lasten ja perheiden asioissa, vaikka asianomaiset itse sitä vastustaisivatkin (Bardy 2013, 74). On kuitenkin huomattava, että viime kädessä sosiaalityöntekijöiden tekemät päätökset koetellaan oikeudessa. Viime aikojen keskusteluissa on nostettu esiin kysymys lastensuojelun sosiaalityön oikeudellistumisesta tai juridisoitumisesta (esim. Sinko 2004), joskaan tämän suuntaisesta kehityskulusta ei ole esimerkiksi Johanna Korpisen (2008) mukaan olemassa varsinaista tutkimusnäyttöä.

Jos tarkastellaan lastensuojelun sosiaalityön kenttää julkisten toimijoiden näkökulmasta, kentän toimijoita ovat erilaisia kulttuurisia ja sosiaalisia pääomia hallussaan pitävien kunnallisten sosiaalityöntekijöiden ja heidän esimiestensä lisäksi esimerkiksi valtionhallinnon johtavat virkamiehet, säännösten laatijat ja valvojat ja julkisten organisaatioiden alaisuudessa toimivat vapaaehtoistyöntekijät, kuten tukihenkilöt. Valtio sääntelee erityisesti lainsäädännön ja muiden ohjauskeinojen kautta kunnallista lastensuojelua, mutta kansalaisjärjestöjen tai palveluyritysten merkitystä julkisvallan rinnalla ei tule vähätellä. Järjestöt ja yritykset tuottavat tärkeän osan kuntien tarjoamista lastensuojelupalveluista, myös lastensuojeluun liittyvistä uusista kokeiluista. Unohtaa ei voi myöskään asiakkaiden vaikutusvaltaa kenttään, vaikka tässä tutkimuksessa analyysi ei siihen kohdistukaan. Bourdieulainen lähestymistapa painottaa, että saman kentän eri toimijoita tai tahoja ei voi mieltää toisistaan riippumattomiksi, vaan ne on ajateltava suhteessa toisiinsa (Bourdieu 2005, 102–104). Eri toimijoiden asemien ja niiden välisten suhteiden muodostumista ei ohjaa pelkästään suunta ”ylhäältä alaspäin”, esimerkiksi keskusvirastosta tai ministeriöstä paikallis-

⁴² Bourdieun ajattelussa erilaiset yhdistykset ovat merkittäviä kulttuurisen pääoman ja vallan tuottajia ja uusintajia ja siten moninaisten kamppailujen areenoita (kenttiä) (Siisiäinen 2003, 215).

le tasolle, kuten kuntien sosiaalitoimeen valuen, vaan myös kunnista ja järjestöistä kulkee tietoa ja vaikutteita ”ylöspäin”.

2.4.2 Tukihenkilötoiminta lastensuojelun sosiaalityön kentän relationaalisenä käytäntönä

Bourdieulaisella käsitteistöllä jäsennettyinä tukihenkilötoiminta on (yksi) lastensuojelun sosiaalityön kentän *relationaalinen käytäntö*, jossa lapsi ja viranomaispäätöksellä tukihenkilöksi ryhtyvä aikuinen vapaaehtoistyöntekijä asettuvat keskinäiseen, lapsen tukemiseen tarkoitettuun suhteeseen. Tukihenkilötoiminnassa aikuisuus ja aikuissuhde nähdään eräänlaisena sosiaalisen vaihdon mekanismina, jonka kautta lapselle oletetaan kertyvän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Tarkasteltaessa tukihenkilötoimintaa sosiaalisesti järjestyneenä ja dynaamisena sukupolvien välisenä suhteisuutena, tutkijan katse suuntautuu muodostuvien suhteiden sosiaaliseen luonteeseen ja niihin seurauksiin, joihin eri toimijoiden asemien rakentuminen näissä suhteissa viittaa. (Artikkelit III ja IV.)

Tukihenkilötoimintaa relationaalisenä käytäntönä voi ymmärtää ja selittää sijoittamalla intressin omaavat eri toimijat – yksilöt, ryhmät, organisaatiot – lastensuojelun sosiaalityön kentälle ja paikantamalla suhteista muodostuvan rakenteen, joka sekä erottaa että yhdistää toimijoita. Olennaista on analysoida peliä, jota eri toimijoiden kesken käydään kentällä ominaisten ja kentällä arvostettujen resurssien (pääomien) hallinnasta ja kartuttamisesta. (Alanen 2007, 113–115; Alanen 2009b; myös Vuorisalo 2013, 56–57.) Kuten todettua, tutkimuksessani analyysi kohdentuu pääasiassa siihen lastensuojelun sosiaalityön kentän nurkkaukseen, jolle tukihenkilötoiminta sijoittuu – ei siis koko kenttään. Näkökulmani on lisäksi rajautunut erityisesti kunnallisen lastensuojelun avoimuuteen tukihenkilötoimintaa organisoiviin toimijoihin.

Tukihenkilötoiminnan toimijoita eivät ole pelkästään yksittäiset tukihenkilöt ja heidän ”tuettavansa”, vaan kaikki toiminnan järjestämiseen ja ylläpitämiseen osallistuvat tahot, toimijat tai organisaatiot, joiden tekemät aloitteet, suunnitelmat, linjaukset, ohjelmat tai päätökset koskettavat tukihenkilötoimintaa. Helen Colleyn (2003, 536–538) yhden brittiläisen mentorointikentän analyysia hyödyntäen oletan, että tukihenkilötoimintaan liittyvät asemoitumiset ja valtasuhteet ulottuvat merkittävästi laajemmalle kuin lapsi-aikuisen-parien tai paikallisorganisaatioiden ja -yhteisöjen tasolle, sillä paikallinen kenttä on osa laajempia kansallisia ja jopa kansainvälisiä kenttiä. Tukihenkilöt ovat osa laajempia valtasuhteita ja yhteiskunnallista hallintaa, mutta samaan aikaan heillä, kuten toimintaan osallistuvilla lapsillakin, on mahdollisuus asettua myös vastarintaan. Yhtäällä sosiaalityöntekijät voivat toimia monin tavoin vastustaakseen esimerkiksi työtänsä raamittavaa byrokratiaa tai työhön kohdistuvaa kontrollia ja valvontaa (Houston 2002, 160).

Bourdieulaisesta näkökulmasta tukihenkilötoiminta on muodostunut ja muotoutuu jatkuvasti niiden kamppailujen kautta, joita erilaisia intressejä omaavat ja eri asemissa mutta toisiinsa sidoksissa (suhteissa) olevat toimijat osana lastensuojelun sosiaalityön kenttää ja myös muita kenttiä käyvät. Toimi-

jat käyvät kamppailuja saavuttaakseen legitiimin aseman niiden pääomien suhteen, jotka ovat kentällä erityisen arvostettuja. Ollakseen uskottavia ja vakavasti otettavia uusien kentälle pyrkijöiden on ainakin jossakin määrin mukauduttava kentän vakiintuneeseen *doksaan*, jos sellainen on jo kehittynyt, ja sitouduttava kamppailuun niistä pääomista, jotka kentällä määrittyvät kulloinkin arvokkaiksi. (Wacquant 1992, 17–18; Bourdieu & Wacquant 1992, 100–104.) Colley (2003, 536–537) analyysia soveltaen ajattelen, että lastensuojelun sosiaalityön kentän rakenteet ehdollistavat, mutta eivät determinoi tukihenkilötoiminnan ja sitä ylläpitävien toimijoiden asemien välisten suhteiden muodostumista ja toteuttamista ja kentällä käytävää kamppailua. Muutospotentiaalia synnyttää se, että kentän, kuten minkä tahansa kentän, rajat ovat dynaamisia luonteeltaan, ja peli rakentuu myös toimijoiden yksilöllisten toimintastrategioiden ja tulkintojen kautta. Peli ei siten ole kontrolloitavissa tavoilla, joita esimerkiksi politiikkaohjelmissa, lainsäädännössä tai käsikirjoissa ikään kuin oletetaan.

2.4.3 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkimuksen laajana tavoitteena on tarkastella lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksia erityisinä ajallisina läpileikkauskohtina tukihenkilötoiminnan muodostumisen vuosikymmen 1970-luku ja viime vuosikymmenet eli 2000- ja 2010-luvut. Analyttisessä mielessä tukihenkilötoiminta jäsentyy sitä määrätyn intressein ylläpitävien ja muuntavien toimijoiden, toimijaryhmien ja organisaatioiden asemien välisiin suhteisiin perustuvana, ja historiallisesti ja paikallisesti ehdollistuneena lastensuojelun sosiaalityön kentän käytäntönä (Bourdieu & Wacquant 1992, 98, 115; Bourdieu 1990, 161). Muutoksen näkökulma suuntaa katseen eri toimijoiden ja toimijaryhmien asemien välisten suhteiden kehkeytymiseen, säilymiseen tai purkautumiseen tutkimallani kentällä.

Varsinaisena *tutkimustehtävänä* on selvittää, millainen relationaalinen ja sukupolvisuhteita järjestävä käytäntö tukihenkilötoiminta on ja muutoksen näkökulma huomioiden myös se, millainen se on ollut. Bourdieulaisen käsitteistön avulla *tarkennetut tutkimuskysymykset* ovat:

- 1) Millaisia ovat ne sosiaaliset prosessit ja avaintoimijat, joiden kautta tukihenkilösuhteita lastensuojelun sosiaalityön *kentällä* tehdään?
- 2) Millaisia asemia eri toimijoille, toimijaryhmille tai organisaatioille tukihenkilötoiminnassa muodostuu ja millaisia ovat asemien väliset suhteet?
- 3) Mitkä ovat lastensuojelun sosiaalityön kentälle paikantuvan tukihenkilötoiminnan arvostetuimmat resurssit (*pääomat*), joita vapaaehtoisten tukihenkilöiden määritetään tarvitsevan ”hyvän tukihenkilösuhteen” muodostamiseksi ja ylläpitämiseksi?
- 4) Mitkä ovat tukihenkilötoiminnan taustalla vaikuttavat perustavanlaatuiset uskomukset, itsestäänselvyydet (*doksa*), jotka suuntaavat sen toteuttamista, sekä myös lastensuojelun sosiaalityön kentällä arvostettujen pääomien määrittymistä?

On vielä korostettava, että käytössäni olleilla empiirisillä aineistoilla en voi tarkastella sitä kenttää, jossa tukihenkilötoimintaan osallistuvat lapset vanhempineen ovat toimijoina mukana, vaan tutkimuksen näkökulma kohdentuu erityisesti kunnallisen lastensuojelun avohuollon kontekstissa tukihenkilötoimintaa organisoivien toimijoihin. Pyrkimyksenäni on kuitenkin tarkastella eri toimijoiden asemien välisiä suhteita siltä kantilta, millaisia seurauksia ne tuottavat tukihenkilötoiminnassa mukana olevien lasten kannalta. Tämä tarkoittaa vastauksista kysymykseen, kuinka ja millaisia (sukupolvi)suhteita tukihenkilöiden ja heidän "tuettaviensa" eli lasten välille muodostuu. Kuinka nämä suhteet toimivat ja millaisia harkittuja tai harkitsemattomia seurauksia niillä on?

3 TUTKIMUSSTRATEGIA, AINEISTOT JA ANALYYSI

Edellisessä luvussa esitellyt teoreettis-metodologiset kiinnekohdat kytkeytyvät tiiviisti tutkimuksessa tehtyihin metodologisiin ja metodisiin ratkaisuihin, ja niillä on myös tutkimuksen tieteenfilosofisia lähtökohtia ja asemoitumista määrittävä merkitys. Esittelen tutkimukseen sisältyneet empiiriset ja metodologiset ratkaisut seuraavissa alaluvuissa melko yksityiskohtaisesti, jotta lukijalle tarjoutuisi erillisartikkeleista muodostuvaa kuvaa laajempi mahdollisuus arvioida tekemieni ratkaisujen kestävyyttä.

Ensiksi käyn läpi käyttämäni tutkimusstrategian. Tutkimuskohteeni sijoittuu lähimenneisyyden, nykyisyyden ja myös tulevaisuuden muotoamaan aikamaastoon, joten valotan aluksi tutkimuksen lähtökohtia suhteessa historiatieteelliseen tutkimukseen. Seuraavaksi esittelen käyttämäni tutkimusstrategian sekä kokoaan ne tieteenfilosofiset lähtökohdat, jotka asettuvat tutkimusta ohjauviksi ontologisiksi ja epistemologisiksi lähtökohdiksi (luku 3.1.) Tätä seuraa tutkimuksen metodologisten lähtökohtien erittely ja aineistokokonaisuuden kuvaus, minkä jälkeen käsittelen eri osa-aineistoja yksityiskohtaisemmin omina alalukuinaan. Tarkennan myös tutkimusaineistoihin liittyvää epistemologista ymmärrystäni. (luku 3.2.) Seuraavassa luvussa kuvaan analyysikäytäntöjäni ja analyyttistä otettani (3.3.) Lopuksi käsittelen eettisyyteen liittyviä näkökohtia sekä kohdennan katseen omaan toimintaani tutkijana (luku 3.4).

3.1 Tutkimusstrategia ja tieteenfilosofiset lähtökohdat

3.1.1 Sosiaalitieteiden ja historiantutkimuksen rajamaastossa?

Historiatieteiden ja yhteiskuntatieteiden suhteen tarkastelu on yksi keskeinen juonne näiden tieteiden tieteenhistoriallisissa ja -filosofisissa keskusteluissa (esim. Bryant 2000; Delanty & Isin 2003; Savage ym. 2011; suomalaisessa keskustelussa esim. Andersson ym. 2005; Saari 2006). Samalla monen sosiologian klassikon, kuten Max Weberin ja Karl Marxin, ajattelun lähtökohtana oli ni-

menomaisesti pitkän aikavälin yhteiskunnallisten ja historiallisten prosessien (modernisaation) analyysi (Delanty & Isin 2003, 1; Ruonavaara 2005). Historia-tieteiden ja yhteiskuntatieteiden ero on perinteisesti kärjistetty yhteiskuntatie-teellisen tulkinnan teoreettisuuteen ja historiatieteiden empiirisyyteen (Nätkin 1997, 256–259; Teräs 2005). Eroa on luonnehdittu niin, että kun historiantutkijan tavoitteena on hyödyntää alkuperäisaineistoja ja aiemmin tulkitsemattomia läh-teitä, yhteiskuntatieteilijä nojautuu ”kirjastotutkijana” enemmän sekundaariläh-teisiin.

Historiallisen sosiologian piirissä historian ja sosiologian perinteisen vas-takkainasettelun purkamista on pidetty välttämättömänä inhimillisen toimin-nan sosio-historiallisen ja ajallisesti moniulotteisen luonteen vuoksi (esim. Bry-ant 2000, 512; vrt. myös yhtymäkohdat Bourdieun ajatteluun, erityisesti luku 2.3.4). Yhtäällä historiantutkimuksen piirissä metodologiaan ja niin sanottuun lingvistiseen ja postmoderniin käänteeseen liittyvät keskustelut ovat laventa-neet ymmärrystä historiallisesta tiedonmuodostuksesta moniin suuntiin (esim. Kalela 2000; Bryant 2000; Iggers 2005, 119–133). Olennainen osa keskustelua on ollut kysymys lähdekritiikistä, jota on pitkään pidetty historiantutkijoiden kes-keisimpänä metodologisena välineenä (Kalela 2000, 89–93; Markkola 2008, 174–175; Kettunen 2008, 27–30). Niin sanottujen uusien historioiden⁴³ ja postmoder-nistisen historiantutkimuksen myötä rankelaiseen ajatteluun nojanneen lähde-kritiikin tai ”lähdekritiikin kritiikittömän palvonnan” (Markkola 2008) merkitys on kyseenalaistettu.

Rankelaisuus viittaa saksalaisen historioitsijan, modernin historiatieteen oppi-isän Leopold von Ranken (1795–1886) ajatuksiin, joiden perustana oli menneisyyden objektiivinen rekonstruoiminen ”sellaisena kuin se kerran oli”. Ranken mukaan rekonstruktion tulee perustua tutkijan ”itsensä sammuttami-seen” ja ”varmoinhin”, lähdekritiikin avulla varmistettuihin faktoihin (Markkola 2008, 174–175; Kalela 2000, 13, 50–51). Historiantutkimuksessa rankelaiseen pe-rintöön kohdistuva kritiikki on tarkoittanut luopumista ”yhden historian tietoi-suudesta” (Kettunen 2008, 26–29). Esimerkiksi Jorma Kalela (2000, 91–97) esittää, että niin sanottuun varmaan tietoon pyrkivän lähdekriittisen ajattelutavan si-jaan kyse tulisi olla ihmisten toiminnan todisteina tai jälkinä olevien lähteiden lukemisesta ja erittelystä ja siten saatavasta hedelmällisestä tiedosta.⁴⁴

Elizabeth Ann Danton (2008, 30–31) mukaan sosiaalityön historiallisen tut-kimuksen tavoitteet voi yleisesti määrittää kahtaalle. Ensinnäkin tavoitteena on

⁴³ Uusilla historioilla viitataan mikro-, marginaali- ja sukupuolihistoriallisiin näkökul-miin, joiden keskiössä ovat usein ”tavallisten” ihmisten, vähemmistöjen tai margi-naaliryhmien tarinat ”voittajien historian” sijaan (Peltola & Markkola 1996; Kalela 2000, 19–20; Peltonen 2006, 77). Uusien historioiden voimistuminen on merkinnyt historian toimijoiden tai subjektien vaihtumista sekä tutkimusaineistojen moninais-tumista.

⁴⁴ Kalela (2000, 36–37, 122–123) kritisoi myös esimerkiksi Keith Jenkinsin ja Frank An-kersmithin edustamaa postmodernistista historiakäsitystä ja -tutkimusta. Kalelan mukaan postmodernistit ovat asettautuneet akateemiseen norsunluutorniin, sillä ”he argumentoivat ikään kuin historia koostuisi *vain* historiantutkijoiden asioille ja ilmiöil-le antamista merkityksistä tai niistä esittämistä tulkinnoista (---) ikään kuin historian-tutkijoiden ”historialla” ei olisi mitään yhteyttä maallikoiden ”historiaan” (kursiivit ja lainausmerkit alkuperäiset, mt., 36).

tarjota kuvaileva, pitkittäinen katsaus tiettyyn sosiaaliseen ongelmaan, käytäntöön tai politiikkaan. Toiseksi pyrkimys on jäljittää keskeisimmät ideologiset teemat sosiaalityön historiassa ja siihen tiiviisti kytköksissä olevilla kentillä sekä vertailevan tarkastelun pohjalta pohtia seurauksia nykykäytäntöjen näkökulmasta. Mirja Satka (1988) on identifioinut kansainvälisessä sosiaalityön historian tutkimuksessa neljä aaltoa, jotka hänen tulkintansa mukaan muodostuvat 1) idealistisista historioista (kuten edistystarinaa kertovat professio- ja instituutiohistoriat), 2) rakennehistorioista (esim. marxilainen lähestymistapa ja dominaatorakenteiden analyysit), 3) mikrohistorioista (vähemmistöjen ja marginaalien ”pienet” historiat, joissa tarkastelun suunta on ”alhaalta ylöspäin”) ja 4) nykyisyyden historioista, jotka perustuvat emansipatoriseen intressiin ja nykyisyyden problematisointiin menneen avulla.

Omaa tutkimustani luonnehdin siten, että kyse on sosiologisesti virittyneestä sosiaalityön lähihistorian tutkimuksesta (esim. Satka 1995; Nätkin 1997; Harrikari 2004; Pekkarinen 2010). Pohjaan analyysini mahdollisimman pitkälle alkuperäislähteisiin, mutta yksityiskohtaisen historiallisen kuvauksen sijaan pyrin ennen kaikkea esittämään tutkimuskohteistani sosiologiseen käsitteistöön nojaavan tulkinnan. Työni linkittyy nykyisyyden historian näkökulmaan siten, että tavoitteena on aiempaan ajatteluun ja käytäntöihin paneutumalla sekä lähihistoriaa analysoimalla tehdä sosiaalityön nykyhetkeä ja tulevaisuutta hyödyttäviä tulkintoja.

Tutkimukseni kohdentuu tukihenkilötoiminnan muutoksiin. Yhteiskunnallinen muutos on yksi vanhimmista ja keskeisimmistä sosiaalitieteellisen tutkimuksen aiheista, ja sosiaaliseen muutokseen liittyvän ymmärryksen tuottaminen yksi sen tärkeimmistä tehtävistä (Melin & Nikula 2003, 253). Muutos on ajan kautta määrittyvä käsite ja ilmiö, ja sen jäsentäminen edellyttää siten ajan käsitteellistämistä. Lähtökohtani on, että ajallisesti neutraaleja sosiaalisia ilmiöitä ei ole olemassa, eikä sosiaalitieteissä voida koskaan irtaantua ajan teoretisatiosta (esim. Fitzpatrick 2004). Työssäni ymmärrys ajasta ja muutoksesta on teoreettisesti virittynyttä nojaten osin foucaultilaiseen, mutta lopputulkinnassa pääasiassa bourdieulaiseen relationaaliseen ajattelutapaan.

3.1.2 Laadullinen pitkittäistutkimus tutkimusstrategiana

Kuvaan valitsemaani tutkimusstrategiaa laadulliseksi pitkittäistutkimukseksi (Corden & Millar 2007; Elliott ym. 2008, 234; myös Ruspini 1999). Pitkittäisellä tutkimuksella tarkoitetaan yleisesti sosiaalisiin ilmiöihin liittyvien prosessien, muutosten ja jatkuvuuksien kartoittamista pidemmässä ajallisessa perspektiivissä. Jane Elliott ja kumppanit (2008, 235) toteavat, että laadullinen pitkittäistutkimus voi edetä sekä induktiivisen että deduktiivisen päättelyn logiikalla, mutta yhteistä on vaatimus ajallisten prosessien analyttiseen jäsentämiseen. Laadullisen pitkittäistutkimuksen rakenne mahdollistaa prosessinomaisen ja refleksiivisen lähestymistavan omaksumisen siten, että teoreettisia jäsennyksiä voidaan tarkistaa ja muokata tutkimuksen aikana, jolloin myös perinteiset käsitteet teoreettisen viitekehyksen staattisesta paikasta tutkimusprosessissa on haastettavissa ja kyseenalaistettavissa.

Laadullisessa pitkittäistutkimuksessa keskeistä on, että muutos ja muutoksen dynamiikka on tutkimuksellinen fokus, mikä edellyttää pitkän aikavälin tavoittavaa eli pitkittäistä aineistoa (Corden & Millar 2007, 586). Muutoksen tutkimiseen ja tulkintaan ei ole olemassa neutraalia välinettä. Valitun aineistostrategian mukaisesti painottuvat esimerkiksi historialliset arkistoaineistot ja niiden epäsäännöllisyys, kompleksisuus ja epätäydellisyys muutoksen kuvaamisessa, tai standardisoidut pitkittäisaineistot pysyvien trendien tai käänne- tekevien aikakausi- siirtymien hahmottelemisessa. (Savage ym. 2011, 165–167; Savage 2011, 171.)

Tässä tutkimuksessa tukihenkilötoimintaa tutkitaan pitkittäisesti. Pitkittäisyys ei kuitenkaan kuvaa käytettyjä empiirisiä aineistoja siten, että tutkimuksessa olisi kyse yhden ja saman ryhmän, organisaation tai yksilöiden tarkastelusta pitkällä aikavälillä. Pitkittäisyys ymmärretään niin, että tutkimus pohjautuu useasta eri organisaatiosta, ryhmästä ja yksilöstä kertovalle aineistolle, joka paljastaa jotain siitä, mitä lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa on pidemmällä aikavälillä tapahtunut. Näkökulma on kohdentunut tukihenkilötoimintaan kulttuurisesti, paikallisesti ja ajallisesti erityisenä prosessina, mikä puolestaan määrittää vertailun tutkimuksen keskeiseksi metodologiseksi periaatteeksi (Bourdieu 1992, 234).⁴⁵ Jotta vertailu, esimerkiksi erojen ja yhtäläisyyksien paikantaminen aika- ja toimijaulottuvuuksilla olisi mahdollista, on tarkoin harkittava, mitkä ovat käsitteitä, joilla tutkittavaa ilmiötä voidaan lähestyä (Alapuro 2004, 57; Mäkelä 2003, 124). Aiempien tutkimusten tuottamia tulkintoja tai käsitteitä ei voi ottaa annettuina, sillä nämä käsitteet ja todellisuus, jota käsitteillä pyritään ottamaan haltuun, ovat nekin historiallisesti rakentuneita.

3.1.3 Tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tutkimuksen teoreettiset ja metodologiset valinnat tulee ymmärtää erottamattomassa yhteydessä ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin (Mason & Dale 2011, 18; Mäntysaari ym. 2009, 11). Sekä ontologisesti että epistemologisesti tutkimustani kannattelee se, että hyväksyn Bourdieun relationaalisen metodologian lähtökohdat ("todellinen on relationaalista") ja vaatimuksen siitä, että tutkijan on oltava tietoinen ympärillensä olevasta "kaksoistodellisuudesta". "Sosiaaliset faktat" ovat sekä sosiaalisia konstruktioita että osa empiiristä todellisuutta (Wacquant 1992, 7–8; Bourdieu & Wacquant 1992, 96–97). Sosiaalisen todellisuuden luonteeseen liittyvänä asennoitumisena eli ontologisena lähtökohtana tämä merkitsee sitä, että sosiaalisten ilmiöiden ei käsitettä olevan olemassa tai tapahtuvan pelkätään ihmisten mielessä, vaan myös ihmisistä riippumattomassa empiirisessä maailmassa.⁴⁶

⁴⁵ Vertailu ja vertailun käyttäminen tutkimusmetodina on olennainen osa kaikkea (sosiaali)tieteellistä tutkimusta, vaikka sitä ei eksplisiittisesti olisi ilmaistukaan (Mäkelä 2003, 113). (Historiallisessa) sosiologiassa käytetyt vertailut ovat perinteisesti olleet makrotason vertailuja (Alapuro 2004, 56). Siten niissä on käsitelty yleensä valtioita tai muita suuria poliittisia yksiköitä ja niiden välisiä eroja.

⁴⁶ Voi ajatella, että tietyin varauksin nämä lähtökohdat tulevat lähelle kriittisen realismin (esim. Kuusela 2006) tai toisaalta maltillisen konstruktionismin periaatteita (Heiskala 2000, 198–199).

Bourdieuilaisessa ajattelutavassa sosiaalinen maailma koostuu suhteista. Näiden suhteiden tila on yksilöiden ja ryhmien käyttäytymisen todellinen, vaikkakin usein näkymättömissä ja empiirisesti vaikeasti todennettavissa oleva alkuperä (Bourdieu 1998a, 43; Bourdieu 1998b, 31). Wacquant (2013, 275) tarkentaa, että suhteet ilmenevät kahdessa muodossa. Ensinnäkin ne ovat esineistyneet toimijoiden objektiivisten asemien muodostelmiksi, jotka ulkoisesti rajoittavat toimijoiden havaintoja ja toimintaa (kentällä). Toiseksi ne tulevat esiin yksilöihin ruumiillisesti tallentuneina mentaalisisina havaitsemis- ja arvostuskeemoina, joiden kautta elettyä maailmaa sisäisesti koetaan ja aktiivisesti konstruoidaan.

Tutkimuksessani sitoudun ajatukseen siitä, että ”ihmiset tekevät merkitykselliseksi maailman, joka tekee heidät” ja että tutkimuksen kohdentamisen kannalta järkevin olemassaolon muoto on yksittäisten entiteettien sijaan suhteissa (Wacquant 1992, 7–8, 15–19; Alanen 2014, 139). Bourdieulainen ajattelutapa ilmenee tässä tutkimuksessa seuraavina ontologisina olettamuksina: *tukihenkilötoiminta on sekä sosiaalisia konstruktioita että osa empiiristä todellisuutta ja tukihenkilötoiminta on relationaalista eli suhteissa muodostuvaa*. Toisin sanoen, tukihenkilötoiminnan todellisuutta ei ole niiden suhteiden ulkopuolella, joissa se tapahtuu.

Epistemologia suuntaa huomion siihen, millaista tietoa tutkija pitää totuudellisena ja käsittääkö hän tieteellisen tiedon luonteeltaan kumuloituvana vai pikemminkin ei-kumuloituvana (Mason 2007, 107–108; Mason & Dale 2011, 15–18). Bourdieulainen ajattelutapa olettaa, että sosiaalisista suhteista saatava tieto on järkevää (Bourdieu 1992, 228–233). Tähän tutkimukseen sovellettuna tietoa on siis saatava niistä suhteista, joissa tukihenkilötoiminta muodostuu ja tieto, joka kuvaa tukihenkilötoimintaa suhteissa tapahtuvana, on järkevää.

Epistemologiset kysymykset olivat Bourdieun ajattelun keskiössä, sillä hän vaati positivismiin perinteeseen liittämänsä ”epistemologisen viattomuuden” hylkäämistä (Rawolle & Lingard 2013, 127–129; Bourdieu ym. 1999, 608). Yksi metodi epistemologisista harhoista tietoisiksi tulemiselle on Bourdieun (1992, 238) mukaan (yhteiskunta)historiallinen lähestymistapa. Se ei anna mahdollisuuksia pelkästään yksinkertaiseen sosiohistoriallisen kontekstin tiedostamiseen, vaan siihen, että tutkija voi ”ymmärtää sitä, miksi ja kuinka ihminen ymmärtää” (myös Bourdieu 2003, 284–285; Grenfell 2008b, 225–226). Jatkan keskustelua Bourdieun epistemologisista näkökohdista ja refleksiivisen tutkimuksen ideaalista sekä niiden merkityksestä tälle tutkimukselle erityisesti luvussa 3.4.2.

3.2 Tutkimusaineistot: henkilöakteista haastatteluihin

3.2.1 Metodologiset lähtökohdat ja aineistokokonaisuus

Tutkimukseni metodologiset lähtökohdat palautuvat kysymykseen siitä, mitkä ovat tutkimustehtävään ja -kysymyksiin nähden relevantit tavat hankkia ja

muodostaa tukihenkilötoimintaan liittyvää tietoa. Intressinäni on ennen kaikkea ollut saada tietoa tukihenkilötoiminnasta suhteissa tapahtuvana toimintana. Metodologisesti kiinnityn ensisijassa Bourdieun relationaaliseen lähestymistapaan, joskin tausta-ajatuksena on toiminut myös nykyisen historian näkökulma.

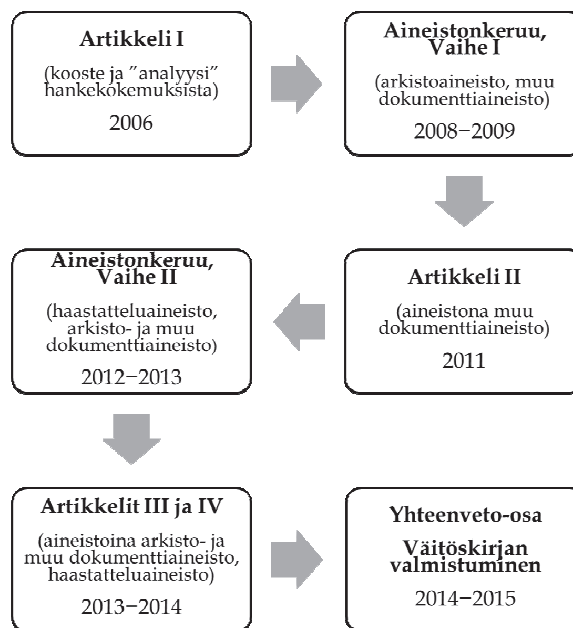
Metodologisesti keskeistä työlleni on ollut bourdieulainen ajatus teorian – bourdieulaisittain ilmaisten *ajattelun välineiden* (thinking tools) (Bourdieu & Wacquant 1992, 160) – ja empirian välisestä suhteesta eräänlaisena toisiaan ruokkivana imperatiivina (ks. tarkemmin luku 3.3.3). Bourdieulaisesta näkökulmasta jokainen tutkimuksellinen teko on yhtä aikaa sekä empiirinen että teoreettinen, jolloin empiirisen aineiston keruu on osa tutkimuskohteen teoreettista konstruointia (Wacquant 1992, 35; Bourdieu & Wacquant 1992, 160). Erilaisiksi teknisiksi operaatioiksi tai resepteiksi palautettu metodologinen lähestymistapa ei kuitenkaan kykene ottamaan huomioon tätä aspektia. Bourdieu (1992, 224–226) kritisoikin metodologista yksisilmäisyyttä ja pitäytymistä fetisistisesti (mihin tahansa) yhteen aineistonkeruumenetelmään, sillä tämä oli hänen mielestään vastoin alkeellisenkin sosiologian oppeja. Michael Grenfellä (2008b, 223–224) lainaten bourdieulaisittain ei ole merkitystä, onko painotus laadullisessa vai määrällisessä aineistossa, vaan tutkijan tulee hankkia aineistoa, joka parhaiten mahdollistaa relationaalisen analyysin.

Tässä tutkimuksessa tutkimusaineisto muodostuu erilaisista laadullisin menetelmin hankituista osa-aineistoista. Tietyin varauksin voi puhua laadullisesta pluralismista (Alasuutari ym. 2008, 5; Cronin ym. 2008, 572), sillä empiiriseksi aineistoksi on hankittu niin asiakasasiakirja- ja muita dokumenttiaineistoja kuin yksilö- ja ryhmähaastatteluaineistoakin. Moniaineistaisuuden lähtökohdana on ollut tieto siitä, että tukihenkilötoiminnan tutkimisen kannalta relevantteja aineistoja tuotetaan monissa eri konteksteissa ja monista eri asemista käsin, useiden eri toimijoiden, organisaatioiden ja instituutioiden toimesta (Hämäläinen 2007, liite 1, 8–9, 27). Aineistoja muodostuu esimerkiksi valtionhallinnossa, kunnallisessa sosiaalitoimessa, (lastensuojelu)järjestöissä, vapaaehtoisina toimivien tukihenkilöiden tai tukihenkilötoimintaan osallistuneiden lasten keskuudessa.

Katson, että tukihenkilötoiminnan jäsentäminen suhteissa tapahtuvana eli relationaalisena käytäntönä edellyttää aineistojen moninaisuutta ja eri toimijoiden tuottamia erilaisia näkökulmia. Voi myös ajatella, että näin saatu tieto on epistemologiseltakin kannalta luotettavampaa kuin vain yhteen näkökulmaan nojautuva. Taustalla on lisäksi tutkimusprosessin edetessä vahvistunut käsitys tukihenkilötoimintaan liittyvien yksittäisten aineistojen fragmentaarisuudesta (Artikkeli II, myös Artikkeli III). Jouko Karjalaista (2006, 324, 330) mukaillen on mahdollista olettaa, että materiaalin niukkuus, esimerkiksi tilastotiedon puute, viestii myös tukihenkilötoiminnan (symbolisesta) asemasta lastensuojelun (sosiaalityön) kentällä (myös Gorski 2013b, 344). Toisaalta vapaaehtoistyön laajuudesta ja kohdentumisesta ei yleisestikään ole olemassa tarkkoja yhteenvetoja tai tilastoja.

Tutkimusaineistooni kuuluvia osa-aineistoja voi tyyppitellä useammalla tavalla, esimerkiksi erilaisista asiakirjoista muodostuvaksi dokumenttiaineistoksi

ja haastatteluaineistoksi. Nimitän kuitenkin aineistoja niiden ajallisen ulottuvuuden pohjalta 1) *historia-aineistoksi* ja 2) *2000- ja 2010-lukujen aineistoksi*. Uudemman aineiston kohdalla tutkimuskonteksti on osittain anonymisoitu, mutta historia-aineistojen kohdalla teen tiettäväksi, että merkittävä osa tutkimusaineistosta on hankittu Jyväskylän kaupungin alaisista arkistoista. Aineistonkeruuprosessi on erityisesti arkistoaineiston osalta ollut monivaiheinen ja ajallisestikin pitkä ajoittuen vuosien 2008 ja 2013 välille. Kuviossa 1 esitän tutkimusprosessin päävaiheet ajallisessa järjestyksessä.

KUVIO 1 Tutkimusprosessin vaiheet ja ajallinen kulku

Taulukossa 2 esittelen tutkimusaineistokokonaisuuden sekä kuvaan kussakin osa-aineistossa erityisen tarkastelun kohteena olleet teemat. Selvennän myös, minkä empiirisen aineiston pohjalta kukin tutkimukseen kuuluva erillisartikkeli on laadittu (ks. myös taulukko 1 s. 21). Aineistojen keruuprosessia kuvaan yksityiskohtaisesti liitteessä (Liite 1, Kuvaus tutkimusaineistojen keruusta ja käsittelystä).

TAULUKKO 2 Tutkimusaineistokokonaisuus ja eri osa-aineistoissa tarkasteltavat teemat

	Aineistotyyppi	Tarkasteluteemat
Historia-aineisto • Jyväskylä tutkimuskaupunkina • Empiiriset analyysit raportoitu artikkeleissa II, IV	<i>Lastensuojelun asiakasasiakirjat eli henkilöaktit</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 86 henkilöaktia, joista valittiin lopulliseen analyysiin 17 aktia → Kuvaukset tukihenkilötoiminnasta <i>paikallisessa</i> kontekstissa
	<i>Huolto-/sosiaalilautakunnan ja sen alaisten jaostojen pöytäkirjat, lautakunnan vuosikertomukset (1936–1988)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilöakteja täydentävä tieto ja kuvaukset tukihenkilötoiminnan /lastensuojelun sosiaalityön <i>paikallisesta</i> kontekstista
	<i>Sosiaaliministeriön kiertokirjeet (1927–1967), Sosiaalihallituksen yleiskirjeet (1968–1985)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvaukset tukihenkilötoiminnan /lastensuojelun sosiaalityön <i>kansallisesta</i> kontekstista
	<i>Lait ja asetukset sekä niitä valmistelevat dokumentit (komiteanmietinnöt) 1905–1985</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvaukset tukihenkilötoiminnan /lastensuojelun <i>kansallisesta</i> kontekstista
	<i>Sosiaalityöntekijöiden haastattelu</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 ryhmähaastattelu → Kuvaukset tukihenkilötoiminnan /lastensuojelun sosiaalityön <i>paikallisesta</i> kontekstista
	<i>Muu dokumenttiaineisto</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ammattilehtien artikkelit, oppikirjat, oppaat → • Kuvaukset tukihenkilötoiminnan <i>paikallisesta</i> ja <i>kansallisesta</i> kontekstista
2000- ja 2010-lukujen aineisto • Haastatteluaineiston osalta anonyymi tutkimuspaikka ja -organisaatio • Empiiriset analyysit raportoitu artikkeleissa II, III, IV	<i>Tukihenkilöiden haastattelut</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 10 yksilöhaastattelua järjestössä x toimivilta tukihenkilöiltä → Kuvaukset 2010-luvun tukihenkilötoiminnasta <i>paikallisessa</i> kontekstissa
	<i>Muut haastattelut</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 2 asiantuntijahaastattelua → Kuvaukset tukihenkilötoiminnasta ja ammatillisesta tukihenkilötyöstä <i>paikallisessa</i> kontekstissa
	<i>Dokumenttiaineisto (Valtiollisten toimijoiden, kuntien, järjestöjen ja yritysten tuottamat dokumentit)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuvaukset tukihenkilötoiminnasta ja ammatillisesta tukihenkilötyöstä 2000- ja 2010-luvuilla • Kuvaukset tukihenkilötoiminnan <i>paikallisesta</i> ja <i>kansallisesta</i> kontekstista 2000- ja 2010-luvuilla

Tutkimusaineistoni ovat osaksi paikallisia ("mikro") aineistoja, osaksi ne kertovat laajemmasta ("makro") kontekstista. Tavoitteenani on tukihenkilötoiminnan avaintoimijoihin ja -asemiin liittyviä aineistoja hyödyntämällä alustavasti pohjustaa dialektiikkaa yleisen ja erityisen välillä ja hahmottaa kokonaiskuvaa niistä suhteista ja suhdeverkostoista, joiden kautta tukihenkilötoiminta muodostuu (Bourdieu 1990, 159–160; myös Emirbayer & Williams 2005, 717–718).

Relationaalinen lähestymistapa ohjaa käsitystäni aineistojen luonteesta niin, että en pidä niiden keskinäistä priorisointia tarkoituksenmukaisena, vaikka näen toki tärkeäksi tiedostaa erilaisiin aineistoihin liittyviä rajoituksia ja mahdollisia ongelmia (ks. luku 3.2.4 ja liite 1). En myöskään miellä eri toimijoiden tai tahojen tuottamia aineistoja toisistaan riippumattomiksi, vaan ajattelen, että ne voivat käytännössä monin eri tavoin limittyä toisiinsa ja kulkea ristiin. En usko tiedonmuodostuksen tapahtuvan pelkästään ”ylhäältä alaspäin”, esimerkiksi niin että keskusvirastoista tai ministeriöistä se vain valuisi paikalliselle tasolle, kuten kuntien sosiaalitoimeen, vaan ajattelen sen tapahtuvan myös toiseen suuntaan ja monien eri reittien kautta välittyen.

3.2.2 Historia-aineisto

Tutkimuksen historia-aineisto muodostuu pääasiassa erilaisista dokumenteista.⁴⁷ Ajallisesti ne paikantuvat pääosin 1960–80-luvuille, mutta tutkimusotteeni ja -kysymykseni ovat edellyttäneet liikkumista myös laajemmassa aikamaastossa. Dokumenteilla viitataan laajasti erilaisiin olemassa oleviin teksteihin, jotka joko eksplisiittisemmin tai implisiittisemmin dokumentoivat tukihenkilötoimintaa. Historiantutkimukselle ominaista on, että sitäkin, mikä ei ole tekstiä, voidaan käytännössä useimmiten lähestyä ainoastaan tekstien kautta (Hyrkkänen 2002, 201). Seuraavassa kuvaan lyhyesti edellä taulukossa 2 esitellyt, historia-aineistoon kuuluvia osa-aineistoja. Tarkemman kuvauksen aineistoista sekä niiden keruusta ja järjestämisestä esitän erillisessä liitteessä (Liite 1, Kuvaus tutkimusaineistojen keruusta ja käsittelystä).

Keskeinen osa dokumenttiaineistoa on asiakasasiakirja-aineisto ja muu paikallinen dokumenttiaineisto. *Asiakasasiakirjoista* koostuvana kokonaisuutena on tutkimuskaupungin eli Jyväskylän sosiaalivirastossa lastensuojelun asiakkuuksissa tuotetut viranomaisasiakirjat, ja tarkemmin sanottuna ne aktit⁴⁸, joiden henkilö eli lapsi tai nuori osallistui 1970- ja 90-luvuilla lastensuojelun tukihenkilötoimintaan. Asiakasasiakirja-aineistosta primääriaineiston muodostavat 86 henkilöaktin joukosta yksityiskohtaiseen analyysiin valitut 17 aktia. Niissä tukihenkilötoiminta käynnistettiin 1970-luvulla. Tutkimusaineisto on lastensuojelun asiakasasiakirjojen ja sosiaalilautakunnan ja sen alaisten jaostojen pöytäkirjojen osalta erityisen arkaluontoista eli salassa pidettävää. Tutkimusta varten saatiin keväällä 2008 Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveyspalvelukeskukselta lupa, joka kattoi sekä lastensuojelun henkilöaktit että sosiaalilautakunnan pöytäkirja-aineiston.

Henkilöaktien lisäksi olen hyödyntänyt Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan ja sen alaisten, lastensuojeluasioista kulloinkin vastanneiden jaostojen

⁴⁷ Esitellyn aineistokokonaisuuden lisäksi tutkimusprosessin aikana kertyi muutakin, tässä tutkimuksessa empiirisen analyysin ulkopuolelle rajautunutta aineistoa. Ulosrajattu aineisto muodostui suureksi osaksi suojeluviraston asiakasasiakirjoista (ks. tarkemmin Liite 1, Kuvaus tutkimusaineistojen keruusta ja käsittelystä).

⁴⁸ Aktilla tarkoitetaan asiakirjakansiota, johon on koottu kaikki yksittäisen henkilön lastensuojelun asiakkuuteen liittyvät asiakirjat riippumatta siitä, minä aikana ne ovat syntyneet (Lybeck ym. 2006, 52).

työskentelyä dokumentoivaa *pöytäkirja-aineistoa* (salassa pidettävä aineisto) ja lautakunnan vuosikertomuksia (julkinen aineisto). Niissä on raportoitu sekä määrällistä että laadullista tietoa tukihenkilötoiminnan synnystä ja muotoutumisesta paikallisesti. Dokumenttiaineistoa täydentää sosiaalityöntekijöiden *ryhmähaastattelu*, joka toteutettiin Jyväskylässä 1970- ja 80-luvuilla sosiaalityöntekijöinä työskennelleille henkilöille.⁴⁹ Tavoitteena oli näin saada lisäinformaatiota suojeluvonnasta luopumiseen johtaneista syistä ja taustoista ja tukihenkilötoiminnan muotoutumisesta ja toteutuksesta.

Edellä kuvatun, paikalliseen kontekstiin kiinnittyvän aineiston lisäksi olen koonnut laajahkon *muista dokumenteista* muodostuvan aineiston. *Laajemman kontekstin* jäsentämisessä olen hyödyntänyt pääasiallisesti seuraavia dokumentteja: laki- ja asetustekstejä, komiteanmietintöjä, sosiaaliministeriön (myöh. Sosiaalihallituksen) kunnille antamia ohje- ja yleiskirjeitä, sosiaalialan ammattilehdissä ilmestyneitä artikkeleita ja muita aikalaistekstejä (oppikirjat, oppaat), sekä lähinnä lastensuojeluun ja sosiaalityöhön liittyviä aiempia tutkimuksia.

3.2.3 2000- ja 2010-lukujen aineisto

Tutkimuksen 2000- ja 2010-lukujen aineisto muodostuu haastattelu- ja dokumenttiaineistoista. Historia-aineistosta poiketen dokumenttiaineisto ei sisällä lastensuojelun asiakasasiakirjoja, vaan rakentuu muista tukihenkilötoimintaa käsittelevistä dokumenteista. Dokumenttien hankintaa on rajannut se, että opinnäytetöitä lukuun ottamatta tukihenkilötoiminnasta julkisesti saatavilla ollut kirjallinen materiaali on ollut yllättävänkin niukkaa ja fragmentaarista. Kuvaan taulukossa 2 esiteltyjä osa-aineistoja seuraavassa lyhyesti, ja yksityiskohtaisesti erillisessä liitteessä (Liite 1).

2000- ja 2010-lukujen aineistoon kuuluva, *paikalliseen* kontekstiin kiinnittyvä *haastatteluaineisto* sisältää yhteensä 12 teemahaastattelua (ks. Liite 2, Tukihenkilöiden teemahaastattelurunko), joista 10 on tukihenkilöhaastattelua ja 2 asiantuntijahaastattelua. Tukihenkilöhaastattelut toteutettiin keväällä 2012 lastensuojelujärjestön X alaisena toimineelle 10 tukihenkilölle. Haastattelut toteutti kanssani tutkimusassistentti⁵⁰, joka teki merkittävän osan haastatteluista ja myös niiden litteroinneista. Lastensuojelujärjestö tarjosi mainittuna ajankohtana ostopalveluna lastensuojelun avohuollon tukihenkilöpalvelut kooltaan keskisuurelle kaupungille Y. Tavoitteena oli kerätä tulkintoja ja näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta. Tukihenkilöiden lisäksi haastateltiin samaisessa järjestössä toimivaa tukihenkilötoiminnan koordinaattoria, sillä tietoa ja näkemyksiä haluttiin saada myös toimintaa organisoi-
van tahon näkökulmasta.⁵¹

⁴⁹ Toteutimme haastattelun yhdessä tutkijakollega YTT Johanna Kiilin kanssa. Yhteistyönä Kiilin ja professori emerita Leena Alasen kirjoitimme tutkimukseeni kuuluvista erillisartikkeleista viimeisimmän (Artikkeli IV), jossa haastattelua käytettiin aineistona.

⁵⁰ KM Sofia Perälä toimi hankkeessamme tutkimusassistenttina.

⁵¹ Äitiysvapaalleni ajoittuneen haastattelun toteutti tutkijakollega YTT Johanna Kiili tutkimusryhmästämme. Haastattelu järjestettiin ajallisesti tukihenkilöiden haastattelujen jälkeen.

Edellä kuvatun haastatteluaineiston lisäksi olen koonnut laajahkon *dokumenttiaineiston*, joka sisältää sekä painettuja että sähköisiä aikalaislähteitä. *Laajemman kontekstin* jäsentämisessä olen käyttänyt valikoitua koostetta kuntien, lastensuojelujärjestöjen ja sosiaalialan palveluyritysten tuottamista, tukihenkilötoimintaa ja sitä muistuttavia uusia toimintamalleja käsittelevistä teksteistä (esim. toiminnan esittelyt, selvitykset, oppaat, käsikirjat, projektiraportit). Lisäksi olen hyödyntänyt valtiollisten toimijoiden tuottamia tekstejä, kuten laki- ja asetustekstejä, lastensuojeluun ja lapsipolitiikkaan liittyviä työryhmämuistioita, kehittämissuunnitelmia, selontekoja, raportteja ja tutkimuksia.

3.2.4 Aineistoihin liittyviä epistemologisia tarkennuksia

On tarpeen tehdä joitakin epistemologisia tarkennuksia liittyen käyttämiini tutkimusaineistoihin. Aineistoni on ensinnäkin kokonaisuutena moninainen ja dokumenttiaineiston kohdalla myös fragmentaarinen. Dokumenttiaineistoa luonnehtii paikoin epäsuora tieto (Peltonen 2006, 76–77), sillä asiakirjoissa tai dokumenteissa ei välttämättä kerrota suoraan ilmiöstä, joka on kiinnostukseni kohteena. Esimerkiksi tämän päivän laki- ja asetusteksteissä tai lastensuojeluun ja lapsipolitiikkaan liittyvissä ohjelmissa, selonteoissa tai selvityksissä tukihenkilötoimintaa käsitellään marginaalisesti jos lainkaan. Silloin on tehtävä päätelmiä epäsuorasti johonkin toiseen ilmiöön liittyvistä tiedoista tai yhtäältä tiedon puuttumista mahdollisesti selittävästä tekijöistä. On kuitenkin paikallaan kysyä käyttämäni dokumenttien yhteismitallisuuden perään. Vastaukseni on, että tutkimuksellani en ole tavoitellut vastauksia kysymyksiin, jotka edellyttäisivät yhteismitallisten tai standardisoitujen aineistojen käyttöä, vaan filosofiset ja metodologiset lähtökohdani mahdollistavat aineistoihin liittyvän ”sotkuisuuden” (Savage 2011, 177) hyväksymisen yhdeksi tutkimukseni peruspiirteeksi.

Olen työssäni käyttänyt aineistona asiakasasiakirjoja, joita voi pitää hyvin keskeisinä sosiaalityön dokumentteina. Useiden tulkintojen mukaan dokumentoinnilla ja sen kehittymisellä on ollut olennainen merkitys hyväntekeväisyyteen ja vapaaehtoistyöhön pohjautuvan sosiaalisen työn transformaatiossa ammatilliseksi sosiaalityöksi (esim. Lundström 1993; Satka 1995; myös Kääriäinen 2003, 21–23; Pekkarinen 2010, 45). Tänä päivänä dokumentointi ja ”tietotyö” on yksi keskeisimpiä ammatillisen sosiaalityön ulottuvuuksia, mikä on Suomessa otettu myös sosiaalihuollon kansallisen tiedonhallinnan ja uusien tietojärjestelmien kehittämisen lähtökohdaksi (Laaksonen ym. 2011; Pohjola, Kääriäinen & Kuusisto-Niemi 2010). Asiakasasiakirjoja on hyödynnetty aineistona aina sosiaalityön varhaisesta tutkimuksesta lähtien, ja myöhemmin useissa suomalaisissa, metodologioiltaan erilaisissa tutkimuksissa on käytetty nimenomaan lastensuojelun sosiaalityön asiakasasiakirjoja tutkimusaineistoina (esim. Salo 1956; Rauhala 1978; Saurama 2002; Kääriäinen 2003; Pekkarinen 2010; Kataja 2012; myös Pösö 1993; Kähkönen 1994; Mäenpää & Törrönen 1996).⁵²

⁵² Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa yleisestikin asiakirjojen ja dokumenttien käytöllä on vankkumaton taustansa. Niitä on käytetty tutkimusaineistoina sosiaalitieteiden klassikoista, kuten Marxista, Weberistä ja Durkheimista lähtien. (Scott 1990, 1, 14, 36–58; Prior 2003, 4, 21–22.) Modernia maailmaa ja sen järjestelmiä on osaltaan rakennet-

Asiakasasiakirjoista *lastensuojelun henkilöaktit*, joita olen käyttänyt tutkimuksessani aineistona, ovat viranomaisasiakirjoina muodostuneet lainsäädännöllä ja ohjeilla säännellyn julkisen toiminnan osana (Mäenpää & Törrönen 1996, 31; Saurama 2002, 50). Lastensuojelun sosiaalityössä ammattilaisen suorittamat, asiakasta koskevat toimenpiteet ovat suurelta osin erillisiksi päätöisasiakirjoiksi dokumentoitavia hallintopäätöksiä. Tutkijan on siten käsitettävä, että hallinnolliset ja institutionaaliset kontekstit ehdollistavat merkittävästi asiakasasiakirjojen syntyä ja luonnetta. Tutkijalta edellytetään institutionaalisen tiedon ja uskomusten kriittistä analyysiä, ja esimerkiksi asiakasasiakirjojen kohdalla niiden latenttien tai epäsuorien sisältöjen arviointia. (Hayes & Devaney 2004; Billquist & Johnsson 2007, 7–8; Kääriäinen 2003, 19; Saurama 2002, 50.) Samalla asiakasasiakirjat ovat luonteeltaan selektiivisiä: ne kertovat tietoa tallentaneen, viranomaisasemassa toimineen työntekijän kannan. Ihmisten arkielämän, subjektiivisten tuntemusten tai sosiaalityön arkisten käytäntöjen kuvaajina ne ovat väistämättä rajallisia ja aukollisia, usein ristiriitaisiakin. Tukihenkilötoimintaan liittyvät lastensuojelun henkilöaktit eivät esimerkiksi paljasta toimintaan osallistuneiden lasten tai heidän vanhempiensa subjektiivisia kantoja, mikä tulee huomioida aineistoja tulkintoja tehtäessä.

Valtiollisten toimijoiden tuottamat tekstit, kuten *lait, asetukset ja komiteamietinnöt*, voi nähdä ”virallisena tietona” tai ”julkisena totuutena”, jolla pyritään asioiden ja ihmisten yhteiskunnallisen hallinnan parantamiseen – lastensuojelun kohdalla esimerkiksi poliittisten ja hallinnollisten toimenpiteiden ohjailuun (Hänninen ym. 2006, 3). Pirkko-Liisa Rauhala (1996, 17) huomauttaa, että esimerkiksi laki- ja asetusteksteissä käytetty kieli ja niistä saatu tieto on usein lähes mitääänanomattoman muodollista ja pelkistettyä eikä välttämättä kerro mitään lakien säätämisen taustalla vaikuttaneista prosesseista.⁵³ Samoin laki- ja asetustekstien voidaan ajatella heijastavan ensisijassa ajattelua tai ideologiaa, mikä ei välttämättä vastaa arkikäytäntöjä tai niiden muuttumisen aikataulua tai astetta (Rantalaiho 1994). Hallintodokumenttien rajallinen luonne tulee huomioida myös tukihenkilötoiminnasta tulkintoja tehtäessä. Markku Hyrkkäsen (2002, 211) ajatusta mukaillen tukihenkilötoimintaan liittyvän ajattelun ja toiminnan voi kuitenkin myös käsittää pikemminkin toistensa konteksteina kuin vastakohtina – bourdieulaisittain siis suhteessa toisiinsa.⁵⁴

Vaikka kiinnostukseni ei ole ensisijaisesti kielellisissä käytännöissä, niin allekirjoitan sen, että dokumenttiaineistoissa, kuten missä tahansa kielelliseen ilmaisuun perustuvassa aineistossa, kieli on merkityksellinen. Kieltä ei voi pitää neutraalina todellisuuden kuvaamiseen välineenä, vaan kieli itsessään on myös todellisuutta. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti johda väittämään, että ”todell-

---

tu (asiakirja)kirjoittamisen ja dokumentoinnin kautta. Tämä näkökulma korostui ennen kaikkea Weberin byrokrania-analyysissä.

⁵³ Rauhala (1996, 17) lisää, että Pohjoismaissa viralliset säädökset on kuitenkin mielletty merkityksiltään vakavasti otettaviksi, sillä lait ja asetukset laitetaan pääsääntöisesti täytäntöön. Niiden avulla on siten mahdollista tehdä päätelmiä yleisistä kehitystendensseistä ja politiikasta, jonka tuloksena ne ovat syntyneet.

⁵⁴ Mirja Satka (1995) on lähestynyt kysymystä ”käsitteelliset käytännöt” -käsitteen kautta tulkittessaan toisaalla suurten aatteiden ja ideoiden ja toisaalla käytännön toiminnan tiivistä yhteen kietoutumista läpi suomalaisen sosiaalityön historian.

lisuus on ”vain” kieltä ja diskursseja tai vain tutkijan kielellinen rakennelma”, kuten Kettunen (2008, 133) tuo esille. Oleellista on sen sijaan tiedostaa, että maailman kielellinen jäsentäminen, käsittäminen ja käsitteistäminen on yksi inhimillisen toiminnan ulottuvuuksista ja siten aina läsnä toimijoiden välisissä valtakamppailuissa. Foucault ja Bourdieu pitivät kieltä keskeisenä vallan välineenä. Bourdieulle kieli on erityinen dominaation muoto, erityistä symbolista pääomaa (Schubert 2008, 183–184; Bourdieu & Wacquant 1992, 140–145; Bourdieu 1998b, 45–47).⁵⁵ Tämä merkitsee sitä, että kielellisillä resursseilla (pääomalla) on kehittyneissä yhteiskunnissa ja niiden ”kielellisillä markkinoilla” painava merkitys.

Edellä olen suunnannut huomion tutkimuksessa hyödynnettyjen dokumenttiaineistojen epistemologisiin reunaehtoihin, mutta tarkennuksia tarvitaan myös *haastatteluaineiston* suhteen. Tukihenkilöhaastattelujen tavoitteena oli saada tietoa toiminnasta vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta eli selvittää tukihenkilöiden subjektiivisia kantoja ja elettyjä kokemuksia.⁵⁶ Bourdieu (1999) pohti tutkijan oikeutusta tunkeutua ihmisten arkielämään tuoden esille haastattelututkimukseen liittyviä vallankäytön kysymyksiä, esimerkiksi epäsymmetriaa tuottavan perinteisen tutkija–haastateltava -asetelman. Bourdieu (1999, 608–615) kritisoi konteksteistaan kauaksi jääviä yksittäisiä haastatteluja painottaen, että tutkijan on paneuduttava haastateltavien sosiaalisiin olosuhteisiin ja konteksteihin huolella (myös Kiili 2006, 56–57). Voi siten ajatella, että tukihenkilöille toteutettu toinen (tai useampi) haastattelukierros olisi voinut tuottaa materiaalia tulkintojen syventämiseen. Toisaalta lisähaastattelut olisivat vaatineet myös haastateltavilta suurempaa sitoutumista tutkimusprosessiin.

Ei ole myöskään merkityksetöntä, että tukihenkilöhaastattelujen toteuttamiseen ja litterointiin osallistui useampia henkilöitä. Haastatteluprosessin aikana pyrimme käymään runsasta keskustelua kokemuksistamme ja havainnoistamme sekä suullista että kirjallista reflektointia apuna käyttäen. Kuuntelin myös muiden tekemät haastattelunauhoitukset ja kävin litteraatiot läpi tehden tarvittaessa täydentäviä merkintöjä ja kommentteja. Siitä huolimatta minulla oli aiheeseeni syvällisimmin vihkiytyneenä luultavasti toisenlainen mahdollisuus tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä ja nojautua kokemustietooni kuin tutkimusaiheeseen nähden enemmän ”ulkokehällä” olevilla kollegoilla.

⁵⁵ Bourdieu sanoutui kuitenkin irti strukturalistisesta, ”puhtaasta lingvistiikasta” ja mikrososiologisesta diskurssianalyysistä, koska hänen mielestään ne mitätöivät kielien sosiohistoriallista ja käytännöllistä luonnetta. (Bourdieu & Wacquant 1992, 140–144).

⁵⁶ Haastateltavat hankittiin järjestössä toimineen tukihenkilötoiminnan koordinaattorin avustuksella (ks. liite 1). On mahdollista, että haastateltavat olisivat valikoituneet toisin, jos haastattelut olisi hankittu avoimen haun kautta.

3.3 Aineistojen analyysi

3.3.1 Analyttiset lähtökohdat

Laadulliselle pitkittäistutkimukselle ominainen aineiston monisärmäisyys sekä haastaa että rikastuttaa analyysimahdollisuuksia. Tässä tutkimuksessa monisärmäisyyttä ilmentävät aineistotyyppien erilaisuus ja erilaiset hankintatavat, useat eri informantit tai informaatiolähteet moninaisuus sekä eri ajanjaksoilta peräisin olevien aineistojen käyttäminen (myös Pösö 1993, 33–34). Pitkittäinen lähestymistapa edellyttää työskentelyä useassa ajallisessa ulottuvuudessa eli diakronisesti ajankulun läpi ja synkronisesti läpileikkauskohtina tietyt ajanjaksot. Lisäksi vaaditaan näiden kahden ulottuvuuden artikulointia kolmannen, integratiivisen ulottuvuuden kautta. (Elliott ym. 2008, 241.) Työskentely usean ajallisen ulottuvuuden kautta on tutkijalle haasteellista. Omassa tutkimuksessani työskentely on edellyttänyt toistuvaa reflektointia siitä, mikä merkitys tulokinnalleni on sillä, että analysoin tukihenkilötoiminnan menneisyyttä omaten näkemyksiä, joita minulla on jo ennestään menneisyydestä *mutta* jotka ovat rakentuneet nykyisyydestä käsin ja joita toisaalta suuntaavat myös tulevaisuuteen liittyvät näkemykseni.

Kantani on, että aineistoanalyysin virittäminen teoriasta johdetuin työkaluin on väline pyrkiä kohti riittävää analyttisen integratiivisuuden tasoa. Tutkimuksessani pyrin hyödyntämään bourdieulaista relationaalista metodologiaa, joka merkitsee pyrkimystä huomioida aineiston analyysissä ”kaksinkertaisen luennan” vaatimukset. Kaksinkertaisen luennan avulla pyritään saamaan käsitys sekä tutkimuskohteeseen liittyvästä objektivistisesta että subjektivistisestä momentista (Wacquant 1992, 7–11; Bourdieu 1989, 15; myös Bourdieu 1990, 124–125). *Objektivistinen momentti* viittaa tiettyjen objektiivisten yhteiskunnallisten rakenteiden, kuten sukupuolijärjestelmän tai sukupolvijärjestyksen ja niihin liittyvien kausaalisten suhteiden hahmottamiseen. Objektiviiset rakenteet tuottavat rajoituksia ja ehtoja yksilöiden sosiaaliselle olemassaololle, ja ne ovat olemassa toimijoiden representaatioista riippumatta.

Objektivistisen momentin jäsentämisen lisäksi tarvitaan kuitenkin myös tutkimuskohteeseen liittyvää *subjektivistista luentaa*. Sen tarkoitus on kartoittaa toimijoiden välittömiä ja arkipäiväisiä kokemuksia, subjektivisia merkityksiä ja tulkintoja. On tarkennettava, että subjektivistinen momentti ei Bourdieulla viittaa interaktionismiin tai etnometodologiaan, vaan kokemuksiin, tulkintoihin ja näkökantoihin tartutaan sellaisenaan ja suhteuttamalla ne asemiin, joista käsin eri toimijat sosiaalisella kentällä toimivat. (Wacquant 1992, 7–11; Bourdieu 1989, 15–20.) Kun objektivistinen ja subjektivistinen luenta yhdistetään kaksoisluennaksi, voidaan analysoida ”kokonaisempaa sosiaalista todellisuutta” ja pyrkiä totunnaisen rakenne-toimija-dikotomian ylitse.

Bourdieuulaista ajattelutapaa soveltaen ymmärrän tukihenkilötoiminnan sekä rakenteellisesti ehdollistuneeksi että siihen osallistuvien eri toimijoiden subjektivistisista, eleyistä kokemuksista konstruoituneeksi, mikä tulee huomioi-

da paitsi aineistoja kerätessä myös niitä analysoidessa. Bourdieulle objektivistisen momentin haltuun ottaminen näyttäytyi ensisijaisena, kun taas oma lähestymistapani painottuu käytössäni olleiden aineistojen suuntaamana subjektivistiseen luentaan. Pysin silti huomioimaan objektivistiseen momenttiin liittyvät ulottuvuudet ja erityisesti sukupolvijärjestyksen merkityksen tärkeimpänä analyysini objektiivisena yhteiskunnallisena rakenteena.

3.3.2 Aineistojen järjestäminen ja käsittely analyysia varten

Tutkimuksessani aineistokokonaisuuden hallinta, seulonta ja järjestäminen analysoitavaan muotoon ovat erityisesti dokumenttiaineiston kohdalla vienneet merkittävästi aikaa tutkimusprosessissa (myös Saurama 2002, 50; Pekkarinen 2010, 201–207). Aineistojen järjestäminen on alkanut niiden moniulotteisuuden hahmottamisesta eli 1) ajallisten ulottuvuuksien, 2) osa-aineistoihin liittyvien sijaintien tai asemien (paikallinen konteksti, laajempi konteksti, toimija- tai toimijaryhmäkohtaiset asemat) ja lisäksi 3) erilaisten aineistotyyppien (dokumentit, haastattelut) ja niiden alatyypin (yksilöhaastattelu, ryhmähaastattelu; asiakasasiakirjat, komiteanmietinnöt jne.) mukaisesta jäsentämisestä. Seuraavassa kuvaan lyhyesti aineistojen järjestämistä ja käsittelyä analyysia varten, ja yksityiskohtaisempi kuvaus on liitteessä (Liite 1).

Dokumenttiaineiston jäsentämisessä on ollut tarpeen lähdekriittinen tarkastelu, jotta olen voinut paikantaa, ketä tai mitä tarkoitusta varten mikäkin dokumentti tai asiakirja on tehty ja mikä sen on paikka muiden dokumenttien joukossa. Kääriäisen (2003, 20) sanoin tarvitaan ennakkokäsitystä siitä, mistä dokumentit voivat kertoa. Tämän ennakkokäsityksen luomisessa tärkeänä välineenä on ollut paitsi kokemustietoni, ennen kaikkea aiemmin ilmestyneet sosiaaliryhmien asiakasasiakirjoja tutkimusaineistoina hyödyntäneet tutkimukset (esim. Saurama 2002; Kääriäinen 2003; Pekkarinen 2010).

Käyttämäni dokumenttiaineisto on ollut osin sähköisessä muodossa, osin jo pelkästään tietosuojasysteemeistä paperikopioina (esim. asiakasasiakirjat). Sähköisessä muodossa olevaa aineistoa on ollut mahdollista käsitellä atk-pohjaisesti, esimerkiksi Wordin haku- ja maalaustoimintoja apuna käyttäen. Muun kuin asiakasasiakirjoihin liittyvän dokumenttiaineiston olen järjestänyt sekä toimijaryhmää (esim. valtio, kunta, lastensuojelujärjestöt, yritykset) että ajallista paikantamista kategorisoivana periaatteena käyttäen. Erilaisten taulukoiden, matriisien, aikajanojen ja tiivistelmien kautta pelkistetyn aineiston analyysissä tavoitteena on ollut vertaileva luenta (Gibson & Brown 2009, 127; Ruusuvuori ym. 2010). Olen toisin sanoen etsinyt eroja, yhtäläisyyksiä, toistuvia tai poissaolevia teemoja ja paikantanut niiden vaihtelua aineistokokonaisuudessa.

Asiakasasiakirja-aineiston järjestely ja käsittely on ollut muuta dokumenttiaineistoa huomattavasti työläämpää. Jyväskylän kaupungin keskusarkistossa ja sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen omassa arkistossa olevia lastensuojelun henkilöaktiaineistoja läpikäymällä paikansin yhteensä 86 tukihenkilötoimintaan liittyvää henkilöaktia. Näistä akteista koostin anonymisoidut muistiinpanot (myös Pekkarinen 2010, 202–205) ja Excel-pohjaisen havaintomatriisin. Useiden seulontavaiheiden jälkeen lopulliseen analyysiin valikoitui lopulta 17 aktia, jot-

ka dokumentoivat tukihenkilötoiminnan toteutusta pääasiallisesti 1970-luvulla (ks. tarkemmin liite 1). Kirjoitin 17 aktista aktikohtaiset tiivistelmät, joiden runkona olivat tukihenkilötoimintaan liittyvät tapahtumalistaukset. Niissä pyrin myös erittelemään mahdollisimman tarkasti tukihenkilötoiminnan prosessia, toimijoita ja toimijoiden saamia asemia.

Haastatteluaineiston (tukihenkilöhaastattelut, asiantuntijahaastattelut, ryhmähaastattelu) järjestäminen ja käsittely on ollut dokumenttiaineistoa yksinkertaisempaa ja vähemmän työlästä, jos kohta kyse on myös määrällisesti huomattavasti pienemmästä aineistokokonaisuudesta. Tukihenkilöhaastattelut litteroitiin yksityiskohtaisesti, muut haastattelut väljemmin. Tukihenkilöiden haastatteluaineiston järjestämisessä ja jäsentämisessä käytin apuna matriiseja eli kokosin samaan taulukkoon jokaisen haastateltavan kohdalta tiettyä teemaa tai muutamaa eri teemaa koskevia tiivistyksiäni, haastattelukatkelmia tai havaintojani. Näin pystyin toisaalta vertaamaan niissä ilmeneviä vaihteluja, toisaalta myös tekemään syntetisoivia yhteenvetoja. (Miles & Huberman 1994, 93–94; myös Ruusuvoori ym. 2010, 24–25.) Jo ennen varsinaista relationaalista analyysia tavoitteena oli vertaileva luenta eli erojen, yhtäläisyyksien, toistuvien tai poissaolevien teemojen etsiminen sekä haastatteluaineistomassasta itsestään että suhteessa muihin osa-aineistoihin.

3.3.3 Relationaalisen analyysin soveltaminen

Bourdieuin relationaalista metodologiasta on mahdollista erotella kolme keskeistä, toisiinsa kytkeytyvää ja läpi tutkimusprosessin kulkevaa periaatetta. Ensimmäinen on tutkimuskohteen teoreettisesti informoitu konstruointi, mikä tapahtuu haastamalla arkipäiväinen, itsestäänselvyyksiin kiinnittynyt ymmärrys tutkimuskohteesta ja ”tekemällä tutkimuskohde uudelleen” käsitteellisten jäsenysten kautta (ks. luku 2.4). Toinen periaate sisältää kolmitasoisien kenttäanalyysin siitä kentästä eli sosiaalisesta tilasta, jolle tutkimuskohde voidaan sijoittaa. Kolmantena on painotus tutkijan refleksiivisyydestä eli kyvystä arvioida omaa asemaansa ja mahdollisia epistemologisia vääristymiään suhteessa siihen kenttään, jota tutkii (ks. luvut 3.1.3 ja 3.4.2). (Grenfell 2008b, 219–227; Grenfell 2010, 19–25; Rawolle & Lingard 2013, 131; empiirisestä soveltamisesta esim. Vuorisalo 2013.)

Tutkimuksessani bourdieulaisen käsitteistön ja relationaalisen ajattelutavan soveltaminen on yhdistänyt useimpien käyttämäni aineistojen analyysia niiden erilaisuudesta huolimatta (poikkeuksena Artikkelit II). Bourdieun relationaalista käsitteistöä hyödynnän erityisesti kentän, pääoman ja doksen, ja varovaisessa mielessä myös habituksen käsitettä. Bourdieun relationaalisen metodologian kokonaisvaltainen noudattaminen edellyttäisi kolmivaiheista kenttäanalyysia, mihin en sen vaativan luonteen vuoksi tämän tutkimuksen puitteissa sellaisenaan yllä. Hyödynnän kuitenkin siihen liittyvää ajattelutapaa (myös Watson 2014). Aineistoista tulkintoja tehdessäni pyrin toisin sanoen ottamaan huomioon ne analyttiset tasot, joihin bourdieulainen kenttäanalyysi eri vaiheineen viittaa. Kenttäanalyysi sisältää kolme toisiinsa tiiviisti kietoutuvaa analyttistä vaihetta (Bourdieu & Wacquant 1992, 104–105; Bourdieu 2005, 92–

94; Grenfell 2008b, 222–227; Alanen 2007). Vaiheet ovat 1) kentän, kuten lastensuojelun sosiaalityön kentän ja sitä leikkaavien sosiaalisten kenttien välisten suhteiden kartoittaminen, erityisesti suhteessa vallan kenttään, 2) kentän rakenteellisen topografian eli kentän rakenteen, talouden (pääomien ja pääomamuodostelmien) ja asemien kartoittaminen, sekä 3) kentällä toimivien toimijoiden habitusanalyysi.

Relationaaliin käsitteisiin, kuten luokka-käsitteeseen, yleisesti liittyvä ongelma on, että ne redusoidaan yksilöllisiin attribuutteihin (Mason & Dale 2011, 12). Bourdieun ratkaisu ongelmaan on, että yksilöllisten ominaisuuksien sijaan huomio on toimijoiden ja toimijaryhmien asemien välisissä suhteissa ja suhteiden ominaisuuksissa, vaikka analyysi tapahtuisikin yksilöiden kautta (Bourdieu 1992, 230; Alanen 2009b; Vuorisalo 2013, 85). Relationaalisen analyysin soveltaminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa ennen kaikkea sitä, että analyttinen fokus on aineistoissa ilmenevässä, tukihenkilötoiminnan muodostamiseen ja ylläpitämiseen osallistuvien toimijoiden tai toimijaryhmien asemien välisissä suhteissa, joiden sidokset aikaan ja paikkaan otetaan huomioon. *Suhde*, esimerkiksi ammatillainen-maallikko- tai lapsi-aikuinen-suhde, on siis se rakenne tai filtri, jonka läpi aineistoa ensisijaisesti suodatetaan (Alanen 2014, 137–139; Gibson & Brown 2009, 66, 72; Ruusuvaori ym. 2010, 20).

Relationaalinen lähestymistapa on tutkimuksessani tarkoittanut eri asemista käsin tuotetuista aineistoista muodostuvan tiedon ja tulkintojen esiin nostamista ja niiden suhteuttamista toisiinsa (myös Vaughan 2008). Aineistojen analyysissä on ollut keskeistä tukihenkilösuhteiden tekemiseen osallistuvien toimijoiden asemien ja asemien välisten suhteiden erittely sekä asemissa ilmenevien erojen tarkastelu. Suhteiden analyysi on lisäksi edellyttänyt lastensuojelun sosiaalityön kentän rakenteen huomioimista (ks. luku 2.4.1), sillä tukihenkilösuhteiden ”tekemiseen” osallistuvat toimijat, toimijaryhmät tai organisaatiot kentän kamppailuissaan uusintavat tai muuntavat sen rakennetta.

Aineistoanalyysien konkreettisine työkaluina ja aineiston pienempiin komponentteihin hajottamisen välineinä olen käyttänyt ennalta laatimiani, relationaalista ajattelutapaa hyödyntäviä teemarunkoja. Haastatteluaineistojen analyysissä olen hyödyntänyt teemahaastattelurunkoa (Liite 2, Tukihenkilöiden teemahaastattelurunko⁵⁷) ja dokumenttiaineistojen kohdalla temaattista analyysirunkoa (Liite 3, Teemarunko tekstiaineistojen analyysiin). Miellän tutkimusprosessin edetessä tarkentuneet teemarungot enemmän työväliseksi kuin tiukoiksi struktuureiksi, joiden formaalisuus ei mahdollista aineiston ja teorian välistä vuoropuhelua. Siten teemarungot ovat toimineet analyttisinä välineinä, jotka rakenteistavat, mutta eivät determinoi tai sanele sitä, kuinka aineistoa lue-

⁵⁷ Teemarunko oli samankaltainen, joskaan ei identtinen, kaikissa toteutetuissa haastatteluissa, vaikka haastattelut kohdentuivat ja toteutuivat eri tavoin (tukihenkilöt, tukihenkilötoiminnan koordinaattori, ammatillisen tukihenkilötoiminnan asiantuntija ja sosiaalityöntekijät). Esimerkiksi lastensuojelujärjestön koordinaattorille toteutetuissa haastatteluissa painottuivat tukihenkilötoiminnan prosessiin ja rakenteisiin liittyvät kysymykset nimenomaan järjestöorganisaation näkökulmasta tarkasteltuna. Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelussa puolestaan keskeisiä teemoja olivat suojelevalvonnan ja tukihenkilötoiminnan erojen ja yhtäläisyyksien sekä tukihenkilötoiminnan 1970-luvun paikallisen muotoutumisen tarkastelu.

taan ja kuinka sitä tulkitaan. Analyysitavan konkretisoimiseksi näytän esimerkiksi aineistoista ja analyysin etenemisestä erillisessä liitteessä (Liite 4, Näyte aineistoista ja analyysin etenemisestä).⁵⁸

Teorian ja empirian toisiaan syöttävä suhde on tutkimuksessani ilmennyt käsitteiden prosessimaisena tarkentumisena, mikä alkoi hallinnan analytiikan kokeiluina (Artikkeli II). Se jatkui kentän ja pääoman käsitteiden kokeilevana soveltamisena (Artikkeli III) ja eteni vähitellen hienosyisempään Bourdieun käsitteiden hyödyntämiseen (Artikkeli IV ja Yhteenvetoluku). Analyysin eteneminen on edellyttänyt vuoroin empiriaan, vuoroin käsitteistöön palaamista ja jatkuvaa käsitteiden koettelua ja ”liikuttamista” empirian kautta. Voi sanoa, että pikemminkin kuin teoreettisten hypoteesien testaamisesta (ja deduktiosta), on kyse ollut abduktiivisesta päättelystä ja abduktiivisen logiikan mukaisesti edenneestä tutkimusprosessista.

3.4 Eettisiä näkökohtia ja itsereflektioita

3.4.1 Lastensuojelu, historia ja eettisyys

Sosiaalityön tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat usein yksilöiden ongelmalliset tilanteet ja olosuhteet ja arkaluontoiset henkilökohtaiset kysymykset, mikä asettaa tutkijalle erityisen vaatimuksen tutkittavien aseman, oikeuksien ja yksityisyyden suojelusta. Tutkija tarvitsee enemmän kuin yleisiä ohjeita ja niiden huomiointia. (Pohjola 2003.) Lastensuojelun alueelle sijoittuva sosiaalityön tutkimus on erityisen sensitiivinen alue, sillä lastensuojelutyö sivuaa vakavaa eettistä dilemmaa: kysymystä lapsen ja tämän vanhempien sekä koko perheen integriteetistä ja oikeutuksesta puuttua siihen (Saurama 2002). Erityisen keskeiseksi eettiset pohdinnat tulevat silloin, kun ollaan tekemisissä haavoittuvien yksilöiden ja ryhmien kanssa, joilla ei välttämättä ole resursseja, tahtoa tai mahdollisuutta olla tutkimusprosessissa aktiivisena ja vaikuttavana toimijana mukana (Liamputtong 2007, 24–25). Elina Pekkarinen (2011, 44) huomauttaa, että kysymykseksi voi jopa nousta, onko eettisesti hyväksyttävämpää jättää tutkimatta lastensuojelun kaikkein arkaluonteisempia aiheita.

Lastensuojelun historiatutkimukseen vaativan lähtökohdan tuottaa se, että suora vuorovaikutusyhteys puuttuu, eikä tutkijan ole mahdollista tuoda tulkittojaan informanttien kommentoitavaksi ja tarkennettavaksi. Henkilöiltä, joita lastensuojelun asiakasasiakirjat koskevat, ei yleensä ole mahdollista saada lupaa heitä käsittelevien dokumenttien käyttöön eivätkä henkilöt itse tiedä joutu-neensa asiakirjojen kautta tutkimuksen kohteiksi (Vehkalahti 2010, 141; Pekkarinen 2010, 52; kuten myös tässä tutkimuksessa, ks. luku 3.2 ja liite 1). Yksilöllistä lupaa ei tosin kysytä asiakasasiakirjatutkimuksessa silloinkaan, kun tutkitaan

⁵⁸ Olen tutkimuksessa käyttänyt kokonaisuutena niin laajaa ja moniulotteista aineistomassaa, että jokaisen yksittäiseen osa-aineistoon liittyneen analyysiprosessin yksityiskohtainen kuvaaminen on yhteenvetoluvun osoittamissa puitteissa mahdotonta.

nykyaineistoja. Organisaatiolta saatu lupa riittää eikä luvan kysymistä asiakailta pidetä edes toivottavana (Kääriäinen 2003, 35–36). Eettisesti ristiriitaista on myös se, että asiakirjat sisältävät runsaasti tietoa muistakin henkilöistä kuin aktin päähenkilöstä, kuten perheenjäsenistä ja sukulaisista (Hayes & Devaney 2004, 321; Kääriäinen 2003, 34). Kaisa Vehkalahti (2010, 155–156) tuo esiin, että menneen tutkija ei toisaalta kohtaa toimijoita tai heidän yksilöllisiä kokemuksiinsa sellaisenaan, vaan juuri kirjallisten lähteiden välityksellä. Tällöin on mahdollista ajatella, että intiimejäkin yksityiskohtia sisältävät aineistot ovat jo lähtökohtaisesti valikoituneita, suodattuneita ja (kirjallisesti) välittyneitä.

Asiakasasiakirjatutkimuksessa on pohdittava, kuinka ”tehdä oikeutta asioille ja yksilöille” (Kalela 2000, 55), jos dokumenttien kautta muodostuva kuva on rikkonainen ja puutteellinen. Tai kuinka tulkita ja kyseenalaistaa institutionaalista tietoa ja uskomuksia siten, että tulkinnat yksilöiden subjektiivisista ”äänistä” ovat kaikkien osapuolten – myös eksplisiittisesti valtaa käyttävien – näkökulmasta mahdollisimman oikeudenmukaisia (Vehkalahti 2009, 284–285). On mahdollista, että nykypäivän näkökulma kohdentaa kärjistetyksi tutkijan havaintoja menneisyydestä alistuksen ja sorron suuntaan. Moraalinen syytely tai tuomitseva lähestymistapa suhteessa historiallisiin toimijoihin ja tapahtumiin on kuitenkin tarpeetonta eikä ”turistisen etäisyyden” (Törrönen 2006, 25) takaa tirkistelylle löydy oikeutusta (Nätkin 1997, 238–239; Saurama 2002, 35). Keskeisenä ohjenuorana on pidettävä Jaana Hallamaan (2002, 25) lausumaa: ”Tieteen etiikka ei ole paljastusten moraalia, se ei ole skandaalien etiikkaa eikä sensaatioiden siveysoppia”.

Omassa tutkimuksessani näen kaksi tärkeää eettistä työkalua. Kyse on teoreettisista ja käsitteellisistä valinnoista, joihin tutkija työssään sitoutuu (Pohjola 2003, 60–62; Pösö 2002, 123). Uskon esimerkiksi, että lapsuudensosiologian peruslähtökohtiin sitoutunut tutkija ymmärtää lasten kunnioittamiseen ja ”äänien” esiin nostamiseen liittyviä näkökohtia eri lailla kuin niihin sitoutumaton tutkija (Vehkalahti 2009, 284–285; Vehkalahti 2010, 149–151; Hendrick 2008). Ymmärrys on läsnä silloinkin, kun tutkimuksessa, kuten asiakasasiakirjatutkimuksessa, on mahdollista kuulla äänistä vain epäsuoria, hallinnollisten ja institutionaalisten tarpeiden ja tulkintojen säestämiä kaikuja.

Erityisesti historian tutkimuksen näkökulmasta toinen eettisesti tärkeä työkalu on moninaisten, usein kaikkea muuta kuin yksiselitteisten ja ristiriidattomien näkökulmien salliminen. Vehkalahti (2009) ja Hyrkkänen (2002) painottavat molemmat, että vaihtoehtoisuuden tajuaminen on yksi keskeisimmistä historian ymmärtämisen edellytyksistä. Kuten inhimillisessä elämässä, myös historiassa on vaihtoehtoja; aina on ollut mahdollista toimia ajatella ja toisin. Tilan antaminen vaihtoehtoisille tulkinnoille ja moniäänisyydelle tuottaa muutoksen analyysiin ja tulkintaan monta näkökulmaa ja on osaltaan varmistamassa sitä, että tulkinta on eri osapuolten näkökulmista mahdollisimman oikeudenmukainen (Vehkalahti 2009, 284–285 292; Hyrkkänen 2002, 13). Historiantutkimus jättää tutkijalle merkittävän valtapotentiaalin, jonka käyttöön liittyvistä mahdollisista seurauksista tulee olla tietoinen. Tutkija voi akateemisen kentän peliin osallistuessaan tulkintojensa kautta määritellä sitä, ”mitkä asiat kuu-

luvut diskurssiin ja mitkä asiat suljetaan ulkopuolelle” (Kalela 2000, 43). Tutkija voi siis valtaansa käyttämällä rajata, mistä tutkimuksessa vaietaan ja mitä siinä jätetään huomiotta.

3.4.2 Tutkijan suhde tutkimukseensa

Bourdieu käsitteli töissään toistuvasti refleksiivisen tutkimuksen ideaalia. Se ei tarkoittanut hänelle, kuten Shaun Rawolle ja Bob Lingard (2013, 127–129) tarkentavat, relativistisen katsantokannan mukaista epistemologista anarkiaa, vaan pyrkimystä tuottaa parempaa sosiaalityhteellistä tutkimusta. Bourdieun mukaan sosiologian (tieteen) selkäranka on *episteemisessä refleksiivisyydessä* (Wacquant 1992, 35–46; Wacquant 1995, 58–71). Käsite viittaa siihen, että tutkijan on välttämätöntä reflektoida ei niinkään itseään yksityisenä henkilönä, vaan sitä sosiaalisesti ja intellektuaalisesti tiedostamatonta, joka liittyy aineistojen tuottamiseen, analyttisiin työkaluihin ja kaikkiin niihin operaatioihin, joiden kautta tutkija työtään tekee. Tutkijan ei pidä sulkea ”itseään” ja kokemuksiaan pois jatkuvan tutkiskelun piiristä, mutta se tulee toteuttaa tekemällä epistemologinen ero ”käytännölliseen maailmaan” (Bourdieu 2003, 287–288; Stevens 1997, 53). Silloin on pidettävä mielessä, että tutkijan konstruoimat teoreettiset mallit eivät ole muiden sosiaalisten toimijoiden tietoisuudessa olevia malleja.

Ennen kaikkea tutkijan on reflektoitava asemaansa tiedeyhteisössä ja suhdettaan historiallisesti muodostuneella akateemisella kentällä vallitseviin itsestäänselvyyksiin eli ”ajattelun ei-ajateltuihin kategorioihin, jotka rajoittavat ajatteluvissa olevaa”. Itsestäänselvyyksien, kuten vaikkapa positivistiseen paradigmaan kuuluneen oletuksen tieteen absoluuttisesta objektiivisuudesta, kyseenalaistamisen tulisi Bourdieun mukaan olla pikemmin tiedeyhteisön kollektiivinen tavoite kuin yksittäisen tutkijan vastuulla. (Wacquant 1992, 35–46; Wacquant 1995, 58–71.) Tämän tulee tapahtua niiden samojen käsitteellisten instrumenttien kautta, joilla tutkijat lähestyvät tutkimuskohdettaan.⁵⁹

Tutkijana en ole tutkimuskohteeni suhteen ”viaton” tai ”suhteeton”, kuten olen luvussa 2.1 kuvannut (myös Artikkelin I). Oma paikkani sillä kentällä, jota tutkimuksessani lähestyn, on alkanut rakentua jo kauan ennen varsinaisen tutkimustyön käynnistymistä. Sosiaalinen taustani ja elämäkokemukseni on suunnannut paitsi kokonaishabitustani (Wacquant 1992, 39) luultavasti myös sitä, että olen hakeutunut toimijaksi sosiaalityön kentälle. Noviiisina sosiaalityön kentälle astuessani ja valmistumisen jälkeen lastensuojelun kentälle siirtyessäni olen epäilemättä uusintanut monia vallitsevia itsestäänselvyyksiä ilman suurempaa kritiikkiä. Näihin itsestäänselvyyksiin olen ennen käytännön sosiaalityöntekijäksi, hankekehittäjäksi, sosiaalialan opettajaksi tai tutkijaksi asettautumistani habituoinut ensin opiskelijana ja sosiaalityön harjoittelijana toi-

⁵⁹ Bourdieu käytti myös termiä ”osallistuva objektivointi” (participant objectivation) (käännös M’hammed Sabourin, teoksessa Wacquant 1995, 92). Tutkijan tulee sen mukaisesti ”objektivoida subjektiivinen suhteensa (tutkimuksen/jm) objektiin”, sillä se on Bourdieun mukaan tieteellisen objektiivisuuden ehto ja asettuu nihilististä relativismia ja anti-tieteellistä subjektivismia vastaan (Bourdieu & Wacquant 1992, 68; Bourdieu 2003, 282).

miessani. Habituoituminen on syventynyt työskennellessäni erilaisissa sosiaalityön työyhteisöissä, mutta myös ammatillisia ja teoreettisia tekstejä lukemalla (myös Satka 1995, 11). Itselleni merkittävää on, että opiskelujen myötä astuin sosiaalityön kentälle ajankohtana, jolloin sosiaalityö oli sosiaalipolitiikkaan kiinnittynyt suuntautumisala. Taustani mahdollisesti heijastuu työn luonteen määrittämisessä ”sosiologiseksi sosiaalityön tutkimukseksi”.

Tutkimuksessani on kyse oman henkilökohtaisen ymmärrykseni, mutta toivoakseni myös ”kollektiivisen tiedostamattoman” (Wacquant 1992, 36) asettamisesta kriittiselle tarkastelulle alttiiksi. Olen pyrkinyt pukemaan käytännön työkokemuksen myötä muotoutuneen ajatteluni ja esiyymmärrykseni näkyvään muotoon kirjoittaessani väitöskirjakokonaisuuteen liittyvää ensimmäistä artikkeliani (Artikkeli I). Jälkikäteen katsoen olen monin tavoin kriittinen tuolloin kirjoittamaani kohtaan. Samalla näen kuitenkin tärkeäksi sen, että olen sen kautta mahdollisesti avannut joitakin näkökulmia nykyisellä lastensuojelun (sosiaalityön) kentällä ilmi tuleviin aikuisten ja lasten välisiin suhteisiin liittyviin, kulttuurisesti doksisiin piirteisiin.

Tutkimustyön aikana olen kerta toisensa jälkeen puntaroinut, millaisia aikuisten ja lasten välisiä suhteita pidän itse (ammatillisesti) tavoiteltavina ja mihin käsitykseni asiasta perustuu. On sanottava, että voin suunnata monet tutkimuksessani esittämäni kriittiset kommentit omaankin työhöni hankekehittäjänä ja sosiaalityöntekijänä. Siksi haluan painottaa, että työni tarkoitus ei ole tukihenkilöiden tai sosiaalityöntekijöiden osaamisen tai (ammatillisen) toiminnan arviointi tai arvostelu (myös Vuorisalo 2013, 67–68). Kiinnostukseni on sen sijaan niissä suhteissa, joissa tukihenkilötoiminta muodostuu.

Tutkijana paikannun suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen kentälle. Tutkimustyö on edellyttänyt jatkuvaa reflektointia siitä, mitkä ovat suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen kentällä mahdollisesti vallitsevat itsestäänselvyudet ja millaisia asemia kentällä uudelle tulokkaalle, kuten väitöskirjatutkijalle, voi tarjoutua. Varsinaisen kenttäanalyysin puuttuessa joitakin suuntaviivoja reflektionin avuksi on antanut Mikko Mäntysaaren ja Raili Haakin (2007) analyysi vuosien 1982–2006 aikana tehdyistä suomalaisista sosiaalityön väitöskirjoista (n=79). Analyysin mukaan valtaosa väitöskirjoista on toteutettu kvalitatiivisin, pääosin etnografisin tai etnometodologisoin menetelmin ja usein sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtiin kiinnittyen. Vähän esillä ovat sen sijaan olleet pitkittäistutkimukset, historialliseen kysymyksenasetteluun pohjautuvat työt tai kvantitatiiviset tutkimukset. Teoreettisesti monia väitöskirjoja yhdistää kytkeytyminen sosiologiaan ja/tai sosiaalityön omiin teorioihin.

Keskeistä itselleni tutkijana on ollut myös pohtia, millainen on suhteeni lastensuojeluun moniulotteisena yhteiskunnallisena ilmiönä ja miten se mahdollisesti värittää ymmärrystäni ja tulkintojani tutkimuskohteesta ja -aineistoista. Tai millainen merkitys kokonaishabituksellani on aineistojen tuottamisen ja aineistoista tekemiäni tulkintojen kannalta? Tutkimusprosessi on usein merkinnyt askelten taaksepäin ottamista eli sen palauttamista mieleen, että vaikka olettaisinkin työni tai ammattini puolesta ennalta tuntevani tukihenkilötoiminnan käytäntönä, en oikeastaan tiedä siitä paljonkaan, koska tukihenkilö-

70

lötoiminnan todellisuus on niissä moniulotteisissa ja -tasoisissa suhteissa, joissa se tapahtuu.

4 RELATIONAALINEN TULKINTA TUKIHENKILÖTOIMINNAN MUUTOKSISTA

Tässä luvussa esitän erillisartikkeleiden tulosten, teoreettis-metodologisten kiinnekohtien ja täydentävien kirjallisuuslähteiden vuoropuheluna rakentamani relationaalisen kokonaistulkinnan tukihenkilötoiminnan muutoksista pyrkiessä vastaamaan luvussa 2.4 esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Aluksi kuvaan tukihenkilötoimintaa edeltänyttä, vuonna 1937 voimaan astuneeseen lastensuojelulakiin kirjattua suojeluvalvontaa (luku 4.1). Tämän jälkeen siirrän tarkastelun tukihenkilötoiminnan muodostumiseen 1970-luvun alussa, kun sillä haluttiin korvata haitalliseksi arvioitu lastensuojelun suojeluvalvonta (luku 4.2). Tukihenkilötoiminnan historiaa käsittelevää osuutta seuraa viime vuosikymmeniä koskeva analyysi (luku 4.3).

Käytän tulkinnassani hyväkseni mahdollisuutta kirjoittaa tukihenkilötoiminnan historiallista kontekstia erillisartikkeleita laajemmin näkyviin. Tukihenkilötoimintaa ajallisesti edeltäneen suojeluvalvonnan kuvauksessa hyödynän tutkimuskirjallisuuden ohella myös sellaisia alkuperäislähteitä, joita en ole erillisartikkeleissa käyttänyt (luku 4.1).⁶⁰ Ratkaisuni on perusteltavissa paitsi edellytyksenä tutkimuskysymyksiin vastaamiselle, myös bourdieulaisten lähestymistavan asettamien vaatimusten kautta. Suojeluvalvontaa tarkastellessani olen pyrkinyt luotettavan kuvauksen antamiseksi käyttämään monipuolisesti sitä käsittelevää painettua ja julkaistua materiaalia huomioiden samalla sen, että suojeluvalvontaa on analysoitu aiemmissa tutkimuksissa verrattain vähän. Esimerkiksi kokonaisvaltainen analyysi suojeluvalvonnan merkityksestä osana

---

⁶⁰ Olen käsitellyt suojeluvalvontaa erillisartikkeleissa II ja IV, mutta tässä esittämäni kuvaus on merkittävästi laajempi. Ratkaisuni tarkoitus on lisätä analyttistä terävyyttä tukihenkilötoiminnan muutosten tulkintaan. Suojeluvalvontaa tarkastellessani olen käyttänyt seuraavia alkuperäislähteitä: lastensuojeluun tai nimenomaisesti suojeluvalvontaan liittyviä oppikirjoja ja oppaita, ammattilehtien artikkeleita, Sosiaaliministeriön ja Sosiaalivaltuutuksen kunnille antamia kierto- ja yleiskirjeitä, laki- ja asetustekstejä ja komiteanmietintöjä sekä valtakunnallisia lastensuojelutilastoja. Olen lisäksi voinut hyödyntää aiemmissa tutkimuksissa tuotettuja tulkintoja (Harrikari 2004; Hämmäläinen 2007), joskin on huomattava, että suojeluvalvonnan analyysi on aiemmin ollut varsin fragmentaarista.

suomalaista lakisääteistä lastensuojelua puuttuu. Materiaalin jäljittämisessä olen käyttänyt apunani aiempien tutkimusten ja myös ei-tieteellisten teosten viitteitä ja lähdeluetteloita sekä hakuja erilaisista kotimaisista tietokannoista.

Mahdollisuudet tutkimuskohteen kontekstointiin ovat tämän työn puitteissa rajalliset. Olen esimerkiksi voinut käsitellä suojelevalvonnan ja tukihenkilötoiminnan yhteiskuntahistoriallisia konteksteja, kuten 1900-luvun alkupuoliskon sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia tai taloudellisia olosuhteita, vain suppeasti. Tiedostan tämän rajoituksen ja haluan painottaa Pirkko-Liisa Rauhalaan (1996, 16) viitaten, että tarkoitukseni ei ole tulkita menneisyyttä (suojelevalvontaa) pelkästään nykytilanteeseen (tukihenkilötoimintaan) ”johtaneena valmisteluna, ikään kuin sillä ei olisi muuta merkitystä kuin toimia nykyhetken kuljettamisen välineenä”. Välineellinen tai problematisoimaton jatkumoajattelu on tutkimuksellisesti kestävämpi (Bourdieu & Wacquant 1992, 92–94). Jos ilmiö määritetään vain suhteessa sitä edeltäviin tai seuraaviin ilmiöihin, voidaan se ilman tutkijan riittävää reflektointia ja etäännyttämistä tulla alistaneeksi niille. Jorma Kalelaa (2000, 119–120) mukaillen relationaalisessakin lähestymistavassa pysyvyyksien ja muutosten tai jatkuvuuksien ja katkosten välinen suhde on siten lähtökohtaisesti ajateltava avoimeksi.

Ennen tulkintaosuuteen siirtymistä korostan vielä, että tutkimusaineistoni ovat suureksi osaksi paikallisia luonteeltaan. Tämä tulee ottaa huomioon tehtyjä tulkintoja arvioitaessa. Esimerkiksi luvuissa 4.2.2 ja 4.3.2 tarkastelen, millaisten toimijoiden ja toimijoiden asemien välisten suhteiden kautta tukihenkilötoimintaa *paikallisesti* toteutettiin. Osa luvuista perustuu vastaavasti analyysille, jotka on tehty sekä paikallisesta kontekstista kerättyjen että laajempaan kontekstiin kiinnittyvien aineistojen pohjalta. Tulosluvuissa käyttämäni *aineistoviitteiden lyhenteet* on selvennetty lähdeluettelossa.

Selvennän myös, että käytän tulkinassani luettavuuden vuoksi pääsääntöisesti nimitystä *sosiaalityöntekijä*. Olen tietoinen terminologian historiallisista vaihteluista ja siitä, että sosiaalityöntekijä-nimityksen kanssa suurin piirtein samassa merkityksessä on käytetty esimerkiksi termejä huoltotarkkaaja ja sosiaalitarkkaaja (Satka 1994; Satka 2007; paikallisena esimerkkinä esim. Karjalainen 1990; Kihlman 1990). Historiallisesti merkittävää, mutta yhä ajankohtaista on myös keskustelu käsitteistä *sosiaalihuolto* ja *sosiaalityö* ja niiden määritelmällisistä eroista ja yhteneväisyyksistä (Haverinen ym. 2014; Kröger 2014). Kuten Riitta Haverinen ja kumppanit (2014, 18) tuovat esiin, Suomessa sosiaalityön keskeisin toimintaympäristö on perinteisesti ollut kunnallinen sosiaalihuolto. Sen kontekstiin myös tutkimuskohteenani oleva tukihenkilötoiminta ja sitä edeltänyt suojelevalvonta sijoittuvat. Kunnallisen sosiaalihuollon tehtäviä on puolestaan suunnannut nimenomaisesti sosiaalityön oppi ja ammatti, mutta sosiaalihuollon ammatilliset, opilliset tai tutkimukselliset kytkökset eivät ole rajoittuneet pelkästään sosiaalityön alueelle.

4.1 Suojeluvalvonnan perintö

4.1.1 Suojeluisaruksia, apumiehiä, kotineuvoja

Suomalaisen lastensuojelun keskeisen hahmon, Bertel Nybergin (1925, 75–76) mukaan jo 1840-luvun lopun Suomessa oli esillä ajatus asettaa ”suojeloveljiä” ja ”suojeluisaruksia” turvattomien lasten ja naisten tueksi (myös Hämäläinen 2007, liite 1, 23–24). Suojeluvalvonnan⁶¹ ajatuksellinen perusta esiteltiin kuitenkin varsinaisesti osana *suojelukasvatuksesta* 1800- ja 1900-lukujen taitteessa käytyä voimakasta keskustelua, mikä kiteytyi ensimmäiseen suomalaisen lastensuojelun lähtökohtia yhteen kokoavaan valtiolliseen dokumenttiin eli vuonna 1905 ilmestyneeseen Suojelukasvatuskomitean⁶² mietintöön (KM 1905: 9a). Kaksiosaisessa mietinnössä suojelukasvatuksen määriteltiin tarkoittavan ”erityistä suojelusta ja kasvatusta, mikä yhteiskunnan puolesta olisi annettava siveellisessä suhteessa laiminlyödyille sekä ruumiillisesti huonohoitoisille ja pahoinpidellyille samoin kuin pahantapaisille lapsille” (KM 1905: 9a, 105–106). Komitea halusi luopua aiemmin painottuneesta lasten erottelusta, jonka mukaan toiset tulevat suojelluiksi, toiset rangaistuksi (Pösö 1993, 14; Harrikari 2004, 133–140; Hämäläinen 2007, 109). Lastensuojelun tehtäväksi nähtiin huolehtiminen niin epäsosiaalisista kuin turvattomistakin lapsista.

Satkan (2003, 131) mukaan suojelukasvatuksen erotti alaikäisten köyhäinhoidosta tai rouvasväen hyväntekeväisyydestä käydyistä keskustelusta ja sen piirissä toteutetuista menetelmistä ennen kaikkea sen yhteys teoreettisesti ja metodisesti uuteen kriminologiseen teoriaan nojaavaan tieteelliseen diskurssiin (myös Harrikari 2004). Tavoitteena oli tieteellisen tiedon avulla ehkäistä sosiaalisia ongelmia ja kehittää uusia preventiivisiä menetelmiä. Suojelukasvatuksen käsite oli komitean käänös saksankielisestä käsitteestä Fürsorge-erziehung (Satka 2003, 133; myös von Bonsdorff 1923, 107). Käsitteen avulla pyrittiin yhdistämään aiempi lastenhuollon ja hyväntekeväisyyden idea lasten oikeasta moraalisisesta kasvattamisesta ja hoidosta uuteen ideaan lasten ja yhteiskunnan suojelemisesta keskusvallan määrätietoisin toimin.

Komitean esittämään lakiehdotukseen sisältyi ensisijainen pyrkimys tukea perheitä ja vasta toissijaisesti erottaa lapsi kodista eli tavoitteena oli kotikasva-

⁶¹ Valvojan käsite liittyy keskeisesti suomalaisen vaivais- ja köyhäinhoidon historiaan. Vuonna 1922 voimaantulleessa, lähinnä aikuisväestön näkökulmasta kirjoitetussa köyhäinhoitolaissa keskeiseksi köyhäinhoitotyön menetelmäksi mainittiin *valvonta*. Tuolloin myös köyhäinhoitolausakunnan jäseniä alettiin kutsua piirivalvojiksi (Satka 2007, 15). Voi sanoa, että vuoden 1922 köyhäinhoitolain myötä vuonna 1895 Oulussa aloitettu, niin sanottu Elberfeld-järjestelmä virallistettiin lainsäädännön tasolla (Piirainen 1974, 26–27; Kananoja & Pentinmäki 1977, 27, 34). Elberfeldin järjestelmä ei kuitenkaan täysin sellaisenaan juurtunut suomalaiseen köyhäinhoitoon, vaan Veikko Piiraisen (1974, 78) mukaan kyse oli lähinnä palkatun ja vapaaehtoisen työvoiman käyttöön pohjautuvasta ”sekajärjestelmästä”.

⁶² Suojelukasvatuskomitean työn lähtökohta, niin kutsuttujen pakkokasvatustakien luominen, perustui suojelua painottavaan ajatteluun (Harrikari 2004, 135; von Bonsdorff 1923, 148). Tämä oli 1900-luvun vaihteessa laaja eurooppalainen ilmiö, ja sen osana työ käynnistettiin Suomessakin, erityisesti pohjoismaisia esimerkkejä seuraten.

tuksen tukeminen (Hämäläinen 2007, 108). Yhdeksi keinoksi esitettiin ”apumiehen” määräämistä vanhemmille. Rinnalla käytettiin myös termiä ”kotineuvojatoimi”, rouvasväen- ja lastenhoitoyhdistysten ”kodeissa kävijöihin” ja kunnallisen vaivashoidon kotikäynteihin viitaten. Piirimiehestä erotuksena apumiehelle haluttiin myöntää suuremmat valtuutukset kotiolosuhteiden ja lapsen kotona saaman kohtelun selvittämiseen. (KM 1905: 9a, 134–135; myös Piirainen 1974, 16.) Apumiehen tehtäväksi nähtiin kuitenkin ennen kaikkea toiminta ”vanhempain neuvonantajana”, minkä tuli tapahtua ilman ”suoranaista sekaantumista” lapsen kasvatukseen.

Vuoden 1905 komitea ei vielä käyttänyt käsitettä suojeluvalvonta. Sen määritteli eksplisiittisesti seuraava lastensuojelulain valmistelua varten asetettu komitea, Yhteiskunnan lasten ja nuorisosuojelu -komitea vuonna 1921 (KM 1921: 15). Komitean työskentelyn voi nähdä osana laajempaa koko yhteiskunnan 1920-luvulla lävistänyttä keskustelua lasten yhteiskunnallisen suojelemisen tarpeesta.⁶³ Taustalla oli kansan hajottanut sisällissota, jolloin kansan yhtenäisyyden palauttamiseksi lastensuojelusta tuli yksi, joskaan ei ristiriidaton keino, kun lastensuojelu asemoitui erityiseksi kontrollin välineeksi suhteessa punaorpoihin ja heidän työläisäiteihinsä. (Pulma 1987, 123–126; Satka 1994, 273–279; Piirainen 1974, 63–71.) Vuoden 1921 komitea jatkoi pääosin edellisen komitean linjoilla (Harrikari 2004, 157–158; Hämäläinen 2007, 154–160). Erona oli kuitenkin se, että kun aiemmin painotuksena oli ollut yhteiskunnan suojeleminen esimerkiksi rikokseen syyllistyneiltä lapsilta, niin nyt valtion tehtäväksi määritettiin lasten suojelu sosiaalisten olosuhteiden turmiolliselta vaikutukselta.

Vuoden 1921 komitea esitteli kansainvälisiin, kuten Yhdysvaltojen, Tanskan ja Ruotsin, esimerkkeihin nojaten lapsiin ja nuoriin kohdentuvan *suojeluvalvonnan* keskeisenä kotikasvatusta tukevana menetelmänä. Edellisen komitean käyttämän ”apumies”-termin tilalle tuli laajempaan tehtäväkuvaan viittaava käsite ”suojeluvalvoja”. (KM 1921: 15, , 77–79, 104–108; myös von Bonsdorff 1923, 161–169.) Komitean puheenjohtaja, yksi suomalaisen lastensuojelun merkkihenkilöistä, Adolf von Bonsdorff (1923, 153) piti suojeluvalvontaa amerikkalaisen nuorisotuomioistuimen keskeisimpänä keinona ”alaikäisen oikeaan ohjaamiseksi ja pelastamiseksi”.⁶⁴ Alaikäisten lainrikkojen lisäksi valvonta piti

⁶³ Valtiovallan toiminnan ohella monet lastensuojelujärjestöt ja muut kansalaisverkosotot aukaisivat latua lakisääteisen lastensuojelun tulemiselle (Tarvainen 1946, 65–66; von Bonsdorff 1923, 126). 1920-luvulla raja valtiollisen lastensuojelun ja lastensuojelullisen kansalaistoiminnan välillä oli liukuva. Valtion virkamiehet osallistuvat aktiivisesti lastensuojelulliseen kansalaistoimintaan ja toisaalta valtio tuki lastensuojelujärjestöjä taloudellisesti (Hämäläinen 2007, 166, 168). Aktiivisuus näkyi myös koulutuksen kentällä, sillä lastenkotien johtajattarien ja opettajattarien valmistamiseen tähdännyt ensin yksivuotinen, myöhemmin kaksivuotinen koulutus alkoi heti sisällissodan jälkeen Suomen Kirkon Sisälähetysseuran aloitteesta. Vuonna 1926 Helsingin Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa käynnistettiin lastensuojelutieteen puolesta puhuneen filosofian tohtori Bertel Nybergin johdolla lastensuojeluopin opetus. Sen pohjalta muodostettiin parin vuoden kuluttua lastensuojelututkintoon tähtäävä opetus. (Satka 2003, 129–130; Piirainen 1974, 94–99.)

⁶⁴ Inkeri Anttilan (1952, 62–63, 71–72) mukaan suojeluvalvonnan alkuperä liittyi mahdollisesti hyväntekeväisyisyhdistys The Marine Societyn Lontoossa 1750-luvulla toteuttamaan rikoksesta tuomittujen huoltoon ja valvontaan. Tiedettiin myös, että Yhdysvalloissa Massachusettsin valtiossa oli 1860-luvun lopulla käytössä järjestelmä,

komitean (KM 1921: 15, 104–105) mielestä ulottaa siveellisesti laiminlyötyihin ja huonotapaisiin lapsiin – siis kaikkiin lapsiin, jotka ”joko epätydyttävien kotiolojen tai oman käytöksensä vuoksi tarvitsevat lastensuojelulautakunnan toimenpiteitä”.

Suojeluvälvönnön tavoitteena oli pitää lapsi mahdollisimman pitkään luonnollisessa kasvuympäristössään, jotta vanhempien ja alaikäisen välinen suhde säilyisi (KM 1921: 15, 77–79, 106, 110; von Bonsdorff 1923, 166–167). Suojeluvälvoiksi komitea tahtoi rekrytoida ”kansalaismielen ja yhteiskunnallisen velvollisuudentunnon elähdyttämiä ihmisiä, jotka ovat valmiit auttamaan lastensuojelulautakuntia alaikäisten suojeluvälvönnön järjestämisessä” ja jotka eivät ajan eripuraisissa olosuhteissa antaisi luokka- tai puolueriitojen vaikuttaa toimintaansa. Pienissä kunnissa välvöjän tehtäviin sopiviksi katsottiin lautakunnan jäsenet, kun taas isommissa pidettiin tarpeellisena käyttää pääasiassa palkattuja toimihenkilöitä ja heidän lisäksi mahdollisesti ”vapaaehtoisia apulaisia”. (KM 1921: 15, 108–109.) Esimerkkeinä mainittiin yhdistystoiminnan piiristä hankitut henkilöt, lapsen sukulaiset tai ”ne, joilla on ammatinsa ja elämänsänsä vuoksi suuria mahdollisuuksia saavuttaa luottamusta alaikäisten kodissa”.

Komitea luonnehti suojeluvälvojan tehtäviä ja suhdetta lapseen ja tämän vanhempiin kahtalaisesti. Painotettiin, että ”suojeluvälvojan tulee olla lapsen ystävä” ja ”kodin auttaja”. Samalla välvöjällä oli kuitenkin oikeus ja velvollisuuskin antaa ”suoranaisia määräyksiäkin” sekä vaatia lapselta huolellista kouluvelvollisuuksien täyttämistä tai kouluajan jälkeisen työn suorittamista. (KM 1921: 15, 78–79, 107.) Välvöjän oli suojeltava lasta joutumasta uudelleen rikokseen sekä seurattava ja ohjattava tämän vapaa-ajan ”oikeaa käyttämistä” ja ”so-pivan seurustelupiirin valitsemista”. Konkreettisia ohjeita tai käytännön keinoja komitea ei välvöjän työn suuntaviivoiksi esittänyt todeten, että ”keinot keksiköön suojeluvälvoja itse” (mt., 110).

Vaikka lastensuojelulaki jäi 1920-luvulla vielä odottamaan toteutumistaan, suojeluvälvontaa ei jäänyt pelkästään paperille. Aikalaislähteiden mukaan sitä kokeiltiin käytännössä 1920-luvun taitteessa ainakin Helsingissä, jossa sitä toteutettiin vuosina 1919–1922 toimineessa, Bertel Nybergin johtamassa Lastensuojelukeskuksessa (Nyberg 1939; Iversen 1921).⁶⁵ Kokeilusta raportoi Felix Iversen⁶⁶ kristillis-pasifistiseen ideologiaan sitoutuneen Kristillistä Internationaalea kohti -liikkeen Suomen osaston julkaisemassa teoksessa. Iversenin (1921, 25) mukaan Lastensuojelukeskus oli vuosien 1919–1920 hankkinut noin

---

jossa alaikäisten rikoksentekeijöiden avuksi määrättiin oikeuteen henkilöitä. Heidän tehtävänään oli välvöä rikoksentekeijöitä tuomion jälkeenkin (myös KM 1921: 15, 105–107; Iversen 1921, 13–14; von Bonsdorff 1923, 161; myös Harrikari 2004, 219–220). Anttilan (1952, 204–205) mukaan välvöntajärjestelmä oli Englannissa ja Amerikassa saanut alkunsa siitä, että ”joku tunnettu ja hyvämaineinen, hyväntekeväisyyttä harrastava henkilö on ehdottanut tuomioistuimelle, että hän saisi pitää huolta syytetyistä”.

⁶⁵ Myös Juha Hämäläisen (2007, 126, 211–212) tutkimus, jossa yhtenä lähteenä on käytetty J. H. Tunkelon yksityistä arkistoa, antaa samansuuntaisia viitteitä.

⁶⁶ Felix Iversen (1887–1973) oli suomalaisen rauhanliikkeen uranuurtaja ja matemaatikko, myöhemmin matematiikan apulaisprofessori. Hän toimi Suomen Rauhanliitossa aktiivisesti yli 40 vuoden ajan ja oli sen keskeisimpiä hahmoja. (Kalemaa 2001.)

40 suojevaluvojaa, jotka olivat toimineet valvojina yhteensä 50 lapselle. 1920-luku oli lastensuojelujärjestöjen perustamisen kulta-aikaa ja myös Iversenin (1921, 26–28) pyrkimyksenä oli suoranaisen ”suojevaluvaltaliikkeen” aikaansaaminen ja valtakunnallisen kattoyhteisön perustaminen. Saksalaiseen esimerkkiin ja yhdysvaltalaisen Big Brothers -järjestön työhön viittaamalla hän vetosi ”kaikkiin yhteiskuntaluokkiin” ja ”rakastaviin kansalaisiin” (Iversen 1921, 31–33, 41, 51–54). Hänen toiveenaan oli vastata yksityisesti organisoidun suoje-lutoiminnan kautta siihen yhteiskunnalliseen vaateeseen, johon ei julkis-vallan järjestämänä ja lakisääteisesti vielä kyetty.

4.1.2 Suojevaluvalvonta lastensuojelulakiin 1936

Suojevaluvalvonta kirjoitettiin Suomen ensimmäiseen lastensuojelulakiin, joka astui voimaan vuonna 1937 (Lastensuojelulaki 1936/52). Ajatuksellisen perustan laille muodosti vuoden 1921 komitean työ (Harrikari 2004, 35). Lastensuojelulaki kuului huoltolakikokonaisuuteen, jolla muutettiin köyhäinhoito sosiaali-huolloksi ja vahvistettiin sen kunnallista perustaa.⁶⁷ Laki osoitti lasten ja nuorten yhteiskunnallisen suoje-lun ja huollon kunnille ja kuntiin perustettavien huoltolautakuntien, maalaiskunnissa kunnallislautakuntien, vastuulle (Urponen 1994, 195–197; Hämäläinen 2007, 240–245). Tämän tuli kuitenkin tapahtua valtion valvonnassa.

Lastensuojelulain mukaan lapselle tai vanhemmille voitiin taloudellisen avun ohella antaa varoitus, lapsi voitiin sijoittaa tarkoituksenmukaiseen laitokseen, hänet voitiin määrätä *suojevaluvalvontaan* tai ottaa lautakunnan huostaan kodin ulkopuolella kasvatettavaksi (Lastensuojelulaki 1936/52, 9 §). Lastensuoje-lutoimet tuli kohdistaa turvattomiin, huonosti hoidettuihin, siveellisesti vaarannettuihin, hairahtuneisiin tai muusta syystä erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa oleviin lapsiin ja nuoriin (Urponen 1994, 196; Harrikari 2004, 183–184). Lainsäädännön myötä lastensuojelun yleiseksi luokittelevaksi periaatteeksi muodostui lasten jaottelu turvattomiin ja pahantapaisiin eli suoje-lukasvatusta tarvitseviin lapsiin. Samalla laki perustui oletukselle, että lastensuojelussa tulee edetä asteittain kovenevien menetelmien tietä eli rikosoikeudellisten seuraamusten tavoin. (Pulma 1987, 146–147; myös Tarvainen 1946, 74–76.) Timo Harri-kari (2006, 258) tarkentaa, että laki oli luonteeltaan rangaistus- ja kontrol-liorientoitunut säännöstö, joka pohjautui rikosoikeudellisen ajattelun sovelta-

⁶⁷ Köyhäinhoitolaki (1922/145), laki kunnallisesta huoltolautakunnasta (1936/51), lastensuojelulaki (1936/52), irtolaislaki (1936/57) ja alkoholistolaki (1936/60) muodostivat kokonaisuuden, jota on sanottu sosiaali-huollon peruslaeiksi (Piirainen 1974, 150–151). Lainsäädäntö määrätti, että sekä lastensuojelua että naispuolisia irtolaisia ja alkoholisteja koskevia asioita käsittelemään lautakuntiin tuli valita jäseneksi tai lisä-jäseneksi nainen ja lastensuojeluasioita varten kansakoulunopettaja. Tarvittaessa oli myös mahdollista valita lisäjäseniä, jotka osallistuivat erikoiskysymysten asiantunti-joina vain jonkin osaston tai jaoston istuntoihin.

miseen lastensuojelun piirissä.⁶⁸Tämän ajattelun mukaisesti lasten ongelmista tuomittavimpana pidettiin syylistymistä rikokseen.⁶⁹

Lastensuojelulaki mahdollisti sekä ammattihenkilöiden että yksityisten henkilöiden käyttämisen suojeluvalvojina, mutta koska ammattihenkilöitä oli käytettävissä vielä hyvin vähän, voi päätellä, että suuri vastuu lankesi yksityisille henkilöille. Valvojiksi sopivina pidettiin huoltolautakunnan jäseniä, lastensuojelualalla toimivien järjestöjen ehdottamia tai ”muutoin tehtäviin sopivia” yksityisiä henkilöitä (Lastensuojelulaki 1936/52, 10 §). Huoltolautakunnan alaisena toimivan suojeluvalvojan tehtävänä oli vuoden 1921 komitean luonnehdintoja seuraten ”tarkoin seurata valvonnanalaisen elämänoloja, valvoa ja ohjata hänen käyttäytymistään neuvoin, ohjein ja toimin, auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa sekä pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan”. Valvojan edellytettiin ilmoittavan välittömästi huoltolautakunnalle, mikäli lapsi tai nuori ei noudattanut hänen ohjeitaan ja neuvojaan (Lastensuojelulaki 1936/52, 10–11 §).⁷⁰ Lastensuojeluasetus (1936/203, 10 §) mainitsi valvontakirjan, johon valvojan tuli merkitä valvottavan ilmoittautumiskäynnit⁷¹ ja tälle annetut määräykset ja ohjeet. Se oli tarkoitettu erityiseksi kontrollin välineeksi niiden nuorten henkilöiden osalta, jotka oli määrätty suojeluvalvontaan rikoksen, irtolaistapaisen elämän tai juopottelun takia. Asetuksen mukaan nuoren tuli pitää kirjaa jatkuvasti hallussaan, sillä hän oli velvollinen milloin tahansa vaadittaessa näyttämään sen valvojansa lisäksi kotipaikkakuntansa huoltolautakunnalle ja poliisille.

Lastensuojelulain nojalla osa suojeluvalvontaan liittyvästä viranomaiskontrollista luovutettiin siis epävirallisille toimijoille, joskin kunnallisen viranomaisen valvonnassa. Laki ei jättänyt lapselle eikä tämän vanhemmille mahdollisuutta kieltäytyä lautakunnan määräämästä valvonnasta eikä myöskään valit-
taa suojeluvalvontaan liittyvistä päätöksistä. Valvontaan määrätyn lapsen oikeuksien turvaamiseen liittyväksi näkökulmaksi voi epäsuorasti tulkita ainoastaan lastensuojeluasetuksen pykälän, jossa edellytettiin, että suojeluvalvojiksi tuli valita ”tapauskohtaisesti sopivia henkilöitä” (Lastensuojeluasetus 1936/203,

⁶⁸ Suojeluvalvonnan kannalta kiinnostavaa on, että se omaksuttiin sellaisenaan myös nuorisorikosoikeuden kentälle, jonka peruslainsäädäntö kirjoitettiin 1940-luvun alussa (Harrikari 2004, 183–185).

⁶⁹ Lastensuojeluväki kritisoi lastensuojelulakia mm. pedagogisen näkemyksen puutteesta ja pelkäsi, että keskitetyssä huoltojärjestelmässä lastensuojelu jää muun huollon jalkoihin. Lain pelättiin myös etäännyttävän lastensuojelun sen omimmasta luonteesta ja vievän mahdollisuuden kehittyä järjestelmänä, joka määrittelee itse itsensä. (Hämäläinen 2007, 247–251; Nieminen 1995, 160.) Suojeluvalvontaa koskeviin pykäliin oltiin kuitenkin erityisen tyytyväisiä nuorisotyön piirissä (Nieminen 1995, 160–161; myös Koljonen 1938). Vapaa nuorisokasvatustyö, joka oli kerhomuotoisena nuorisotyönä vakiinnuttanut paikkansa lastensuojelussa ja nuorisohuollossa 1920- ja 1930-luvun vaihteessa, nähtiin soveliaana suojeluvalvonnan muotona.

⁷⁰ Lain mukaan suojeluvalvonnan tuli lain mukaan kestää vähintään puoli vuotta (Lastensuojelulaki 1936/52, 22 §). Lastensuojelutoimenpiteet yleensä päättyivät lapsen täyttäessä 16 vuotta, mutta suojeluvalvontaa voitiin jatkaa aina 18-vuotiaaksi asti, poikkeustapauksissa jopa 21-vuotiaaksi asti (Pulma 1987, 156–157).

⁷¹ Suojeluvalvojan oppaan (1945) mukaan ilmoittautuminen tarkoitti valvottavan velvoitetta ilmoittautua henkilökohtaisesti valvojalleen tämän määrittäminä ajankohtina ja edellyttämällä tavalla, esimerkiksi käyntinä valvojan kotona tai tämän työpaikalla viikoittain.

9 §). Samassa pykälässä tarkennettiin, että ”alköönkä samaa henkilöä määrättäkö suojeluvalvojaksi useammalle lapselle tai nuorelle henkilölle kuin että on olemassa takeet tehtävän kunnollisesta täyttämisestä”.

4.1.3 Saako valvonta jalansijaa?

Alkuperäislähteet antavat viitteitä siitä, että suojeluvalvonnan rantautuminen osaksi kunnallista lastensuojelua tapahtui verkkaisesti (esim. Nyberg 1939; Helasvuo 1945; HLKVK 1937–1949).⁷² Taustalla saattoi olla se, että uusien huoltolakien omaksuminen kunnissa oli yleisestikin hidasta. Arvioiden mukaan vanha köyhäinhoidollinen ajattelutapa säilyi kuntien huoltotyössä pitkään (esim. Salo 1956, 8; Piirainen 1974, 180–181; myös Hämäläinen 2007, 255–556, 299). Toisaalta huoltolakien toimeenpano edellytti ammattimaisia huoltotyöntekijöitä, joita ei etenkään avohuollossa ollut. Vastauksena tähän vaateeseen käynnistettiin sosiaalihuoltajatutkintoon tähtäävä opetus vuonna 1942 Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa Helsingissä. (Piirainen 1974, 284–286; Satka 1994, 306; Mäki 2003, 508.) Uusi tutkinto järjestettiin huoltolakikokonaisuuden muodostetun sosiaalihuollon hallintojärjestelmän mukaan, ja se jakaantui avohuollon ja suljetun huollon (myöhemmin laitoshuollon) linjaan.⁷³

Huoltajakoulutus käynnistyi, mutta Suomen joutuminen toiseen maailmansotaan merkitsi seisautusta yhteiskunnan monilla eri osa-alueilla, myös lastensuojelussa. Paikallistasolla, esimerkiksi Jyväskylässä tämä näkyi lastensuojelutoimenpiteiden ja tapausten määrän vähentymisenä sodan aikana ja heti sen jälkeisinä vuosina (HLKVK 1940–1949; vastaavia paikallisesimerkkejä myös Pulma 1987, 218; Pekkarinen 2010, 65).⁷⁴ Suojeluvalvonnan kohdalla Helsingin kaupungin lastensuojeluviraston suojelukasvatustoimiston päällikkö Kaarlo Helasvuo (1945) toi sodan lopulla esiin huolensa siitä, että suojeluvalvonta oli

⁷² Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnan toimintakertomuksissa ensimmäinen maininta suojeluvalvontaan määräämisestä löytyy vuodelta 1943 (HLKVK 1943, 15). Tieto on kuitenkin ristiriidassa lautakunnan alaisen lastensuojeluosaston pöytäkirjoista löytyneen merkinnän kanssa, jonka mukaan ensimmäinen suojeluvalvontaan määräys tehtiin syyskuussa 1941 (LSO 4.9.1941, 77 §).

Toisaalta uuden lastensuojelulain mukainen määrittely valvonnasta tehtiin jo vuonna 1936 kaupunginkanslian julkaisemassa huolto-ohjesäännössä. Ohjesäännön mukaan suojeluvalvojan tuli ”olla tehtäväänsä sopiva ja asua mahdollisimman lähellä valvottavaansa, antaa lastensuojeluosaston laatima valvontakirja valvottavalle nuorelle henkilölle, vuosineljänneksittäin selostaa lastensuojeluosastolle suojeluvalvontatuloja, sekä jos valvonta on osoittautunut tehottomaksi, tehdä tästä ilmoitus lastensuojeluosastolle” (Jyväskylän kaupungin huolto-ohjesääntö 1936, N:o 10, sisällys 26, 38 §).

⁷³ Satka (2003, 130) tuo esiin, että lastensuojelun kannalta uusi koulutusrakenne merkitsi 1920-luvulla käynnistetyn lastensuojelututkimuksen koulutuksen päättymistä ja lastensuojeluun liittyvien sisältöjen integroimista sosiaalihuoltajatutkintoon.

⁷⁴ Taustalla vaikuttivat todennäköisesti monet tekijät, kuten kasvanut huolenpidon ja huollon tarve, sota-aikana tehty laaja vapaaehtoistyö ja tilastointiperusteiden muutokset (Pulma 1987, 218; myös Satka 1994, 296). On arvioitu, että sota-aika vahvisti sosiaalipolitiikan valtiojohtoisuutta, ja samalla huoltotoiminnan merkitys korostui suhteessa köyhäinhoitoajatteluun, sillä huollon kohteeksi joutuivat sodan aikana laajat kansalaispiirit (Rauhala 2001, 305; Urponen 1994, 215).

jäänyt kehittymättä kaikkialla Suomessa (myös Tarasti 1946).⁷⁵ Helasvuo (1945, 80) piti tärkeänä tiiviin yhteistyösuhteen luomista nuorisjärjestöjen ja kuntien välille.⁷⁶ Samalla hän kuitenkin painotti (mt., 85–86), ettei järjestöjen ja yksityisten henkilöiden käytön lisääminen suojeluvalvonnassa saanut johtaa siihen, että ammattityövoimaa vähennettäisiin. Niitä tulisi vahvistaa samassa suhteessa.

Suojeluvalvonnan edistämiseksi Suomen lastensuojelun ja nuorisohuollon keskusliitto julkaisi vuonna 1945 *Suojeluvalvojan oppaan*. Oppaan julkaisu kuvasi toimijoiden välisiä suhteita lastensuojelun kentällä laajemminkin eli vaikka vastuu suojeluvalvonnan toteuttamisesta oli kunnilla, järjestöjen merkitys kehittämis- ja vakiinnuttamistyössä oli korvaamaton⁷⁷. Suojeluvalvojan oppaassa (1945, 5) lastensuojelulain mukaista määritelmää oikaistiin painottamalla, että pelkkä ”silmälläpito” ei ollut valvonnan tarkoituksena, vaan kyse oli ”kasvatustyön avulla tapahtuvasta suojelusta ja parantavasta ja torjuvasta toiminnasta”. Tämän vuoksi esimerkiksi määräysten käyttöä *turvattomaksi* luokiteltujen lasten kanssa kehoitettiin välttämään ja sen sijaan ”tekemään yhteisiä päätöksiä” valvottavan kanssa (mt., 7–8, lainausmerkit alkuperäiset). Linjauksessa voi nähdä valvonnan orastavia osallisuuden ituja mutta vain niiden lasten kohdalla, jotka olivat joutuneet valvontaan turvattomuuttaan, eivätkä omaa syytään eli rikoksensa tai siveettömyytensä vuoksi.

Oppaassa valvojan konkreettisiksi tehtäviksi määriteltiin valvottavan koulunkäynnin seuraaminen ja yhteydenpito tarvittaessa tämän opettajaan, mahdollisen työpaikan hankinnassa avustaminen, vapaa-ajan vieton ja harrastusten ohjaaminen, sekä mahdollisuuksien mukaan ”estäminen valvottavan siirtymisen maaseudulta kaupunkiin”. (Suojeluvalvojan opas 1945, 7, 9; myös Tarvainen 1946, 80–81.) Tehtävät ulottuivat valvottavan vanhempiinkin, sillä valvojan tuli olla tietoinen vanhempien taloudellisesta tilanteesta, tarkkailla kotona valitsevaa ilmapiiriä ja olosuhteita sekä saada lapsen vanhemmat ymmärtämään valvonnan merkitys. Edellisten lisäksi valvojalla oli veloitteita suhteessa huoltolautakuntaan ja kunnallisiin lastensuojeluviranomaisiin.⁷⁸ Valvojan tuli näyt-

⁷⁵ Pelastakaa lapset ry:n pääsihteeri Bertel Nyberg (1939) oli raportoinut jo vuonna 1939 saaneensa käsityksen, että vain harvoissa kunnissa oli ryhdytty soveltamaan suojeluvalvontaa käytännössä. Nybergin mukaan kunnissa ei käsitetty, mitä suojeluvalvonnalla tarkoitetaan eikä valvojiksi halukkaita henkilöitä ollut myöskään saatavilla. Nyberg rinnasti valvonnan kummijärjestelmään ja painotti sen ehkäisevää, ei rikosoikeudellista, luonnetta (kummijärjestelmästä esim. Pulma 1987, 12).

⁷⁶ Taustalla voi nähdä nuorisotyökysymyksen aktivoitumisen 1940-luvun alkupuolella (Nieminen 1995, 241–243). Helsinkiin ja muihin suuriin kaupunkeihin oli perustettu nuorisotyötoimikuntia, joihin oli Helasvuon (1945, 80) mukaan saatu ”nimeä ja vaikutusvaltaa käyttäen (---) toimikunnassa mukana olevista järjestöistä yksityisiä vapaaehtoisia valvoja”.

⁷⁷ Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnan pöytäkirjoista löytyy vuodelta 1943 merkintä, jonka mukaan kaupungin huollontarkkaaja oli päätetty lähettää Mannerheimin lastensuojeluliiton Helsingissä järjestämille suojeluvalvojakursseille (HLK 6.4.1943, 61 §). Muuta merkintää, esimerkiksi mainintaa tarkkaajan kurssiterveisistä, ei kuitenkaan löydy myöhemmistä pöytäkirjoista.

⁷⁸ Lautakunnallakin oli velvollisuuksia suhteessa (yksityiseen) valvojaan. Valvojan tuli saada lautakunnalta kasvatuksellista ja käytännöllistä apua ja neuvoja (Suojeluvalvojan opas 1945, 5–6). Valvojalla oli oikeus tutustua valvottavaa koskeviin lastensuojelun viranomaisasiakirjoihin, jotta valvoja voisi niiden avulla ”päättellä, minkäsuuntaiset ja minkäluontoiset toimenpiteet lähinnä ovat tarpeen”.

tää valvontakirjaansa lautakunnalle säännöllisin väliajoin ja ilmoittaa välittömästi, jos valvottava oli syyllistynyt rangaistavaan tekoon (Suojeluvalvojan opas 1945, 11–12, 14). Omaan harkintaan jätettiin kuitenkin se, kuinka monta kertaa valvoja ”antoi anteeksi” valvottavalleen. Valvojalla oli myös valta tehdä esitys suojeluvalvonnan lakkauttamisesta, mikäli hän katsoi valvottavan käytöksen pohjalta sen perustelluksi.

Keitä sitten valvojiksi haluttiin? Esille nostettiin erityisesti opettajien ammattikunta ja lastensuojelujärjestöjen ohella urheilu- ja valistusseurojen toimihenkilöt (Suojeluvalvojan opas 1945, 5; Tarvainen 1946, 80–81; Nyberg 1939, 103). Valvojalta ei lähtökohtaisesti vaadittu ”erikoiskoulutusta”, mutta perehtyneisyyttä lasten ja nuorison kasvattamiseen ja ohjaamiseen pidettiin tarpeellisena. Valvojan tuli ennen kaikkea olla ”yleistä luottamusta ja arvontoa nauttiva henkilö, joka, mikäli mahdollista, asuu lähellä valvottavaansa niin että hänellä on tilaisuus tarkasti pitää silmällä tämän käyttäytymistä, toveripiiriä ym. ja joka samalla itse voi olla elämäntapojensa ja esiintymisensä puolesta valvottavalleen esimerkkinä” (Suojeluvalvojan opas 1945, 5.) Myös sukupuolen merkitys oli tärkeä (esim. Koljonen 1938, 54; Nyberg 1939, 105). Tytöille tuli toisin sanoen saada ensisijaisesti naispuolinen ja pojille miespuolinen valvoja⁷⁹.

4.1.4 Vakiinnuttamisen vuosikymmenet

Suojeluvalvojan oppaan (1945) julkaiseminen ja pyrkimys saada siten suurempaa jalansijaa suojeluvalvonnalle eivät tuottaneet välittömästi hedelmää. Kunnallisen huoltotoiminnan uudistamista varten asetettu Huolto-ohjelmakomitea nosti 1940-luvun lopulla mietinnössään esiin myös suojeluvalvonnan ongelmallisen tilan. Komitean mukaan suojeluvalvonta ”ennakkoehkäisevänä toimintana”, kuten kotikasvatuksen tukeminen yleisestikin, oli jäänyt kunnissa kauttaaltaan kuolleeksi kirjaimiksi. (KM 1949: 7, 32, 34.) Komitean käsityksen mukaan (mt., 34–35) syynä olivat vaikeudet hankkia valvoja, jolloin valvonta oli jäänyt pääasiassa sukulaisten ja huolto- tai lastensuojelulautakuntien jäsenten vastuulle.

Vuonna 1951 Suojeluvalvojan oppaasta julkaistiin toinen, Kaarlo Helasvuon tarkistama laitos. Sen esipuheessa tarkennettiin, että aiemmin ilmestynyt opas oli tarkoitettu ensisijassa yksityisinä henkilöinä valvojana toimiville, mutta uusi painos soveltui myös lastensuojelutyöntekijöiden ammatilliseen koulutukseen (Suojeluvalvojan opas 1951, 3). Valvonnan painopiste määritettiin nyt valvottavan ja valvojan välisen *luottamuksellisen suhteen* muodostamiseen, eikä esimerkiksi lastensuojeluasetuksen mukaista valvontakirjan käyttöä nähty enää sopivaksi tähän tarkoitukseen. Myös ilmoittautumismenettelyä koskeva kanta tarkistettiin. (Suojeluvalvojan opas 1951, 7, 9.) Ilmoittautumista pidettiin tarpeellisena vain poikkeustapauksissa, esimerkiksi silloin, kun valvottavaa oli epäsäännöllisen elämäntavan vuoksi tarpeen kurinpidollisesti oikaista.

⁷⁹ Suojeluvalvojan oppaassa (1945, myös 1951) asiaa ei ilmaistu näin suoraan, mutta oppaan lopussa esitetyissä kirjemalleissa annettiin juuri tällaiset esimerkit.

Ensimmäinen valtakunnallinen tilasto suojeluvalvonnasta saatiin vuonna 1954, sillä tähän saakka lastensuojelutilaston piiriin olivat kuuluneet vain huostaan otetut lapset (SVT XXI A11, 17). Tilastoraportissa todettiin alkuunsa, että suojeluvalvontaa koskevat tiedot olivat puutteellisia. Turvattomia lapsia oli kunnissa vuonna 1954 raportoitu määrätyn suojeluvalvontaan koko valtakunnan tasolla vain 77 ja suojelukasvatusta tarvitsevia lapsia 361.⁸⁰ Lukujen tarkasteluun antaa kuitenkin perspektiiviä se, että ehkäisevissä toimenpiteissä olevien lasten lukumääräksi oli saatu yhteensä 1 785 lasta huostaan otettuna olleiden lasten määrän ollessa 15 844. (SVT XXI A11, 17, 24–25.)

Voi ajatella, että 1940-luvun lopun ja 1950-luvun yhteiskunnalliset olosuhteet olivat monin tavoin otolliset suojeluvalvonnan kehittämiseksi. Ajanjakso oli yhteiskunnallisen modernisoitumisen aikaa, jota leimasi uuden lainsäädännön ja uusien palvelujen kehittäminen (Haapala 1993, 15; Anttonen & Sipilä 2000, 60–63). Sotien jälkeistä ajanjaksoa on kuvattu kansainvälisen sosiaalityön modernisaatioprojektina, jonka osana sekä vahvistuvan psykososiaalisen asiantuntijajärjestelmän ja -tiedon tukemana pyrittiin luomaan modernia, ydinperheiden varaan rakentuvaa yhteiskuntaa (Satka 1995, 122–149, 167; Forsberg 1998, 37–38; myös Rose 1999b; Lorenz 2007, 605–606). Suonessa sodan jälkeen virinnyt ”koti-kultti” ohjasi asemoimaan isän paikan palkkatyöhön, äidin kodin- ja lastenhoitoon. Lapset haluttiin sijoittaa uutta tieteellistä tietoa hyödyntävien kasvatustutkimusohjauksen. (Satka 1993, 71; Pulma 1987, 222–225.) Keskeinen osa modernisaatiota olikin uuden lapsipsykologisen ja -psykiatrisen ja pedagogisen tutkimuksen ja samalla kasvatustutkimusohjauksen voimakas esiinmarssi 1950-luvulla.

Vuonna 1950 annettu laki sosiaalihuollon hallinnosta oli merkittävä sosiaalihuollon uudistamisessa, sillä sen myötä sosiaalihuollon tehtävien hoitamista pyrittiin siirtämään enenevässä määrin maallikoilta ammattihenkilöstölle (Laki sosiaalihuollon hallinnosta 1950/34; Urponen 1994, 229–230). Koulutettujen työntekijöiden määrällistä lisäämistä tarvittiin myös siksi, että sodan jälkeen sosiaalihuollon suunta oli alkanut osoittaa yhä voimakkaammin avohuoltoon, minkä osaksi suojeluvalvontakin kuului (Mäki 2003, 508). Sosiaalihuoltotyö oli luonteeltaan kuitenkin käytännössä pitkälti juridis-hallinnollista eikä paras mahdollinen perusta avohuollon menetelmien kehittämiseksi. Huoltolakikokoonaisuus määritteli työn perustan, toiminnan sisällöt ja muodot, ja hallinnollisesti työ oli kunnallisten luottamusmiesten muodostaman sosiaalilautakunnan alaisuudessa. (Eskola 1981, 31; Satka 1994, 315–320; Eskola 2003, 121–122; Piirainen 1974, 276–277.) Samaan aikaan niin sanottu sosiaalityön menetelmäkeskustelu ja siitä syntynyt ”metodikiista” sekä työntekijöiden keskuudessa virinnyt kritiikki asettivat sosiaalihuollossa vallitsevan ajattelu- ja toimintakulttuurin ristiriitaiseen valoon.⁸¹

⁸⁰ Esimerkiksi Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunta määräsi vuonna 1954 suojeluvalvontaan yhteensä 7 lasta tai nuorta henkilöä (SLKVK 1954, 15).

⁸¹ Marjatta Eskolan (2003, 121–122) mukaan kurin ja järjestyksen pitoon ja elämäntapojen arvostelemiseen pohjanneen ajattelutavan kritiikistä syntyi työntekijöiden keskuudessa ”liikehdintää”, josta alkoi nykymuotoisen sosiaalityön varsinainen kehitys, joka tuli spontaanina havahtumisena, ei keskusviraston laatimien kierto- ja kiertokirjeiden an-

Lastensuojelun oppikirjoissa nousivat 1950-luvulla esiin lapsen psykososiaaliseen kehitykseen liittyvät näkökulmat. Tämä tarkoitti sitä, että lapset alettiin hahmottaa modernin yksilön esimuotoina, joiden tunnedynamiikkaan liittyvät yksilölliset perustarpeet olivat tiiviissä yhteydessä kasvuympäristöön ja perheen tunnesuhteisiin (Tarvainen 1952 ja 1954; myös Satka 1995, 142–144; Satka & Moilanen 2004; Hämäläinen 2007, 302). Suojelukasvatuksessa uutta käsitystä lapsuudesta ja lapsista heijasteli rangaistuskeskeisyyden väistyminen, ja lapsen ja nuoren henkilökohtaisten ominaisuuksien sijaan huomiota ryhdyttiin kiinnittämään hänen elämänsä historiaansa, elinoloihinsa ja perhetaustaansa sekä yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Pahantapaisuuden rinnalle ilmaantui käsite ”sosiaalisesti sopeutumaton”, mikä viittasi myös turvattomuutta ja pahantapaisuutta koskevan jaon uudelleen hahmottamiseen. (Harrikari 2004, 238–242, 268–270; myös Pulma 1987, 224–225.) Lastensuojelussa ei voitu myöskään ohittaa brittiläisen lastenpsykiatri John Bowlbyn niin sanotusta äidinriistoteoriasta vaikuteita saanutta ajattelua. Äidinriistoteoria korosti äitiä avaimena lapsen tunnejärjestelmään (Satka 1995, 143–144, 148–149; Vuori 2001, 39–41). Lasten ongelmia tuli tulkita ensisijassa äiti-lapsi -suhdetta eli kiintymyssuhdetta selittävänä tekijänä käyttäen.

Oppikirjat ja muut aikalaistekstit toivat esille uusia käsityksiä lapsuudesta, lapsista ja lapsen auttamisesta perhekokonaisuuden osana, mutta siirtymät ja muutokset käytännön työssä eivät välttämättä toteutuneet saman tahtisesti. Arvioiden mukaan käytännön lastensuojelu painottui 1950-luvulla edelleen yksilökeskeiseen laitoshoittoon (Satka 1994, 311; Saurama 2002, 85, 164; myös SVT XXI A11–13). Yhtenä keskeisenä ongelmana oli riittävän ja koulutetun työvoiman puute (esim. Suometsä 1952; Lastensuojelutyössä tarvitaan yhä syvempää asiantuntemusta 1954, 31). Erja Sauraman (2002) tulkitsemana helsinkiläinen sosiaalihuollon lastensuojelutyö oli 1950-luvulla luonteeltaan pitkälti juridispsykiatris-hallinnollista. Se toteutti ensisijassa sille asetettua kontrollifunktiota eikä ”tukemiselle” avautunut vielä juuri tilaa.

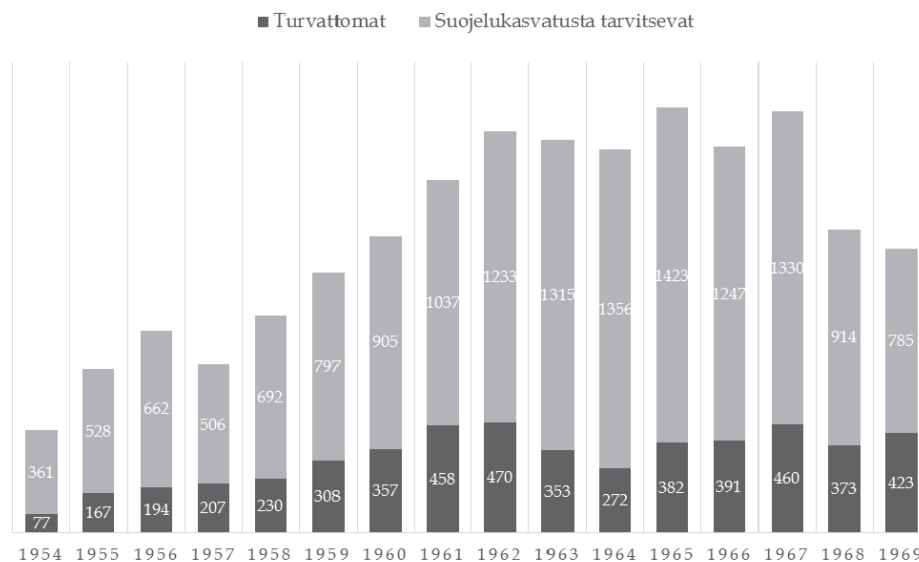
On vaikea antaa täsmällistä vastausta kysymykseen suojeluvalvonnan vaikiintumista hidastaneista tekijöistä, mutta voi esimerkiksi pohtia, mitä laitoshoidon vahva dominanssi merkitsi ehkäisevän tai myöhemmin avohuollon työn välineeksi ajatellun suojeluvalvonnan käytön kannalta. Lastensuojelutilastojen mukaan suojeluvalvonnan käyttö kunnissa laajentui selvästi vasta 1960-luvulle tultaessa.⁸² Kuvio 2 havainnollistaa suojeluvalvonnan käytön laajuutta

---

tina” (myös Piirainen 1974, 276–277). Sosiaalityön menetelmäkeskustelu puolestaan kärjistyi metodi- tai oppikiistaksi nimettyyn keskusteluun amerikkalaiseen case work-traditioon nojanneen, psykologisesti suuntautuneen henkilökohtaisen huollon soveltumisesta suomalaisiin olosuhteisiin ja ennen kaikkea sen suhteesta ”perinteiseen” huoltotyöhön (esim. Satka 1994, 315–320; Satka 1995, 150–161; Toikko 2001, 39–43; myös Mäki 1988). Kiistan taustalla olivat alan keskeisten hahmojen – kuten Lauri Tarvaisen ja Veikko Piiraisen (esim. Piirainen 1950, vrt. Tarvainen 1951) – näkemyserot ”uuden” henkilökohtaisen huollon ja ”vanhaan” traditioon nojanneen sosiaalihuollon välisestä suhteesta (Satka 1995, 150–166; Mäki 1988, 77–78; myös Hämäläinen 2007, 325–329).

⁸² On mahdoton sanoa, oliko kyse tilastoinnin muutoksista vai valvonnan todellisen käytön lisääntymisestä. Lastensuojelulaki mahdollisti sekä ammattihenkilöiden että yksityisten henkilöiden käytön suojeluvalvojina, mutta tilastotietoa siitä, missä mää-

kunnallisessa lastensuojelussa vuosien 1954 ja 1969 välisenä aikana osoittaen, että vuoteen 1965 mennessä suojeluvalvonnan (tilastoitu) käyttö yli nelinkertaistui.

KUVIO 2 Suojeluvalvontaan määrättyjen lasten määrän kehitys v. 1954–1969⁸³ (lähteet: SVT XXI A11; B4–13)

Tilastolukujen pohjalta voi tulkita, että valvonnan vakiintuminen oli ajallisesti lähempänä 1960- kuin 1950-lukua. Kuvio 2 osoittaa myös, että 1960-luvun loppua kohti suojeluvalvontaan määräämisten määrä merkittävästi laski, kun vuosien 1965 ja 1969 välisenä aikana suojeluvalvontaan määräämiset vähenivät valtakunnallisella tasolla yli kolmanneksen. Tilastoraporttien mukaan suojeluvalvontaa käytettiin ensisijassa suojelukasvatusta tarvitsevien, pahantapaisiksi nimettyjen lasten ja nuorten kanssa ja huomattavasti vähemmän suhteessa turvattomiin lapsiin. (SVT XXI A11; B4–13; myös KM 1972: B135, 8–10.) Pahantapaisien lasten ja nuorten osuus suojeluvalvonnassa olevista vähentyi kuitenkin merkittävästi vuosikymmenen lopussa, mutta yhtä radikaalia muutosta ei tapahtunut turvattomien lasten kohdalla.

Tilastolukuja vasten on syytä kysyä, millaista keskustelua suojeluvalvonnasta 1960-luvulla ja erityisesti sen jälkipuoliskolla käytiin. 1960-luvun alussa

rin valvontaa toteutettiin ammattilaisten ja missä määrin yksityisten valvojien kautta, ei ole saatavilla.

⁸³ Tilastointikäytännöt vaihtelivat huomattavasti, esimerkiksi joinakin vuosina suojeluvalvonta ja jälkivalvonta tilastoitiin erikseen, joinakin vuosina yhdessä. Lukujen vertailtavuuden vuoksi taulukossa esitettyihin lukuihin sisältyvät ”ehkäisevänä toimenpiteenä” suojeluvalvonnassa olleiden määrän lisäksi myös jälkivalvonnan ja/tai koevapauden perusteella suojeluvalvonnassa olleiden lasten ja nuorten vuosikohtaiset määrät. Luvut toisin sanoen ilmaisevat myös suojeluvalvonnan jälkihuollollisen käytön laajuutta.

nousi esiin sekä kritiikkiä että pyrkimyksiä suojelevalvonnan ajatusperustan uudelleen määrittelyyn, mutta valvonnan käyttöä tai sen tarkoituksenmukaisuutta ei sinänsä kyseenalaistettu (esim. Minkkinen 1961; Pitkänen 1963; Sulkunen 1964). 1960-luvun puoliväliin tultaessa suojelevalvonnan ja sen soveltamisen kannalta merkittävää oli, että ajattelu lasten jaottelusta turvattomiin ja pahantapaisiin alkoi selvemmin murtua (esim. Sulkunen 1964). Valvonnan tuli olla samankaltaista, olipa siihen määrittämisen syy mikä tahansa.

Uudessa ajattelutavassa – jonka ituja oli tosin esillä jo huomattavasti aiemminkin (ks. edellä) – valvojan tehtävänä oli muodostaa turvallinen, luottamuksellinen ja kestävä suhde lapsen kanssa kontrolloivan ja autoritäärisen lähestymistavan sijaan. Parhaiten tämä tapahtui kannustavan ja ymmärtävän suhtautumisen sekä tukemisen kautta. Oman toimintansa kautta valvoja saattoi antaa mallin lapselle hyvästä ja turvallisesta ihmissuhteesta, jonka perustana olivat yhteiset keskustelut ja neuvottelut. (Sulkunen 1964, 224–226.) Esiin nousi myös valvonnan merkitys erityisesti isä-poikasuhteen kompensoijana. Helsingin suojelekasvatustoimiston huoltotarkastaja Paula Sulkusen (1964, 223) suojelevalvontaa laajasti esittelevässä kirjoituksessa esimerkiksi painotettiin, että ”pojille, joilla ei ole isää tai joitten suhde isään on pahasti häiriintynyt, olisi hyvä saada miespuolinen suojelevalvoja”.

Sosiaaliministeriön kiertokirjeessä vuonna 1965 suojelevalvontaa pidettiin ajan termistöä käyttäen soveliaana erityisesti sosiaalisesti sopeutumattomille lapsille ja nuorille (SMKK Hvo N:o 6/1965). Ministeriön kanta valvonnan ammatillistamiseen oli selvä: sen mielestä valvojiksi oli mieluiten valittava palkattuja sosiaalitarikkaajia. Tämä oli linjassa sosiaaliministeriön yleiseen politiikkaan, jonka mukaan julkinen sosiaalityö oli normi ja yksityisesti organisoitu vapaaehtoinen työ edusti sille alisteista poikkeusmenettelyä (Satka 1994, 302). Kiertokirjeessä suojelevalvojan roolia suhteessa lapseen ja hänen perheeseensä jäsennettiin kuitenkin ei-ammattillisin termein, sillä valvojan tuli olla ensisijassa ”ystävä”.⁸⁴

4.2 Tukihenkilötoiminnan muodostuminen 1970-luvulla

4.2.1 Eroon kontrollista – kentän doksa muuttuu

1960-luvun jälkipuoliskon opiskelijapolven voimakas aktivoituminen ja vallanpitäjien kritiikki sekä sitä seurannut keskustelu horjuttivat suomalaisen yhteiskunnan vakiintuneita valtasuhteita. Tuloksena oli koko yhteiskunnan lävistänyt keskustelu yhteiskunnallisen vallankäytön, vallanpitäjien ja vallattomien vä-

⁸⁴ Valvonnan kahtalainen asemoituminen oli nähtävillä käydyssä aikalaiskeskusteluissa laajemminkin. Toisaalla ”virastopuhuttelu” sijaan toivottiin omalla persoonallaan valvontaa suorittavia ”tavallisia kanssaihmissiä” – toisin sanoen valvonnan ”maallikkoistamista” (esim. Minkkinen 1961). Toisaalla taas valvonta määriteltiin (ammattillisia) taitoja ja menetelmäosaamista vaativaksi, tutkimus-, diagnoosi- ja terapiavaiheista koostuvaksi ”huoltosuhteeksi” (esim. Pitkänen 1963, 692).

hemmistöryhmien, lapset mukaan lukien, suhteista (esim. Satka ym. 2002). Eri-tyisesti 1970-luvun alkupuoli osoitti myös perherakenteiden muutoksen suuntaan, ja samalla julkisessa keskustelussa ryhdyttiin ainakin jossain määrin kyseenalaistamaan traditionaalisia perherakenteita ja -arvoja (esim. Jallinoja 1997, 144–148). Taustalla oli lisäksi 1960-luvun alkupuolella käynnistynyt muutto maalta kaupunkeihin ja kaupungistuminen (Haapala 1993, 15–17; Kortteinen 1982; Urponen 1994, 246–251). Se sai aikaan perustavanlaatuisen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen ja elämäntapojen ja elinolojen vähittäisen, mutta syvän muutoksen, jonka seuraukset alkoivat 1970-luvulla tulla selvästi näkyviin.

Sosiaalihuollossa murrosta kiihdyttivät 1960-luvun loppupuoliskolla erityisesti vasemmistolaisesti suuntautuneen akateemisen väen keskuudessa vironnut niin sanottu pakkoauttajakeskustelu ja siihen kytkeytynyt Marraskuun liikkeen toiminta, joissa kritisoitiin voimakkaasti vapaudenriistoa ja tahdonvastaisia toimia sosiaalihuollossa (Eriksson 1967; Siren 1967; Bruun 1967; myös Pulma 1987, 238–239; Urponen 1994, 240–243). Laitoshuolto joutui erityisen voimakkaan arvostelun kohteeksi, ja lastensuojelussa kriittinen kärki kohdistui koulukoteihin (esim. Siren 1967). Laajan kritiikin siivittämänä sosiaalihuollon uudistustehtävä osoitettiin valtiollisella tasolla sosiaalihuollon periaatekomitealle, joka määritteli vuonna 1968 ilmestyneessä mietinnössään linjaukset sille, kuinka Suomeen rakennetaan moderni ja monipuolinen sosiaalipalvelujärjestelmä (KM 1968: B86).⁸⁵ Modernissa näkemyksessä valtiojohtoisuus – vuonna 1968 perustettu uusi keskusvirasto eli Sosiaalihallitus lippulaivanaan – oli itsesäänselvyys. Sosiaalipolitiikan toimeenpanijoita olivat siten kunnat valtion määrätietoisessa ohjauksessa (Satka 1994, 305, 326.) Järjestöjen ja vapaaehtoisten työ jäsenyi puolestaan lähinnä empaattishenkisenä harrasteluna.

Sosiaalihuollon periaateuudistuksessa painotettiin asiakkaan valinnan vapautta sekä normaalisuutta, palveluhenkisyttä, luottamuksellisuutta ja ennaltaehkäisyä (KM 1968: B86; KM 1971: A25; myös Satka 1994, 326–330; Urponen 1994, 241–244). Sosiaalihuollosta haluttiin tehdä sosiaalipalvelua, jonka ajatukselliseen perustaan eivät holhous ja tahdonvastaiset toimenpiteet sopineet (Rauhala 1996, 81–82). Sosiaalityön ytimeksi asetettiin ”luottamuksellisen huoltosuhteen syntyminen” ja ”yksinomaan tukeminen” (KM 1973: 86, 56, 96–97). Esiin nousi myös keskustelu tarpeista sekä lisätä koulutetun työvoiman määrää sosiaalihuollossa että akatemisoida sosiaalityön koulutusta, taustalla sosiaalihuoltajakoulutusta kohtaan esitetty kritiikki (Satka 1994, 303–307; Pulma 1987, 241–243; KM 1971: A25). Pitkälle 1960-luvulle saakka monissa kunnissa, erityisesti maaseudulla, sosiaalihuollossa oli toimittu pelkästään maallikkojen ja luottamushenkilöiden varassa (Satka 1994, 316–317; Rauhala 2001, 308–310; myös

⁸⁵ Voimakkaimpana murrosajankohtana sosiaalihuollon ylin virkamieskaarti vaihtui. Sukupolvenvaihdos ja samalla luultavasti myös jonkinlainen ideologinen liikeyhdys tapahtui vuonna 1968, kun Sosiaalihallitus perustettiin uudeksi keskusvirastoksi. Sosiaaliministeriössä lastensuojelusta siihen saakka vastanneista ja tuolloin tehtävänsä luovuttaneista virkamiehistä monet, kuten Niilo Kotilainen, Kosti Pirjola ja O.A. Korpijaakko, olivat taustaltaan teologeja ja sisälähetyksaktivisteja (Pulma 1987, 226; Haatanen & Suonoja 1992, 662).

Heiskanen 1967). Nyt luottamushenkilöihin pohjaava järjestelmä nähtiin esteenä sosiaalihuollon ammatillistumiselle ja modernisoitumiselle.

Sosiaalihuollon uudistaminen merkitsi vaadetta lastensuojelun kokonaisvaltaiseen uudistamiseen. Vaatimusta tehosti se, että lasten asema ja oikeudet alettiin ymmärtää merkittäviksi yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi. Lastensuojelun piirissä syntyi paine kehittää avoimuudellista työtä ja menetelmiä sijoitus- ja laitoshoidon todelliseksi vaihtoehdoksi sekä ”perhekeskeistä” työkäytäntöä ja -menetelmiä⁸⁶(esim. KM 1973: 86; Pulma 1987, 220, 242–243). Samalla oltiin pakotettuja kyseenalaistamaan lastensuojeluun vakiintunut jaottelu turvattomiin ja pahantapaisiin lapsiin (esim. Saloranta 1974, 348; Pulma 1987, 220, 240–244; myös Pekkarinen 2010, 126–127).⁸⁷ Tämä puolestaan loi vaateen irtautua vanhan lastensuojelulain mukaisesta oireperustaisesta ja ongelmakeskeisestä lähestymistavasta ja merkitsi pyrkimystä luoda lasten ja perheisiin tarpeisiin vastaava, ensisijassa perhekeskeisyyttä ja jatkuvien ihmissuhteiden merkitystä vaaliva yleinen sosiaalipalvelujärjestelmä.

Lastensuojelun uudistamisen yhteydessä suojeluvalvonnan käyttö problematisoitiin (KM 1972: B135, 98, 103; KM 1973: 86, 56). Uusi lastensuojelulainsäädäntö oli kuitenkin vasta valmistelun alla⁸⁸, joten uudistukset tuli toteuttaa vanhan lain sisällä (Helasvuo 1974, 100; Artikkelit IV). Valtiojohtoisessa uudistamisessa tukihenkilötoiminta esiteltiin suojeluvalvonnan tilalla suojelukasvatustoimikunnan mietinnössä vuonna 1972. Toimikunta suositti välitöntä luopumista suojeluvalvonnasta, joka tahdonvastaiseksi toimenpiteeksi luokiteltuna ei vastannut uusia sosiaalihuollon periaatteita. Suojeluvalvontaa pidettiin byrokraattisena, kontrollikeskeisenä ja leimaavana, lastensuojeluun perehtymättömän maallikon toteuttamana jopa haitallisena käytäntönä. Sen ei nähty tarjoavan lapselle tai nuorelle tukea eikä muodollisuudeksi jäädessään edes valvontaa. (KM 1972: B135, 96–103, liite 5; KM 1973: 86, 56, 97; Hailuoto 1972, 211; myös Harrikari 2008, 108–109.) (Artikkelit II ja IV.) Tilalle tarjottiin leimaamisen välttämisen, valinnan vapauden ja normaaliuden periaatteisiin pohjaavaa tukihenkilötoimintaa.

Tukihenkilötoiminnassa lapselle tai nuorelle haluttiin tarjota mahdollisuus itse päättää, haluaako tämä tukihenkilön ja parhaimmillaan myös siitä, millaisen tukihenkilön (KM 1972: B135, 99; myös Helasvuo 1974, 100). Tukihenkilö oli henkilö, johon lapsi saattoi muodostaa henkilökohtaisen ja luottamuksellisen suhteen, mutta tukihenkilösuhde hahmotettiin myös tueksi lapsen perheelle erilaisissa sosiaalisissa ja psykologisissa ongelmassa (KM 1972: B135, 98, 101;

⁸⁶ Esimerkiksi Helsingin suojelukasvatustoimistossa tämä näkyi Pekkarisen (2010, 106–107) mukaan 1970-luvun alussa pyrkimyksinä lisätä yksityiskotisijoituksia laitossijoitusten sijaan.

⁸⁷ Jaottelusta luopuminen vahvistettiin lainsäädännöllisesti kuitenkin vasta vuoden 1983 lastensuojelulaissa (Pösö 1993, 14).

⁸⁸ Uuden lastensuojelulain valmistelu oli aloitettu jo 1950-luvulla, kun valtio asetti vuonna 1957 lastensuojelukomitean tätä työtä varten. Komitea laati aluksi esitykset koulukotilaiksi ja jätti vuonna 1966 ehdotuksen lastensuojelulaiksi (KM 1966: A9). Esityksessä komitea pyrki vastaamaan toiveisiin, joita lastensuojelujärjestöt ja alan työntekijät olivat aina 1940-luvulta lähtien esittäneet. Komitean esitys herätti ristiriitaisen vastaanoton (esim. Heiskanen 1967), sillä sen nähtiin olevan sekoitus vanhaa ja uutta. Esitys ei johtanut lainsäädännön uudistamiseen. (Pulma 1987, 234–237, 240.)

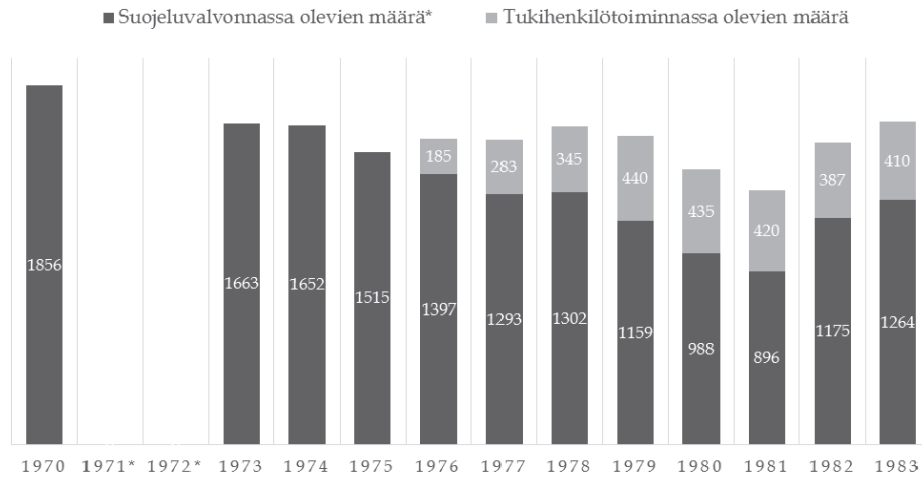
SHYK B52/1974/lv; Artikkelit II ja IV). Tämän kaltaisen ajattelut idut olivat olleet esillä 1960-luvun suojeluvalvonnan uudelleen määrittelyyn tähtäävissä keskusteluissa, ja osittain jo 1950-luvulla käydyissä keskusteluissa (ks. edellä). Kun suojeluvalvonta lainsäädännön puolesta mahdollisti lasten kohtelun eri tavoin sen mukaan, millä perusteella suojeluvalvontaan määrääminen oli tehty, tukihenkilötoiminnassa tämä ei enää käynyt päinsä. Toimintamalli pysyi silti samankaltaisena kuin suojeluvalvonnassa, sillä toiminta perustui lastensuojelun piirissä olevan lapsen ja tukihenkilön tehtävään ryhtyvän aikuisen väliseen kahdenkeskiseen vuorovaikutussuhteeseen.

Tukihenkilötoiminta alkoi Sosiaalihuollon tukemana paikallisena kokeiluna vuonna 1970 Kotkassa.⁸⁹ Kokeilu oli pohjana myös suojelukasvatustoitteiden myöhemmin antamille suosituksille. Kotkassa toiminnan tavoitteena oli tosin ollut ”korvata puuttuvia laitossijoitusmahdollisuuksia ja tukea laitoksesta palaavia nuoria”, eikä kokeilua toteutettu varsinaisesti ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa (KM 1972: B135: 98, liite 5; myös Helasvuo 1974, 101–102). Valtio edisti aktiivisesti tukihenkilötoiminnan kehittämistä kohdentamalla sen ja muun avohuollollisen toiminnan kehittämiseen kunnissa erityisen määrärahan. Samalla tähdenneettiin, että tukihenkilötoiminnalla ei tule korvata koulutettuja sosiaalityöntekijöitä. Päinvastoin, tukihenkilöiden kouluttamisessa ja ohjaamisessa tuli käyttää ammatillisia resursseja, mikä oli ristiriidassa sen kanssa, että toiminnan tarpeellisuutta perusteltiin koulutettujen sosiaalityöntekijöiden riittämättömällä määrällä. (Artikkelit II ja IV.)

1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun aatteellinen murros oli kiistatta merkittävä, mutta toisaalta lastensuojelussa jouduttiin edelleen toimimaan vanhan lastensuojelulain pohjalta. Tämä luultavasti heijastui valtakunnallisista lastensuojelutilastoista paikannettavissa olevaan tukihenkilötoiminnan hitaaseen muodostumiseen käytännön tasolla. Ensimmäinen valtakunnallinen tilasto tukihenkilötoiminnasta vuodelta 1976 osoittaa, että suojeluvalvonnassa olevien lasten määrä oli yli kymmenkertainen tukihenkilötoiminnassa olevien määrään verrattuna (kuvio 3). Vielä yli 10 vuotta tukihenkilötoiminnan valtakunnallisen lanseeraamisen jälkeen eli vuonna 1983 suojeluvalvonnassa olevien lasten määrä oli moninkertainen verrattuna tukihenkilötoimintaan (SVT XXI B: 14–25). Kiinnostavaa on myös, että vuonna 1978 Sosiaalihuolto raportoi 93 kunnan hakeneen valtionavustusta 743 lapsen tai nuoren tukihenkilötoimintaan, mutta valtakunnalliseen tilastoon lapsia ja nuoria oli merkitty – kuntien antamien raporttien pohjalta – yli puolet edellistä arviota vähemmän (345) (SHYK B 35/1979/pe, 4).

⁸⁹ Tuolloinen Sosiaalihuollon pääjohtaja Alli Lahtinen oli tehnyt työuran juuri Kotkan lastensuojelujohtajana. Lahtinen oli 1960- ja 70-luvuilla sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen johtohahmoja, ja 1970-luvun alkupuoliskolla hän toimi useaan otteeseen sosiaali- ja terveysministerinä. Lahtinen valittiin ensimmäisenä naisena suuren keskusviraston eli Sosiaalihuollon johtoon 1968. Sen pääjohtajana hän toimi kuolemaansa eli vuoteen 1976 saakka. (Lähteenmäki 2005.)

KUVIO 3 Suojeluvalvonnassa ja tukihenkilötoiminnassa olleiden lasten ja nuorten määrän kehitys v. 1970–1983 (lähteet: SVT XXI B:14–25)

* Vuosilta 1971 ja 1972 tilastotiedot puuttuvat. Suojeluvalvonnan osalta luvut sisältävät jälkivalvonnan ja/tai koevapauden perusteella suojeluvalvonnassa olleiden lasten ja nuorten määrän, toisin sanoen ilmaisevat myös suojeluvalvonnan jälkihuollollisen käytön laajuutta.

Mistä tukihenkilötoiminnan muodostumisessa oli oikein kyse? Bourdieulaisesti sen voi tulkita yhteydessä lastensuojelun sosiaalityön kentän ja koko sosiaalihuollon itseäänselvyyksien eli vallitsevan *doksan* kyseenalaistumiseen ja perususkomusten uudelleen muotoilun tarpeeseen. Yhteiskunnan eri osa-alueet, kuten politiikan ja koulutuksen kentät, samanaikaisesti tavoittanut murros vaati toimijoita eri tahoilla reagoimaan siihen. Sosiaalihuollossa se merkitsi köyhäinhoidolliseen ja rikosoikeudelliseen perinteeseen nojanneen ajatteluperustan murenemistä, mikä ei luultavimmin tapahtunut hetkessä, vaan vähittäin. Murroksessa ikään kuin kiteytyi yhteen se kriittinen keskustelu, jota esimerkiksi lastensuojelutyöstä ja sen osana suojeluvalvonnasta oli myös aiemmilla vuosikymmenillä käyty. Demarkaatiolinja vanhan ja uuden kentän välillä oli nyt periaatteen tasolla selvä ja merkitsi sitä, että kentän doksa eli se mikä otettiin itseäänselvyytenä tuli bourdieulaisin termein kamppailun kohteeksi (Artikkeli IV). Kamppailu jatkui edelleen 1980-luvulle tultaessa, kuten tilastolukujen perustalta voi olettaa (kuvio 3), ja kenties vielä myöhemminkin.

Tukihenkilötoiminnan muodostumisen kannalta merkittävää oli, että ”tuki” oli lastensuojelun sosiaalityön kentän uusi viriävä doksa. Bourdieulaisittain doksa voi symbolisen vallan muotona pitää erilaisissa asemassa olevia toimijoita ja toimijaryhmiä kentällä yhdessä ja muovata siten kenttää yhtenäiseksi (Bourdieu 1985, 105–107; Fram 2004, 556; Gorski 2013b, 332). Lastensuojelun sosiaalityön kentällä kyse oli ennen kaikkea uudenlaisen kannan muotoilemisesta yhteen sosiaalityön ikuisuuskyseeseen eli uudenlaisen tasapainon etsimisestä *tuen* ja *kontrollin* ulottuvuuksien välille (Satka 1995; Saurama 2002; Harrikari

2004). Tukihenkilötoiminta jäsenyi suojelevalvonnasta eroten kontrollia välttävänä, ja viriävän doksan suuntaisesti lastensuojelun toimijat, tukihenkilöt mukaan lukien, tuli valjastaa kentän uuden arvostuksen eli tuen mukaan toimiviksi agenteiksi. Tuesta muodostui uudenlainen liittymisen tai suhteessa olemisen tapa, joka jäseni suhteita lastensuojelun ammatillisten- sekä vapaaehtoistyöntekijöiden ja lastensuojelun piirissä olevien lasten ja heidän vanhempiensa välillä (myös Saurama 2002, 233–234). (Artikkeli IV.) Kun tuesta hahmottui lasten ja aikuisten välisiä suhteita tukihenkilötoiminnassa keskeisesti määrittelevä elementti, merkitsi tämä suojelevalvontaan verrattuna lasten uudelleen asemoitumista lastensuojelun sosiaalityön kentällä. Se laittoi alkuun ajatuksen lasten toimijuuden mahdollisuuksien vahvistamisesta suhteessa aikuisiin (Artikkelit II ja IV). Uudelleen asemointia tehtiin samaan aikaan lukuisilla muillakin yhteiskunnallisilla kentillä (esim. Satka ym. 2002), mutta lastensuojelun sosiaalityön kentällä se merkitsi lisäksi vaadetta lastensuojelun kohteena olevien lasten, niin turvattomien kuin pahantapaistenkin, keskinäisestä demokratisoinnista.

Kiinnostava kysymys on, miten murros välittyi julkisesti organisoidun ammatillisen ja maallikkopohjalta harjoitetun lastensuojelun välisen suhteen määrittelyihin. Vaikka maallikkoperusteista työtä kohtaan esitettiin voimakasta kritiikkiä, suojelevalvonnan sisään rakennettu periaate vahvasta, toinen toistaan ruokkivasta yhteistyösuhteesta julkisen organisoidun ammatillisen ja yksityisesti organisoidun maallikkopohjalta harjoitetun lastensuojelun välillä säilyi. Vapaaehtoistyöntekijöiden tehtävänä oli ajan yleiseen henkeen sopien (Matthies 1993, 119) toimia tiiviissä yhteistyössä virallisen sektorin kanssa. Lastensuojelun sosiaalityön kentällä ja koko sosiaalihuollossa keskiössä olivat esiin nousseet tarpeet vahvistaa työn ammatillista laatua ja autonomiaa.⁹⁰ Tukihenkilötoiminnan kohdalla tämä tarkoitti siirtymää maallikkoperusteisesta eli pitkälti lautakuntien jäsenten toteuttaman suojelevalvojen työn ohjauksesta painottamaan suhdetta, joka muotoutui ammatillisesti koulutettujen sosiaalityöntekijöiden ja heidän ohjaamiensa ja kouluttamiensa tukihenkilöiden välille. Tukihenkilötoiminta suodatettiin uusien ammatillisten periaatteiden läpi, sillä ammattiinsa koulutettujen sosiaalityöntekijöiden ohjaamana käytäntönä tukihenkilötoiminta oli väylä toteuttaa uusia sosiaalihuollon periaatteita käytännössä. Bourdieulaisesta näkökulmasta voi esittää tulkinnan, että tukihenkilötoiminnasta tuli yksi areena, jossa kamppailtiin ammatillisesta sosiaalityöstä ja ammatillisuudesta symbolisena, kenttä-spesifinä pääomana (Bourdieu & Wacquant 1992, 107–108; Noordegraaf & Schinkel 2011, 117; Schinkel & Noordegraaf 2011, 83–86).

On kuitenkin tarpeen vielä korostaa, että luultavasti tukihenkilötoiminnan muodostumisessa uusi ja väistynyt ajattelutapa kulkivat monin tavoin ristiin. Tästä vihjaa myös kuviossa 3 esitettyjen tilastolukujen pohjalta pääteltävissä

⁹⁰ Samalla on syytä muistaa, että *lastensuojelutyötä* tehtiin 1970-luvulla hyvin monenlaisen ammatillisen tiedon ja koulutuksen – tai koulutuksen puuttuessa muulta – pohjalta ja myös muilla kentillä kuin lastensuojelun sosiaalityön kentällä. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa, koulukodit mukaan lukien, työntekijöiden ammatillinen koulutus saattoi olla hyvin vähäistä, mikä oli myös pakkoauttajakeskustelun koulu-koteihin suuntaaman kritiikin keskeinen kohta (Siren 1967, 99; myös Pulma 1987, 238–240).

oleva tukihenkilötoiminnan hidas muodostuminen käytännön tasolla. Oletettavasti uuden doksan eli tuen sisällöistä ja merkityksistä käytiin monia kamppailuja, vaikka aineistoni eivät ole mahdollistaneet kovin tarkkaa spesifiointia eri toimijoiden, toimijaryhmien tai organisaatioiden tuottamien määrittelyjen eroista. Bourdieulainen tulkinta painottaa ymmärrystä kentästä rajoiltaan dynaamisena sosiaalisen toiminnan alueena, jolla on käynnissä ”jatkuvia osittaisia valankumouksia”. Vain harvoin on kyse kentällä käytävän pelin ”totaalisesta arvonalennuksesta”. (Bourdieu 1985, 107; myös Stevens 1997, 103.) Myös lastensuojelun sosiaalityön kentän murroksessa ja tukihenkilötoiminnan muodostumisessa lienee ollut kyse vähittäin ja kerroksittain tapahtuneesta, vastustusta ja vastarintaakin herättäneestä muutoksesta. Käytäntöjen tasolla muutos saattoi lisäksi olla yhteydessä eri työntekijäsukupolvien välisten ajattelutapojen eroihin (ks. seuraava luku).

4.2.2 Paikallinen esimerkki toimijoista ja suhteista

Tukihenkilötoiminnan kehittäminen tapahtui paikallisella tasolla kunnissa, joskin valtion ohjauksessa ja valvonnassa. Seuraavassa käynnän fokuksen siihen, kuinka tukihenkilötoiminta syntyi ja kuinka sitä toteutettiin *paikallisella kentällä* eli 1970-luvun Jyväskylässä, kasvavassa yliopistokaupungissa (Artikkeli IV). Paikalliskontekstin hahmottamiseksi kuvaan aluksi lyhyesti kaupunkiolosuhteita Jyväskylässä sodanjälkeisestä ajasta 1970-luvulle.

Sotien jälkeinen Jyväskylä oli tyypillinen voimakkaasti kehittyvä kaupunki. Väestön määrää kasvatti luovutettujen alueiden, pääosin Sortavalan seudulta tullut siirtoväki, mutta lisäksi kaupunki oli jo aiemmin kasvanut yli 8 000 asukkaalla, kun siihen oli liitetty useita lähitehdasalueita asukkaineen. Samalla kaupungin suurimmaksi ammattiryhmäksi tuli teollisuustyöväestö, kun ennen sotia Jyväskylä oli ollut ”lehtoreiden ja työmiesten” asuttama pikkukaupunki. (Kaakkuriniemi 1997, 22; Tommila 1972, 296, 576–577.)

Vuonna 1946 Jyväskylässä oli 23 000 asukasta, joukossa lisääntynyt määrä nuorisoa. Jyväskylällä oli maine koulu- ja opiskelukaupunkina, olihan suomenkielinen opetus 1850-luvulla käynnistynyt lyseon ja opettajankoulutuksen muodossa nimenomaan Jyväskylässä. 1950-luvulla koulukaupungista kehittyi myös teollisuuskaupunki, jossa porvarillista keskustaa ympäröivät työläisten asuttamat alueet. (Kaakkuriniemi 1997.) Vuonna 1954 Jyväskylässä oli asukkaita jo lähes 33 000 (Tommila 1970, 249.) Muiden suurempien suomalaisten kaupunkien tapaan nuorisorikollisuus, erityisesti nuorten tekemien varkausrikosten määrän kasvu, ja ”nuoriso-ongelma” nousivat vuosikymmenen jälkipuoliskolla keskustelun aiheeksi. (Karonen 1997, 70–72; Tommila 1972, 582–587.)

Vuonna 1960 Jyväskylältä tuli uuden perustetun Keski-Suomen läänin pääkaupunki, ja 1960-luvun alusta lähtien se kuului maan kymmenen suurimman kaupungin joukkoon. Kasvatusopillinen korkeakoulu oli muuttunut vuonna 1959 yliopistoksi ja samalla opiskelijamäärä oli yli nelinkertaistunut. Kun lukuvuonna 1946–47 korkeakoulussa oli opiskellut 176 opiskelijaa, lukuvuonna 1966–1967 opiskelijoita oli jo yli 3 000. Myös vuosikymmenen voimakas nuorisoliikehdintä näkyi opiskelijakaupungissa. (Tommila 1970, 418–419; Kokko 2011, 71, 191.)

Koulutuksen merkitys vahvistui 1960-luvun aikana kaupungin sosiaalihuollossa, sillä sosiaalitoimistoon palkattiin tuolloin ensimmäiset sosiaalityöhön koulutetut työntekijät. Vuosikymmenen alussa sosiaalitoimessa työskenteli neljä huollontarkkaajaa,

yksi lastenhuollontarkkaaja, yksi nuorisohuoltaja sekä yksi alkoholistihuollontarkkaaja, ja koko toimiston henkilökuntaan kuului 15 vakinaista työntekijää. Vuosikymmenen lopussa vahvuus oli kuitenkin jo 35 henkilöä, heidän joukossaan 15 tarkkaajaa. Henkilöstölisäyksen taustalla oli osin vuoden 1965 kuntaliitos, jolloin osa maalaiskunnasta liitettiin kaupunkiin. (Kihlman 1990, 13–14; Karjalainen 1990, 9.)

1960-luvulla sosiaalihuollon näkökulmasta merkittävää oli se, että vuosikymmenen alussa lastensuojelun koulukotisijoitukset kasvoivat voimakkaasti. Tämä käynnisti vuonna 1963 keskustelun kaupunginhallituksessa oman koulukodin perustamisesta. Poikien oppilaskoti perustettiin vuonna 1965, ja vuosikymmenen lopulla toimintansa aloittivat sekä tyttöjen oppilaskoti että nuorisoasema. (Kihlman 1990, 15–17.)

1970-luvulle tultaessa huoltoapua saavien perheiden lukumäärä kasvoi ja sosiaalitoimiston asiakaskunta nuorentui. Huollontarkkaajista ryhdyttiin käyttämään nimitystä sosiaalitarkkaaja. (Kihlman 1990, 18–23.) Asiakasmäärän kasvun taustalla lienee ollut osaltaan se, että Jyväskylän väkiluku oli aiempiin vuosikymmeniin verrattuna huomattavasti kasvanut. Vuonna 1970 Jyväskylässä oli 57 370 asukasta (Kokko 2011, 192, 289). Suurin osa uusista asukkaista tuli lähiseudun maalaiskunnista, mutta hyvät koulutusmahdollisuudet vetivät puoleensa nuorta väkeä myös ympäri Suomen (Tommila 1972, 580–583; Nurmi 1972, 89–90).

1970-luvulla kaupungin sosiaalihuollossa panostettiin työpaikka- ja lisäkoulutukseen. Työntekijöiden erikoistuminen näkyi esimerkiksi siten, että ensimmäinen koulukuraattorin virka perustettiin vuonna 1970. (Kihlman 1990, 20–23.) Lastensuojelun avoimuuden työn kannalta vuosi 1972 oli tärkeä, sillä silloin tehtiin päätös suojeluvalvonnasta luopumisesta ja tukihenkilötoiminnan aloittamisesta (SLK 21.6.1972, 254 §; YOK 29.8.1973: 325 §). Arvostus ennaltaehkäisevää ja avoimuuden työtä kohtaan kasvoi ja lastensuojelun työntekijät ryhtyivät pitämään muun muassa äiti-lapsi -leirejä asiakkailleen. Vuosikymmenen jälkipuoliskolla toteutettiin sosiaalitoimen organisaatiouudistus. Vuonna 1978 vahvistetun uudistuksen seurauksena sosiaalilautakunnan alaisuuteen perustettiin oma lastensuojeluosasto ja -jaosto, minkä nähtiin avaavan uudenlaisia mahdollisuuksia myös lastensuojelutyön kehittämiseksi. (Kihlman 1990, 21–22.)

Kuinka lastensuojelun sosiaalityön kentän uusi viriävä doksa, tuki, alkoi elää paikallisella kentällä ja millaisten toimijoiden ja toimijoiden asemien välille muodostuvien suhteiden kautta tukihenkilötoimintaan ryhdyttiin paikallisesti panemaan toimeen? Jyväskylässä tukihenkilötoiminta käynnistettiin kaupungin sosiaalityöntekijöiden aloitteesta, kun ryhmä sosiaalityöntekijöitä lähetti kesäkuussa 1972 eli puoli vuotta ennen valtion suojelukasvatustoimikunnan mietinnön (KM 1972: B135) ilmestymistä sosiaalilautakunnalle ehdotuksen suojeluvalvonnasta luopumisesta ja ”tukihenkilötoimintajärjestelmän” luomisesta (SLK 21.6.1972, 254 §). Kotkan kokeiluun viitaten ehdotuksessa perusteltiin luopumista valvonnan toimimattomuudella sekä sillä, että se ei sisältänyt tuen ja ohjauksen elementtejä. Ehdotus johti lautakunnan päätökseen luopua suojeluvalvonnasta ja siirtyä tukihenkilötoimintaan vuonna 1973, ja samana vuonna raportoitiin koulutetun yhteensä 25 tukihenkilöä (SLK 29.8.1973, 325 §). Väkiluvultaan liki kymmenkertaisessa Helsingin kaupungissa lastensuojeluviraston alainen suojelukasvatustoimisto ilmoitti vuonna 1974 kouluttaneensa yhteensä 50 tukihenkilöä (Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1974, Osa 2/Virastot ja laitokset, 243). Jyväskylässä koulutettua tukihenkilöiden määrää voi siten valtakunnallisessakin mittakaavassa pitää merkittävänä.

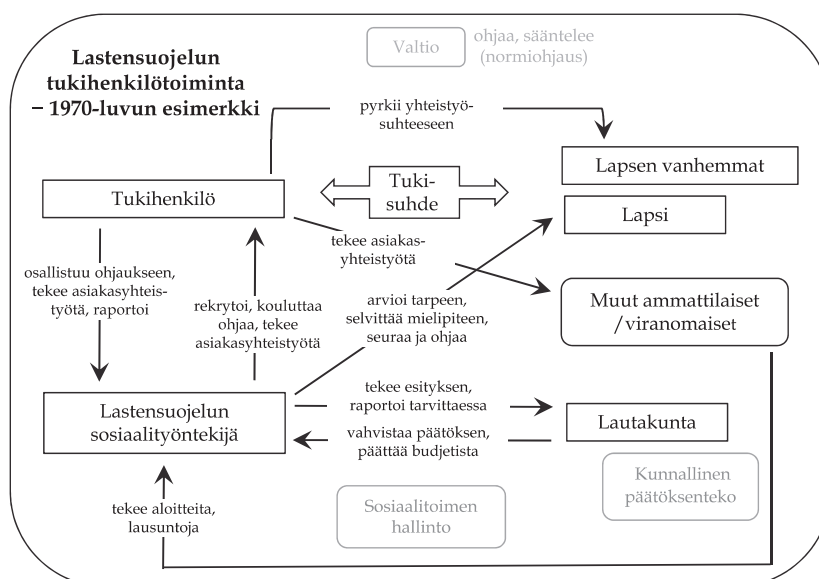
Paikallisesti merkittävää oli myös, että 1960- ja 70-lukujen taitteessa korkeakoulutuksen saanutta, uutta ammatillista ajattelutapaa edustavaa työnteki-

jäsukupolvea oli astumassa sosiaalityön kentälle (Artikkeli IV; myös Kihlman 1990, 13). Tukihenkilötoiminta esiteltiin maallikkojen toimintaan perustuvana vapaaehtoistyönä, joka ei edellyttänyt mitään koulutus- tai ammattitaustaa, mutta samalla tähdennettiin toiminnan merkitystä sosiaalityön ammatillisia resursseja täydentävänä lastensuojelun työmenetelmänä. Kansallisten linjausten mukaisesti tukihenkilön tehtäväksi määriteltiin henkilökohtainen työskentely lapsen tai nuoren kanssa, ja sen ohella koko perheen tukeminen ja auttaminen. Olennaisimpina pidettiin tukihenkilöstä itsestään kumpuavaa halukkuutta työskennellä lasten ja perheiden kanssa ja muodostaa heihin luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. (Artikkeli IV.)

Tukihenkilötoimintaa toimeen panevia toimijoita olivat poliittisesti muodostetun sosiaalilautakunnan ja sen alaisen, lastensuojelun asioista vastaavan osaston, alaisuudessa toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja vapaaehtoiset tukihenkilöt. Sosiaalityöntekijän tehtävänä oli valita tukihenkilöt, tehdä aloite tukisuhteen käynnistämisestä ja valita toimintaan osallistuvat lapset asiakaidensa joukosta. Aloitteita toiminnan käynnistämiseksi tuli muiltakin viranomaisilta, kuten koulun tai perheneuvolan työntekijöiltä. Sosiaalityöntekijän esitys tukisuhteen aloittamisesta toimitettiin sosiaalilautakunnan alaiseen jaostoon, joka teki virallisen päätöksen asiasta. Käytäntö oli kuitenkin joustava, sillä suhteita aloitettiin ilman jaoston päätöstäkin tai päätös hankittiin jo toiminnan käynnistyttyä, joskaan kulukorvausta ja palkkiota ei voitu maksaa ilman päätöstä. Suojeluvalvojlta oli vaadittu rikosoikeudelliseen ajattelutapaan pohjaten valvontakirjan käyttöä. Myös tukihenkilöiltä edellytettiin jatkuvaa kirjallista raportointia⁹¹ sekä yhteydenpitoa vastuussa olevaan sosiaalityöntekijään. (Artikkeli IV.) Suojeluvalvonnasta poiketen päämääränä oli tehdä selkeä ero kontrolliohjeistamiseen säännöstöön ja rikosoikeudelliseen ajattelutapaan. Uudet raportointi- ja yhteydenpitovelvoitteet voi kuitenkin bourdieulaisessa mielessä tulkita paitsi ammatillistumisen vahvistumiseen, myös kentän (vanhan) rakenteen säilyttämiseen tähtääviksi *strategioiksi* (Emirbayer & Williams 2005, 703).

Seuraavassa kuviossa 4 konkretisoin tukihenkilötoiminnan avaintoimijoiden välisiä suhteita sekä tukisuhteen ”tekemisen” prosessia 1970-luvulla edellä kuvatun paikallisen esimerkin pohjalta.

⁹¹ 1970-luvulla raportointi oli paikallisesti vapaamuotoista, sillä valmiita lomake- tai mallipohjia ei ollut. Osa tukihenkilöistä kirjoitti raporttinsa käsin, osa kirjoituskooneella. Osa selosti toimintaansa vain muutamalla lauseella, osa, usein etenkin koulutetut tukihenkilöt, laajasti ja monisivuisesti ja ikään kuin asiakaskertomuksen tyyliä jäljitellen. Vaatimus kirjallisesta raportoinnista ei ollut ehdoton, vaan myös suullinen raportointi hyväksyttiin. Osa tukihenkilöistä toimittikin kirjallisia raportteja vain harvoin tai ei koskaan (Artikkeli IV).

KUVIO 4 Tukihenkilötoiminnan avaintoimijat, toimijoiden väliset suhteet sekä tukisuhteen "tekemisen" prosessi - paikallinen esimerkki 1970-luvulta

Sosiaalityön modernisaation keskeisenä ulottuvuutena on pidetty epävirallisen ja virallisen keskinäissuhteen uudelleen määrittelyä (esim. Matthies 1993, 99; Skehill 2003). Edellä kuvatun paikallisen esimerkin valossa tukihenkilötoiminnan voi nähdä yhtenä modernisoinnin välineenä, sillä se merkitsi sekä etäännyttä suhteessa "vanhaan" maallikkomaisuuteen että maallikkomaisuuden modernisointia uudistuvaan lastensuojeluun sopivalla tavalla. Kun suojelevalvonta miellettiin lastensuojelutyöksi sinänsä, tukihenkilötoiminta jäsenyi pikemminkin yhtenä ammatillisen sosiaalityön menetelmänä, jonka lastensuojelutyöksi teki nimenomaan ammatillinen ohjaus ja valvonta. Menetelmällisyyden voi puolestaan ajatella keskeiseksi osaksi sosiaalityön ammatillista perustaa (Karvinen 1993, 152). Bourdieulaisesti tulkiten uusi suhde, jonka varaan tukihenkilötoiminnan toteuttaminen laitettiin, oli ammattiinsa koulutettujen sosiaalityöntekijöiden ja heidän koulutuksellaan ja ohjauksellaan toimivien tukihenkilöiden välinen (riippuvuus)suhde (Noordegraaf & Schinkel 2011, 116–117; Bourdieu 1987, 829).⁹² (Artikkeli IV.) Uuden suhteen muodostaminen palveli luultavasti myös sosiaalityön ammatillistumiseen ja ammatillisesti autonomisen aseman vahvistamiseen pyrkivää agenda.

Entä millaisia seurauksia edellä kuvatut toimijoiden asemien väliset suhteet ja tukisuhteen tekemisen prosessi merkitsivät tukihenkilötoiminnassa ole-

⁹² Bourdieu itse suhtautui kriittisesti professio-käsitteeseen, sillä hänen mielestään se oli otettu tavanomaisessa professiotutkimuksessa annettuna, eikä sosiohistoriallisesti rakentuneena ja kamppailujen kohteena olevana konstruktiona (Bourdieu 1992, 242–243; myös Grenfell 2008, 221–222). Bourdieulainen lähestymistapa voidaan siis nähdä vaihtoehtona perinteisille, esimerkiksi funktionalistisille, otteille käsitteellistä ja analysoida "professioita" ja "professionaalisia" kenttiä (Noordegraaf & Schinkel 2011; myös Stevens 1997).

vien lasten kannalta? On ensinnäkin huomattava, että tukihenkilötoiminta syntyi lakisääteisen lastensuojelun kontekstissa ajanjaksolla, jolloin ajattelu lapsen subjektivoitumisesta alkoi viritä (Forsberg 1998, 37; myös Satka ym. 2002). Tukihenkilötoiminnassa lasten toimijuutta esiin nostavaksi näkökulmaksi muodostui asiakkaana olevien lasten mahdollisuus valinnan vapautteen, sillä lapsen mahdollisuutta päättää, haluaako tämä itsellensä tukihenkilön, pidettiin tärkeänä. Paikallisessa esimerkissä tämä ilmeni lastensuojelun asiakasasiakirjoissa sosiaalityöntekijän merkintöinä lapsen suhtautumisesta hänelle ehdotettuun tukihenkilöön ja tämän mahdollisen vastustuksen huomioimisena. (Artikkeli IV.) Olennaista oli ennen kaikkea se, että lapsen tai nuoren mielipidettä ylipäänsä selvitettiin, koska suojeluvalvonnassa lapsella ei juuri ollut mahdollisuutta kieltäytyä lautakunnan määräämästä valvonnasta ilman sanktioita.

4.2.3 Perhe symbolisen pääoman generaattorina

Seuraavaksi kysyn sekä *paikallisesta* että *kansallisesta* kontekstista kertovia aineistoja hyödyntäen, mitkä olivat 1970-luvun tukihenkilötoiminnassa erityisen arvostettuja kulttuurisia ja sosiaalisia resursseja, joita vapaaehtoisten tukihenkilöiden määritettiin tarvitsevan ”hyvän tukihenkilösuhteen” muodostamiseksi ja ylläpitämiseksi. Millaisista resursseista muodostui tukihenkilötoiminnassa symbolisesti arvokkaimpia – sellaista *pääomaa*, jonka legitimiuden kaikki kentän toimijat tunnustavat ja tunnustavat?

Tukihenkilötoiminnan lähtökohtana oli sen määrittely suojeluvalvonnan ideologiseksi vastakohtaksi. Tukisuhteesta haluttiin karsia suojeluvalvontaan liitetyt, rikosoikeudellisesta ajattelusta peräisin olevat kontrollin elementit. Vallinnan vapauden merkitystä korostettiin eikä tukihenkilöä tullut siis nimittää vastoin lapsen omaa tahtoa. Kontrolli on kuitenkin monin tavoin ammatillisuuteen sisään rakennettu elementti (Matthies 1993, 105, 111). Tukihenkilötoiminnassa kontrolli ilmeni sosiaalityöntekijöiden tukihenkilöihin suuntaamana ammatillisena valvontana ja ohjauksena, tukihenkilöille asetettuina koulutus- ja raportointivelvoitteina sekä vaateina osallistua säännöllisesti sosiaalityöntekijöiden järjestämiin työnohjauksiin. Toimintaa pyrittiin siten kontrolloimaan rakenteisiin kytkeytyvän ammatillisen ulottuvuuden avulla, eikä tukihenkilön lapseen kohdistaman suoran kontrollin kautta. Tässä tapahtui selkeä eronteko suhteessa suojeluvalvonnan lähtökohtiin. (Artikkeli IV ja II.)

Tukihenkilötoiminnan ajatuksellinen kulmakivi oli luoda *henkilökohtaisuuteen, luottamuksellisuuteen ja avoimuuteen perustuva turvallinen ihmissuhde* lapsen ja tukihenkilön välille. Uutta sukupolvisuhteisiin liittyvää eli aiempaa demokraattisempaa ajattelutapaa kuvasti se, että tukihenkilösuhdetta luonnehdittiin ”äiti- tai isähahmon” tarjoavan ihmissuhteen ohella myös lapsen ja aikuisen väliseksi ”toverisuhteeksi”. (Artikkelit II ja IV.) Määrittelyjen variaatiot ilmensivät mahdollisesti lastensuojelun monialaista, -amatillista ja -tieteistä luonnetta, mutta oletettavasti myös kilvoittelua viriämässä olevan doksan sisällöistä ja merkityksistä. Paikalliset orientaatiot luultavasti erosivat toisistaan (vrt. esim. Jyväskylän erityisyys yliopistokaupunkina, myös Helasvuo 1974, 104), mutta analysoimassani aineistossa tukihenkilön asettamista perusteltiin toverisuhdetta vahvemmin lap-

sen tarpeella isä- tai äitihahmoon ja ”turvalliseen aikuiseen”. Tukihenkilö jäsenyi siis ennen kaikkea lapsen elämässä ilmenevän puutteellisen vanhemmuuden kompensoijaksi. Kun toiminta paikallisesti vakiintui, nousi esiin yhä selvemmin huoli miestukihenkilöiden saatavuudesta, sillä miestukihenkilöitä pidettiin toiminnan kulmakivenä. (Artikkeli IV.)

Kun tukihenkilöistä haluttiin tehdä puutteellista vanhemmuutta korvaavia turvallisia ja merkityksellisiä aikuisia, voi ajattelussa nähdä jonkinlaisen yhteyden Bowlbyn teoriasta juontavaan kiintymyssuhdeajatteluun (Artikkeli IV, myös Artikkeli II). Toisaalta bowlbylaisen ajattelun kyseenalaistavia 1960- ja 70-lukujen aikalaisskeskusteluja, kuten tasa-arvokeskustelua ja äidinriistoteoriaan kytkeytyneen äidinhoiva-diskurssin kritiikkiä, ei myöskään ollut mahdollista ohittaa. Tasa-arvo oli 1960-luvun superideologia (Julkunen 1994), ja äidinhoivaa painottaneen diskurssin rinnalle alkoi muodostua ”jaetun vanhemmuuden” diskurssi (Vuori 2001, 126–127; Aalto 2012, 100–101). Se avasi aiempaa suuremman tilan isien vanhemmuudelle ja hoivalle ja osaksi jaettua vanhemmuutta liitettiin myös yhä suurempi ammattilaisten joukko, kuten lastentarhanopettajat, lastenhoitajat, perhepäivähoitajat – ja maallikko- ja ammattilaistyön rajapinnassa liikkuneet tukihenkilöt.

Kärjistäen voi sanoa, että kun suojeluvalvonnan taustalle kytkeytyi vanhan valistus- ja kansallisuusaatteen tapaisesti ajatus ”kunnon kansalaiseksi kasvattamisesta” (Ollila 1994; Vehkalahti 2009), tukihenkilötoiminnassa ensisijainen tavoite muotoutui ”perheeseen kasvattamiseksi” tai ”perheistämiseksi”. Suojeluvalvonnassa tavoitteena oli siten vaikuttaa valvojan ja lapsen välisen henkilökohtaisen suhteen kautta pääasiassa lapsen ja yhteisön tai yhteiskunnan välisiin suhteeseen. Tukihenkilötoiminnassa vaikuttaminen sen sijaan kohdistui ensisijassa lapsen ja tukihenkilön tai lapsen ja tämän perheenjäsenten välisiin henkilökohtaisiin suhteisiin.⁹³

On paikallaan kysyä, näkyivätkö 1970-luvulla esiin nousseet ajatukset yhteisöllisestä ja rakenteellisiin epäkohtiin pureutuvasta sosiaalityöstä lainkaan tukihenkilötoiminnassa (esim. Satka 1994, 326–329; Roivainen 2004, 58, 62–69). Valtiollisissa linjauksissa tämä ajattelu oli jossain määrin nähtävissä, mutta ei kovin suurella painotuksella (esim. KM 1972: B135, 98). Analysoimassani paikallisesimerkissä yhteisöllinen ajattelu ilmeni lähinnä siinä, että tukihenkilöä ohjattiin yhteistyöhön lapsen lähiyhteisöihin kuuluvien henkilöiden, kuten tämän opettajan kanssa. Laajemman rakenteellisen ja yhteisöllisen ajattelun aika oli paikallisesti luultavasti vasta tuloillaan. Eila Kihlmanin (1990, 24) paikallisen kuvauksen perusteella se lienee noussut näkyvämmiin esiin 1980-luvun alussa alueellisen sosiaalityön projektin kautta.⁹⁴

⁹³ Näin pyrittiin mahdollisesti vaikuttamaan myös lapsen aikuisiällä muodostamiin perhesuhteisiin. 1970-luvulla keskustelu niin sanotusta perhekasvatuksesta kävi nimittäin vilkkaana. Katja Yesilovan (2009) kuvaamana perhekasvatuksen tavoitteena oli yksilöihin, erityisesti nuoriin, ja perheisiin kohdistuvan kasvatuksellisen toiminnan kautta edistää ”tervettä perhe-elämää” ja perheiden hyvinvointia koko yhteiskunnan tasolla.

⁹⁴ Kiinnostavana yksityiskohtana mainittakoon, että vuonna 1973 sosiaalilautakunnassa käsiteltiin Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Nuorisotyöntekijäin liiton Espoossa järjestämän ”Yhdyskuntatyön menetelmät” -seminaarin ohjelmaa (SLK 25.10.1973,

Päätelmäni on, että tukihenkilötoiminnan viriävä symbolinen pääoma polveutui ajattelutavasta, joka liittyy perhesuhteiden, ja nimenomaan ydinperheen sisällä muodostuvien suhteiden ”luonnollisuuteen” (Bourdieu 1996c; Bourdieu 1998b, 64–65). Ydinperheeseen kietoutunut ajattelu ilmeni pyrkimyksenä määrittellä tukihenkilön asemaa sukupuolisidonnaisesti, lapsen isähahmon tai äitihahmon puutteeseen viittaamalla. Vaikka toiminnan rajat tunnistettiin eli tukihenkilö ei voinut suoranaisesti *korvata* puuttuvaa äitiä tai isää, niin tukihenkilösuhteen malliksi voi nähdä lapsen ja vanhemman välisen suhteen. Bourdieulaisesti voi esittää tulkinnan, että suhteen avulla pyrittiin luomaan *familiaalista pääomaa*: perheenkaltaista välittämistä, turvallisuutta ja luottamusta arkisissa merkityksissään. Tämä vastasi lastensuojelun sosiaalityön kentän uudistuvan doksan mukaisia tavoitteita lapsen ja perheen ”oikeanlaisesta” tukemisesta. (Artikkelit IV ja II.) Tukihenkilötoiminnan pyrkimykset olivat lasten toimijuuden näkökulmasta suojeluvalvonnan ideaaleja huomattavasti edistyksellisempiä, mutta (ydin)perheajatteluun kiinnittymisellä oli se seuraus, että määrääväksi ajatukseksi tuli sovitaa lapsuus ennen kaikkea perhelapsuuden piiriin.

Bourdieulaisittain tulkiten tukihenkilötoiminta alkoi muodostua eri kenttien risteyskohdassa. Se ei paikantunut ainoastaan ammatillisen tai *ammattillistuvan* sosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön kentille, vaan vapaaehtoistyöhön perustuvana käytäntönä kansalaisyhteiskunnan⁹⁵ alueelle. Käytäntö linkittyi myös osaksi lukuisiin muihin sosiaalisiin kenttiin yhteydessä olevaa ”perheen kenttää” (Alanen 2009a-b; Atkinson 2014), sillä toiminnan ideaalit kiinnittyivät familistisiin eli perheen merkitystä korostaviin jäsennyksiin.

4.2.4 Luonnostelmaa tukihenkilöhabituksesta

Paikallista kontekstia valottavaa aineistoa hyödyntäen kysyn vielä, mitä voidaan päätellä 1970-luvun tukihenkilöhabituksesta. 1970-luvun paikallisessa esimerkissä enemmistö tukihenkilöistä toimi sosiaali-, terveys-, kasvatustai vastaavalla alalla tai omasi alan ammatillisen taustan tai koulutuksen. Osa opiskeli⁹⁶, osa toimi jo alalla – näin siitä huolimatta, että tukihenkilötoiminta määritettiin maallikkojen toteuttamaksi vapaaehtoistyöksi, joka ei edellyttänyt erityistä koulutus- tai ammattitaustaa. Paikallisaineistossa esiin nousivat esimerkiksi psykologin,

345 §). Yhtenä alustuksen aiheena seminaarissa oli tukihenkilötoiminta. Lautakunta ei kuitenkaan lähettänyt Jyväskylältä ketään osanottajaksi seminaariin.

1970-luvun lopulla Jyväskylässä käynnistettiin eri hallinnonalojen virkamiehiä, järjestöjä ja seurakuntia yhdistämään pyrkinyt Kasvatusprojekti, ja sen jatkoksi vuonna 1981 Kasvatusprojekti II (Kasvatustalkoita valmistellaan Jyväskylässä 1981; Kihlman 1984). Projektien tavoitteena oli saattaa eri toimijat ”kasvatustalkoisiin” kotien kasvatustyön tueksi ja lastensuojelullisten ongelmien vähentämiseksi.

⁹⁵ On huomattava, että Bourdieu itse vältti käyttämästä ”kansalaisyhteiskunnan” käsitettä, koska hänen (Bourdieu 2005, 163) mukaansa ”on hankala määrittellä, mihin valtio loppuu ja mistä kansalaisyhteiskunta alkaa”.

⁹⁶ Korkeakouluopiskelijoiden liittymistä lastensuojelun kentälle pyrittiin paikallisesti Jyväskylässä aktiivisesti edistämään 1960-luvun alusta lähtien eli jo suojeluvalvonnan aikana. Sosiaalilautakunnan alaisen yleisen osaston kokous sai lokakuussa 1960 käsiteltäväkseen erityiskasvatusopin professori Niilo Mäen aloitteen ”Kasvatusopillisen korkeakoulun opiskelijain käyttämisestä valvontatehtävissä” (YOK 18.10.1960, 427 §). Lautakunta tarttui aloitteeseen halukkaasti.

opettajan, sosiaalityöntekijän, nuorisotyöntekijän ja seurakuntatyöntekijän ammatit. (Artikkeli IV.) Kärjistäen voi jopa kysyä, oliko tukihenkilötoiminta eräs aikansa ”moniammatillisen yhteistyön” välineistä eli konkreettinen tapa toteuttaa lastensuojeluviranomaisten ja muiden viranomaisten välistä yhteistyötä.

Tukihenkilöiden ammatillinen tausta tuli selvästi näkyviin heidän lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kirjoittamissaan raporteissa, joissa oli muun muassa mainintoja ammatillisten menetelmien, kuten psykologisten testien tai ”perheistuntojen”, käyttämisestä työvälineenä lapsen ja tämän perheen kanssa. Useissa raporteissa tehtiin lisäksi vahvasti ammatillisesti, jopa diagnostisesti suuntautuneita arvioita lapsen ongelmien taustalla vaikuttavista tekijöistä. Ammatillista kytköstä vahvasti tiivis, yhteisten neuvottelujen ja kotikäyntien muodossa toteutunut yhteistyö sosiaalityöntekijöiden tai muiden ammattilaisten, kuten opettajien tai perheneuvolan työntekijöiden kanssa. Paikoin tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän yhteistyö oli niin tiivistä, että se muistutti kollegiaalista toimintaa. Tämän voi bourdieulaisesti tulkiten ajatella ilmentäneen tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän asemien välistä *matalaa hierarkiaa* (Gorski 2013, 332–333). (Artikkeli IV.) On toki huomioitava, että Jyväskylän kaltaisessa yliopistokaupungissa tiiviille yhteistyölle ja kollegiaalisuutta muistuttavalle toiminnalle tarjoutui aivan toisenlaiset puitteet kuin olisi luultavasti tarjoutunut pienessä maaseutukaupungissa.

Edellinen johdattaa kysymään, missä määrin tukihenkilöiden mukana kulkeutui toimintaan ”pelisilmää” ja resursseja, joita he olivat hankkineet toimiesaan muilla, myös ammatillisilla, kentillä? On perusteltua olettaa, että tukihenkilöiden taustalla oli luultavasti merkitystä tukihenkilötoiminnan paikallisessa muodostumisessa. Bourdieun ajattelussa käytännöt, joissa toimijat kullakin kentällä ovat mukana, eivät ole yhteydessä ainoastaan heidän sen hetkiseen asemaansa tietyllä kentällä, vaan myös siihen, kuinka he tulivat kentälle (Stevens 1997, 67). Paikallisesimerkissä sosiaalityöntekijät tekivät, joskin aina lautakunnan hyväksynnällä, valinnan toimintaan sopivaksi katsotuista tukihenkilöistä. Bourdieulaisittain tulkiten toiminta mahdollisesti myös veti puoleensa lastensuojelun sosiaalityön kentälle habitukseltaan riittävän lähellä olevia ja ”sopivia” toimijoita (Bourdieu 2000, 100; Noordegraaf & Schinkel 2011). Toisaalta ammattitaustaisten tukihenkilöiden rekrytointi saattoi olla sosiaalityöntekijöiden näkökulmastakin yksi kannatettava strategia suhteessa ammatillistumiseen.⁹⁷ (Artikkeli IV.)

---

⁹⁷ Petri Virtanen (1994) on 1950- ja 1980-lukujen välisenä aikana ammattilehdissä ilmestyneitä kirjoituksia tarkastelemalla tulkinnut kirjoitukset yhdenlaisina professionaalistamisen strategioina. Kun lehtien palstoilla käytävät symboliset taistelut käytiin 1950- ja 60-luvuilla ensisijassa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalilautakuntien jäsenten välillä, 1970-luvulla nousivat esiin ammatillisen sosiaalityön koulutusvalifikaatioihin ja sosiaalityöntekijöiden ”subjektivoitumiseen” liittyvät tekstit. (mt., 122–129.) 1980-luvulle tultaessa painopiste siirtyi sosiaalityöntekijöiden ja kunnallisen sosiaalijohdon muodostaman allianssin ja valtion keskusviraston välisten suhteiden ruotimiseen.

4.3 2000- ja 2010-luvuille modifioitu tukihenkilötoiminta

4.3.1 Siirtymiä sosiaalityön ja lastensuojelun kentillä

Seuraavaksi suuntaan analyttisen katseen tukihenkilötoiminnan nykytilanteeseen. Aluksi tarkastelen, millaisin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin puitteisiin tukihenkilötoiminta tänä päivänä paikantuu ja kuinka se asemoituu osana julkisen, kolmannen sektorin ja markkinoiden välisiä uudelleen muotoutuneita suhteita.

Aikalaistulkintojen mukaan julkisvallan hallinnoimasta yhteiskunnasta on Suomessakin siirrytty viime vuosikymmenten aikana verkostoissa ja kumppanuuksissa toteutettavaan hallintaan, minkä seurauksena julkisvallan, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden väliset suhteet on määritelty perustavanlaatuisella tavalla uudestaan. Tämä ei välttämättä merkitse valtiosta tai valtiokeksyydestä luopumista, vaan toimijoiden heterogenisoitumista ja keskinäistä kilpailua (esim. Julkunen 2006; Harrikari 2008, 129–130). Kansainvälisessä keskustelussa muutoksen kuvaamisessa on käytetty muun muassa hybridisaation käsitettä. Sillä viitataan prosessiin, missä perinteisesti yhdelle sektorille sijoittuneet organisaatiot omaksuvat vaikutteita toinen toisiltaan ja risteytyvät keskenään (Billis 2010; Rochester 2013, 107–108). Ei voi myöskään väheksyä globalisaation merkitystä ja yhä sukkelammin paikasta toiseen liikkuvia ideoita. Kansallisista ja kulttuurisista eroista huolimatta globaalit virtaukset eivät ole esimerkiksi vapaaehtoistyönkään kentällä vieraita (Musick & Wilson 2008, 357, 533).

Sekä suomalaiset että kansainväliset analyysit puhuvat vapaaehtoistyön ja kansalaistoiminnan uudelleen keksimisen puolesta. Tämä ilmenee julkisvallan velvoitteiden vähentämisenä ja kansalaisjärjestöjen tuottamien palvelujen tai vapaaehtoistyön käytön määrän lisääntymisenä hyvinvointipalvelujen tuottamisessa (esim. Musick & Wilson 2008, 392–393; Jegermalm & Jeppsson Grassman 2013; Anttonen ym. 2013). On lisäksi viitteitä siitä, että ”pohjoismainen malli” eli vapaaehtoistyön kytkeminen tiiviisti julkisiin palveluihin ja valtiolliseen toimintaan on lisääntynyt maissa, joissa julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan suhde on tyypillisesti ollut vähemmän liittoutunut (Musick & Wilson 2008, 396–398; Tunstill & Malin 2012). Esimerkiksi Colley (2003, 55) liittää vapaaehtoistyöhön pohjautuvan brittiläisen mentorointibuumin taustalle hallituspolitiikasta kumpuavan tavoitteen julkisten menojen karsimiseen. Hän näkee keskeisenä pyrkimyksenä olleen käyttää mentorointia ”nopeana ja halpana” keinona sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa.

Toisaalta Suomessa järjestöjen ja järjestöihin organisoituneiden kansalaisten asema on paradoksaalinen: vaikka niiden merkitystä korostetaan, järjestöille ei ole haluttu turvata erityisasemaa palvelumarkkinoilla hankintalainsäädännön uudistamisen yhteydessä (Anttonen ym. 2013, 293–294; Matthies 2014, 53–54). Yhtenä järjestötoiminnan kehityssuuntana on nostettu esiin markkinoistuminen ja managerialististen ja yrittäjämäisten toimintatapojen lisääntyminen

(Anttonen & Häikiö 2011, 17; kansainvälisesti esim. Woolford & Curran 2013; Rochester 2013). Osana tätä kehitystä Aila-Leena Matthies (2014, 43) kuvaa kansalaisyhteiskunnan ja sen organisaatioiden paikantumista enenevässä määrin "vain yhdeksi, kilpailutuksissa suhteellisen heikosti pärjääväksi palveluntuottajaksi tai lähes hybridiseksi retoristen toiveiden tynnyriksi".

Sosiaalityön ajankohtaiskeskustelut, myös lapsiin ja lastensuojeluun liittyvät, ovat painottaneet kentän perustavanlaatuisia muutoksia liittäen ne uusliberalistisen ajattelutavan esille nousuun ja siihen kytkeytyen uuteen julkisjohtamiseen (NPM), julkisten palvelujen yksityistämiseen ja ulkoistamiseen (esim. Parton 2006; Garrett 2009b; Harrikari 2008; Marthinsen 2014). Managerialistiseen käänteeseen on liittynyt tutkijoiden ja ammattilaisten huoli siitä, että sosiaalityöntekijöistä ammattikuntana on tullut tiukan kontrollin ja vahvasti strukturoitujen toimintakäytäntöjen alaisuudessa työskenteleviä managereja. Managerien pääasiallisena tehtävänä on eettisesti kestävä ihmissuhdetyön sijaan työskennellä byrokraatiaan ja prosessien hallintaan liittyvien kysymysten kanssa. (Esim. Parton 2009; Welbourne 2011, 409–410; Mänttari-van der Kuip 2013.) Suomessa uuden hallintakulttuurin yhtenä lieveilmiönä on pidetty "lastensuojelun rikospusteistumista" (Harrikari 2008; Pekkarinen 2010, 171). Sen on osaltaan arvioitu merkitsevän paluuta vanhaan eli lastensuojelutoimenpiteiden muuttumista pyrkimykseksi suojella yhteisöä lasten sijaan.

Garrett (2009b, 24–25) kirjoittaa Bourdieuhun viitaten englantilaisen lastensuojelun sosiaalityön "konservatiivisesta vallankumouksesta", minkä hän liittää uusliberalistisen ajattelun voimakkaaseen tunkeutumiseen sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kentille. Bourdieu puhui 1990-luvun lopun tulkinnassaan meneillään olevasta konservatiivisesta vallankumouksesta, joka ei edeltäjiensä tapaan vetoa menneen idealisointiin, vaan edistykseen, järkeen ja tieteseen ja oikeuttaa siten restoratiiviset aikeensa pyrkien tekemään "radikaalista kapitalismista" ja markkinoiden laista kaikkialla kyseenalaistamattomia lainalaisuuksia (Bourdieu 1998c, 35).⁹⁸ Bourdieulaisessa koulutuksen tutkimuksessa on sittemmin argumentoitu esimerkiksi, että uusliberalistisen ideologian voittokulku on merkinnyt siirtymää yksilöllistä suoriutumista korostavaan meritokratian doksaan (Thomson 2010; Gunter & Forrester 2010). Se on puolestaan muuttanut perustavanlaatuisella koulutuksen kentällä toimivien asemia ja toimijoiden keskinäisiä suhteita.

Mikä merkitys edellä kuvatuilla laajakantoisilla kehitystrendeillä on tukihenkilötoiminnalle? Tukihenkilötoiminta (re)konstruoitui kunnallisen lastensuojelun toimintaympäristöissä 1970-luvulla ajanjaksolla, jolloin hyvinvointivaltion rakentaminen oli kuumimmillaan, ja kunnat valtion ohjauksessa tuottivat itse

⁹⁸ Bourdieu analysoi muutosta käsittein valtion "vasen käsi" ja "oikea käsi". Vasen käsi – ne, joiden tehtävä on "tuhlariministeriöiden", kuten koulutuksesta, terveydestä ja asunto- ja sosiaalipolitiikasta vastaavien, alaisuudessa (ollut) täyttää valtion sosiaalista tehtävää – on muodostanut perustan hyvinvointivaltion rakentamiselle. Uusliberalistisessa hallinnossa se joutuu uudenaikaisiin, sen aseman radikaalisti kyseenalaistaviin kamppailuihin. Valtion oikea käsi, "rahaministeriöt" alaisineen, on vastuussa uuden taloudellisen kurinalaisuuden valvonnasta ja se toteuttaa tehtävänsä muun muassa menoleikkauksin, verokannustimin ja taloudellista sääntelyä purkamalla. (Bourdieu 1998c, 2–6; myös Bourdieu ym. 1999, 182–184.)

suurimman osan kuntalaisille tarjoamistaan palveluista. Jos 1970- ja 80-luvuilla oli mahdollista puhua kunnan ”monopolista” tukihenkilötoiminnan järjestämisessä, niin nyt kenttä on hajaantunut moneen suuntaan. Suomessa kunnat ovat 1990-luvun alusta näihin päiviin saakka voineet itse päättää palvelujen järjestämistavoista, minkä on mahdollistanut valtiollisen sääntelyn merkittävä väljentyminen 1980-luvulta lähtien (Niemelä 2008, 13). Valtion ja kuntien välinen suhde muuttui erityisesti 1990-luvulla siirryttäessä keskusjohtoisesta normi- ja resursiohjauksesta informaatio-ohjaukseen, ja 2000-luvulla on jälleen palattu lisääntyneen normiohjauksen suuntaan (Rauhala ym. 2000, 199; Niiranen 2005, 283–284). Tukihenkilötoiminta on tosin jäänyt suoran valtioneuhjauksen ulkopuolelle, sillä esimerkiksi lastensuojeluun ja lapsipolitiikkaan liittyvissä valtiollisissa ohjelmissa sitä on käsitelty viime vuosikymmeninä hyvin marginaalisesti (vrt. 1970-luku).

Hallinnan analytiikan tulkintaresursseja hyödyntäen voi sanoa, että tukihenkilötoiminnassa on tapahtunut 1990-luvulta lähtien ”kääntämissä” kontekstista toiseen. Tämä ilmenee ensinnäkin siten, että nykyään osa lastensuojelujärjestöistä tarjoaa kunnille ostopalveluna kuntien itse aiemmin organisoimaa vapaaehtoistyöperusteista tukihenkilötoimintaa. Lisäksi lastensuojelujärjestöjen ja muiden kansalaistoimijoiden toimesta on 1990-luvulta lähtien kehitetty lukuisia vapaaehtoistyöhön ja kansalaisaktivismiin pohjaavia, tukihenkilötoimintaa muistuttavia uusia toimintamalleja. Uusissa toimintamalleissa tukihenkilöitä tai vastaavanlaisia aikuiskontakteja tarjotaan suoraan lapsille ja perheille ilman vaadetta lastensuojelun asiakkuudesta. Edellisten ohella lastensuojelun avoimuuden asenteittain laajentuneilla palvelumarkkinoilla toimii lukuisia *ammattillista* tukihenkilötyötä tarjoavia yrityksiä. Palveluyritysten tarjoama ammatillinen tukihenkilötyö on specialisoitunutta ja se perustuu kustannustietoiseen logiikkaan ja sitä kautta jatkuvaan tuloksellisuusarviointiin. (Artikkeli II.) Toisaalta, kuten Marketta Rajavaara (2007, 11–12) huomauttaa, arviointi on eri muodoissaan juurtunut tänä päivänä myös kaikkeen julkiseen toimintaan (ks. myös seuraavassa).

Lastensuojelun sosiaalityön kentälle ja sitä kautta tukihenkilötoimintaan on astunut ja astuu yhä uusia toimijoita, joilla on erilaisia intressejä ja strategioita, joiden tavoitteena on saada kentän logiikkaa muuntumaan. Samalla on selvää, että kenttään kohdistuu uusia paineita ja vaikutuksia muiltakin kentiltä, kuten talouden, journalismin tai politiikan kentiltä. Uusien vaikutteiden myötä eri toimijoiden asemat kentällä saattavat muuttua ennustamattomallakin tavalla. Bourdieulaisessa tulkinnassa toimijat nähdään kuitenkin asemistaan huolimatta riippuvaisuussuhteissa keskenään, sillä kentän radikaali muutos on mahdollinen vain riippuvaisuussuhteissa tapahtuvien muutosten seurauksena (Noordegraaf & Schinkel 2011; Woolford & Curran 2013, 49). Anttonen ja kumppanit (2013, 291–292) toteavat, että jos julkisen sektorin toimijat on arvioitava toimintansa logiikkaa suhteessa liiketaloudesta peräisin olevien periaatteisiin, ilmiö on luultavasti myös päinvastainen. Näin markkinatoimijoidenkin toimintatapaan jalkautuu julkisen sektorin arvoja ja periaatteita.

4.3.2 Uusia toimijoita, uusia suhteita: paikallinen esimerkki

Seuraavassa tarkastelen, millaisten toimijoiden ja toimijoiden asemien välisten suhteiden kautta tukihenkilötoimintaa toteutettiin 2010-luvulla yhdellä *paikallisella kentällä* keskiuudessa suomalaisessa kaupungissa (Artikkeli III). Paikallinen esimerkki edustaa yhtä nykyaikaista tukihenkilötoiminnan järjestämisen tapaa eli ”kumppanuuteen” pohjautuvaa toimintamallia, jossa on julkisen valan ohella osallisena kansalaisjärjestö ja ostopalvelutoiminnan myötä myös markkinat. Paikallisesti tukihenkilötoiminnan ylläpitämiseen osallistuvia toimijoita ovat ostopalveluna tukihenkilöpalvelut kunnalle tarjoava lastensuojelujärjestö, järjestön palkkaama toiminnan koordinaattori, järjestön alaisuudessa toimivat tukihenkilöt sekä kunnalliset lastensuojelun sosiaalityöntekijät.

Paikallisessa esimerkissä tukihenkilösuhteen aloittaminen perustuu lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemään tukihenkilötarpeen arvioon. Arviota seuraa viranomaispäätös toiminnan käynnistämisestä sekä sosiaalityöntekijän lastensuojelujärjestölle osoittama tukihenkilöhakemus. Ennen hakemuksen toimittamista sosiaalityöntekijä neuvottelee suhteen aloittamisesta lapsen ja tämän vanhempien kanssa. Lapsella ja tämän vanhemmilla on mahdollisuus ilmaista sosiaalityöntekijälle tukihenkilöön liittyvät toiveensa, mutta he eivät suoranaisesti ole osallisia tukihenkilön valinnassa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa. Päätöksen tekee arviointinsa pohjalta järjestön palkkaama, ammatillisesti koulutettu toiminnan koordinaattori (jatkossa: järjestökoordinaattori). (Artikkeli III.)

Järjestökoordinaattori rekrytoi ja valitsee toimintaan soveltuvat tukihenkilöt. Tukihenkilöiltä ei vaadita erityisiä valmiuksia tai taustakoulutusta, mutta heidän tulee osallistua järjestön tarjoamaan koulutukseen. Lisäksi he ovat oikeutettuja korvaukseen, jolla katetaan toiminnasta tukihenkilölle aiheutuneet (vähäiset) kulut. Toiminnan aloittaminen edellyttää sitä, että tukihenkilö allekirjoittaa vaitiolositoumuksen ja sitoutuu ilmoittamaan lapsesta heräävistä mahdollisista huolenaiheista järjestökoordinaattorille, lastensuojelulain mukaisesti ilmoitusvelvollisuutta muistuttaen. Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus (Lastensuojelulaki 2007/417, 25 §) edellyttää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten, muiden ammattilaisten ja luottamustoimissa olevien ilmoittavan huolestaan lastensuojelun viranomaisille, mutta tukihenkilöitä sitoo ilmoitusvelvollisuus koordinaattorille. Salassapitosäännösten vuoksi tukihenkilöt eivät kuitenkaan saa tietoa viranomaisilta lapsen ja tämän perheen lastensuojeluasiakkuuden syistä tai taustoista. Tukihenkilön suhde lapsen vanhempiin on luonteeltaan ensisijaisesti käytännöllisistä asioista sopimista ja neuvottelua. (Artikkeli III.) Tavoitteena ei siten ole lapsen vanhempien tai perheen tukeminen sinänsä, vaan välillisesti lapseen kohdistuvan toiminnan kautta (vrt. 1970-luku edellä).⁹⁹

Tukihenkilötoiminnasta tehdään eri osapuolten kesken virallinen sopimus, joka sisältää suunnitelman lapsen ja tukihenkilön tapaamisten aikataulusta ja

⁹⁹ Sen sijaan koko perheen kanssa työskentely on keskeinen osa kentällä toimivien *ammatillisten* tukihenkilöiden tehtäväkuvaa (Artikkeli II).

sisällöistä. Sopimus laaditaan vuodeksi kerrallaan kunnan ja järjestön välisen ostopalvelusopimuksen voimassaoloajan mukaisesti. Kuten 1970-luvullakin, tukihenkilöiden odotetaan raportoivan kirjallisesti toiminnastaan ja tukisuhteen edistymisestä järjestökoordinaattorille. Koordinaattori on puolestaan raportointivelvollinen suhteessa palvelunostajaan eli viime kädessä lautakuntaan, jolle lastensuojeluasiat kunnassa kuuluvat. Järjestökoordinaattori huolehtii tukihenkilöiden ”työnohjauksesta” eli ammatillisesti ohjattujen vertaistapaamisten järjestämisestä ja henkilökohtaisesta ohjauksesta. Lisäksi hänen vastuullaan on yhteydenpito sosiaalityöntekijään, sillä tukihenkilöt eivät varsinaisesti toimi suorassa suhteessa sosiaalityöntekijään. Näkyvin yhteistyön muoto on tukihenkilön osallistuminen tukisuhdetta koskeviin, eri osapuolet yhteen kokoaviin seuranta- ja arviointipalavereihin. (Artikkeli III.) Tukihenkilön tehtäviin ei myöskään kuulu yhteistyö muiden viranomaisten tai ammattilaisten, kuten opettajien, kanssa (vrt. 1970-luku).

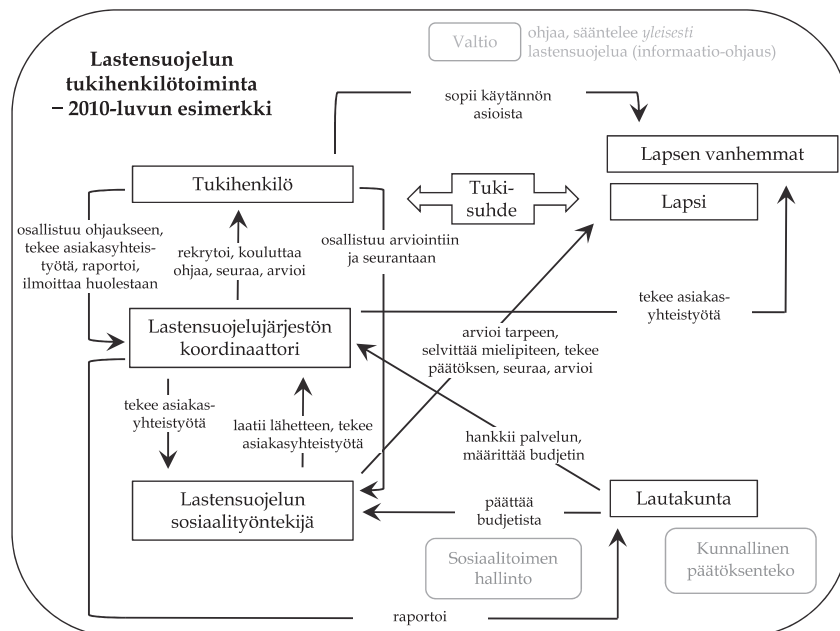
Paikallisesimerkin kautta voi päätellä, että lastensuojelun sosiaalityön kentälle sijoituessaan 2010-luvun tukihenkilötoiminta on, kuten 1970-luvullakin, monin tavoin kyseisen kentän ”pelisääntöjen” ehdollistama. Vaikutteet ja eräänlainen ”tukihenkilöroolin institutionalisointi” näkyvät esimerkiksi tukihenkilöiden kouluttamisena ja toimintaan liittyvinä sopimuksina, raportteina ja sitoumuksina. Bourdieulaisesti tulkiten nämä menettelytavat ja säännöt voi ammatillisen sosiaalityön näkökulmasta ajatella kentän rakenteen säilyttämistä turvaaviksi strategioiksi (Emirbayer & Williams 2005, 703).

Paikallisesimerkissä järjestökoordinaattori tekee sen, minkä lastensuojelun sosiaalityöntekijä aiemmin eli rekrytoi, ohjaa ja kouluttaa tukihenkilöt ja vastaa toiminnasta käytännössä. Kunnallinen lastensuojelu on riippuvainen lastensuojelujärjestöstä, sillä järjestöllä on hallussaan merkittävästi valtaa – kutsuttakoon sitä bourdieulaisesti *hallinnolliseksi pääomaksi* –, jota se käyttää suhteessaan kuntatoimijoihin, mutta myös suhteessa tukihenkilöihin. (Artikkeli III, myös Artikkeli IV.) Järjestö on puolestaan riippuvainen yksittäisten tukihenkilöiden henkilökohtaisesta toimintaan sitoutumisesta eli siitä, että lastensuojelun sosiaalityön kentälle sijoittuva käytäntö on riittävän vetovoimainen vapaaehtoisten sillä pitämiseksi ja uusien houkuttelemiseksi. Paikallisessa esimerkissä kentällä toimii vain yksi tukihenkilöpalvelujen tarjoaja, mutta kun jollakin toisella paikallisella kentällä on oletettavasti muitakin palvelun tarjoajia, syntyy potentiaalisista tukihenkilöistä kilpailua.

On selvää, että kunnallisten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asema suhteessa tukihenkilöihin on 1970-lukuun verrattaessa muuttunut. Sosiaalityöntekijät sijoittuvat aiempaa moniulotteisemmassa prosessissa ensisijassa johtajiksi ja hallinnoijiksi tai managereiksi, kun 1970-luvulla sosiaalityöntekijä oli tukihenkilön yhteistyökumppani prosessin jokaisessa eri vaiheessa. Vastaavanlaisia päätelmiä sosiaalityön muuttuneesta luonteesta on tutkimuskirjallisuudessa tehty yleisemminkin (esim. Welbourne 2011, 409; Parton 2009, 70; Marthinsen 2014, 41–43). Kunnallisella lastensuojelulla ja sen alaisuudessa toimivilla sosiaalityöntekijöillä on tietenkin lainsäädäntöön perustuva viranomaisauktoriteetti. Voi siten ajatella, että heillä on Bourdieun termin ilmaisten käytössään huo-

mattava määrä *poliittista pääomaa* (Bourdieu 1998b, 16; Peillon 1998, 217; Garrett 2007, 239). Sosiaalityöntekijöillä on valta ”tulkita tarve” (Saurama 2002, 238) eli valita lapset, joille tukihenkilösuhdetta tarjotaan. Pääomaa käytetään lisäksi valvonnan ja seurannan muodossa suhteessa lastensuojelujärjestöön, jolta tukihenkilötoiminta ostopalveluna hankitaan. Pääomien käyttöä rajoittavat kuitenkin monet rakenteelliset ehdot, joita määritetään esimerkiksi poliittisen päätöksenteon kentällä. Paikallisesti poliittisista päätöksentekijöistä muodostuva, maallikkopohjalta toimiva lautakunta päättää viime kädessä toiminnan budjetista ja siten myös sen laajuudesta.

Seuraava kuvio 5 havainnollistaa tukihenkilötoiminnan avaintoimijoiden välisiä suhteita sekä tukisuhteen ”tekemisen” prosessia 2010-luvulla.

KUVIO 5 Tukihenkilötoiminnan avaintoimijat, toimijoiden väliset suhteet sekä tukisuhteen ”tekemisen” prosessi - paikallinen esimerkki 2010-luvulta

Millaisia seurauksia edellä kuvatut toimijoiden asemien väliset suhteet ja tukisuhteen tekemisen prosessi tuottavat tukihenkilötoiminnassa olevien lasten kannalta? Lasten asemaa luonnehtii kolmoisasiakkuus: he ovat asiakkaita suhteessa kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin, tukihenkilöpalvelua tarjoavaan järjestöön ja lopulta myös omiin tukihenkilöihinsä. Tukihenkilöprosessin eri vaiheista ja osista huolehtivat eri organisaatiot ja vaihtuvat aikuiset. On paikallaan kysyä, kuinka moniulotteinen ”kumppanuusverkosto” ja siihen liittyvät eri toimijoiden asemat, vastuut ja velvollisuudet jäsentyvät toimintaan osallistuvan lapsen näkökulmasta (ks. vastaavaa pohdintaa norjalaisen lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta Marthinsen 2014, 42). Tukihenkilön saaminen ei toisaalta ole myöskään itsestäänselvyys, sillä kunnallinen budjetti määrit-

tettyjen hyvän vanhemmuuden ideaaleja yhteydessä uudenlaiseen luokkajakoon. Sen mukaisesti uudessa yläluokassa vanhemmat panostavat lapsiinsa ja lastensa kasvatukseen kaikin tavoin, kun taas uudessa alaluokassa vanhemmat toimivat toisin.

Tukihenkilötoimintaan yhdistetyn tavallisuuden voi tulkita sellaiseksi kulttuurisen pääoman erityiseksi muodoksi, jota esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät lastensuojelun sosiaalityön kentällä ammatillisesti toimissaan voi lasten käyttöön tuottaa. Tavallisuudesta puhuminen heijastaa myös sitä, että toiminnan ylläpitämiseen osallistuvat toimijat määrittelevät, mikä on normaalia ja mikä ei. (Artikkeli III.) Tukihenkilötoiminnan keskeisin tavoite on luoda tavallisuutta eli normaalisuutta toiminnassa mukana olevien lasten elämään ja heidän ongelmallisiksi arvioituihin perhesuhteisiinsa (ruotsalaisessa kontekstissa esim. Regner & Johnsson 2007, 331).

Olennaista on, että tavallisuus on tulkittavissa osaksi tukihenkilötoiminnan familistista luonnetta. Resurssit, joita tukihenkilötoiminnassa erityisesti arvostetaan, yhdistyvät tavanomaisesti perheeseen liitettyihin kvaliteetteihin. Tällaisia kvaliteetteja ovat esimerkiksi turvallisuus, sitoutuminen, välittäminen ja lojaliteetti (Bourdieu 1996c, 20; Alanen 2014, 153). Bourdieulaisesti tulkiten nämä resurssit ovat *familiaalisen pääoman* spesifejä lajeja, jotka toimivat panoksina kilpailussa siitä, mikä on tukihenkilötoiminnassa legitiimiä, erityistä arvostusta ja tunnustusta nauttivaa pääomaa eli *symbolista pääomaa*. Tukihenkilötoiminnan logiikka perustuu ajatukselle, että tavallisuus tai normaalisuus, jota tukihenkilöiden odotetaan lapsille tarjoavan, on muunnettavissa lasten käyttöön ”perheresurssiksi”. (Artikkelit III ja IV.)

1970-luvun aineiston tapaan 2000- ja 2010-luvun aineistossakin nousee esiin keskustelu miespuolisten tukihenkilöiden puutteesta ja miestukihenkilöiden antamista ”miehen malleista” lasten ja erityisesti yksinhuoltajaäitien poikien tasapainoisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi (Artikkelit II ja III; ruotsalaisessa kontekstissa esim. Regner & Johansson 2007; Franséhn & Bäck-Wiklund 2008). Tämä on konkreettinen esimerkki siitä, kuinka tukihenkilötoiminnan perususkomukset kiinnittyvät itsestänselvyyteen (*doksaan*) ydinperheen etuoikeutetusta asemasta (Bourdieu 1996c; Alanen 2014, 156; Fram 2004, 557). Tukihenkilötoiminnassa tämä merkitsee (ydin)perheeseen sitoutuneiden resurssien määrittymistä *symbolisena pääomana* ja yhtenä symbolisen vallan muotona. (Artikkeli III, myös IV.) Toisin sanoen olettamuksena on, että ”normaalia” tai ”tavallista” lapsuutta, jonka tuottamiseen tukihenkilöt toiminnallaan pyrkivät osallistumaan, eletään ydinperheissä ja ydinperheen varaan rakentuissa perhesuhteissa.

Millaisia mahdollisuuksia tai rajoitteita edellä kuvatut tukihenkilötoiminnan perususkomukset, ja ennen kaikkea (ydin)perhedoksa, tuottavat lasten näkökulmasta tarkasteltuna? Ensinnäkin voi päätellä, että määrittelyt lasten ja aikuisten välisistä ”sopivista” (sukupuolvi)suhteista toistavat 1970-luvulla muotoiltuja perusajatuksia. Tukihenkilötoiminta on (yksi) esimerkki vakiintuneeseen kulttuuriseen doksaan perustuvasta tavasta jäsentää lasten ja aikuisten välisiä suhteita pääasiassa perhesuhteiden kautta ja hahmottaa lapsuus ensisi-

jassa perhelapsuuden kautta (Alanen 2009a, 187; myös Satka & Moilanen 2004). (Artikkelit III ja IV.) Tämä huolimatta siitä, että viime vuosikymmeninä tieteellisissä ja populaarikeskusteluissa on runsaasti käsitelty lasten ja aikuisten välisiä uudelleen hahmottuvia suhteita ja muuttuvia perhesuhteita (esim. Kolbe & Järvinen 2002; Forsberg & Nätkin 2003).

Lastensuojelun alueella perheviitekehukseen tukeutuminen on tietenkin ymmärrettävää, sillä lastensuojelun eksplisiittisenä päämääränä on korvata tai täydentää puutteelliseksi arvioituja kohtia lapsen olosuhteissa tai kasvuun ja kehitykseen vaikuttavissa tekijöissä. Usein nämä puutteet liittyvät perhe-elämään ja perhesuhteisiin (Forsberg 1998, 280). Valitusta näkökulmasta ei kuitenkaan automaattisesti seuraa lasten toimijuuden edistämistä tai heidän yksilöllisten tarpeidensa täyttymistä. Lisäksi epäselvää on, miten huomioidaan toimintaan ohjattujen lasten halu tai kyky – tai sen puute – muodostaa tukihenkilöiden kanssa perheenkaltaisuutta tavoittelevia suhteita (Holland & Crowley 2013, 63). Oletettavaa on, että suhteessaan tukihenkilöön lapset voivat käyttää monenlaisia strategioita aktiivisen toimijuutensa, myös vastustuksen, osoittamiseksi. Esimerkiksi Anette Bolinin (2015) haastatteluaineistoon pohjautuvan tulkinnan mukaan lastensuojelun moniammatillisissa asiakkuusverkostoissa toimiessaan lapset ja nuoret pyrkivät monin tavoin vaikuttamaan muun muassa verkoston kokoon ja kokoonpanoon.

4.3.4 Tukihenkilönä eri kenttien risteyskohdassa

Keitä tukihenkilöinä tänä päivänä toimii? Tukihenkilöitä ei tilastoida valtakunnallisesti tai alueellisesti ja kunnallisissakin käytännöissä lienee suuria vaihteluja, joten yleistä kuvaa ei ole mahdollista muodostaa. Seuraavassa hahmotellen tunnustelevia ääriviivoja 2010-luvun tukihenkilöhabituksesta *paikalliseen* esimerkkiin liittyvään aineistoon eli tukihenkilöhaastatteluihin¹⁰¹ pohjaten.

Tukihenkilöiden itseyttämissä he ovat maallikkopohjalta toimivia ”tavallisia ihmisiä”, huolimatta taustalla olevista sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan opinnoista, koulutuksesta tai pitkästäkin ammattikokemuksesta. Ammatti- ja koulutustaustat tulevat toisaalta ilmi tukihenkilöiden ammatillisävytteisissä luonnehdinnoissa tukihenkilötoiminnasta riskien ehkäisyyn tähtäävänä, kustannuksiltaan edullisena ja lasten hyvinvointia lisäävänä toimintana.

Bourdieuolaisesti tulkiten voi olettaa, että ne tukihenkilöt, jotka jo kentälle astuessaan omaavat sillä arvokasta kulttuurista pääomaa, esimerkiksi alaan liittyvää koulutusta, ymmärtävät ”pelin” logiikan paremmin ja käyttävät siihen osallistuessaan erilaisia strategioita kuin ”puhtaasti” maallikkopohjalta toimivat (Bourdieu & Wacquant 1992, 99, 133–135; myös Emirbayer & Williams 2005,

¹⁰¹ Yhteensä 10 tukihenkilöä haastateltiin tutkimusta varten. Heistä seitsemällä oli sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan opintoja, koulutus tai ammattikokemusta. Paikallisesa esimerkissä tukihenkilöiden ammattiin, koulutukseen ym. liittyviä tilastotietoja ei ollut käytettävissä, mutta sekä järjestökoordinaattorin että tukihenkilöiden haastattelujen mukaan enemmistö järjestön alaisuudessa toimivista tukihenkilöistä toimii, opiskelee tai on jäänyt eläkkeelle sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalta.

708). (Artikkeli III.) ”Puoliammatillisilla” tukihenkilöillä on luultavasti ammatinsa tai koulutuksensa puolesta erityisiä valmiuksia toimia kentällä, mikä saattaa vaikuttaa heidän asemaansa kentällä. Toisin sanoen tukihenkilöiden elämäkokemukset ja sosiaaliset liikeradat¹⁰² linkittyvät tukihenkilötoimintaan niin, että resursseilla, jotka tukihenkilöt ovat hankkineet muilla kuten ammatillisilla kentillä toimiessaan, on luultavasti merkitystä myös tukihenkilötoiminnassa ja päinvastoin.

Tukihenkilöiden luottamus toiminnan eksplisiittisten tavoitteiden toteutumiseen on vahva, mutta toiminnan ”todelliset” vaikutukset herättävät heissä myös epäilyjä. Skeptisyys ilmenee epätietoisuutena siitä, millainen merkitys suhteellisen harvoin toteutuvilla tapaamisilla on ”oikeasti” lapselle. Skeptisyys yhdistyy tukihenkilötoiminnan sijaintiin monien eri kenttien – lastensuojelun sosiaalityön, kansalaisyhteiskunnan sekä perheen – leikkauskohdassa. Dilemma syntyy siitä, että tukihenkilöiden resurssit eivät ole yksinkertaisesti muunnettavissa ammatillisen lastensuojelun sosiaalityön mutta eivät myöskään perheen kentälle sopivaksi pääomaksi, koska pääomien arvo ja sopivuus vaihtelevat sen kentän mukaan, millä kulloinkin liikutaan. (Artikkelit III ja IV.) Samankaltaisesta ristiriidasta kirjoittaa myös Simon Halliday kumppaneineen (2009) analysoidessaan rikosseuraamustyön kontekstiin kiinnittyvän sosiaalityön käytäntöjä oikeuskäytäntöjen ja sosiaalityön kenttien leikkauskohdassa.

Tukihenkilöt eivät voi toimia lastensuojelun sosiaalityön kentällä samoin tavoin kuin sosiaalityöntekijät, joiden legitiimi asema perustuu yliopistokoulutuksen kautta hankitulle symbolisesti arvokkaalle kulttuuriselle tiedolliselle pääomalle ja lainsäädännön suomille valtuuksille. Toisaalta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ei vastaavasti oleteta käyttävän tavallisuutta resurssina ainaakaan siinä merkityksessä, mitä tukihenkilöiden ”tavallisina kansalaisina” ajatellaan tekevän. Tukihenkilöiden kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijöistä heitä erottava tavallisuus ilmenee kiireettömyytenä, joustavuutena ja henkilökohtaisuutena eli vastakohtana sosiaalityöntekijöiden ammatilliselle etäisyydelle, kiireelle ja byrokraattisille toimintatavoille (ks. yleisemmin vapaaehtoistyöhön liittyen esim. Musick & Wilson 2008, 424). (Artikkelit III ja IV.)

Kuten on käynyt ilmi, tänä päivänä eronteko tukihenkilöiden ja ammattilaisten asemassa on selkeä. (Lastensuojelun) sosiaalityö on vahvasti ammatillista toimintaa¹⁰³. 1970-luvulla sosiaalityöntekijöiden oli oman asemansa vakiinnuttamiseksi kannattavaa olla läheisessä yhteydessä tukihenkilöihin ja muissakin kuin suoranaisesti tukihenkilötoimintaan liittyvissä asioissa. Nyt tukihenkilöt ovat hyvin löyhästi lastensuojeluprosessissa mukana, vaikka heitä määrällisesti lieneekin enemmän. Tukihenkilöitä ei tarvita sosiaalityön ammatillistumiskamppailujen välineeksi, mutta ammatillinen työ ja vapaaehtoistyö ovat silti riippuvaisuussuhteessa keskenään. Taustalla on se, että tukihenkilötoiminta voi

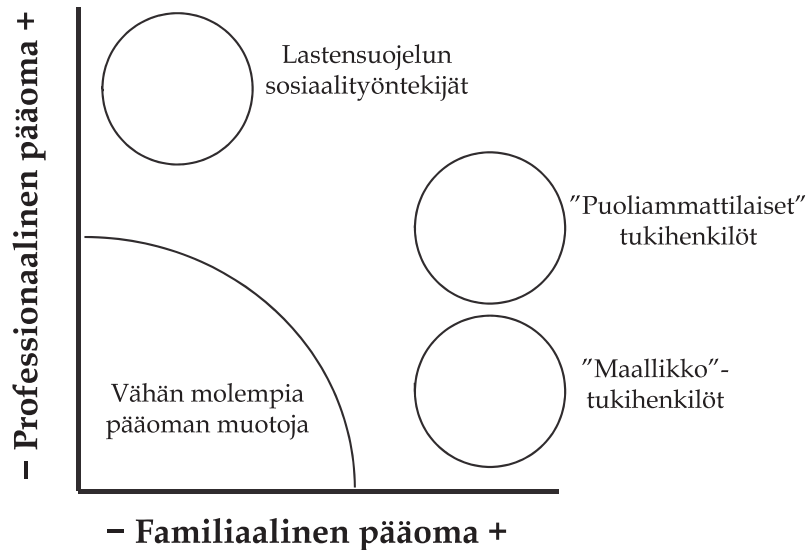
¹⁰² Käytän tässä Alasen (2009a, 198) termiä Bourdieun englanninkielisissä käännoksissä esitetylle trajectory-käsitteelle.

¹⁰³ Toisaalta on arvioitu, että ammatillisuus on Suomessa suhteellisen hitaasti syrjäyttänyt maallikkojohtoisuuden sosiaalityössä (Eskola 2003, 111; Satka 1994, 312). Joissakin kunnissa sosiaalityöntekijän oli esimerkiksi vielä 1980-luvun lopulla haettava sosiaalilautakunnalta lupa yksittäistä huoltotapausta koskeviin toimenpiteisiin.

tuottaa lastensuojelun sosiaalityön kentällä jotain sellaista, mihin ammatillinen lastensuojelu ei yksinään pysty, mutta mikä on välttämätöntä kentän peruskomusten (doksan) vaalimiseksi.

Seuraavassa kuviossa 6 (soveltaen Stevens 1997, 88–89) illustroin lastensuojelun sosiaalityön kentän keskeisiä pääoman muotoja tukihenkilötoiminnan näkökulmasta katsottuna.

KUVIO 6 Hahmotelma pääoman muodoista lastensuojelun sosiaalityön kentällä – case tukihenkilötoiminta

Kuviossa professionaalinen pääoma kulttuurisen pääoman erityisenä muotona kiteyttää yhteen ne koulutukselliset, ammatilliset, hallinnolliset ja poliittiset resurssit, joita sosiaalityöntekijöillä on lähtökohtaisesti hallussaan kentällä toimiessaan (vrt. Watsonin 2014, 108–109, osin samankaltainen määritelmä ”professio-orientoituneesta pääomasta”). Sosiaalityöntekijöiden ei vastaavasti oleteta käyttävän kentällä familiaalista pääomaa siinä merkityksessä, missä tukihenkilöiden ajatellaan tekevän. Familiaalinen pääoma ja siihen kytkeytyvät ”tavallisuuden resurssit” ovat resursseja, joita kentällä tarvitaan (ydin)perhedoksan vaalimiseksi. ”Puoliammattilaisilla” tukihenkilöillä on hallussaan myös professionaalista pääomaa, joskaan ei samanlaista kuin sosiaalityöntekijöillä, ja siten heidän resurssinsa voi ajatella kentän kamppailuissa arvostetuimmiksi kuin ”maallikotukihenkilöiden”.

4.4 Yhteenveto tutkimustuloksista

Tutkimuksessani olen paneutunut siihen, mistä lastensuojelussa ja vapaaehtoisuudessa on lastensuojelun tukihenkilötoiminnan yhteydessä kyse. Lakisääteisen,

kunnallisen lastensuojelun kontekstissa luotu tukihenkilötoiminta perustuu lapsen ja tukihenkilöksi ryhtyvän aikuisen välisen vuorovaikutussuhteen käyttämiseen lastensuojelutyön välineenä. Se on ehkä käytäntönä lastensuojelun sosiaalityön kentällä useita muita toisarvoisempi, mutta tutkimukseni osoittaa, että se voi toimia prismana, joka mahdollistaa julkisvallan, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden välisten suhteiden ja ”yhteispelin” tarkastelun laajemmin.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut pääasiassa Pierre Bourdieun käsitteitä ja ajattelutapaa hyödyntäen selvittää, millainen relationaalinen ja sukupolvisuhteita järjestävä käytäntö lastensuojelun tukihenkilötoiminta on ja mitkä ovat sen keskeisimmät muutokset ajallisina läpileikkauskohtina 1970-luku ja 2000- ja 2010-luvut. Vastauksia näihin kysymyksiin olen etsinyt paikantamalla avaintoimijoita ja sosiaalisia prosesseja, joiden kautta tukihenkilösuhteita lastensuojelun sosiaalityön kentällä tehdään (ja on tehty) sekä analysoimalla, millaisia asemia eri toimijoille, toimijaryhmille tai organisaatioille tukihenkilötoiminnassa muodostuu (ja on muodostunut). Olen myös selvittänyt lastensuojelun sosiaalityön kentälle paikantuvan tukihenkilötoiminnan arvostetuimpia resursseja (*pääomia*) ja toiminnan perustavanlaatuisia uskomuksia, itsestäänselvyksiä (*doksa*).

Näkökulmani on rajautunut erityisesti kunnallisen lastensuojelun avo- huollossa tukihenkilötoimintaa organisoiviin toimijoihin. Pyrkimyksenä on kuitenkin ollut tarkastella eri toimijoiden asemien välisiä suhteita siltä kantilta, millaisia seurauksia ne tuottavat tukihenkilötoiminnassa mukana olevien lasten kannalta. Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on huomioitava, että tutkimusaineistot ovat merkittäväksi osaksi paikallisia. Osa tuloksista pohjautuu puolestaan analyysille, joka on tehty sekä paikallisesta kontekstista kerättyjen että laajempaan kontekstiin kiinnittyvien aineistojen pohjalta.

Tukihenkilötoiminnan muotoutuminen tapahtui *lastensuojelun sosiaalityön kentällä* 1970-luvun alussa, kun sillä haluttiin korvata rikosoikeudelliselle ajattelulle pohjaava, v. 1936 lastensuojelulakiin kirjattu suojelevalvonta. Suojelevalvonnan käyttö problematisoitiin osana 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun sosiaalihuollon valtiojohtoista uudistamista. Tukihenkilötoiminta perustui samankaltaiselle toimintamallille kuin suojelevalvonta, mutta kun suojelevalvonta luokiteltiin tahdonvastaiseksi, kontrollikeskeiseksi ja maallikon toteuttamana jopa haitalliseksi toimenpiteeksi, tukihenkilötoiminnassa painotettiin sosiaalihuollon uutta ideologiaa heijastaen leimaamisen välttämistä, valinnan vapautta ja normaaliutta. Tukihenkilöä pidettiin henkilönä, johon lastensuojelun piirissä oleva lapsi saattoi muodostaa henkilökohtaisen ja luottamuksellisen suhteen. Perhekeskeisyyttä korostavassa aikalaishengessä tukihenkilön tehtäväksi nähtiin myös koko perheen tukeminen.

Bourdieulaisesti tulkiten tukihenkilötoiminnan (re)konstruoinnin taustalla oli lastensuojelun sosiaalityön kentän ja koko sosiaalihuollon itsestäänselvyksien eli vallitsevan *doksan* kyseenalaistuminen, joka oli yhteydessä köyhäinhuollolliseen ja rikosoikeudelliseen perinteeseen nojanneen ajatteluperustan vähittäiseen murenemiseen. Lastensuojelun sosiaalityön kentän doksa tuli kamppai-

lun kohteeksi, ja kamppailussa pyrittiin etsimään uudenlaista tasapainoa tuen ja kontrollin ulottuvuuksien välille. Tuesta alkoi rakentua kentän uusi viriävä doksa, jonka suuntaisesti toimiviksi myös tukihenkilöt tuli valjastaa suhteisaan "tuettaviin" lapsiin. Muutoksen yhteydessä lasten toimijuus lastensuojelun sosiaalityön kentällä vahvistui.

Samaan aikaan sosiaalityön kentällä ja sosiaalihuollossa yleisesti keskiöön nousivat pyrkimykset vahvistaa työn ammatillista laatua ja autonomiaa. Myös tukihenkilötoimintaa siivilöitiin uusien ammatillisten periaatteiden läpi, ja tämä merkitsi etäännyttä paitsi suojeluvalvontaan liittyneestä rikosoikeudellista ajattelusta, myös "vanhasta" maallikkomaisuudesta. Pitkälti lautakuntien jäsenten toteuttaman (suojeluvalvojien) työn ohjauksesta painotus siirtyi ammatillisesti koulutettujen sosiaalityöntekijöiden ja heidän kouluttamiensa ja ohjaamiensa tukihenkilöiden välille muodostuvaan suhteeseen. Bourdieulaisesta näkökulmasta tulkiten tukihenkilötoiminnan voi nähdä yhdeksi areenaksi, jossa kamppailtiin ammatillisesta sosiaalityöstä ja ammatillisuudesta symbolisena, kenttä-spesifinä pääomana.

Tutkimuksessa analysoidussa 1970-luvun paikallisesimerkissä aloitteen tukihenkilötoiminnan käynnistämisestä teki sosiaalityöntekijöiden muodostama ryhmä osoittaessaan esityksensä paikalliselle sosiaalilautakunnalle. Tukisuhteen tekemiseen osallistuvia avaintoimijoita *paikallisella kentällä* olivat poliittisesti muodostetun sosiaalilautakunnan ja sen alaisen, lastensuojelun asioista vastaavan jaoston alaisuudessa toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja vapaaehtoiset tukihenkilöt. Toiminta oli sosiaalityöntekijän vastuulla: hän rekrytoi tukihenkilöt, teki aloitteen tukisuhteen käynnistämisestä, valitsi toimintaan osallistuvat lapset sekä laati esityksen lautakunnalle, joka virallisesti päätti asiasta. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuului myös toiminnan ammatillinen ohjaus ja valvonta. Paikallisesti keskeistä oli, että suuri osa 1970-luvulla toimineista tukihenkilöistä opiskeli tai toimi sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalla tai omasi alan ammatillisen taustan tai koulutuksen. Koulutuksellisen tai ammatillisen taustan omaavien tukihenkilöiden mukana toimintaan kulkeutui luultavasti myös muilla kentillä hankittuja resursseja. Monin paikoin tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän yhteistyö muistuttikin kollegiaalista toimintaa.

Sekä paikallisesta että kansallisesta kontekstista kertovien aineistojen analyysi osoittaa, että 1970-luvulla tukihenkilö hahmotettiin lapsen elämässä ilmevään puutteellisen vanhemmuuden kompensoijana eli isä- tai äitihahmona ja turvallisena aikuisena. Tukisuhteen tarkoitus oli tuottaa lapsille perheenkaltaista välittämistä, turvallisuutta ja luottamusta arkisissa merkityksissään. Bourdieulaisesti tulkiten sillä pyrittiin *familiaalisen pääoman* luomiseen, mikä linkittyi kentän uudistuvan doksan mukaisiin tavoitteisiin "oikeanlaisesta" tukemisesta. Tukihenkilötoiminnan viriävä *symbolinen pääoma* polveutui siten ajattelutavasta, joka painotti perhesuhteiden ja ennen kaikkea ydinperheessä rakentuvien suhteiden luonnollisuutta. Näin tukihenkilötoiminta ei paikantunut ainoastaan ammatillisen tai pikemminkin ammatillistuvan sosiaalityön ja sen alakentän eli lastensuojelun sosiaalityön kentälle sekä kansalaisyhteiskunnan alueelle, vaan

(ydin)perheeseen liittyvien käsitysten ja ihanteiden mukaisesti jäsenyessään myös perheen kentälle.

2000- ja 2010-luvuilla tukihenkilötoiminnan yhteiskunnallinen konteksti on varsin toisenlainen kuin 1970-luvulla. Tukihenkilötoiminnassa on 1990-luvulta lähtien tapahtunut ”kääntämissä” kontekstista toiseen, minkä taustalla voi ainakin osittain nähdä valtion kuntiin kohdistuvan sääntelyn merkittävän väljentyksen sekä siirtymän julkisvallan hallinnoimasta yhteiskunnasta verkostoissa ja kumppanuuksissa toteutettavaan hallintaan. Sosiaalityön aikalaiskeskusteluissa muutokset on yhdistetty muun muassa uuden julkisjohtamisen (NPM), julkisten palvelujen yksityistämisen ja ulkoistamisen trendeihin. Tänä päivänä tukihenkilöpalvelua tai sitä muistuttavaa toimintaa tarjoavat kuntien itse organisoiman toiminnan ohella useat lastensuojelujärjestöt ja kansalaistojimijat. Lisäksi saatavilla on palveluyritysten lähinnä kunnille tarjoamaa ammatillista tukihenkilötyötä. Lastensuojelun sosiaalityön kentälle ja sitä kautta tukihenkilötoimintaan on astunut lukuisia uusia toimijoita.

Tutkimuksessa analysoidussa 2010-luvun paikallisesimerkissä tukisuhteen tekemiseen osallistuvia avaintoimijoita *paikallisella kentällä* olivat kunnallinen lastensuojeluviranomainen, ostopalveluna tukihenkilöpalvelut kunnalle tarjoava lastensuojelujärjestö sekä lastensuojelujärjestön alaisuudessa toimivat tukihenkilöt. Toiminnan järjestämisen peruslähtökohdat ovat osin samankaltaiset kuin 1970-luvun esimerkissä, mutta toimijoiden asemat ovat muuttuneet ja asemien väliset suhteet monimutkaistuneet. Kunnallisille lastensuojelun sosiaalityöntekijöille aiemmin kuuluneista tehtävistä merkittävä osa kuuluu nyt lastensuojelujärjestölle, kun palkattu järjestötyöntekijä rekrytoi, ohjaa ja kouluttaa tukihenkilöt ja vastaa toiminnan koordinoinnista käytännössä. Lastensuojelun sosiaalityön kentälle paikantuessaan tukihenkilötoiminta pohjautuu moniin rakenteen säilyttämistä turvaaviin strategioihin, kuten kirjallisiin sopimuksiin, tukihenkilöiltä edellytettyihin raportteihin sekä seuranta- ja arviointikäytäntöihin.

Bourdieualaisesti tulkiten kunnallinen lastensuojelu on riippuvainen lastensuojelujärjestöstä, koska sillä on hallussaan *hallinnollista pääomaa*, jota se käyttää sekä suhteessaan kuntatoimijoihin että tukihenkilöihin. Sosiaalityöntekijät asemoituvat tukihenkilötoiminnassa tänä päivänä ensisijassa prosessin johtajiksi ja hallinnoijiksi. Kunnallisella lastensuojelulla ja sen alaisuudessa toimivilla sosiaalityöntekijöillä on lainsäädäntöön perustuva auktoriteetti ja bourdiealaisesti tulkiten huomattava määrä *poliittista pääomaa*. Se ilmenee esimerkiksi valtana valita lapset, joille tukihenkilösuhdetta tarjotaan sekä valvontana ja seurantana suhteessa lastensuojelujärjestöön ja sen alaisuudessa toimiviin tukihenkilöihin. Pääomien käyttöä ehdollistavat kuitenkin esimerkiksi taloudelliset raamit, jotka määritetään paikallisella poliittisen päätöksenteon kentällä.

Tukihenkilöiden tehtävä on paikallisesimerkin pohjalta arvioiden 1970-lukuun verrattuna rajautunut. Järjestön työntekijä hoitaa yhteydenpidon lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin, ja tukihenkilön suhde lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin merkitsee lähinnä toimintaa koskeviin seuranta- ja arviointipalavereihin osallistumista. Tukihenkilön suhde lapsen vanhempiin ilmenee puo-

lestaan pääasiassa käytännön asioista sopimisena, kun 1970-luvulla keskeisenä tehtävänä oli koko perheen tukeminen. Lasten näkökulmasta varsinkin tukisuhteen aloitusvaihe näyttäytyy aikuisjohtoisena, sillä aikuisen aloite käynnistää suhteen ja suhdetta johdetaan aikuislähtöisesti. Tukisuhteen nykyinen järjestämisen tapa merkitsee lapsille myös moniasiakkuutta eli asiakkuutta suhteessa kunnallisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin, tukihenkilöpalvelua tarjoavaan järjestöön ja lopulta omiin tukihenkilöihinsä.

Sekä paikallisesta että kansallisesta kontekstista kertovien aineistojen analyysi osoittaa, että tukihenkilötoiminnan oletetaan tuottavan lastensuojelun sosiaalityön kentällä jotain sellaista, mihin ammatillinen lastensuojelu ei yksinään pysty, mutta joka on välttämätöntä kentän perususkomusten (doksan) vaalimiseksi ja joka aiheuttaa sen, että ammatillinen työ ja vapaaehtoistyö ovat edelleen riippuvaisuussuhteessa keskenään. Tukihenkilötoiminta yhdistetään ”tavallisuuteen” (normaalisuuteen), ja tukihenkilön tehtävänä on ”tavallisuutensa” kautta tukea lapsia sekä tuoda normaalisuutta toiminnassa mukana olevien lasten elämään ja heidän perhesuhteisiinsa.

Bourdieulaisesta näkökulmasta katsottuna tavallisuuden voi mieltää kulttuurisen pääoman erityiseksi muodoksi, joka on tulkittavissa osaksi tukihenkilötoiminnan familistista luonnetta. Resurssit, joita tukihenkilötoiminnassa erityisesti arvostetaan, yhdistyvät tavanomaisesti perheeseen liitettyihin kvaliteetteihin eli turvallisuuteen, sitoutumiseen, välittämiseen ja lojaliteettiin. Tavallisuuden oletetaan muuntuvan lasten käyttöön ”perheresursseiksi”, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijät tai muut ammattilaiset eivät kentällä ammatillisesti toimissaan voi lapsille tuottaa. Nämä resurssit voi nähdä *familiaalisen pääoman* lajeiksi, jotka määrittävät myös sitä, mikä on tukihenkilötoiminnassa legitiimiä eli *symbolista pääomaa*. Voidaan päätellä, että tukihenkilötoiminnan *doksa* kiinnittyy luonnollistuneeseen itsestäänselvyyteen (ydin)perheen etuoikeutetusta asemasta.

Tutkimuksessa analysoidussa paikallisesimerkissä tukihenkilöt mielsivät itsensä maallikkopohjalta toimiviksi ”tavallisiksi ihmisiksi” riippumatta taustalla olevasta ammatillisesta koulutuksesta tai pitkästäkin ammattikokemuksesta. Tukihenkilöillä on kuitenkin dilemma, joka kytkeytyy tukihenkilötoiminnan sijaintiin monien eri kenttien – lastensuojelun sosiaalityön, kansalaisyhteiskunnan sekä perheen – leikkauskohdassa. Dilemma ilmenee tukihenkilöiden skeptisyytenä toiminnan ”todellisia” vaikutuksia kohtaan ja se syntyy siitä, että tukihenkilöiden resurssit eivät ole yksinkertaisesti muunnettavissa ammatillisen lastensuojelun, sosiaalityön eivätkä myöskään perheen kentälle sopivaksi pääomaksi.

5 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä viimeisessä luvussa suuntaan kriittiseen katseen omaan tutkijuuteeni ja tuon esille joitakin tutkimuskokonaisuuden kannalta edelleen tarkastelua vaativia kohtia (luku 5.1). Pohdin lisäksi tutkimuksen tieteellisiä ja käytännöllisiä kontribuutioita tarkentaen katseen siihen, mitä annettavaa tehdyillä teoreettis-metodologisilla ratkaisuilla ja tutkimuksen tuloksilla on sosiaalityölle ja mahdollisesti muille lähialoille. Nostan esille myös teemoja, joihin en ole kyennyt tutkimuksessa paneutumaan, mutta joiden jatkotutkimuksen tarve näyttää tutkimustulosten valossa ilmeiseltä. (luku 5.2.) Lopuksi luon silmäyksen tukihenkilötoiminnan tulevaisuuden näkyymiin (5.3).

5.1 Kriittisiä näkökulmia tutkimukseen

Palaan vielä työn kriittisiin kohtiin, tutkimuksen empiirisiin, metodologisiin ja teoreettisiin rajoituksiin. Tutkimusaineistoihin liittyvänä merkittävimpänä rajoitteena pidän sitä, että kuva, jonka hahmottelemisen empiria mahdollistaa, on väistämättä aikuislähtöinen. Käytössäni olleilla aineistoilla olen voinut rakentaa kuvaa valtiollisen ja kunnallisen lastensuojelun, tukihenkilöpalveluita tuottavien ja kunnille tarjoavien lastensuojelujärjestöjen sekä vapaaehtoisten tukihenkilöiden näkökulmasta. En ole voinut empiirisesti tarkastella sitä kenttää, jossa tukihenkilötoimintaan osallistuvat lapset vanhempineen ovat toimijoina mukana.

Lasten ”ääni”, subjektiiviset kokemukset ja näkemykset ovat tutkimuksessa tulleet kuuluviin aikuistoimijoiden tai aikuisten tuottamien kirjallisten lähteiden välittämänä, eikä myöskään lasten erilaisten toimijuuksien tai keskinäisten erojen analyysi ole ollut mahdollista (Alanen 2001c, 139; Alanen 2001b, 21; Hendrick 2008, 41). Aineistorajoitukseni eivät kuitenkaan merkitse sitä, etten pitäisi lasten näkökulmaa tärkeänä tai torjuisin heidän mahdollisuutensa toimijuuteen. Olen läpi työn koettanut pitää keskiössä tarkastelua siitä, millaisia rajoja ja mahdollisuuksia tukihenkilötoiminnassa lasten kannalta muodostuu ja

pyrkinyt siten valjastamaan tutkimuksen teoreettis-metodologiset työkalut ”lasten palvelukseen”.

Työssä käytettyjen empiiristen aineistojen luonne on asettanut myös kokonaisvaltaiselle bourdieulaiselle analyysille rajoituksensa (Alanen 2009a, 189–190). Käytössäni olleiden aineistojen fragmentaarisuus ja se, että ne eivät kata koko kentän toimijoita, ovat merkinneet sitä, ettei kokonaisvaltaisen kenttäanalyysin tai habitusanalyysin toteuttaminen ole ollut mahdollista. Bourdieulainen habitusanalyysi edellyttäisi historiallisessa tutkimuksessa esimerkiksi toiminnassa osallisina olleiden syvähaastatteluja, kattavaa elämäkerrallista tai vastaavaa aineistoa ja perhe- ja sukuhistoriaan asti sekä monille eri kentille ulottuvaa (dokumentti)aineistoa (Bourdieu & Wacquant 1992, 201). Toisaalta Bourdieu itse kuitenkin argumentoi voimakkaasti käsitteidensä generatiivisen käytön puolesta, ja tämän olen työssäni tulkinnut luvaksi – radikaalistikin – soveltaa.

Kuten monet muutkin tutkijat, olen työssäni ollut ajoittain kivuliaankin tietoinen siitä, että bourdieulainen käsittekokonaisuus ja relationaalinen metodologia ovat hyvin haasteellisia yhdessä (väitös)tutkimuksessa kokonaisuudessaan haltuun otettaviksi (ks. luku 2.3.3). Ajattelen, että on perusteltua pitää Bourdieuta ristiriitaisena ajattelijana, sillä hän on omankin kuvauksensa mukaisesti yhtä lailla konstruktivistinen strukturalisti kuin strukturalistinen konstruktivist (Bourdieu 1989, 14). Tämä tekee Bourdieun ajattelutavan ja käsitteiden soveltamisesta haastavaa. Samalla ristiriitaisuus, ”sekä-että”-luonne, on kuitenkin myös elementti, joka avaa mahdollisuudet soveltamiseen molemmilta laidoilta käsin. Silloin merkityksellistä ei ole niinkään se, ”mikä on asioiden oikea laita”, toisin sanoen oliko Bourdieu *enemmän* strukturalisti vai konstruktivist, vaan se, miten hänen käsitteensä ja ajattelukehikkonsa ovat empiirisesti tapauskohtaisesti ja kulloiseenkin tutkimukseen valitun (rajallisen) näkökulman kannalta sovellettavissa.

Käytössäni ollut aineisto ei ole mahdollistanut tukihenkilötoiminnan käsitteilyä luokkanäkökulmasta, ja sosioekonomiseen asemaan, tulo- ja varallisuuseroihin tai aineellisiin olosuhteisiin liittyvien näkökulmien käsittelyn puuttumista voi pitää työn kriittisenä kohtana. Bourdieun käsitteistöä on usein käytetty juuri luokkasidonnaisten erojen ja erottelujen tarkastelussa (esim. Vincent & Ball 2007). Suomalaisessa sosiaalityön viimeaikaisessa tutkimuksessa luokkakysymys ei ole ollut näkyvästi esillä, vaikka tilastollisissa vertailuissa on huomattu, että esimerkiksi koulutuseroihin ja koulusaavutuksiin liittyvät erot tulevat selvästi esiin lastensuojelun piirissä ja varsinkin huostassa olleiden nuorten kohdalla (esim. Heino & Johnson 2010).

Yksi työn kriittinen kohta on lisäksi se, että tukihenkilötoimintaan liittyvien sukupuolisidonnaisuuksien tarkastelu on jäänyt varsin ohueksi (ks. kuitenkin luvut 5.2 ja 5.3; Artikkelit II). Tätä voi pitää heikkoutena, sillä vaikka tukihenkilöistä ei ole olemassa tilastollista perusdataa, on olemassa tutkimustietoa sosiaalialan vapaaehtoistyön historiallisesti muotoutuneesta sukupuolispesifisyydestä (Satka 1994, 262–271; Vehkalahti 2009, 56–57). Voi siten ajatella, että jos sukupuoli olisi eksplisiittisemmin ehdollistanut aineistojen tuottamista ja luen-
taa, mies- tai naistapaisuuteen, naistutkimuksessa käytettyä käsitettä lainaten,

liittyvien merkitysten kirjo tukihenkilötoiminnassa olisi ehkä tutkimustuloksissa näkyvämmiin esillä.

On vielä kerran painotettava, että tutkimusaineistoni ovat merkittäväksi osaksi paikallisia, valikoituja ja siten erityisiä luonteeltaan, eikä paikallisten aineistojen pohjalta voi esittää analyysia *suomalaisen* lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksesta. Toisaalta bourdieulaisesta näkökulmasta vaikuttamista tapahtuu aina useisiin suuntiin, keskustasta periferiaan, yleisestä erityiseen ja päinvastoin, joskaan aineistoni eivät ole mahdollistaneet kovinkaan tarkkaa erittelyä mekanismeista, joilla esimerkiksi valtiollisten toimijoiden tuottamat määrittelyt ovat siirtyneet tai eivät ole siirtyneet paikalliseen käytäntöön tai *päinvastoin* (Bourdieu 2005, 126–134). Tiivistettynä voi sanoa, että en oleta käyttämieni empiiristen aineistojen kautta saavuttaneeni yhtä tai täydellistä totuutta tukihenkilötoiminnasta ja sen muutoksista. Ajattelen kuitenkin, että tämän tutkimuksen bourdieulaisen analyysin tulokset ovat ”erityinen tapaus mahdollisesta” eli siirrettävissä vastaavanlaisen ilmiön tarkasteluun sosiaalityön tutkimuksessa tai laajemminkin (Bourdieu 1990, 191–192; Bourdieu 1992, 233–234).

5.2 Tutkimuksen teoreettinen ja käytännöllinen merkitys

Tutkimuskohteeni eli lakisääteisen lastensuojelun kontekstissa toteutettu, vapaaehtoistyöhön perustuva tukihenkilötoiminta muutoksineen on olemassa monen kentän kautta. Sen lähestyminen on sekä empiirisesti että teoreettisesti konstikasta, mikä saattaa olla yksi syy aiemman tutkimuksen puuttumiselle. Voi olla kyse myös siitä, että kun lastensuojeluun liittyvät ilmiöt laventuvat vapaaehtoistyön ja kansalaisyhteiskunnan alueille, siirrytään eräässä mielessä ”ei-kenenkään maalle”. Tutkimuksessani tukihenkilötoiminnan analyttinen jäsentäminen on vaatinut useita toisiaan täydentäviä teoreettisia varantoja. Tutkimukseni on kannanotto moninäkökulmaisen lähestymistavan puolesta teoreettisen yksisilmäisyyden sijaan. Valitsemani teoreettis-metodologiset kiinnostuskohdat ovat toki myös rajanneet, rajoittaneetkin, tulkinnan mahdollisuuksia suhteessa tutkimuskohteeseen ja siten ehdollistaneet tutkimusta kokonaisuutena.

Tutkimuksia, joissa tarkastellaan lasten ja aikuisten välisiä suhteita perheen ja suvun tai ammattikäytäntöjen ulkopuolella, on olemassa rajallisesti (Rhodes & Lowe 2008). Tämä heijastanee osaltaan vallitsevaa kulttuurista doksaasi lapsi-aikuissuhteiden paikantamisesta pääasiassa perheen tai lapsille kohdennettujen instituutioiden piiriin. Tutkimukseni tuottaa yhden kontribuution tälle tutkimukselliselle katvealueelle. Samalla ajattelen, että tutkimuksen näkökulmia ja tuloksia on mahdollista hyödyntää yleisemminkin niissä konteksteissa, joissa tarkastelussa ovat lasten ja aikuisten väliset suhteet.

Bourdieuin käsitteistö ja relationaalinen ajattelutapa ovat olleet tutkimuskokonaisuuden kantava elementti, joten on arvioitava, mikä on niiden erityinen anti sosiaalityön tutkimukselle. Bourdieuin käsitteet ja ajattelutapa mahdollistavat arkipäiväisten käytäntöjen ja yhteiskunnallisten rakenteiden analyttisen linkittämisen toisiinsa (Devine 2009, 522). Bourdieuin kontribuutio toiminnan ja

rakenteen, yksilön ja yhteiskunnan välisten suhteiden tulkinnassa on sosiaalityölle merkityksellinen, sillä näiden molempien ulottuvuuksien yhtäaikainen tarkastelu on sekä tutkimuksen että käytäntöjen näkökulmasta välttämätöntä (esim. Pohjola 2014). Parhaiten bourdieulaisen lähestymistavan anti sosiaalityön tutkimuksessa tulee arvioni mukaan esiin sovellettaessa sitä tutkimustapana ja metodologisena otteena. Tämä merkitsee sitä, että tietyn sosiaalisen toiminnan alueen, kentän, toimintaa ja suhteita voidaan tarkastella päästämällä irti annetuista kategorioista ja riippumatta kentän eri toimijoiden henkilökohtaisista ominaisuuksista (Bourdieu 1985, 105; Bourdieu 1990, 191; Emirbayer & Williams 2005, 691, 715). Tukihenkilöiden tai sosiaalityöntekijöiden – tai toisella tavalla empirialla operoiden vaikkapa lasten tai lasten vanhempien – toimintatavat eivät selity yksilöllisillä ominaisuuksilla eivätkä ne ole olemassa sen vuoksi, millaisia yksilöt ovat, vaan todellisuus on sosiaalisissa suhteissa (myös Vuorisalo 2013, 193–194).

Entä mitä voidaan sanoa bourdieulaisen lähestymistavan soveltuvuudesta historiallisten kysymysten tarkasteluun ja eri ajanjaksoja tarkastelevien aineistojen analyysiin? Bourdieun ajattelua soveltavaa, historiallisia aineistoja käyttävää sosiaalityön tutkimusta on olemassa niukasti, mutta työni puhuu mielestäni lähestymistavan sovellettavuuden puolesta. Historiallisen tiedonmuodostuksen näkökulmasta on tietenkin korostettava, että Bourdieu ei ollut ensisijassa tai sinänsä historiantutkija. Historiallisten kysymysten tarkastelussa pidän siten perusteltuna hyödyntää Bourdieun ohella muitakin ajattelijoita (vrt. foucaultlaisen ajattelun merkitys tässä tutkimuksessa). Vaikka Bourdieun lähestymistavan ensisijainen funktio ei ole palvella historiallisia kysymyksiä tarkastelevaa tutkimusta *metodisesti*, se voi tarjota kokonaisvaltaisen käsitteistön ja ajattelutavan sosiaalisen muutoksen tutkimiseen. Pat Thomson (2010, 5, 14) huomauttaa, että rakennehistoriallisten ja singularististen lähestymistapojen vastavoimana bourdieulainen lähestymistapa painottaa yksilöiden elämään liittyvää sosiaalista ehdollistumista ja ajallista ja paikallista partikulaarisuutta. Erilaiset ”itset” (habituukset) aktivoituivat erilaisilla sosiaalisen toiminnan kentillä. Kentät eivät kuitenkaan ole staattisia, vaan muutoksille alttiita, sillä ne ovat kamppailuareenoita paitsi yhden ja tietyn kentän sisällä myös eri kenttien välillä.

Sosiaalityö on ammatillinen käytäntö, jonka ensisijaisena tavoitteena on saada aikaan myönteisiä vaikutuksia sen piirissä olevien yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen arjessa ja elämässä. Tällöin tulee kysyä, mikä on sosiologisesti virityneen sosiaalityön tutkimuksen anti käytäntöjen näkökulmasta. Kysymys on samalla eettinen ja sen voi asettaa myös näin: mitä hyötyä tutkimuksesta on niille, joita ovat olleet tutkimuksessa tavalla tai toisella osallisina (esim. haastattelujen tai asiakirjojen kautta) ja niille, joita tutkimuksen aihe tulevaisuudessa koskettaa (esim. tukihenkilötoiminnan toimijat tulevaisuudessa) (Dominelli & Holloway 2008, 1022). Bourdieuta on kritisoitu siitä, että hänen ajattelunsa ei deterministisyytensä vuoksi anna sosiaalityöntekijöille välineitä emansipatoristen käytäntöjen rakentamiseen tai aseita sortoa vastaan käytävään taisteluun (Houston 2010, 174; vrt. Garrettin, 2009a, päinvastainen näkemys). Tulee kuitenkin korostaa, että Bourdieun ajattelutavan ytimessä ovat vaatimukset sym-

bolista väkivaltaa generoivien valtakäytäntöjen paljastamisesta ja muutoksen mahdollistamisesta sosiaalisesti kompleksisessa maailmassa. Muutoksen mahdollistaminen pohjautuu itsestäänselvyyksiä ja ”universaaleja totuuksia” tuottavien diskurssien ja käytäntöjen kritiikille. (Webb ym. 2002, 66, 78; Emirbayer & Williams 2005, 718–719.) Bourdieuta (1989, 23) lainaten: ”Jotta maailmaa voi muuttaa, on muutettava ’maailman tekemisen’ tapoja; toisin sanoen sitä näkemystä maailmasta ja käytännöllisistä operaatioista, jolla ryhmiä tuotetaan ja uusinnetaan.”

Sosiaalityön ammatillisiin käytäntöihin liittyvänä kysymyksenä tulee lisäksi pohtia, mistä luottamus tukihenkilöihin lakisääteistä lastensuojelua täydentävänä elementtinä kumpuaa. Toiminnan ambivalenssissa lienee sen voima: ilman (viranomais)kontrollia, resursseja ja auktoriteettia eli ”pelkkänä” maallikkoapuna se ei näyttäytyisi yhtä tehokkaana lastensuojelun työvälteenä. Tukihenkilöiden, ja myös heitä välittävien organisaatioiden, kuten lastensuojelujärjestöjen tai palveluyritysten, tehtävänä on toimia ”pehmentävänä välittäjänä” eräässä mielessä luontaisesti vastakkaisten kenttien, perheen ja lastensuojelun sosiaalityön välillä. Kansainvälisessä tutkimuksessa on viitteitä siitä, että ihmiset ovat halukkaampia hyväksymään avun tai palvelun, jonka lähteenä ovat vapaaehtoistyöntekijät julkisen palvelun sijaan (Musick & Wilson 2008, 390–391). Tätä perustellaan sillä, että vapaaehtoistyöntekijöillä nähdään olevan enemmän aikaa ja ”sydäntä”.

Tutkimukseni osoittaa, että ajatus ”normaalin” ja ydinperheen välttämättömästä yhteydestä on tukihenkilötoiminnassa vahva (ruotsalaisessa kontekstissa esim. Regner & Johnsson 2007). Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä onhan perhe läpi lastensuojeluhistorian ollut ”keino, väline ja konteksti lähestyä ja ratkaista lapsia koskettavia sosiaalisia ongelmia” (Forsberg 1998, 280). Yllättävää sen sijaan on, että usko ”tavalliseen ydinperheeseen” lasten auttamisen resursseina ei ole syöpynt, vaikka perhemuodot ovat tänä päivänä moninaisia ja ydinperhemalli on yksi muiden joukossa. Tukihenkilötoiminta jäsentyy käytäntönä, joka pyrkii tuottamaan ja ylläpitämään (ydin)perhe-ideaalia. Yhtä vahvana ilmenevää eli doksaa haastavaa ajattelukehikkoa toiminnassa rakentuvien lapsi-aikuissuhteiden jäsentämiseen ei ole löydetty.

Ydinperheeseen liittyvä, ”miehen mallin” antamisen merkitystä korostava ajattelutapa näyttäisi olevan lastensuojelun vapaaehtoistyössä kansainvälisesti jaettava (esim. Philip & Spratt 2007, 8, 59; Regner & Johansson 2007; Brady & Curtis 2012, 1437). Ruotsalaiset tutkijat ovat tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa koskevilla tutkimuksillaan kritisoineet tavoitteita miehen mallin ja ”tavallisen perhe-elämän mallin” tarjoamisesta (Vinnerljung ym. 2011, 41; Brännström ym. 2013; myös Sipilä & Österbacka 2013, 48). He kehottavat suuntaamaan toiminnan tavoitteita mieluummin lasten koulunkäynnin tukemiseen, sillä sen on osoitettu olevan yksi merkittävimmistä tekijöistä lastensuojelun piirissä olevien lasten tulevaisuudessa pärjäämisen kannalta. Tulee kuitenkin myös kysyä, mitä potentiaalista haittaa, eräänlaista *negatiivista symbolista pääomaa* (Bourdieu ym.

1999, 185), yhden vanhemman dominanssiin (äitidominanssiin) yhdistetään.¹⁰⁴ Ajatellaanko sen riskeeraavan lasten, erityisesti poikien, kasvamisen tasapainoiseksi aikuisiksi? Tutkimukseni, kuten myös laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin sijoittuva aiempi tutkimus (esim. Aalto 2012; Yesilova 2009), antaa tämän suuntaisia viitteitä.

Tukihenkilötoimintaan kytkeytyvä tavallisuuden ideaali kutsuu jatkossa tarkastelemaan siihen liittyviä merkityksiä luokkanäkökulmasta. Viitteenä mainittakoon yhdysvaltalaisen mentorointitutkimuksen havainto sosioekonomisten erojen merkityksestä nuoren ja mentorin välisen suhteen muodostamisessa ja yhtenä suhteeseen jännitteitä luovana tekijänä (Spencer 2007). Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on luokkanäkökulmaan kytkeytyen myös pohdittu, kuinka keskiluokkaisten sosiaalityöntekijöiden haltuun ottamalla lastensuojelun sosiaalityön kentällä keskiluokkaisten vanhempien on mahdollista toimia kuin ”kala vedessä”, toisin kuin taustaltaan työväenluokkaisten vanhempien, joilta tietty kulttuurinen pääoma, esimerkiksi kentälle sopiva kielellinen pääoma, puuttuu (Garrett 2013, 147). Tukihenkilötoimintaan liittyvissä jatkotutkimuksissa tärkeää olisikin paitsi kohdistaa tutkimusta kenttään, jolla lastensuojelun asiakkaina olevat lapset vanhempineen ovat toimijoina mukana, myös suunnata katse kentän sisäisiin eroihin ja mahdollisiin eriarvoistaviin prosesseihin.

Jatkotutkimuksissa olisi lisäksi tärkeää kriittisesti tarkastella tukihenkilötoiminnan vaikutuksia, myös mahdollisia negatiivisia seurauksia, toimintaan osallistuvien lasten elämään. Vaikutusten tarkastelu edellyttäisi aineistoa, joka on kerätty suoraan lapsilta itseltään ja myös laajempaa seuranta-aineistoa. Peilauspintaa voitaneen jossain määrin hakea kansainvälisestä mentorointitutkimuksesta, jossa on keskusteltu muun muassa resilienssin¹⁰⁵ käsitteestä (esim. Philip & Spratt 2007, 19–23; Rhodes & Lowe 2008). On esitetty arvioita, että mentorointisuhteen avulla voidaan tukea lasten ja nuorten itsetuntoa ja tarjota sellaista käytännöllistä ja emotionaalista tukea, joka toimii yhtenä lasta suojaavana tekijänä. Siten suhde voi olla tärkeä resilienssiä eli lapsen selviytyvyyttä ja

¹⁰⁴ Katja Yesilova (2009, 156) on käyttänyt käsitettä ”äitidominanssi” väitöskirjassaan, samoin Ilana Aalto (2012, 155) Yesilovaan viitaten. Aallon mukaan 1990-luvun isyyskeskustelussa vahvasti esiintyneet käsitteet *miehen malli* ja *isän puute* juontavat historiallisesti rakentuneisiin psykologista, psykiatrista ja sosiaalitieteellistä tietoa popularisoiviin asiantuntijadiskursseihin. Niissä painottuu isän ja äidin sukupuoliperustainen erilaisuus vanhempana. (Aalto 2012, 174, 232–233.) Aallon mukaan käsitteet rakentuvat uhkakuville, joissa yhteiskunnan ”naisistuminen” tai äitien liiallinen läsnäolo vaarantaa miessukupuolen ja heteroseksuaalisen ydinperheen aseman ja isättömyys toteutuu lapsen, erityisesti pojan epänormaalina ja epätasapainoisena kehityksenä ja kurittomuutena.

¹⁰⁵ Yksinkertaistettuna resilienssi viittaa yksilötasolla psyykkiseen joustavuuteen ja selviytyvyyteen epäsuotuisista olosuhteista, stressikokemuksista ja vaikeistakin vastoinkäymisistä huolimatta. Yksilöllisten ominaisuuksien ja prosessien ohella resilienssiä on tarkasteltu perheen, sosiaalisten suhteiden, yhteisöjen ja myös kulttuurisella tasolla. Resilienssitutkimuksen yleisenä oletuksena on, että joustavuuden muodostuminen ei edellytä erityisiä tai harvinaislaatuisia ominaisuuksia, tapahtumia tai suhteita, vaan se syntyy tavanomaisten inhimillisten resurssien kautta ja ”tavallisen arjen” tuloksena. (Dolan 2008, 84–85; Masten 2001; ks. kuitenkin arvostelua resilienssi-käsitteen kriittikittömästä käytöstä sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä ja tutkimuksessa Garrett 2015.)

pärjäävyyttä lisäävä tekijä (esim. Dolan 2008, 86–87). David DuBois ja kumppanit (2011) tekevät kuitenkin meta-analyysinsä pohjalta johtopäätöksen, että vaikka mentoroinnin myönteisinä vaikutuksina voi pitää nuorten sosiaalisen, emotionaalisen, behavioraalisen ja akateemisen suoriutumisen parantumista, on vaikutusten taso melko vaatimaton. Mentorointitutkimus antaa myös viitteitä nuorten kokemista negatiivisista seurauksista esimerkiksi mentorointisuhteiden ennakoimattoman tai ennenaikaisen päättymisen yhteydessä sekä eri osapuolten toimintaan kohdistamien ristiriitaisten odotusten vuoksi (Philip & Spratt 2007, 50; Spencer 2007; Spencer ym. 2014). On selvää, että pelkkä aikuissuhteen mahdollistaminen ei tarkoita myönteistä vaikutusta, vaan suhteen laatu ja luultavasti monet muutkin tekijät ovat ratkaisevia.

Tutkimukseni viestii siitä, että tukihenkilötoiminnassa, kuten lakisääteisen lastensuojelun piirissä yleisesti ja vielä laajemminkin, tarvitaan lasten osallistumisen mahdollisuuksien vahvistamista – keinoja, jotka mahdollistavat sukupolvisuhteiden kriittisen tarkastelun ja kenties myös doksisten ”totuuksien” kyseenalaistamisen. Tämän tulisi tapahtua sekä yksilö- että yhteisöosallistumisen keinoin ja voimassa olevan lapsilainsäädännön mukaisesti poikkihallinnollisena ja -tieteellisenä, monialaisena ja -ammattillisena prosessina (esim. Larkins, Kiili & Palsanen 2014; myös Möttönen & Kettunen 2011). Tarja Pösön (2011) tulkinnan mukaan lakisääteisen lastensuojelun suunta Suomessa monen muun maan tapaan osoittaa siirtymää perhekeskeisyydestä lapsikeskeiseen orientaatioon. Tämä tosin oli ajatuksena rakennettu sisään jo vuoden 1983 lainuudistukseen. Jos lapset otetaan riippumattomina subjekteina ja yksilöinä omine intresseineen ja oikeuksineen vakavasti, on lasten, vanhempien ja julkisen vallan välisistä suhteista muodostuvaa kokonaisuutta tasapainotettava uudelleen.

5.3 Tukihenkilöt matkalla yhteisöihin, markkinoille vai minne¹⁰⁶

On tulkittu, että uudessa hallintakulttuurissa kansalaisia ja kansalaisten yhteenliittymiä ohjataan ryhtymään yhteiskunnallisten tarpeiden tyydyttämisestä vastuuta kantaviksi, julkiselle vallalle rinnakkaisiksi toimijoiksi. Näin syntyvät uusyhteisöt osallistuvat aktiivisesti alueellisten ja paikallisten sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn. (Rose 1999a, 89, 189–190; Sulkunen 2007, 327.) Tukihenkilötoimintaa jäljitteleviä tai muuntavia uusyhteisöllisiä ratkaisuja edustavat ”mieskaverit”, ”kummimummit”, ”kouluvaarit”, ”isosiskot” tai ”isoveljet” (Artikkeli II) tai kriittisen katseen omaan hanketyöhöni kohdistuen ”mentorit” ja ”aikuisystävät” (Artikkeli I).

On kenties paikallaan kysyä, että jos osana esitettyä sosiaalityön kriisiä epäluulo sosiaalityön ammattilaisia ja heidän auttamispyrkimystensä altruistisuutta kohtaan vahvistuu (Marthinsen 2014, 34–38) ja tuottaa jonkinlaisen ”professionaalisen takaiskun”, muodostuuko vapaaehtoistyöntekijöille, kansalais-toimijoille ja heidän muodostamilleen yhteisöille tulevaisuudessa uudenlainen

¹⁰⁶ Olen otsikoinnissa lainannut osin Anttosen ym. (2013) ilmaisua.

merkitys. Briitta Koskiahola (2015) mukaillen voi pohtia, kuinka todennäköistä on, että nykyisessä ”kumppanuuden sosiaalipolitiikassa” kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden merkitys julkisen sosiaalityön tasaveroisena yhteistyökumppanina ja nykyistä runsaammin valtaa omaavana toimijana kasvaa. Vai osoittaako kasvun suunta ensisijassa yksityisiin palveluntuottajiin, ja nimenomaan suuriin kansainvälisiin markkinayrityksiin päin? Yhtä kaikki, jos muiden palveluntuottajien merkitys julkisten palvelujen rinnalla edelleen lisääntyy, myös julkisen sosiaalityön välitystehtävä suhteessa erilaisiin *palveluntuottajiin* laajentuu. On tietysti paikallaan kysyä, missä määrin se syö tilaa sosiaalityön klassiselta välitystehtävältä *asiakkaan* ja tämän elämänpiiriin kuuluvien erilaisten ryhmien ja yhteisöjen sekä yhteiskunnallisten järjestelmien välillä (välitystehtävästä suomalaisessa keskustelussa esim. Mäki 2006/1966; Sipilä 1989, 11; Toikko 2001, 62; Pohjola 2014, 18–19).

Entä voiko tukihenkilötoiminnan tai vastaavan tapaisen toiminnan markkinoistumista ajatella niin pitkälle, että siitä tulisi yksityinen (kulutus)hyödyke? Ehkäpä voi. Pääkaupunkiseudulla esimerkiksi toimii Mummit-yritys, joka välittää kotitalouksille ja organisaatioille ”lapsirakkaita mummeja, joilla on aito halu olla lasten kanssa” ja ”lämpöä ja läsnäoloa, mikä tuo turvaa pienille ihmisille” (Mummit-yrityksen Internet-sivut¹⁰⁷). Kansainvälinen, Yhdysvalloissa vuonna 2006 perustettu Care.com -yritys puolestaan välittää ”varamummoja” tarjoten portaalipalvelun sekä palveluntarjoajille että mummopalvelua etsiville (Care.com-palvelun Internet-sivut¹⁰⁸). Esimerkit herättävät kysymyksen, onko kehkeytymässä uudenlaisia erottelun muotoja: vähävaraisille ja ”riskissä oleville” lapsille ja perheille tukihenkilön hankkii viranomainen, kun maksukykyiset vanhemmat hankkivat lapselleen lisämummin itse vapailta markkinoilta vahvistaen samalla vapaasti valintoja tekevän kuluttajan identiteettiään.

Lopuksi on paikallaan kuljettaa pohdinnat tukihenkilötoiminnan tulevaisuuden näkymiin hetkellä, jolloin lakisääteisen lastensuojelun painopiste osana sosiaalihuoltolain uudistusta pyritään siirtämään ”erityispalveluista yleispalveluihin” (HE 164/2014 vp.; Sosiaalihuoltolaki 2014/1301). Hallituksen esityksen mukaan tämä tarkoittaa merkittävän osan lastensuojelun avohuollon tukitoimista, tukihenkilötoiminta mukaan lukien, siirtämistä lastensuojelulain alaisuudesta sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi, toisin sanoen ilman lastensuojelun asiakkuutta saataviksi perhepalveluiksi. Lainuudistus herättää kysymyksen tukihenkilöiden saatavuudesta, sillä useissa selvityksissä on saatu viitteitä tukihenkilöiden puutteesta nykyisiinkin tarpeisiin verrattuna (ks. luku 1.1). Samalla on esitettävä huoli tukihenkilötoiminnan koordinoinnin ja ohjauksen edellyttämistä resursseista ja niiden turvaamisesta, kun oletettavasti tukihenkilöiden kysyntä tulee tulevaisuudessa kasvamaan. Uudistus merkitsee myös sitä, että yhä suurempi osa lasten ja perheiden sosiaalipalveluista tahdotaan toteuttaa vapaaehtoistyön ja kansalaisaktiivisuuden pohjalta, mahdollisesti ammatillisia ja julkisia resursseja säästämään pyrkien. Kunnallisella – tulevaisuudessa kenties alueellisella – sosiaalihuollolla ja kansalaisyhteiskunnalla on

¹⁰⁷ <http://www.mummit.fi/#!lastenhoito/cx6e>

¹⁰⁸ <https://fi.care.com/varamummo>

siis muuttuneessakin ajassa, vai pitäisikö sanoa ennen kaikkea juuri nyt, tiivis keskinäinen riippuvuussuhde (Matthies 2014, 61). Alun kysymykseen palaten: vapaaehtoistyön ja maallikkotoimijoiden aika ammatillisen sosiaalityön alueella ei selvästikään ole ohi.

SUMMARY

This article dissertation explores the changes to the practice of using support persons in child welfare with particular focus on the genesis of the practice in the 1970s in Finland and its current state in the 2000s and 2010s. The practice of using support persons has been part of the statutory municipally-organised child welfare for more than 40 years, but despite this there is little research knowledge or even descriptive statistics on the practice. The explicit purpose of this practice is to provide support to children and young people who are clients of the municipal child welfare services. The idea is to form an interpersonal relationship between a child and an adult volunteer worker, and as an 'open care' method in child welfare social work the relationship is then guided and controlled by municipal social workers.

The study relies on complementary theoretical ideas which are adopted from the relational sociology of childhood, Foucauldian governmentality research and, chiefly, Pierre Bourdieu's relational sociology, especially his concepts of field, capital and doxa. A Bourdieusian approach orientates one to analyse the nature of the practice of using support persons as a dynamic relational practice embedded in the field of child welfare social work which is understood as a subfield of the broader state-organised social work field. The social work field is, in turn, interconnected with a range of other social fields beside and beyond child welfare, including the field of power. The practice of using support persons is daily (re)produced not only by the involvement of the individual social agents but also at the broader level of the interrelated social fields.

The research questions specified in a Bourdieusian framework that also consider the changing nature of the practice of using support persons are as follows: 1. Through what kinds of social processes and main agents are support relationships made in the field of child welfare social work?; 2. How are the main agents positioned in the field relative to each other?; 3. What are the most valued resources (capitals) that volunteers are seen to need in order to be able to develop and uphold a 'good' support relationship?: and 4. What is the underlying foundational belief (doxa) of the practice that directs also its implementation in the field?

The study applies a longitudinal qualitative research framework and has Bourdieu's relational methodology as its methodological basis. The empirical data comprises a data set from both a local and national context. The historical data includes e.g. social work case file records, the minutes and annual reports of a local board of social affairs, a social workers' group interview and other forms of documentary data such as state committee reports, laws and some professional texts. The data from the 2000s and 2010s consists of thematic interviews of support persons and some experts related to the practice and varied forms of documentary data such as brochures, guidebooks and reports produced by municipal or governmental authorities, some private firms and also NGOs acting in the child welfare field. A relational approach, and specifically

Bourdieu's conceptual tools, are deployed in analysing and theorising about the empirical findings in regard to the limitations of the used data.

The findings reveal that the formation of the practice of using support persons took place in connection with the state-led reforms aimed to revise the whole ideology of social welfare in Finland in the 1960s and 1970s. The reforms were generated as one response to the critique towards the grounding ideas of social welfare work since it was blamed for being stigmatising, patronising and controlling. As a part of these reforms children's needs and rights were also reviewed. Furthermore, laypersons acting widely within social care at that time were seen as blocking the professionalisation and modernisation of the field.

Related to the social welfare reforms, the main aim of the new emerging practice of using support persons was to provide normality, prevention and personal support for children and their families with an emphasis on freedom of choice. This new practice was considered as an ideological opposite to an antecedent practice of the 'protective supervision' which, based largely on applying criminal justice doctrines, was now regarded as control-centred, involuntary and even adverse for children and young people involved with it. The data both in the local and national context reveal that the support persons were expected to support children by providing safe, heart-to-heart and family-like caring relationships, compensating also for the lack of parental care that was assessed to be prevailing in their lives.

The state committees strongly argued for the removal of the old practice of protective supervision and for the practice of using support persons to replace it. However, the transforming of the child welfare field was put in the hands of the local agents in the municipalities. The results indicate that the volunteer work of support persons became filtered, somewhat paradoxically, through the new principles of professionalism with efforts to strengthen the professional quality and the autonomy of the field of child welfare social work since that was needed in those social conditions. In the local case studied, this came out for instance as a close, almost collegiate co-operation between child welfare social workers and support persons that was underpinned by the fact that several laypersons recruited as support persons by local social workers were already oriented towards the field as they had a professional background.

In a Bourdieusian frame, the underlying factor of the formation of the practice of using support persons was that the foundational belief (doxa) of the field of child welfare social work - what was taken for granted in the field - became contested. 'Support' as an antithesis of control was the new emerging doxa. The main goal of the practice of using support persons was then to produce support as a specific intergenerational relationship. In relation to children, this implied changes in their position in the field as they were now allowed to be more involved in the client process. Furthermore, as support persons were expected to support children by family-like caring relationships, the emerging symbolic capital, in Bourdieu's terms, could be seen as deriving from the idea of the 'naturalness' of familial relations.

Moreover, when the work of support persons became filtered through the new principles of professionalism, the practice could be interpreted also as an arena in which struggles for professionalization and professional social work took place. In terms of the interconnection of social workers and volunteer workers this meant a tendency to end the earlier alliance between protective supervisors and layperson-based social work and instead to form a new relationship between professionally educated social workers and volunteer support persons trained and guided by them.

In the 2010s the societal context of the practice of using support persons is quite different when compared with that of the 1970s. The field of child welfare social work is continually changing as new developments and strategies mediated for instance by NPM and its emphasis on a managerial ideology emerge in the field and privatisation, out-contracting and cutbacks of public services are becoming more common place. As changes reach also the practice of using support persons, new agents are entering the field while municipal agencies increasingly purchase the support person service from private for-profit or non-profit organisations. However, the service was originally intended to be arranged by the municipal child welfare agency.

In comparison with the 1970s, the findings both in the local and national context suggest that the position of the support persons in relation to child welfare social workers has changed over the decades; now it is more demarcated, as it is also obvious that (child welfare) social work is clearly more professionalised. In the local case studied, changes occur for instance that delimit the duties of support persons while social workers are primarily positioned (also more confined) as managers and administrators of the process. However, going by the local case the process is now more complicated than in the past due in part to the support person service being out-contracted to a child welfare NGO. Consequently, a paid employee of the NGO now takes care of the most of the responsibilities that were formerly part of the social worker's duties. For children this implies positioning as 'threefold clients': they are clients in relation to the municipal social workers, the NGO providing the service and their individual support persons.

In a Bourdieusian interpretation, the NGO holds considerable power resources (capital) in its relation both to the social workers and support persons working under the authority of the NGO. Nevertheless, as holders of the definitive political and legal authority, social workers are endowed with significant political and juridical resources (capital) in their relation to the NGO; they are, however, restricted in using these resources as defined by the municipal budget and the local field of power.

What are the social and cultural resources (capital) that support persons are expected to bring into the child-adult relationship in order to foster a 'good' support relationship? The findings both in the local and national context indicate that the most valued resources are linked to the 'ordinariness', the idea of 'ordinary people doing ordinary things', despite the fact that for instance in the local case studied most of the interviewed volunteer support persons already

had a professional background. However, the ordinariness can be understood as a part of a 'familist' interpretation of what being a support person incorporates as the resources needed for upholding a good support relationship are also those required to emulate close familial relations, such as safety, commitment, caring and loyalty. The conclusion is that support persons are believed to be helping to bring ordinariness (or normality) into children's often troubled family relations.

In Bourdieu's terms, the ordinariness can be understood as a specific form of cultural capital believed to be convertible into familial resources (capital), which constitutes a legitimate resource (symbolic capital) in the child welfare social work field but which professional social work cannot deliver to children. Nonetheless, these resources cannot easily be transformed into field-appropriate capital and thus legitimately used in the field of (professional) child welfare social work. This may induce a dilemma experienced by support persons; in the local case the dilemma appeared as a skepticism of support persons towards the 'real' effects of the practice. The dilemma is to be interpreted in connection with the intersectional location of the practice of using support persons in and between several fields; that is to say its location in the field of (professional) child welfare social work, as a form of civic action also in the civic sphere and its familist notions in the family field.

One conclusion of the study is that the idea of the normality and the naturalness of the nuclear family model is the underlying foundational belief (doxa) of the practice of using support persons in the field of child welfare social work. This belief is largely shared in Western culture and in a range of interrelated social fields which may also explain the popularity of the practice of using support persons over the decades. However, the position of children in the operation of the practice seems to have remained rather unchanged as for instance the practice is still rather adult-led. This finding is likely to reflect that the cultural doxa concerning the relations between children and adults has remained profoundly unchallenged so that developing means for childrens' stronger involvement in the field of child welfare social work, but also in the broader social fields, are necessitated.

LÄHTEET¹⁰⁹**Arkistolähteet**

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen arkisto

SMKK. Sosiaaliministeriön kiertokirjeet 1927–1967

SHYK. Sosiaalihallituksen yleiskirjeet 1968–1985

Jyväskylän kaupungin keskusarkisto, sosiaalilautakunnan arkisto

HLKVK. Kertomukset Jyväskylän kaupungin huoltolautakunnan toiminnasta 1937–1950

SLKVK. Kertomukset Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta 1951–1988

HLLK. Huoltolautakunnan pöytäkirjat (valikoiden) 1936–1951

SLK. Sosiaalilautakunnan pöytäkirjat (valikoiden) 1952–1988

LSO. Huoltolautakunnan alaisen lastensuojeluosaston pöytäkirjat 1936–1951

YOK. Sosiaalilautakunnan alaisen yleisen osaston pöytäkirjat (valikoiden) 1952–1976

LSJ. Sosiaalilautakunnan alaisen lastensuojelijaoston pöytäkirjat 1977–1988

Jyväskylän kaupungin huolto-ohjesäännöt (Dp:1)

Aikalaisartikkelit, oppaat ja muut lähteet

Anttila, Inkeri 1952. Nuori lainrikkoja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 53. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Bonsdorff von, Adolf 1923. Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Helsinki: Otava.

Bruun, Kettil 1967. Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot. Teoksessa L. D. Eriksson (toim.) Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, 9–32.

Care.com-portaalin Internet-sivut/Varamummo [online]. [viitattu 22.1.2015]
Saatavana: <URL: <https://fi.care.com/varamummo> >

Eriksson, Lars D. (toim.) 1967. Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi.

Hailuoto, Ahti 1972. Lastensuojelun nykytila. Lapsi ja nuoriso 31 (8), 204–211.

Heiskanen, A. E. 1967. Kaivataanko lastensuojelussamme uutta suuntausta? Lapsi ja nuoriso 26 (11), 311–313.

Helasvuo, Kaarlo 1945. Yksityisten valvojain toiminta nuorisonhuollon ja nuorisotyön sekä lakisäätöiden ja vapaan huollon yhtymäkohtana. Teoksessa Lastensuojelun vuosikirja 1945. Forssa: Suomen lastensuojelun ja nuorisohuollon keskusliitto, 78–86.

¹⁰⁹ Tässä on esitetty vain yhteenvetoluvussa käytetyt alkuperäislähteet. Erillisartikkeleissa käytetyt alkuperäislähteet ja -aineistot on luetteloitu jokaisen artikkelin loppuun erikseen.

- Helasvuo, Kaarlo 1974. Tukihenkilöt - käynnistyvä työmuoto. Lapset ja yhteiskunta 33 (4), 98-104.
- Iversen, Felix 1921. Lasten ja nuorison suojeluvalvonnasta. Kerava: Sovinnonliitto/Kristillistä internationalea kohti -liikkeen Suomen osasto.
- "Kasvatustalkoita valmistellaan Jyväskylässä". Suur-Jyväskylän lehti 3.9.1981.
- Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1974. Osa 2, Virastot ja laitokset. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastokeskus.
- Kihlman, Eila 1984. Jyväskylän kasvatusprojektit. Julkaisematon raportti, päiväys 10.5.1984.
- Kihlman, Eila 1990. Huollontarkkaajasta sosiaalityöntekijäksi - Sosiaalityön historiaa 1960-1990. Teoksessa Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1960-1990. Jyväskylän kaupunki: Sosiaalikeskus, 13-27.
- Koljonen, Hannes 1938. Suojeluvalvonta ja kerhoto. Lapsi ja nuoriso 1 (4), 53-54.
- Lahtinen, Alli 1966. Sosiaalihuollon hallinnon uudistamista koskeva suunnitelma lastensuojelun näkökulmasta. Lapsi ja nuoriso 25 (3), 90-98.
- "Lastensuojelutyössä tarvitaan yhä syvempää asiantuntemusta" 1954. Lapsi ja nuoriso 13 (9), 29-31.
- Minkkinen, Jaakko 1961. Lastensuojelun pulmakohtia. Huoltaja 49 (20), 580-585.
- Mummit-yrityksen Internet-sivut/Luotettavaa lastenhoitoa [online]. [viitattu 22.1.2015] Saatavana:
<URL: <http://www.mummit.fi/#!lastenhoito/cx6e> >
- Nyberg, Bertil 1925. Suomen kodittomat lapset. Lastensuojelulehti 4 (5), 69-76.
- Nyberg, Bertil 1939. Suojeluvalvonnan tarkoitus ja järjestelymahdollisuudet. Lapsi ja nuoriso 2 (7-8), 101-105.
- Piirainen, Veikko 1950. Perhe huoltotyömme käsiteltävänä. Huoltaja 38 (6), 128-131.
- Pitkänen, Martti 1963. Valvonta nuoriin kohdistuvana huoltotoimenpiteenä. Huoltaja 51 (22), 690-694.
- Salo, Reino 1956. Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana 1. Tutkimus Vaasan kaupungissa vuosina 1924-1952 suoritetun lakisäätöisen lastensuojelutyön tuloksista. Vaasa.
- Saloranta, Aune 1974. Tukihenkilötoiminta, sen asema ja rooli lastensuojelutyössä. Huoltaja 62 (8), 348-353.
- Siren, Pirkko 1967. Ei kotia ei koulua. Teoksessa L. D. Eriksson (toim.) Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, 78-107.
- Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin 1990. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1960-1990. Jyväskylän kaupunki, Sosiaalikeskuksen julkaisusarja 3/1990.
- Sulkunen, Paula 1964. Suojeluvalvonta. Lapsi ja nuoriso 23 (8), 220-227.
- Suojeluvalvojan opas 1945. Suomen Lastensuojelun ja nuorisonhuollon keskusliiton julkaisu N:o 1. Helsinki.
- Suojeluvalvojan opas 1951. 2. painos. Tarkistanut K. Helasvuo. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu N:o 10. Helsinki.

- Suometsä, Saara 1952. Lapsiin kohdistuneet huostaanottotoimenpiteet eräissä Suomen kunnissa vv. 1932–1951. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu N:o 12. Helsinki.
- Tarasti, Aarne 1946. Lastensuojelumme arvostelua. Lastensuojeluväen kesäkokouksessa 5.7.1946 pidetty esitelmä. Lapsi ja nuoriso 5 (7), 169–172.
- Tarvainen, Lauri 1946. Yhteiskunnallinen huolto. Katsaus yhteiskunnalliseen huoltotoimintaan. Tampere: Tampereen uusi kirjapaino.
- Tarvainen, Lauri 1951. Sosiaalihuoltomme syventäminen. Huoltaja 39 (23), 546–549.
- Tarvainen, Lauri 1952. Lapsiin kohdistuva yksilöllinen huolto. Huoltaja 40 (13/14), 341–344.
- Tarvainen, Lauri 1954. Lapsen sosiaalinen huolto. Lastensuojelun keskusliiton julkaisu N:o 15. Helsinki.

Lait ja asetukset sekä hallituksen esitykset

- Alkoholilaki 1936.60/17.1.1936.
- Arkistolaki 1994.831/23.9.1994.
- HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Irtolaislaki 1936.57/17.1.1936.
- Köyhäinhuoltolaki 1922.145/1.6.1922.
- Laki kunnallisesta huoltolautakunnasta 1936.51/17.1.1936.
- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015.254/20.3.2015.
- Laki sosiaalihuollon hallinnosta 1950.34/20.1.1950.
- Lastensuojeluasetus 1936.203/8.5.1936.
- Lastensuojelulaki 1936.52/17.1.1936.
- Lastensuojelulaki 1983.683/5.8.1983.
- Lastensuojelulaki 2007.417/13.4.2007.
- Sosiaalihuoltolaki 2014.1301/30.12.2014.

Komiteanmietinnöt

- KM 1905: 9a. Komiteanmietintö 1905: 9a. Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi I. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö.
- KM 1921: 15. Komiteanmietintö 1921: 15. Yhteiskunnan lasten- ja nuorison-suojelu. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- KM 1949: 7. Komiteanmietintö 1949: 7. Huolto-ohjelmakomitean mietintö. Helsinki.
- KM 1966: A9. Komiteanmietintö 1966: A9. Lastensuojelukomitean osamietintö N:o III: ehdotus lastensuojelulaiksi ja laiksi suojelukasvatustiloksista niihin liittyvine asetuksineen. Helsinki: Sosiaaliministeriö.
- KM 1968: B86. Komiteanmietintö 1968: B86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Luonnos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- KM 1971: A25. Komiteanmietintö 1971: A25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I. Yleiset periaatteet. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM 1972: B135. Komiteanmietintö 1972: B135. Suojelukasvatustoimikunnan mietintö. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- KM 1973: 86. Komiteanmietintö 1973: 86. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Muut virallisuonteiset julkaisut

- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. Helsinki: Opetusministeriö.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014, 13.11.2014 [online]. [viitattu 13.6.2015] Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. THL. Saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5 >](http://www.muodossa: <URL: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5 >)
- Lastensuojelun käsikirja/Tukihenkilö tai tukiperhe [online]. [viitattu 13.9.2014] THL. Saatavana: <URL: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/tukihenkilo-tai-tukiperhe >>
- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus [online]. [viitattu 16.1.2015] Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.2014.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20130408Enemmaa/perhe_NETTI.pdf >](http://www.muodossa: <URL: http://www.2014.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20130408Enemmaa/perhe_NETTI.pdf >)
- SVT XXI, A1–13. Huoltotilastot 1939–1956. Köyhäinhoito, lastensuojelu, irtolais- ja alkoholisti- sekä raittiushuolto. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.
- SVT XXI, B1–25. Sosiaalihuoltotilaston vuosikirja 1957–1983. Suomen virallinen tilasto. Helsinki.
- SVT 2011. Ajankäyttötutkimus. Osallistuminen ja vapaaehtoistyö 2009, laatuseloste: Ajankäyttötutkimus 2009, osallistuminen ja vapaaehtoistyö [online]. [viitattu: 22.10.2014] Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavana: <URL: http://www.stat.fi/til/akay/2009/04/akay_2009_04_2011-09-16_laa_001_fi.html >
- Toimiva lastensuojelu 2013. Selvitysryhmän loppuraportti [online]. [viitattu 22.1.2015] Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana [www-muodossa: <URL: >](http://www.muodossa: <URL: >)

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126183/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1 >

Valtionarkiston päätös kunnallisten asiakirjojen hävittämisestä 1989. Osa 5, Sosiaalihuollon ja holhoustoimen asiakirjat. Valtion painatuskeskus: Helsinki.

Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus: Lastensuojelu [online]. [viitattu 16.8.2012] Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012. Helsinki: Edita Prima. Saatavana www-muodossa:

<URL: https://www.vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf >

KIRJALLISUUS

Aalto, Ilana 2012. Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskustelussa. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 112.

Addams, Jane 1902. *Democracy and social ethics*. New York: MacMillan.

Addams, Jane 1912. *Twenty years at Hull-House with autobiographical notes*. New York: MacMillan.

Adkins, Lisa 2011. Practice as temporalisation: Bourdieu and economic crisis. Teoksessa S. Susen & B. S. Turner (toim.) *The legacy of Pierre Bourdieu. Critical essays*. London: Anthem, 347–366.

Alanen, Leena 2001a. Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 97–116.

Alanen, Leena 2001b. Explorations in generational analysis. Teoksessa L. Alanen & B. Mayall (toim.) *Conceptualizing child–adult relations*. London & New York: Routledge, 11–22.

Alanen, Leena 2001c. Childhood as a generational condition: children’s daily lives in a central Finland town. Teoksessa L. Alanen & B. Mayall (toim.) *Conceptualizing child–adult relations*. London & New York: Routledge, 129–143.

Alanen, Leena 2007. Lasten ja aikuisten kentät. Kenttäänalyysi sukupolvi-suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa L. Alanen, V-M. Salminen & M. Siisiäinen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 103–123.

Alanen, Leena 2009a. Kolmissakymmenissä ja perheellinen: Perhe sosiaalisena pääomana. Teoksessa M. Siisiäinen & L. Alanen (toim.) *Erot ja eriarvoisuudet: Paikallisen elämän rakentuminen*. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos, 175–209.

Alanen, Leena 2009b. Rethinking childhood, with Bourdieu. Teoksessa A-M. Markström, E. Ånggård, I. Söderlind & M. Simonsson (toim.) *Barn, barndom och föräldraskap*. Stockholm: Carlssons, 307–324.

- Alanen, Leena 2014. Childhood and intergenerationality: Toward an intergenerational perspective on child well-being. Teoksessa A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes & J. E. Korbin (toim.) Handbook of child well-being. Theories, methods and policies in global perspective. Volume 1. Dordrecht, Heidelberg, New York & London: Springer, 131-160.
- Alanen, Leena 2015. Henkilökohtainen sähköpostikeskustelu tammikuussa 2015.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka: tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki.
- Alanen, Leena & Mayall, Berry (toim.) 2001. Conceptualizing child-adult relations. London & New York: Routledge.
- Alapuro, Risto 2004. Vertailut yhteiskuntatutkimuksessa. Teoksessa R. Alapuro & I. Arminen (toim.) Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY, 7-22.
- Alasuutari, Pertti, Brannen, Julia & Bickman, Leonard 2008. Social research in changing social conditions. Teoksessa P. Alasuutari, L. Bickman & J. Brannen (toim.) The SAGE Handbook of social research methods. London: Sage, 1-8.
- Alhanen, Kai 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucaultin filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Andersson, Gunvor & Bangura Arvidsson, Maria 2001. Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt [online]. [viitattu 10.4.2010] Lunds universitet. Meddelanden från Socialhögskolan 2001:1. Saatavana [www-muodossa.com](http://www.muodossa.com):
<URL:
<http://www.fritidforalle.no/media/2725/rapport%20fra%20gunnvor%20andersson.pdf> >
- Andersson, Marja, Anttila, Anu-Hanna & Rantanen, Pekka (toim.) 2005. Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Historia mirabilis 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa 2011. Care 'going market': Finnish elderly-care policies in transition. Nordic Journal of Social Research 2 (Special Issue), 70-90.
- Anttonen, Anneli, Häikiö, Liisa & Raitakari, Suvi 2013. Matkalla muutokseen ja hyvinvointimarkkinoille? Janus 21 (4), 290-297.
- Archer, Margaret 2007. Making our way through the world human reflexivity and social mobility. Cambridge: Cambridge University Press.
- Atkinson, Will 2014. A sketch of 'family' as a field: From realised category to space of struggles. Acta Sociologica 57 (3), 223-235.
- Baker, David B. & Maguire, Colleen P. 2005. Mentoring in historical perspective. Teoksessa D. L. DuBois & M. J. Karcher (toim.) Handbook of youth mentoring. California: Sage, 14-30.

- Bardy, Marjatta 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 17–46.
- Bennett, Tony 2010. Culture, power, knowledge. Between Foucault and Bourdieu. Teoksessa E. Silva & A. Warde (toim.) Cultural analysis and Bourdieu's legacy. Settling accounts and developing alternatives. Culture, economy and the social series 6. London: Routledge, 102–116.
- Billis, David 2010. From welfare bureaucracies to welfare hybrids. Teoksessa D. Billis (toim.) Hybrid organizations and the third sector: challenges for practice, theory, and policy. Basingstoke: Palgrave, 3–24.
- Billquist, Leila & Johnsson, Lisbeth 2007. Sociala akter som empiri. Om möjligheter och svårigheter med att använda socialarbetares dokumentation i forskningssyfte. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 14 (1), 3–18.
- Bo, Inger G. 2004. Kontaktpersonsordningen – eksempler på professionaliseret venskab. *Nordisk Sosialt Arbeid* 24 (4), 331–345.
- Bolin, Anette 2015. Children's agency in interprofessional collaboration. *Nordic Social Work Research* 5 (1), 50–66.
- Bottero, Wendy & Crossley, Nick 2011. Worlds, fields and networks: Becker, Bourdieu and the structures of social relations. *Cultural Sociology* 5 (1) 99–119.
- Bourdieu, Pierre 1977. Outline of a theory of practice. Kääntäjä: R. Nice. Cambridge: Cambridge University Press. (Alkuteos *Esquisse d'une théorie de la pratique* julk. 1972).
- Bourdieu, Pierre 1984. Distinction. A social critique of the judgement of taste. Kääntäjä: R. Nice. Cambridge: Harvard University Press. (Alkuteos *La Distinction: Critique sociale du jugement* julk. 1979).
- Bourdieu, Pierre 1985. Sosiologian kysymyksiä. Suomentaja J. P. Roos. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *Questions de sociologie* julk. 1980).
- Bourdieu, Pierre 1987. The force of law: Toward a sociology of the juridical field. *Hastings Law Journal* 38, 805–853.
- Bourdieu, Pierre 1988. Homo academicus. Kääntäjä: P. Collier. Stanford: Stanford University Press. (Alkuteos julk. 1984).
- Bourdieu, Pierre 1989. Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7 (1), 14–25.
- Bourdieu, Pierre 1990. In other words: Essays towards a reflexive sociology. Kääntäjä: M. Adamson. Stanford: Stanford University Press. (Alkuteos *Choses dites* julk. 1987).
- Bourdieu, Pierre 1992. The practice of reflexive sociology (The Paris workshop). Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, The invitation to reflexive sociology. Oxford: Polity, 217–260.
- Bourdieu, Pierre 1993. The field of cultural production. Essays on art and literature. Toim. R. Johnson. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre 1996a. The rules of art: genesis and structure of the literary field. Kääntäjä: S. Emanuel. Cambridge: Polity. (Alkuteos *Les règles de l'art: Genèse et structure du champ littéraire* julk. 1992).

- Bourdieu, Pierre 1996b. The state nobility: Elite schools in the field of power. Kääntäjä: L. C. Clough. Cambridge: Polity. (Alkuteos *La noblesse d'état: Grandes écoles et esprit de corps* julk. 1989).
- Bourdieu, Pierre 1996c. On the family as a realized category. *Theory, Culture & Society* 13, 19–26.
- Bourdieu, Pierre 1998a. Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Suomentaja M. Siimes. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action* julk. 1994).
- Bourdieu, Pierre 1998b. Practical reason: On the theory of action. Stanford: Stanford University Press. (Alkuteos *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action* julk. 1994).
- Bourdieu, Pierre 1998c. Acts of resistance: Against the new myths of our time. Kääntäjä: R. Nice. Cambridge: Polity. (Alkuteos *Contre-feux* julk. 1998).
- Bourdieu, Pierre 2000. Pascalian meditations. Kääntäjä: R. Nice. Cambridge: Polity. (Alkuteos *Méditations pascaliennes* julk. 1997).
- Bourdieu, Pierre 2003. Participant objectivation. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9 (2), 281–294.
- Bourdieu, Pierre 2004. The forms of capital. Teoksessa S. J. Ball (toim.) *The Routledge Falmer reader in sociology of education*. New York: Routledge, 15–29. (Alkuteksti *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital* julk. 1983).
- Bourdieu, Pierre 2005. The social structures of the economy. Kääntäjä: C. Turner. Cambridge: Polity. (Alkuteos *Les structures sociales de l'économie* julk. 2000).
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude 1977. Reproduction in education, society and culture. Kääntäjä R. Nice. London: Sage. (Alkuteos *La reproduction: Eléments pour une théorie du système d'enseignement* julk. 1970).
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc. J. D. 1992. The purpose of reflexive sociology (The Chicago workshop). Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, *The invitation to reflexive sociology*. Oxford: Polity, 61–215.
- Bourdieu, Pierre ym. 1999. The weight of the world: Social suffering in contemporary society. Kääntäjä: P. Parkhurst Ferguson ym. Cambridge: Polity. (Alkuteos *La misère du monde* julk. 1993).
- Brady, Bernadine & Curtis, Chris 2012. Big Brothers Big Sisters comes to Ireland: A case study in policy transfer. *Children and Youth Services Review* 34 (8), 1433–1439.
- Bryant, Joseph M. 2000. On sources and narratives in historical social science: a realist critique of positivist and postmodernist epistemologies. *British Journal of Sociology* 51 (3), 489–523.
- Brännström, Lars, Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders 2013. Long-term outcomes of Sweden's contact family program for children. *Child Abuse & Neglect* 37 (6), 404–414.
- Bunt, Sarah 2014. A framework for the analysis of the social processes in the adoption of disabled children. *Journal of Social Work* 14 (5), 524–541.

- Calhoun, Craig 2003. Pierre Bourdieu. Teoksessa G. Ritzer (toim.) *The Blackwell companion to major contemporary social theorists*. Oxford: Blackwell, 274–209.
- Calhoun, Craig 2013. For the social history of the present: Pierre Bourdieu as historical sociologist. Teoksessa P. S. Gorski (toim.) *Bourdieu and historical analysis. Politics, history, and culture series*. Durham & London: Duke University Press, 36–67.
- Callewaert, Staf 2006. Bourdieu, critic of Foucault. The case of empirical social science against double-game-philosophy. *Theory, Culture & Society*, 23 (6), 73–98.
- Cassirer, Ernst 1953. Substance and function and Einstein's theory of relativity. Chicago: Open Court. (Alkuteokset *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* julk. 1910 & *Zur Einstein'schen Relativitätstheorie* julk. 1921).
- Castel, Robert 1994. "Problematization" as a mode of reading history. Teoksessa J. Goldstein (toim.) *Foucault and the writing of history*. Oxford: Blackwell, 237–252.
- Chambon, Adrienne S. 1999. Foucault's approach: making the familiar visible. Teoksessa A. S. Chambon & A. Irving (toim.) *Reading Foucault for social work*. New York: Columbia University Press, 51–82.
- Colley, Helene 2003. Engagement mentoring for 'disaffected' youth: A new model of mentoring for social inclusion. *British Educational Research Journal*, 29 (4), 521–542.
- Corden, Anne & Millar, Jane 2007. Time and change: A review of the qualitative longitudinal research literature for social policy. *Social Policy and Society* 6, 583–592.
- Cronin, Ann, Alexander, Victoria D., Fielding, Jane, Moran-Ellis, Jo & Thomas, Hilary 2008. The analytic integration of qualitative data sources. Teoksessa P. Alasuutari, L. Bickman & J. Brannen (toim.) *The SAGE handbook of social research methods*. London: Sage, 572–585.
- Danto, Elizabeth Ann 2008. Historical research. *Pocket guides to social work research methods series*. New York: Oxford University Press.
- Deer, Cécile 2008. Doxa. Teoksessa M. Grenfell (toim.) *Pierre Bourdieu. Key concepts series*. Durham: Acumen, 119–130.
- Dean, Mitchell 1994. *Critical and effective histories. Foucault's methods and historical sociology*. London & New York: Routledge.
- Dean, Mitchell 2010. *Governmentality. Power and rule in modern society*. 2. painos. Thousand Oaks: Sage.
- Delanty, Gerard & Isin, Engin F. 2003. Introduction: Reorienting historical sociology. Teoksessa G. Delanty & E. F. Isin (toim.) *Handbook of historical sociology*. London & Thousand Oaks: Sage, 1–8.
- Devine, Dymna 2009. Mobilising capitals? Migrant children's negotiation of their everyday lives in school. *British Journal of Sociology of Education* 30 (5), 521–535.
- Dominelli, Lena & Holloway, Margaret 2008. Ethics and governance in social work research in the UK. *British Journal of Social Work* 38 (5), 1009–1024.

- Donati, Pierpaolo 2007. Building a relational theory of society: A sociological journey. Teoksessa M. Deflem (toim.) *Sociologists in a global age. Biographical perspectives*. Aldershot & Burlington: Ashgate, 159-174.
- DuBois, David L., Portillo, Nelson, Rhodes, Jean E., Silverthorn, Naida & Valentine, Jeffrey C. 2011. How effective are mentoring programs for youth? A systematic assessment of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest* 12 (2) 57-91.
- Dolan, Pat 2008. Prospective possibilities for building resilience in children, their families and communities. *Child Care in Practice* 14 (1), 83-91.
- Elliott, Jane, Holland, Janet & Thomson, Rachel 2008. Longitudinal and panel studies. Teoksessa P. Alasuutari, L. Bickman & J. Brannen (toim.) *The SAGE handbook of social research methods*. London: Sage, 228-249.
- Emirbayer, Mustafa 1997. Manifesto for a relational sociology. *American Journal of Sociology* 103 (2), 281-317.
- Emirbayer, Mustafa 2010. Tilly and Bourdieu. *The American Sociologist* 41 (4), 400-422.
- Emirbayer, Mustafa & Williams, Eva M. 2005. Bourdieu and social work. *Social Service Review* 79 (4), 689-725.
- Emirbayer, Mustafa & Johnson, Victoria 2008. Bourdieu and organizational analysis. *Theory and Society* 37 (1), 1-44.
- Eskola, Marjatta 1981. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa U. Koutonen ym. (toim.) *Sosiaalihuollon näköaloja*. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis Ser. A* vol. 127, 23-52.
- Eskola, Marjatta 2003. Aina voi tehdä toisin. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut*. Jyväskylä: PS-kustannus, 108-127.
- Etzioni, Amitai 1993. *The spirit of community. Rights, responsibilities, and the communitarian agenda*. New York: Crown.
- Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.) 2006. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fitzpatrick, Tony 2004. Social policy and time. *Time & Society* 13 (2/3), 197-219.
- Forsberg, Hannele 1998. *Perheen ja lapsen tähden: Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.) 2003. *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel 1977. Nietzsche, genealogy, history. Teoksessa D. E. Bouchard (toim.) *Language, counter-memory, practice. Selected essays and interviews*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 139-164.
- Foucault, Michel 1991. Governmentality. Teoksessa G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (toim.) *The Foucault effect. Studies in governmentality. With two lectures by and an interview with Michel Foucault*. London: Harvester Wheatsheaf, 87-104.
- Foucault, Michel 2003. "Society must be defended". Lectures at the Collège de France 1975-76. Toim. Mauro B. & A. Fontana. *Lectures at the Collège de*

- France 1. New York: Picador. (Alkuteos *Il faut défendre la société: cours au Collège de France 1975–76* julk. 1997).
- Foucault, Michel 2005a. Tarkkailla ja rangaista. Suomentaja E. Nivanka. Helsinki: Otava. (Alkuteos *Surveiller et punir* julk. 1975).
- Foucault, Michel 2005b. Tiedon arkeologia. Suomentaja T. Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *L'archéologie du savoir* julk. 1969).
- Fram, Maryah S. 2004. Research for progressive change: Bourdieu and social work. *Social Service Review* 78 (4), 553–576.
- Franséhn, Mona & Bäck-Wiklund, Margareta 2008. The presence of the absent father; how lone mothers with sons construct and animate the absent father through narratives. *European Journal of Social Work* 11 (4), 369–381.
- Freedman, Marc 1993. *The kindness of strangers: Adult mentors, urban youth, and the new voluntarism*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Garrett, Paul Michael 2007. Making social work more Bourdieusian: Why the social professions should critically engage with the work of Pierre Bourdieu. *European Journal of Social Work* 10 (2), 225–243.
- Garrett, Paul Michael 2009a. Questioning Habermasian social work: A note on some alternative theoretical resources. *British Journal of Social Work* 39 (5), 867–883.
- Garrett, Paul Michael 2009b. *Transforming children's services? Social work, neoliberalism and the 'modern' world*. Maidenhead: Open University/McGraw Hill.
- Garrett, Paul Michael 2009c. Pierre Bourdieu. Teoksessa M. Gray & S. A. Webb (toim.) *Social work theories and methods*. London, Sage, 33–42.
- Garrett, Paul Michael 2013. *Social work and social theory. Making connections*. Bristol: Policy.
- Garrett, Paul Michael 2015. Questioning tales of 'ordinary magic': 'resilience' and neo-liberal reasoning [online]. [viitattu 14.7.2015] *British Journal of Social Work* (2015), Advance access, first published online April 15, 2015, doi: 10.1093/bjsw/bcv017.
- Gibson, William J. & Brown, Andrew 2009. *Working with qualitative data*. Thousands Oaks: Sage.
- Giddens, Anthony 1979. *Central problems in social theory: action, structure and contradiction in social analysis*. London: Macmillan.
- Gilbert, Neil, Parton, Nigel & Skivenes, Marit (toim.) 2011. *Child protection systems: international trends and emerging orientations*. International policy exchange series. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Gorski, Philip. S. 2013a. Introduction. Bourdieu as a theorist of change. Teoksessa P. S. Gorski (toim.) *Bourdieu and historical analysis. Politics, history, and culture series*. Durham & London: Duke University Press, 1–18.
- Gorski, Philip. S. 2013b. Bourdieusian theory and historical analysis. Maps, mechanisms and methods. Teoksessa P. S. Gorski (toim.) *Bourdieu and*

- historical analysis. Politics, history, and culture series. Durham & London: Duke University Press, 327–368.
- Grenfell, Michael 2008a. Biography of Bourdieu. Teoksessa M. Grenfell (toim.) Pierre Bourdieu. Key concepts series. Durham: Acumen, 11–26.
- Grenfell, Michael 2008b. Postscript. Methodological principles. Teoksessa M. Grenfell (toim.) Pierre Bourdieu. Key concepts series. Durham: Acumen, 219–228.
- Grenfell, Michael 2010. Working with *habitus* and *field*. Teoksessa E. Silva & A. Warde (toim.) Cultural analysis and Bourdieu's legacy. Settling accounts and developing alternatives. Culture, economy and the social series 6. London: Routledge, 14–27.
- Grenfell, Michael 2013. "Shadow boxing": reflections on Bourdieu and language. *Social epistemology: A Journal of Knowledge, Culture and Policy* 27 (3–4), 280–286.
- Gunter, Helen M. & Forrester, Gillian 2010. New Labour and the logic of practice in educational reform. *Critical Studies in Education* 51 (1), 55–69.
- Haapala, Pertti 1993. Suomalaisen hyvinvointivaltion rakenneshistoria. Teoksessa P. Haapala (toim.) Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Väki voimakas 6. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 6–24.
- Haatanen, Pekka & Suonoja, Kyösti 1992. Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hallamaa, Jaana 2002. Tieteen etiikka: ei mitään sensaatioiden siveysoppia. *Tieteessä tapahtuu* 20 (4), 25–28.
- Halliday, Simon, Burns, Nicola, Hutton, Neil, McNeill, Fergus & Tata, Cyrus 2009. Street-level bureaucracy, interprofessional relations, and coping mechanisms: a study of criminal justice social workers in the sentencing process. *Law & Policy* 31 (4), 405–428.
- Harrikari, Timo 2004. Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 48. Helsinki.
- Harrikari, Timo 2006. Rikos lastensuojelun kentässä. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus: määrä, syyt ja kontrolli. OPTL:n julkaisuja 221, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66, Nuorisosaian neuvottelukunta julkaisuja 33. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 249–279.
- Harrikari, Timo 2008. Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 87. Helsinki.
- Haugen, Anni G. 2012. Henkilökohtainen sähköpostikeskustelu Anni G. Haugenin (Islannin yliopisto) kanssa syyskuussa 2012.

- Haverinen, Riitta, Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja 2014. Sosiaalihuoltoa haastetaan. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Hayes, David & Devaney, John 2004. Accessing case files for research purposes: some issues and problems. *Qualitative Social Work* 3 (3), 313–333.
- Healy, Karen & Darlington, Yvonne 2008. Service user participation in diverse child protection contexts: principles for practice. *Child & Family Social Work* 14 (4), 420–430.
- Heino, Tarja 1997. Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittely lastensuojelun asiakkaaksi. *Stakes tutkimuksia* 77. Helsinki.
- Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana [online]. [viitattu 11.4.2010] *Stakes työpapereita* nro 30/2007. Helsinki. Saatavana *www*-muodossa: <URL: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1> >
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. *Selvitys Lastensuojelun kehittämissuunnitelmalle* [online]. [viitattu 16.8.2012] *Stakes työpapereita* 9/2008. Helsinki. Saatavana *www*-muodossa: <URL: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1> >
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266–293.
- Heiskala, Risto 2000. Toiminta, tapa ja yhteiskuntateoria. Kohti konstruktivistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Tampere: Gaudeamus.
- Helavirta, Susanna 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 1669.
- Helen, Ilpo 2005. Genealogia kritiikkinä. *Sociologia* 42 (2), 93–109.
- Helen, Ilpo 2010. Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino, 27–48.
- Hendrick, Harry 2008. The child as a social actor in historical sources: problems of identification and interpretation. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children. Perspectives and practices*. 2. painos. New York: Routledge, 40–65.
- Henkin, Nancy & Butts, Donna 2002. Advancing an intergenerational agenda in the United States. Teoksessa M. Kaplan, N. Henkin & A. Kusano (toim.) *Linking lifetimes. A global view of intergenerational exchange*. Lanham: University Press of America, 65–82.
- Henriksen Goldschmidt, Klaus, Andersen, Marie B., Ladefoged Petersen, Mette & Borrits, Ruth 2011. Social og Pædagogisk Håndbog. Kontaktperson. Inspiration, gode råd og konkrete metoder [online].

- [viitattu 21.8.2012] København: SPUK. Saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.norddjurs.dk/media/830095/goderdtildengodekontaktperson_kontaktpersonshndbog.pdf >](http://www.norddjurs.dk/media/830095/goderdtildengodekontaktperson_kontaktpersonshndbog.pdf)
- Herrera, Carla, Sipe, Cynthia L., McClanahan, Wendy S., Arbreton, Amy J. & Pepper, Sarah K. 2000. Mentoring school-age children: relationship development in community-based and school-based programs [online]. [viitattu 3.4.2010] Philadelphia: Public/Private Ventures. Saatavana [www-muodossa: <URL: http://ppv.issuelab.org/resource/mentoring_school_age_children_relationship_development_in_community_based_and_school_based_programs >](http://ppv.issuelab.org/resource/mentoring_school_age_children_relationship_development_in_community_based_and_school_based_programs)
- Holland, Sally & Crowley, Anne 2013. Looked-after children and their birth families: using sociology to explore changing relationships, hidden histories and nomadic childhoods. *Child & Family Social Work* 18 (1), 57–66.
- Houston, Stan 2002. Reflecting on habitus, field and capital. Towards a culturally sensitive social work. *Journal of Social Work* 2 (2), 149–167.
- Houston, Stan 2010. Further reflections on Habermas's contribution to discourse in child protection: an examination of power in social life. *British Journal of Social Work* 40 (6), 1736–1753.
- Houtsonen, Jarmo 2003. *Sopimus talouden instituutina*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Howe, David 1998. Relationship-based thinking and practice in social work. *Journal of Social Work Practice* 12 (1), 45–56.
- Huuskonen, Saila & Korpinen, Johanna 2009. Runtas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto -hankkeen loppuraportti [online]. [viitattu 25.1.2015] Tampere: Pikassos. Saatavana [www-muodossa: <URL: https://www.thl.fi/documents/10542/473767/LasTi%20loppuraportti.pdf >](https://www.thl.fi/documents/10542/473767/LasTi%20loppuraportti.pdf)
- Huuskonen, Saila, Korpinen, Johanna, Pösö, Tarja, Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti 2010. Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 650–658.
- Hyrkkänen, Markku 2002. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Hämäläinen, Juha 2007. Lastensuojelun kehityslinjoja: tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutin A-sarja 22.
- Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka 2006. Lukijalle. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 3–9.
- Iggers, Georg G. 2005. *Historiography in the twentieth century: from scientific objectivity to the postmodern challenge*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Jallinoja, Riitta 1997. *Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta 2006. *Perheen vastaisku*. Helsinki: Gaudeamus.

- Jallinoja, Riitta & Widmer, Eric 2011. Introduction. Teoksessa R. Jallinoja & E. Widmer (toim.) *Families and kinship in contemporary Europe. Rules and practices of relatedness*. Basingstoke: Palgrave, 3–12.
- James, Allison & Prout, Alan (toim.) 2005. *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. 2. painos. London: Falmer.
- Jegermalm, Magnus & Jeppsson Grassman, Eva 2013. Links between informal caregiving and volunteering in Sweden: A 17-year perspective. *European Journal of Social Work* 16 (2), 205–219.
- Jenkins, Richard 2002. Pierre Bourdieu. Key sociologists series. Uudistettu 2. painos. London: Routledge.
- Jokinen, Kimmo 2014. Perhekäytäntöjen sosiologia. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.
- Jordan, Billy & Parton, Nigel 2009. Social work, the public sphere and civil society. Teoksessa R. Lovelock, K. Lyons & J. Powell (toim.) *Reflecting on social work – discipline and profession*. Contemporary social work studies series. 2. painos. Farnham: Ashgate, 1–19.
- Juhila, Kirsi 2009. Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännössä – Michel Foucaultin perintöä tulkitsemassa. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.
- Julkunen, Raija 1994. Suomalainen sukupuolimalli: 1960-luku käänteenä. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Julkunen, Raija 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kaakkuriniemi, Tapani 1997. Poliittinen ilmapiiri. Teoksessa I. Nummela (toim.) *Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki, 22–35.
- Kaisto, Jani 2010. Kääntämisen sosiologia hallinnan analytiikan työkaluna. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino, 49–70.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka 2010. Johdanto. Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino, 7–26.
- Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalemaa, Kalevi 2001. Felix Iversen [online]. [viitattu 14.7.2014] *Kansallisbiografia*, 6.9.2001. Saatavana: <URL: <http://www.kansallisbiografia.fi/> >
- Kananoja, Aulikki & Pentinmäki, Anni 1977. *Yksilökohtainen sosiaalityö. Teoria ja käytäntö*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Karjalainen Merja 1990. *Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan*. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1880–1956. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.
- Karjalainen, Jouko 2006. Sivutietoa. Teoksessa S. Hänninen, J. Karjalainen & T. Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 319–335.

- Karonen, Petri 1997. Rikollisuus. Teoksessa I. Nummela (toim.) Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki, 70–73.
- Karvinen, Synnöve 1993. Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A-L. Matthies & A. Pohjola, Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaalityön kirjallisuus, Sarja Sosiaalityö 1. Jyväskylä: Sosiaalityön keskusliitto, 131–173.
- Kataja, Kati 2012. Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78.
- Keränen, Saara 2004. Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana: tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Kettunen, Pauli 2008. Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino.
- Kiili, Johanna 2006. Lasten osallistumisen voimavarat: tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 283.
- Kivinen, Tarja 1989. Viimeinen pari verkosta ulos. Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. Sosiaalihuollon julkaisuja 11. Helsinki.
- Koivisto, Juha 2006. Sosiaalialan näyttökeskustelu: miten sosiaalisten interventioiden vaikuttavuus osoitetaan? *Janus* 14 (1), 53–60.
- Kokko, Marja 2011. Jyväskylän kaupungin historia 1965–2008. Osittain korjattu 2. painos. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunki.
- Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina (toim.) 2002. Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi.
- Korkiamäki, Riikka 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaisuhteissa. Tampereen yliopisto. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 137, *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1307.
- Korpinen, Johanna 2008. Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittely hallinto-oikeudessa. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 1322.
- Kortteinen, Matti 1982. Lähiö: tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Koskiahho, Briitta 2015. Sosiaalisen kysymyksen ratkaiseminen tulevaisuudessa. *Tieteessä tapahtuu* 33 (1), 3–11.
- Kristofersen, Lars B., Sverdrup, Sidsel, Haaland, Thomas & Wang Andresen, Inger-Helene 2006. Hjelpetiltak i barnevernet - virker det? [online] [viitattu 16.8.2012] NIBR-rapport 2006:7. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Saatavana www.muodossa:www.fritidforalle.no/media/15553/61ccb60c197ae701e47ecf620a0c7562.pdf

- Kröger, Teppo 2014. Yli-ikäinen sosiaalihuolto. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 9-21.
- Kuusela, Pekka 2006. Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa P. Kuusela & V. Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIpress, 25-41.
- Kähkönen, Päivi 1994. "Vanhemmuuden murtuminen": lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisuja 2/1994. Jyväskylä
- Kääriäinen, Aino 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.
- Laakso, Riitta 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1444.
- Laaksonen, Maarit, Kääriäinen, Aino, Penttilä, Marja, Tapola-Haapala, Maria, Sahala, Heli, Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa - Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL raportteja 54/2011. Helsinki.
- Lallukka, Kirsi 2003. Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa: tutkimus 6-12-vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 215.
- Larkins, Cath, Kiili, Johanna & Palsanen, Kati 2014. A lattice of participation: reflecting on examples of children's and young people's collective engagement in influencing social welfare policies and practices. *European Journal of Social Work* 17 (5), 718-736.
- Larsen, Elisabeth 2011. Help or formality? Children's experiences of participation in home based child welfare cases: A Norwegian example. *Nordic Social Work Research* 1 (1), 43-60.
- Lehtinen, Anja-Riitta 2000. Lasten kesken: lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto. SoPhin julkaisuja 55.
- Leonard, Madeleine 2005. Children, childhood and social capital: exploring the links. *Sociology* 39 (4), 605-622.
- Liabø, Kristin, Lucas, Patricia & Roberts, Helen 2005. International: The U.K. and Europe. Teoksessa D. L. DuBois & M. J. Karcher (toim.) *Handbook of youth mentoring*. California: Sage, 392-407.
- Liamputtong, Pranee 2007. *Researching the vulnerable. A guide to sensitive research methods*. London & Thousands Oaks: Sage.
- Lorenz, Walter 2007. Practising history. Memory and contemporary professional practice. *International Social Work* 50 (5), 597-612.
- Lundström, Tommy 1993. Tvångsomhändertagande av barn. En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet. Stockholms Universitet. Rapport i socialt arbete 61.
- Lybeck, Jari ym. 2006. Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Helsinki: Arkistolaitos.

- Lähteenmäki, Maria 2005. Alli Lahtinen [online]. [viitattu 14.7.2014] Kansallisbiografia, 21.3.2005. Saatavana: <URL: <http://www.kansallisbiografia.fi/> >
- Mannheim, Karl 1972. The problem of generations. Teoksessa P. Altbach & R. S. Laufer (toim.) *The new pilgrims: youth protest in transition*. New York: McKay, 101–138. (Alkuteos *Das Problem der Generationen* julk. 1927).
- Markkola, Pirjo 2008. Lähdekritiikki – niin hiljaista ettei sitä huomaa. Teoksessa K. Lempiäinen, O. Löytty & M. Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino, 168–177.
- Marthinsen, Edgar 2014. Social work at odds with politics, values and science. Teoksessa T. Harrikari, P-L. Rauhala & E. Virokannas (toim.) *Social change and social work. The changing societal conditions of social work in time and place*. Farnham: Ashgate, 31–48.
- Mason, Jan 2008. A children's standpoint: needs in out-of-home care. *Children & Society* 22 (5), 358–369.
- Mason, Jan & Hood, Suzanne 2010. Exploring issues of children as actors in social research. *Children and Youth Services Review* 33 (4), 490–495.
- Mason, Jennifer 2007. *Qualitative researching*. 2. painos. London: Sage.
- Mason, Jennifer & Dale, Angela 2011. Creative tensions in social research: questions of method. Teoksessa J. Mason & A. Dale (toim.) *Understanding social research: thinking creatively about method*. Thousands Oaks: Sage, 1–26.
- Masten, Ann S. 2001. Ordinary magic: resilience processes in development. *American Psychologist* 56 (3), 227–238.
- Matthies, Aila-Leena 1993. Epävirallinen ja virallinen sosiaalityön modernisaatiossa. Teoksessa R. Granfelt, H. Jokiranta, S. Karvinen, A-L. Matthies & A. Pohjola, *Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan kirjallisuus*, Sarja Sosiaalityö 1. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 93–132.
- Matthies, Aila-Leena 2007. Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (1), 57–71.
- Matthies, Aila-Leena 2014. Sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan suhde sivistyneen demokratian peilissä. Teoksessa R. Haverinen, M. Kuronen & T. Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 42–61.
- Maton, Karl 2008. Habitus. Teoksessa M. Grenfell (toim.) *Pierre Bourdieu. Key concepts*. Durham: Acumen, 49–66.
- Mayll, Berry 2002. *Towards a sociology for childhood: thinking from children's lives*. Buckingham: Open University.
- Mayall, Berry & Zeiher, Helga (toim.) 2003. *Childhood in generational perspective*. University of London. The Bedford way papers 20.
- McCrea, James M. & Smith, Thomas B. 1997. Types and models of intergenerational programs. Teoksessa S. Newman ym., *Intergenerational programs: past, present and future*. New York: Taylor & Francis, 81–94.

- Mckee, Kim 2009. Post-Foucauldian governmentality: What does it offer critical social policy analysis? *Critical Social Policy* 29 (3), 465–486.
- Melin, Harri & Nikula, Jouko 2003. Mitä on yhteiskunnallinen muutos? Teoksessa H. Melin & J. Nikula (toim.) *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino, 253–264.
- Miettinen, Janissa 2013. Lastensuojelupalvelujen järjestäminen ja saatavuus Manner-Suomen kunnissa vuonna 2010 [online]. [viitattu 16.6.2015] Kuntaliiton verkkojulkaisu. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavana [www-muodossa](http://www.muodossa.com):
<URL: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2943 >
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael 1994. *Qualitative Data Analysis. An expanded sourcebook*. Laajennettu 2. painos. Thousand Oaks: Sage.
- Mische, Ann 2011. Relational sociology, culture, and agency. Teoksessa J. Scott & P. Carrington (toim.) *The SAGE handbook of social network analysis*. Los Angeles: Sage, 80–97.
- Morgan, David H. J. 2011. *Rethinking family practices*. Basingstoke: Palgrave.
- Morrow, Virginia 2001. Young people's explanations and experiences of social exclusion: retrieving Bourdieu's concept of social capital. *International Journal of Sociology and Social Policy* 21 (4/5/6), 37–63.
- Musick, Marc A. & Wilson, John 2008. *Volunteers. A social profile*. Indiana University Press. Philanthropic and nonprofit studies series.
- Mäenpää, Johanna & Törrönen, Maritta 1996. Dokumentoitu lapsi. Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa. *Stakes aiheita* 4. Helsinki.
- Mäkelä, Klaus 1985. Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sociologia*, 22 (4), 247–260.
- Mäkelä, Päivi 2003. Vertailu – jokapäiväistä vaan ei tuttua. *Historiallinen aikakauskirja* 101 (1), 113–125.
- Mäki, Helmi 2003. Rapsodia avopalvelujen kehityksestä sosiaalihuollossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 508–518.
- Mäki, Helmi 2006. Hyvä kysymys. Sosiaalityöntekijän asiakaskohtaisen työn sisältöä etsimässä 1960-luvulla. Toim. Mirja Satka. Helmi Mäen lisen-siaattityö vuodelta 1966. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäki, Helmi 2009. Muutos päihdehuollossa 1970-luvulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (6), 652–664.
- Mänttari-van der Kuip, Maija 2013. Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (1), 5–19.
- Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja 2009. Johdanto. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–14.
- Mäntysaari, Mikko & Haaki, Raili 2007. Suomalainen sosiaalityön väitöskirjatutkimus vuosina 1982–2006. *Janus* 15 (4), 357–366.
- Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka 2011. Yksilöosallistuminen ja yhteisöosallistuminen kuntien hyvinvointipalveluissa. Pohdintaa taustoista, periaatteista, vahvuuksista ja heikkouksista. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 39 (3), 281–293.

- Newman, Sally 2002. Creating an "International Consortium for Intergenerational programs". Teoksessa M. Kaplan, N. Henkin & A. Kusano (toim.) *Linking lifetimes. A global view of intergenerational exchange*. Lanham: University Press of America, 263–272.
- Niemelä, Mikko 2008. VALTAVASTA PARHAASEEN – kunnallisia palveluja koskevien uudistusten perustelut. Teoksessa P. Forma, M. Niemelä & A. Saarinen (toim.) *Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen. Kunnallisan kehittämissäätiön kunnat ja kilpailu -sarjan julkaisu 7*. Helsinki, 12–30.
- Niiranen, Vuokko 2005. Ohjauksen uudet piirteet. Tuloksellisuuden arviointi kunta-valtio -suhteen ohjausmekanismina. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 33 (4), 279–289.
- Noordegraaf, Mirko & Schinkel, Willem 2011. Professional capital contested: A Bourdieusian analysis of conflicts between professionals and managers. *Comparative Sociology* 10 (1), 97–125.
- Nurmi, Veli 1972. *Maamme koulutusjärjestelmä. Eilen, tänään, huomenna*. WSOY: Porvoo.
- Nätkin, Ritva 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ollila, Anne 1994. Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä "kaikkien kansanluokkien naiset"? Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 53–72.
- Paavola, Auli, Honkavaara, Pirjo, Muuronen, Kaisu, Mäkinen, Päivi, Tolonen, Mervi & Varsa, Marjo 2010. *Ehkäisevän lastensuojelun kirjava todellisuus. Lastensuojelulain vaikutukset eri ammattiryhmien toimintatapoihin: Mikä toimii, mikä takkuaa, mitä pitäisi kehittää?* [online] [viitattu 30.7.2012] Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto & Talentia. Saatavana [www.muodossa: <URL: http://www.talentia.fi/files/91/Ehkaisevan_lastensuojelun_kirjava_todellisuus.pdf >](http://www.talentia.fi/files/91/Ehkaisevan_lastensuojelun_kirjava_todellisuus.pdf)
- Parton, Nigel 2006. *Safeguarding childhood: Early intervention and surveillance in a late modern society*. Basingstoke: Palgrave.
- Parton, Nigel 2009. From Seebohm to *Think Family*: reflections on 40 years of policy change of statutory children's social work in England. *Child and Family Social Work* 14 (1), 68–78.
- Peillon, Michel 1998. Bourdieu's field and the sociology of welfare. *Journal of Social Policy* 27 (2), 213–229.
- Pekkarinen, Elina 2010. *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 102. Helsinki.
- Pekkarinen, Elina 2011. *Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma* [online]. [viitattu 15.11.2014] Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 51 & Lapsuudentutkimuksen

- seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki. Saatavana [www-muodossa](http://www.muodossa):
<URL:
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>>
- Pekkarinen, Elina, Heino, Tarja & Pösö, Tarja 2013. Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337–342.
- Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.) 1996. Kuokkavieraiden pidot. *Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Tampere: Vastapaino.
- Peltonen, Matti 2006. Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma. Teoksessa S. Hänninen ym. (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes, 76–93.
- Peltonen, Matti 2008. Michel Foucault'n historiallisesta ajattelusta. *Historiallinen aikakauskirja* 106 (2), 167–177.
- Philip, Kate & Spratt, Jenny 2007. A synthesis of published research on mentoring and befriending for the Mentoring and Befriending Foundation [online]. [viitattu 11.5.2010] The Rowan Group, University of Aberdeen. Saatavana [www-muodossa](http://www.muodossa): <URL: <http://blogs.iriss.org.uk/relationships-matter/files/2014/09/Synthesis-of-published-research-MBF-report-Kate-Philip.pdf> >
- Piirainen, Veikko 1974. Vaivaihoidosta sosiaaliturvaan: sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Hämeenlinna: Karisto.
- Pohjola, Anneli 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa A. Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47*. Lapin yliopisto, 53–68.
- Pohjola, Anneli 2014. Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa A. Pohjola, M. Laitinen & M. Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. UNIPress, 16–36.
- Pohjola, Anneli, Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa 2010. Sosiaalityön, tiedon ja teknologian kohtaamisia. Teoksessa A. Pohjola, A. Kääriäinen & S. Kuusisto-Niemi (toim.) *Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2010*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 9–20.
- Powell, Christopher & Dépelteau, François 2013. Introduction. Teoksessa C. Powell & F. Dépelteau (toim.) *Conceptualizing relational sociology. Ontological and theoretical issues*. New York: Palgrave, 1–12.
- Prior, Lindsay 2003. *Using Documents in Social Research. Introducing qualitative methods series*. London: Sage.
- Prout, Alan & James, Allison 2005. A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. 2. painos. London: Falmer, 7–32.
- Pulma, Panu 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa P. Pulma & O. Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 11–266.

- Pösö, Tarja 1993. Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis*. Ser. A. Vol 388.
- Pösö, Tarja 2002. Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen välillä*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 108–126.
- Pösö, Tarja 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Pösö, Tarja 2011. Combatting child abuse in Finland – from family to child-centered orientation. Teoksessa N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes (toim.) *Child protection systems: international trends and emerging orientations*. International policy exchange series. New York & Oxford: Oxford University Press, 112–130.
- Pösö, Tarja & Heino, Tarja 2003. Tilastot ja tarinat lastensuojelussa. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (6), 584–597.
- Pösö, Tarja, Skivenes, Marit & Hestbæk, Anne-Dorthe 2014. Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach? *European Journal of Social Work* 17 (4), 475–490.
- Qvortrup, Jens 2009. The development of childhood: change and continuity in generational relations. Teoksessa J. Qvortrup (toim.) *Structural, historical, and comparative perspectives*. Sociological studies of children and youth 12. Bingley: Emerald, 1–26.
- Rajavaara, Marketta 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Rantalaiho, Liisa 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 1996. Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis*. Ser. A. Vol. 477.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 1998. Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. *Stakes tutkimuksia* 90. Helsinki: Stakes.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 2001. Kunnallisen sosiaalitoimen ja valtion suhde Suomessa: valtakamppailuja, jännitteitä ja vuorovaikutusta. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (4), 301–317.
- Rauhala, Pirkko-Liisa, Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu 2000. Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (3), 191–207.
- Rauhala, Urho 1978. Huostaanotto. Suomen virallinen tilasto 32, Sosiaalisia erikoistutkimuksia 54. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Rawolle, Shaun & Lingard, Bob 2013. Bourdieu and educational research. Thinking tools, relational thinking, beyond epistemological innocence.

- Teoksessa M. Murphy (toim.) *Social theory and education research. Understanding Foucault, Habermas, Bourdieu and Derrida*. London: Routledge, 117–137.
- Regnér, Margareta & Johnsson, Lisbeth 2007. The 'ordinary' family as a resource for single parents – on the Swedish contact family service. *European Journal of Social Work* 10 (3), 319–336.
- Rhodes, Jean & Lowe, Sarah R. 2008. Youth mentoring and resilience: implications for practice. *Child Care in Practice* 14 (1), 9–17.
- Richmond, Mary 1922. *What is social casework? An introductory description*. New York: Russell Sage Foundation.
- Rochester, Colin 2013. *Rediscovering voluntary action. The beat of a different drum*. Basingstoke: Palgrave.
- Roivainen, Irene 2004. *Yhteisöt ja yhteisösozialiteetin lähtökohdat* [online]. [viitattu 5.1.2015] Tampere: Tampere University Press. Saatavana [www.muodossa: <URL: http://www.ellibs.com/ >](http://www.ellibs.com/)
- Roos, Jukka Pekka 1988. *Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliiton julkaisuja 53*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rose, Nikolas 1999a. *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas 1999b. *Governing the soul. The shaping of the private self*. 2. painos. London: Free Association Books.
- Ruch, Gillian, Turney, Danielle & Ward, Adrian (toim.) 2010. *Relationship-based social work*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley.
- Ruonavaara, Hannu 2005. *Historiallinen sosiologia – perinne ja renessanssi*. Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. *Historia mirabilis* 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 20–44.
- Ruspini, Elisabetta 1999. *Longitudinal research and the analysis of social change*. *Quality & Quantity* 33 (3), 219–227.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Saari, Juho 2006. *Johdanto: historiallinen käänne*. Teoksessa J. Saari (toim.) *Historiallinen käänne. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 9–33.
- Sallaz, Jeffrey C. & Zavisca, Jane 2007. *Bourdieu in American Sociology, 1980–2004*. *Annual Review of Sociology* 33, 21–41.
- Satka, Mirja 1988. *Historieskrivningen som en spegling av socialarbetets självförståelse*. *Nordiskt Socialt Arbeid* 8 (2), 24–35.
- Satka, Mirja 1993. *Sota-aika perhekäsitysten ja sukupuolten suhteiden murroksena*. Teoksessa P. Haapala (toim.) *Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Väki voimakas 6*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 57–73.

- Satka, Mirja 1994. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan kirjallisuus, Sarja Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto, 261-339.
- Satka, Mirja 1995. Making social citizenship. SoPhi 1. Jyväskylä: Jyväskylän University.
- Satka, Mirja 2003. Lapsi- ja nuorisososiaaliryöön varhaiset opilliset juuret. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus, 128-144.
- Satka, Mirja 2007. Sosiaaliryöön ammattinimikkeiden kehitys. Teoksessa M. Satka (toim.) Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeniltä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15-16.
- Satka, Mirja, Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna 2002. Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67 (3), 245-259.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna 2004. Lasten mukaan ottamisen ja ulosjättämisen paikat - suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa T. Helne, S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus, 125- 148.
- Satka, Mirja & Björk Eydal, Gudny 2006. Social work and Nordic welfare policies for children. European Journal of Social Work 9 (3), 305-322.
- Satka, Mirja & Skehill, Caroline 2012. Michel Foucault and Dorothy Smith in case file research: Strange bed-fellows or complementary thinkers? Qualitative social work 11 (2), 191-205.
- Saurama, Erja 2002. Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2002:7. Helsinki.
- Savage, Mike 2011. Using archived qualitative data: researching socio-cultural change. Teoksessa J. Mason & A. Dale (toim.) Understanding social research: thinking creatively about method. London: Sage, 169-180.
- Savage, Mike, Weeks, Jeffrey, Rogers, Anne, Elliott, Jane & Nazroo, James 2011. Researching change. Teoksessa J. Mason & A. Dale (toim.) Understanding social research: thinking creatively about method. London: Sage, 165-168.
- Schubert, J. Daniel 2008. Suffering. Teoksessa M. Grenfell (toim.) Pierre Bourdieu: Key concepts series. Stocksfield: Acumen, 183-199.
- Scott, John 1990. A matter of record: documentary sources in social research. Cambridge: Polity.
- Selin, Jani 2010. Kansalaisuuden tuottaminen yhteisöllisissä huumehoidoissa. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Tampere: Vastapaino, 213-229.
- Shaw, Ian F. 2014. Sociological social work: a cartoon. European Journal of Social Work 17 (5), 754-770.
- Schinkel, Willem & Noordegraaf, Mirko 2011. Professionalism as symbolic capital: Materials for a Bourdieusian theory of professionalism. Comparative Sociology 10 (1) 67-96.

- Siisiäinen, Martti 2003. Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sociologia* 40 (3), 204–218.
- Siisiäinen, Martti 2005. Pääoman lajien muuntumissäännöt. Teoksessa P. Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva Kustannus, 89–102.
- Siisiäinen, Martti 2010. Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1 (1), 8–40.
- Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi 2009. Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa T. Kankainen, H. Pessala, M. Siisiäinen, L. Stranius, H. Wass & N. Wilhelmsson, *Suomalaiset osallistujina: katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Helsinki: Oikeusministeriö, 91–138.
- Siisiäinen, Martti & Alanen, Leena 2011. Introduction: Researching local life in a Bourdieusian frame. Teoksessa L. Alanen & M. Siisiäinen (toim.) *Fields and capitals. Constructing local life*. University of Jyväskylä: Finnish Institute for Educational Research, 11–29.
- Silva, Elizabeth & Warde, Alan 2010. Introduction: the importance of Bourdieu. Teoksessa E. Silva & A. Warde (toim.) *Cultural analysis and Bourdieu's legacy: settling accounts and developing alternatives. Culture, economy and the social series 6*. London: Routledge, 1–13.
- Sinko, Päivi 2004. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Sipilä, Jorma 1989. *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.
- Skehill, Caroline 2003. Social work in the republic of Ireland: A history of the present. *Journal of Social Work* 3 (2), 141–159.
- Skehill, Caroline 2007. Researching the history of social work: exposition of a history of the present approach. *European Journal of Social Work* 10 (4), 449–463.
- Smart, Carol 2007. *Personal life: new directions in sociological thinking*. Cambridge: Polity.
- Spencer, Renée, Basualdo-Delmonico, Antoinette, Walsh, Jill & Drew, Alison L. 2014. Breaking up is hard to do: a qualitative interview study of how and why youth mentoring relationships end [online]. [viitattu 14.7.2015] *Youth & Society* (2014), published online before print May 25, 2014, doi: 10.1177/0044118X14535416.
- Spencer, Renée 2007. "It's not what I expected". A qualitative study of youth mentoring relationship failures. *Journal of Adolescent Research* 22 (4), 331–354.
- Springate, Iain, Atkinson, Mary & Martin, Kerry 2008. Intergenerational practice: a review of the literature [online]. [viitattu 15.8.2012] LGA Research Report F/SR262. Slough: NFER. Saatavana [www-muodossa: <URL: http://www.nfer.ac.uk/publications/LIG01/LIG01.pdf >](http://www.nfer.ac.uk/publications/LIG01/LIG01.pdf)
- Steinmetz, George 2011. Bourdieu, historicity, and historical sociology. *Cultural Sociology* 5 (1) 45–66.

- Stevens, Garry 1997. *The favored circle. The social foundations of architectural distinction*. Cambridge: The MIT Press.
- Sulkunen, Pekka 2007. Re-inventing the social contract. *Acta Sociologica* 50 (3), 325–333.
- Susen, Simon & Turner, Bryan S. 2011. Introduction: Preliminary reflections on the legacy of Pierre Bourdieu. Teoksessa S. Susen & B. S. Turner (toim.) *The legacy of Pierre Bourdieu. Critical essays. Key issues in modern sociology series*. London: Anthem, xiii–xxix.
- Svenlin, Anu-Riina 2014. *Tukiperhe lastensuojelun avoimuuden tukitoimena (työotsikko)*. Julkaisematon sosiaalityön väitöskirjan käsikirjoitus.
- Swartz, David L. 1997. *Culture and power: The sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Swartz, David L. 2008. Bringing Bourdieu's master concepts into organizational analysis. *Theory and Society* 37 (1), 45–52.
- Tapola-Haapala, Maria 2011. Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Helsingin yliopisto. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 2011:4.
- Teräs, Kari 2005. Suhtautuvatko historiantutkijat teorioihin välineellisesti? Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. *Historia mirabilis* 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 135–156.
- Thomson, Pat 2010. Headteacher autonomy: a sketch of a Bourdieuan field analysis of position and practice. *Critical Studies in Education* 51 (1), 5–20.
- Thomson, Rachel 2014. Generational research: between historical and sociological imaginations. *International Journal of Social Research Methodology*, 17 (2), 147–156.
- Toikko, Timo 2001. Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. *Tutkimuksia* 1. Seinäjoki.
- Tommila, Päiviö 1972. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965*. Jyväskylä.
- Tunstall, Jane & Malin, Nigel 2012. Enhancing the delivery of safeguarding services: A role for volunteers? *Journal of Social Work* 12 (5), 455–474.
- Turtiainen, Kati 2012. Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities. Resettlement as part of durable solutions to forced migration. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 451.
- Törrönen, Jukka 2006. Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa S. Hänninen ym. (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. *Stakes: Helsinki*, 15–37.
- Urponen, Kyösti 1994. Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. *Sosiaaliturvan*

- kirjallisuus, Sarja Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto, 163–260.
- Vehkalahti, Kaisa 2009. Constructing reformatory identity. Girls' reform school education in Finland, 1893–1923. Oxford & New York: Peter Lang.
- Vehkalahti, Kaisa 2010. Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 101. Helsinki, 140–162.
- Vincent, Carol & Ball, Stephen J. 2007. 'Making up' the middle-class child: families, activities and class dispositions. *Sociology* 41 (6), 1061–1077.
- Vinnerljung, Bo, Brännström, Lars & Hjern, Anders 2011. Kontaktfamilj/-person för barn. Uppföljning och utvärdering med registerdata [online]. [viitattu 15.8.2012] Stockholms universitet. Institutionen för Socialt arbete. Rapport i socialt arbete nr 138. Saatavana *www-muodossa*: <URL: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:460207/FULLTEXT02.pdf> >
- Virtanen, Petri 1994. Homo civilis? Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön habituksesta. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita 108.
- Vuori, Jaana 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 95.
- Vaughan, Diane 2008. Bourdieu and organizations: the empirical challenge. *Theory and Society* 37 (1), 65–81.
- Vuorisalo, Mari 2013. Lasten kentät ja pääomat. Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 467.
- Wacquant, Loïc J. D. 1992. Toward a social praxeology. The structure and logic of Bourdieu's sociology. Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, *The invitation to reflexive sociology*. Oxford: Polity, 1–60.
- Wacquant, Loïc J. D. 1995. Kohti sosiaalista prakseologiaa: Bourdieun sosiologian rakenne ja logiikka. Teoksessa P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Suom. toim. M. Sabour & M. A. Salo. Joensuu: Joensuu University Press. (Alkuteos *Invitation to reflexive sociology* julk. 1992).
- Wacquant, Loïc J. D. 2013. Symbolic power and group-making: On Pierre Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology* 13 (2), 274–291.
- Wacquant, Loïc J. D. 2014. *Homines in extremis*: what fighting scholars teach us about habitus. *Body & Society* 20 (2), 3–17.
- Walter, Maggie, Taylor, Sandra & Habibis, Daphne 2011. How white is social work in Australia? *Australian Social Work* 64 (1), 6–19.
- Watson, Jo 2014. Widening participation in higher education: capital that counts. Teoksessa M. Grenfell & F. Lebaron (toim.) *Bourdieu and data analysis: methodological principles and practice*. Oxford: Peter Lang, 97–115.

- Webb, Jen, Schirato, Tony & Danaher, Geoff 2002. *Understanding Bourdieu*. London: Sage.
- Welbourne, Penelope 2011. Twenty-first century social work: the influence of political context on public service provision in social work education and service delivery. *European Journal of Social Work* 14 (3), 403–420.
- Woolford, Andrew & Curran, Amelia 2013. Community positions, neoliberal dispositions: managing nonprofit social services within the bureaucratic field. *Critical Sociology* 39 (1), 45–63.
- Yesilova, Katja 2009. *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

LIITTEET

LIITE 1 Kuvaus tutkimusaineistojen keruusta ja käsittelystä

Arkistoaineiston keruu ja käsittely

Taustaa

Sosiaalihuollon arkistointia säätelevä lainsäädäntö ja arkistointikäytännöt ovat eri aikakausina vaihdelleet. Nykyinen sosiaalihuollon aineistojen ja asiakirjojen säilyttämistä säätelevä arkistolaki on vuodelta 1994 (Arkistolaki 831/1994). Kunnallisten sosiaalihuollon asiakirjojen säilytystä ja hävittämistä on tähän saakka ohjeistanut Valtionarkiston päätös (1989), kun jatkossa asiakasasiakirjojen säilytystä säädellään keväällä 2015 hyväksytyn uuden sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain kautta (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254). Valtionarkiston päätös (1989, 9) edellytti, että sosiaali- ja huoltokertomusten ja viranhaltijain ja päätöspöytäkirjojen vähimmäissäilytysaika on 25 vuotta kertomukseen tehdystä viimeisestä merkinnästä. Esimerkiksi tukihenkilö-, tukiperhe- ja valvojatoimintaan liittyviä asiakirjoja on tullut säilyttää vähintään niin kauan kuin henkilö tai perhe on ollut valmis toimimaan tukihenkilönä tai tukiperheenä ja hylätyissä tai rauenneissa tapauksissa viisi vuotta. Viranhaltijain päätöspöytäkirjoja, jotka koskevat hyväksymistä tukihenkilöksi tai tukiperheeksi sekä tukihenkilö- tai tukiperhesuhteen päättymistä, on edellytetty säilytettävän vähintään vuoden verran suhteen päättymisestä, mikäli päätökset on tehty sosiaalilautakunnassa, sen jaostossa tai vastaavassa. (Valtionarkiston päätös 1989, 39.)

Sosiaalityön dokumentointitavoissa ja -käytännöissä on eri ajanjaksoilla ollut erilaisia painotuksia (esim. Satka 1995; Saurama 2002; myös Lundström 1993). Suomalaisessa sosiaalityössä dokumentoinnin kehittyminen on yhdistetty case work -menetelmän ja psykososiaalisen työtteen esille tuloon toisen maailmansodan jälkeisellä ajanjaksolla. Myös sosiaalihuollon periaatteiden uudistuminen 1960- ja 70-luvuilla ulottui dokumentointiin ja uudet periaatteet kirjoitettiin 1980-luvun alun uuteen lainsäädäntöön muun muassa asiakkaiden oikeutena saada tietoa itseään koskevista asiakirjoista. (Laaksonen ym. 2011, 9; Saurama 2002, 69; Kääriäinen 2003, 21–22.)

Tarja Heino (1997, 92) on todennut Suomessa tehtyjen sosiaalityön asiakasasiakirja-aineistoja hyödyntävien tutkimusten perusteella, että ”asiakirjakirjoittaminen tuottaa katkonaisen, aukollisen, epätäydellisen, asiakasnäkökulmaa painottamattoman ja ongelmia korostavan konstruktion kohteestaan”. Lastensuojelun kannalta erityistä on lisäksi ollut, että lapsen ei ole juuri nähty tulevan asiakirjoissa esiin (Heino 1997, 92; Mäenpää & Törrönen 1996, 31). Toisaalta kansainvälisessä keskustelussa on nähty asiakasasiakirjojen sisältävän laadullisesti rikasta materiaalia sekä sosiaalityön käytännöistä että työntekijän välittävästä vaikutuksesta suhteessa byrokraatiaan ja yksittäiseen palvelunkäyttäjään (Prior 2003, 3; Hayes & Devaney 2004, 314). Asiakirja-aineiston heikkoutena voi

kuitenkin pitää sitä, että dokumentteja ei ole alun perin ole tarkoitettu tutkimuskäyttöön. Yhtäällä tämän voi ajatella vahvuudeksikin, kun ”tutkijaefekti” on oletettavasti vähäisempi esimerkiksi (pelkästään) tutkimusta varten kerättyihin aineistoihin verrattuna.

Asiakasasiakirja-aineisto

Tässä tutkimuksessa arkistosta kerättyä asiakasasiakirja-aineistoa ovat Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimessa lastensuojelun asiakkuuksissa tuotetut viranomaisasiakirjat, ja tarkemmin sanottuna ne aktit, joiden henkilö eli lapsi tai nuori on osallistunut lastensuojelun tukihenkilötoimintaan. Tukihenkilötoimintaa on toteutettu Jyväskylässä vuodesta 1973 lähtien, jolloin se tuli korvaamaan siihen asti käytössä ollutta suojeluvalvontaa. Kokosin asiakasasiakirja- ja pöytäkirja-aineiston osin Jyväskylän kaupungin keskusarkistossa, osin sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen omassa arkistossa. *Keskusarkistossa* säilytetään kaikki vuosina 1920–1968 syntyneiden lasten lastensuojelun henkilöaktit. Tämä kokonaisuaineisto on jaettu kahteen, lasten syntymäajan mukaan järjestettyyn sarjaan (Fa2 ja Fa11). Sen lisäksi on vielä otanta-aineisto (10 arkistomappia), jonka tallentamisessa on noudatettu kansallisia, valtionarkiston ohjeistamia pysyväämääräyksiä (Valtionarkiston päätös 1989). *Sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen* omassa arkistossa säilytetään uudemmat eli vuonna 1969 ja tämän jälkeen syntyneiden lasten lastensuojelun asiakasasiakirjat. Uusinta aineistoa eli asiakasasiakirjoja, joiden henkilöä koskeva asiakkuus edelleen jatkuu tai on vastikään päättynyt, säilytetään sosiaaliasemien omissa käsiarkistoissa. Näihin uusiin aineistoihin aineistonkeruu ei kohdistunut tässä tutkimuksessa.

Asiakasasiakirja-aineiston keruu eteni tässä tutkimuksessa niin, että kävin systemaattisesti läpi kaikki keskusarkistossa säilytetyt Fa2- ja Fa11-sarjoihin kuuluvat, vuosina 1920–1968 syntyneiden lasten lastensuojelun asiakasasiakirjat, yhteensä 64 arkistomappia, ja osan otantamapeista. Alun perin tarkoitukseni oli sisällyttää tutkimukseen myös tukihenkilötoimintaa edeltäneen suojeluvalvonnan, jota toteutettiin Jyväskylässä vuosina 1941–1972, tarkastelu. Tämä edellytti vanhemman eli 1920- ja 40-luvuilla syntyneiden lasten asiakirjojen läpikäyntiä (ks. tämän aineisto-osan ulosrajauksen perusteista tarkemmin jäljempänä). Halusin käydä asiakasasiakirjat kokonaisuudessaan läpi myös siksi, että olin tietoinen aineiston mahdollisista aukollisuuksista ja puutteista ja pidin aineistomäärää kokonaisuudessaan kohtuullisena. Lisäksi katsoin saavani näin paremmin käsityksen siitä, kuinka lastensuojelun asiakasasiakirjoja on eri ajan-kohtina yleisesti ottaen kirjoitettu ja millaisia dokumentteja on tuotettu.

Jälkikäteen arvioituna ratkaisuni oli työläs eikä kovin ekonominen. Toisaalta juuri työläydessä ja ”kullanhuuhdonta-tekniikan” (Rauhala 1978, 11) välttämättömyydessä piilevät historiallisesti orientoituneen ja arkistoaineistoja hyödyntävän tutkimuksen rikkaiden tai yllättävien löydösten mahdollisuudet (myös Saurama 2002, 53). On hyvä myös selvittää, että arkistotutkimuksessa ja erityisesti salassa pidettävien aineistojen osalta tutkijalla ei ole mahdollisuutta päästä aineistoon suoraan käsiksi, vaan haluttu aineisto tai aineisto-osio tilataan

arkistonhoitajalta. Ongelmallista tämä voi olla tutkijalle silloin, jos hänellä ei ole (vielä) käsitystä siitä, mitä (kaikkea) olisi tutkimuksen kysymyksenasettelun näkökulmasta hyödyllistä tilata, tai jos käytettävissä oleva arkistoluettelo ei avaa riittävän hyvin kunkin aineiston sisältöjä.

Poimin läpikäymistäni 1920–1968 syntyneiden lasten lastensuojelun asiakasasiakirjoista kaikki ne aktit, joissa oli käytetty tukihenkilötoimintaa tai sitä edeltänyttä suojeluvalvontaa lastensuojelun toimenpiteenä. Tämä aineisto avasi ajallisen näkökulman tukihenkilötoimintaan ja sitä edeltäneeseen suojeluvalvontaan Jyväskylässä 1930-luvulta 1970- ja 80-lukujen taitteeseen. Akteja kertyi edellä mainitulta ajanjaksolta yhteensä 203, joista kuitenkin vain 46 liittyi tukihenkilötoimintaan¹¹⁰ ja loput (157) suojeluvalvontaan (taulukko 3).

Uudemmat eli vuonna 1969 ja tämän jälkeen syntyneiden lasten asiakasasiakirjat oli sijoitettu sosiaali- ja terveystalokeskuksen omaan arkistoon. Uudemman aineiston keruussa etenin epäsystemaattisesti, sillä systemaattinen toimintatapa ei ollut mahdollinen. Aineiston kokoaminen oli tutkijan näkökulmasta vaativaa ensinnäkin siksi, että aineistoa ei ollut sarjoitettu yhtenäisesti. Osa aineistosta oli järjestetty esimerkiksi asiakkaan syntymäajankohdan, osa sukunimen, osa asuinalueen mukaan. Aineiston paikantamisessa ei ollut myöskään mahdollista hyödyntää jaoston pöytäkirjoja, sillä kun päätöksenteko delegoitiin yksittäisille viranhaltijoille (LSJ 25.11.1981, 376 §¹¹¹), ei tukihenkilöesityksistä päätetty enää jaostossa eikä pöytäkirjoihin tallennut samanlaista ”rekisteriä” kuin aiemmin. Edellä kuvatut ongelmat hidastivat työskentelyä merkittävästi ja lopulta, 49 arkistomapin läpikäymisen jälkeen, sain kokoon uudemmissa asiakasasiakirjoista yhteensä 40 tukihenkilötoimintaan liittyvää aktia. Arkistotutkimuksen paradoksi ilmentyi tässä kohtaa erityisen selvästi: tutkijalla tulisi olla hyvä ennakkosuunnitelma aineiston läpikäymistä varten, mutta samaan aikaan suunnitelmaa on lähes mahdotonta tehdä, sillä ennalta ei voi tietää, mitä aineisto sisältää ja mitä se *ei* sisällä (myös Saurama 2002, 54).

Asiakasasiakirja-aineiston läpikäyminen ja valikointi oli ajallisesti merkittävä osa tutkimusprosessia. Sen kanssa työskentely oli myös selvästi työläämpää muihin tutkimuksen osa-aineistoihin, kuten esimerkiksi haastatteluaineistoon verrattuna. Seuraavassa taulukossa 3 esitän koosteen tutkimusta varten läpikäydystä asiakasasiakirja-aineistosta kokonaisuudessaan. Erittelen läpikäydyn aineiston määrää sekä mappikohtaisella että aktikohtaisella tasolla ja kuvaan myös aineistoista löydettyjen aktien ajallista paikantumista.

¹¹⁰ Tukihenkilötoimintaan osallistui todennäköisesti ainakin jonkin verran enemmän lapsia ja nuoria kuin mitä kerätty aktimäärä antaa ymmärtää, sillä sekä sosiaalilautakunnan alaisten jaostojen pöytäkirjoissa että vuosikertomuksissa 1970- ja 80-luvuilla raportoidut luvut viittasivat siihen (YOK 1973–1976; LSJ 1977–1989; SLKVK 1973–1989). On monta mahdollista selitystä sille, miksi kaikkia akteja ei aineistonkeruuprosessin aikana tavoitettu, esimerkiksi: aktien katoaminen, lasten asiakirjojen sijainti osin tai kokonaan jonkun muun perheenjäseneen, kuten vanhemman tai sisaruksen aktissa tai tutkijalle sattuneet virheet aktien läpikäynnissä.

¹¹¹ Päätösvallan delegoinnista tehtiin päätös loppuvuodesta 1981, mutta käytännössä tukihenkilöesitykset vahvistettiin jaostossa vielä vuoden 1983 puoleenväliin saakka (LSJ 1981–1983).

TAULUKKO 3 Asiakasasiakirja-aineiston osa-aineistot, niiden säilytyspaikat, tunnisteet ja määrä mapeittain sekä aineistosta löydettyjen aktien määrä ja ajallinen paikantuminen

Aineistokokonaisuus ja/tai sarja	Säilytyspaikka ja tunnisteet, läpikäydyn aineiston määrä	Toiminta, jota aineisto koskee ja sen käynnistämisen aikaväli aineistossa	Aktien määrä
1) Lastensuojelun henkilöaktit, v. 1920–1956 syntyneet (Fa2)	Keskusarkisto Fa2: 1–22 22 mappia	Suojeluvalvonta 1955–1971	105
2) Epäsosiaaliset lapset, v. 1945 tai sitä ennen syntyneet (Fa11)	Keskusarkisto Fa11 :1–8 8 mappia	Suojeluvalvonta 1943–1962	52
Suojeluvalvonta yht.			157 aktia
3) Lastensuojelun henkilöaktit, v. 1957–1968 syntyneet (Fa2)	Keskusarkisto Fa2: 23–56 34 mappia	Tukihenkilötoiminta 1973–1983	46
4) Lastensuojelun henkilöaktit, v. 1969 ja tämän jälkeen syntyneet (ei yhtenäistä sarjoitusta)	Sosiaali- ja terveyspalvelukeskuksen arkisto 49 mappia	Tukihenkilötoiminta 1977–2001	40
Tukihenkilötoiminta yht.			86 aktia
Läpikäydyt mapit yht.	113 mappia	Löydetyt aktit yht.	243 aktia

Asiakasasiakirja-aineistoa läpikäydessäni kirjoitin kustakin löytämästäni 243 aktista anonymisoidut muistiinpanot, joista muodostui eri tiedostoihin tallennettuna yhteensä 186 sivua tekstiä (fontti Times New Roman 12, riviväli 1, leveydet marginaalit). Koostin muistiinpanot poimien akteista seuraavat tiedot niiltä osin kuin ne olivat saatavissa: 1) Lapsen sukupuoli ja syntymävuosi sekä anonymisoinnin vuoksi lapselle annettu kooditunniste (juokseva numerotunniste), 2) Ajalliset tiedot tukihenkilötoiminnasta/suojeluvalvonnasta ja lastensuojelun asiakkuudesta (alkamis- ja päättymisajankohdat), 3) Tukihenkilötoiminnan/suojeluvalvonnan käynnistämisen syy, 4) Tukihenkilötoiminnan/suojeluvalvonnan lopettamisen syy, 5) Yhteenvedo eri dokumenteista, joita aktista löytyi sekä jatkotyöskentelyä varten tehty luokittelu merkintä aineiston määrästä ja laadusta, erityisesti tukihenkilötoimintaan/suojeluvalvontaan liittyen ja 6) Muita muistiinpanoja eli avoin kohta, johon merkitsin huomioita ja muistiinpanoja esimerkiksi tukihenkilön/suojeluvalvojan taustasta (ammatti, koulutus, sukupuoli jne.) ja lapsen perhetaustasta (perhesuhteet, perhetilanne jne.). (Myös Pekkarinen 2010, 202–205.)

Kävin muistiinpanoaineistoksi tallennetut kuvaukset huolellisesti läpi pyrkimyksenäni kaventaa kokonaisuutta ja valita yksityiskohtaisempaan analyysiin tukihenkilötoimintaan/suojeluvalvontaan liittyvän kuvauksen kan-

nalta mahdollisimman informaatorikkaat aktit (Mason 2007, 124, 138; Elliott ym. 2008, 235). Valikoinnin helpottamiseksi tein aktien sisältämien tietojen pohjalta Excel-pohjaiset havaintomatriisit (neljä eri aineistokokonaisuus-kohtaisesti laadittua matriisia, ks. jaottelu taulukosta 3 edellä). Matriisien avulla pyrin hahmottamaan aineiston suuria linjoja muutaman keskeisen taustamuuttujan, kuten lapsen syntymävuoden, sukupuolen, iän, tukihenkilötoiminnan keston, tukihenkilön sukupuolen ja ammatin/koulutustaustan avulla. Koska asiakirjatiedot olivat hajanaisia ja paikoin hyvin puutteellisia, matriisi toimi ensisijassa suuntaa-antavana aineiston hahmottamisen työvälineenä eikä sillä ollut jatko-analyseissä suurta merkitystä.

Suojeluvalvontaan liittyneet asiakasasiakirja-aineistot rajautuivat lopulta tässä tutkimuksessa toteutetun empiirisen analyysin ulkopuolelle, joten kuvaan seuraavassa vain tukihenkilötoimintaa koskevien aineistojen järjestämisen ja valikoinnin prosessia. Tiivistäen voi todeta, että suojeluvalvontaan liittyvän asiakasasiakirja-aineiston suurin rajoite oli se, että itse suojeluvalvontaa dokumentoiva materiaali oli varsin kapeata ja rajautunutta. Asiakasasiakirjat sisälsivät lähinnä lautakunnan alaisen jaoston pöytäkirjanotteita suojeluvalvonnan aloittamisesta ja lopettamisesta sekä työntekijän aktiin merkitsemiä suppeita viittauksia tai mainintoja valvonnasta, joskin monesta aktista ne myös puuttuivat kokonaan. Asiakirjoista saatava informaatio osoittautui erityisen niukaksi ja hajanaiseksi akteissa, joissa suojeluvalvonta oli käynnistetty ennen 1960-lukua. Siitä, mitä suojeluvalvonta käytännössä oli eli mitä se merkitsi lapsen/nuoren ja valvojan välisenä suhteena tai toimintana, oli siten aineiston pohjalta mahdollista lausua vain vähän. Joistakin akteista, mutta vain osasta, löytyi suojeluvalvojan valvontakirja¹¹² (ks. luku 4.1). Niiden informatiivisuutta rajoitti se, että kirjoihin tehdyt merkinnät olivat usein varsin vähäisiä valtakunnallisista ohjeistuksista huolimatta (Lastensuojeluasetus 1936/203, 10 §; Suojeluvalvojan opas 1945, 6–8, 14).¹¹³ Muutamista akteista löytyi merkintä, että valvoja on ”luvannut palauttaa valvontakirjat sosiaalitoimistoon” valvonnan päättyessä, mutta aktiin asiakirjoja ei syystä tai toisesta ollut kuitenkaan tallentunut (esim. Fa15, akti numero 87).

Tukihenkilötoimintaan liittyviä akteja oli asiakasasiakirja-aineistossa yhteensä 86. Näissä akteissa tukihenkilötoiminnan käynnistäminen ajoittui vuosien 1973 ja 2001 välille, joskaan kaikista akteista ei ollut mahdollista paikantaa ajankohtia asiakirjapuutteiden vuoksi. Osassa akteja dokumentteja oli niukalti ja tukihenkilötoimintaan liittyvää materiaalia vähän jos lainkaan, osassa taas runsaasti (myös Saurama 2002, 56, alaviite 13; Billquist & Johnsson 2007, 8, 11–12). Materiaali osoittautui niukaksi niissä akteissa, joissa tukihenkilötoiminta oli

¹¹² Käytössä oli ”Suojeluvalvonnassa olevan lapsen tai nuoren henkilön valvontakirja” (Lastensuojelulomake N:o 13, Maalaiskuntien Liiton Lomake No 1503).

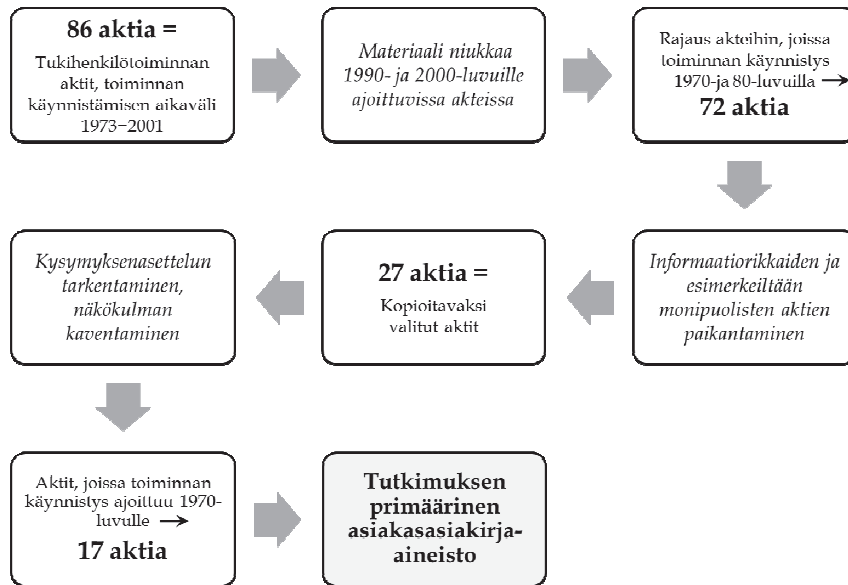
¹¹³ Esimerkiksi Fa2-sarjaan (Fa2: 1–22) kuuluvista asiakasasiakirjoista löytyi yhteensä 105 aktia, jossa lapsi tai nuori oli määrätty suojeluvalvontaan. Näistä vain 28 aktista löytyi valvontakirja, joka oli peräti 10 aktissa tyhjä tai vain päivämäärämerkinnöillä varustettu.

käynnistetty 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa¹¹⁴, ja sen vuoksi päätin kohdentaa aineiston valinnan 1970- ja 80-luvuille. Näin jäljelle jäi yhteensä 72 aktia, joissa 41 aktissa tukihenkilötoiminnan käynnistäminen ajoittui 1970-luvulle ja 31 aktissa 1980-luvulle. Tukihenkilötoiminnan kesto vaihteli näissä akteissa muutamista kuukausista yli seitsemään vuoteen. Lapset tai nuoret, joiden akteista oli kyse, olivat syntyneet vuosien 1957–1986 välillä. Heistä 21 oli tyttöjä ja 50 poikia, ja yhdessä tapauksessa tukihenkilö oli asetettu koko perheelle vanhempi mukaan lukien. Useasta aktista löytyi lisäksi merkintä siitä, että tukihenkilö oli tarkoitettu sisaruksille tai koko perheelle yhteiseksi, vaikka viranomaispäätös tukihenkilön asettamisesta tehtiinkin pääsääntöisesti yksilökohtaisesti.

Edellä mainitun 72 aktin joukosta valitsin kopioitavaksi yhteensä 27 lapsen lastensuojelun henkilöaktit, joista 17 aktissa tukihenkilötoiminta oli käynnistetty 1970-luvulla ja 10 aktissa 1980-luvulla.¹¹⁵ Valikoinnin yhtenä kriteerinä pidin tukihenkilötoimintaan liittyvän dokumentaation rikkautta eli valitsin mukaan akteja, joihin sisältyi runsaasti tukihenkilötoimintaa kuvaavia dokumentteja tai merkintöjä (esim. tukihenkilöraportteja, sosiaalityöntekijän muistiinpanoja, lausuntoja). Toisaalta pidin tärkeänä saada mukaan erilaisia esimerkkejä tukihenkilöiden käyttämisestä, jolloin valikoin lisäksi sellaisia akteja, joissa tukihenkilötoiminta käynnistettiin erilaisin eksplisiittisin perustein ja joissa sitä sovellettiin eri-ikäisten lasten kanssa. Tutkimuksen kysymyksenasettelun tarkentuessa pienensin vielä ajallista ulottuvuutta eli rajasin yksityiskohtaisen tarkastelun pelkästään niihin akteihin, joissa tukihenkilötoiminta oli käynnistetty 1970-luvulla. Näin primääriin asiakasasiakirja-aineistoon valikoitui yhteensä 17 henkilöaktia. Muihin akteihin liittyvää materiaalia, ensisijassa niistä tekemiäni muistiinpanoja olen käyttänyt tutkimuksessa lähinnä viittauksenomaisesti. Seuraavassa kuviossa 7 esitän tiivistyksen tukihenkilötoimintaan liittyvän asiakasasiakirja-aineiston seulonnan ja valikoinnin prosessista.

¹¹⁴ Tuolloin kaupungissa oli käytössä sähköinen asiakastietojärjestelmä (Pehu). On mahdollista, että kaikkea sähköistä materiaalia ei ollut tulostettu paperimuotoon asiakirjoja arkistoidaessa tai että osa paperiaineistosta oli arkistoitu joillakin muilla perusteilla fyysisesti eri paikkaan.

¹¹⁵ Varmuuden vuoksi kopioin myös 25 suojeluvonnassa olleen lapsen/nuoren aktit. Näissä akteissa suojeluvallonta oli käynnistetty vuosien 1960 ja 1970 välisenä aikana ja aktien henkilöt eli lapset olivat syntyneet vuosien 1944 ja 1956 välisenä ajanjaksona.

KUVIO 7 Tukihenkilötoimintaan liittyvien henkilöaktien seulonnan ja valikoinnin prosessi

Primääriseksi aineistoksi valittujen aktien tarkastelussa pääpaino kohdistui tiettyihin dokumentteihin eli erityisesti 1) tukihenkilön kirjoittamiin raportteihin (n=167, vaihteluväli 1–30 raporttia per akti), 2) sosiaalityöntekijän kirjoittamiin muistiinpanoihin ja niissä erityisesti tukihenkilötoimintaa koskeviin huomioihin, 3) tukihenkilötoimintaan liittyviin, usein muiden ammattilaisten kuin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamiin lausuntoihin ja 4) päätöspöytäkirjojen otteisiin, joilla toiminta virallisesti käynnistettiin ja lopetettiin.¹¹⁶ Aktien joukossa olevista asiakirjoista tukihenkilötoimintaa sisällöllisesti rikkaimmin kuvasivat yleensä paitsi sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat muistiinpanot, ennen kaikkea tukihenkilöiden kirjoittamat raportit, joiden tarkoituksena oli selostaa toimintaa sitä ohjaavalle viranomaiselle eli lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Valituista 17 aktista koostin aktikohtaiset tiivistelmät, joiden runkona olivat tukihenkilötoimintaan liittyvät tapahtumalistaukset ja niihin liittyvät kuvaukset originaaleine aineistokatkelmineen (Miles & Huberman 1994, 111).

Pöytäkirja-aineisto

¹¹⁶ Henkilöaktit sisälsivät hyvin monenlaisia tukihenkilötoimintaa kuvaavia tai siihen liittyviä dokumentteja (myös Saurama 2002, 56, alaviite 13). Tukihenkilötoimintaa kuvattiin esimerkiksi seuraavissa asiakirjoissa: huoltoselostuksessa (tai huollontarpeen perusselvityksessä, tai lastensuojelun peruslomakkeessa); sosiaalityöntekijän muistiinpanoissa, joissa ilmeni sekä määrällisesti että laadullisesti suuria vaihteluja; tukihenkilön sosiaalityöntekijälle osoittamissa raporteissa, joiden laatu ja määrä vaihtelivat huomattavasti; tukihenkilösuhteen huoltosuunnitelmissa, joita löytyi vain muutamasta 1980-luvulle ajoittuvasta aktista; tukihenkilösopimuksissa, joita oli erityisesti 1990-luvun akteissa sekä muiden viranomaisten, kuten koulun tai kasvatusta-perheneuvolan työntekijöiden kirjoittamissa lausunnoissa.

Asiakasasiakirja-aineiston lisäksi keräsin Jyväskylän kaupungin keskusarkistosta kaupungin sosiaalilautakunnan ja sen alaisten jaostojen työskentelyä dokumentoivaa pöytäkirja-aineistoa (salassa pidettävä aineisto) ja sosiaalilautakunnan vuosikertomuksia (julkinen aineisto). Paikallisen sosiaalilautakunnan ja lastensuojeluasioista kulloinkin vastanneen jaoston¹¹⁷ pöytäkirjoja en käynyt läpi systemaattisesti, vaan keskitin tarkastelun tiettyihin vuosiin tai ajanjaksoihin muista aikalaisteksteistä ja aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta saatujen vihjeiden perusteella. Lastensuojelusta vastaavien jaostojen pöytäkirja-aineisto oli tärkeä myös siksi, että vuoteen 1983 asti esitykset tukihenkilöistä tai suojeluvaikeuksista, kuten kaikki muutkin lastensuojelutoimenpiteisiin liittyvät asiat, vietiin jaoston päätettäväksi. Pöytäkirja-aineistoa, erityisesti pöytäkirjojen esityslistoja, oli siis mahdollista käyttää apuna suojeluvaikeuksien ja tukihenkilötoimintaan osallistuneiden lasten identifioimisessa (myös Pekkarinen 2010, 201–202; Saurama 2002, 56–61).

Sosiaalilautakunnan ja lautakunnan alaisten lastensuojelusta vastaavien jaostojen pöytäkirja-aineistoa läpikäydessäni kirjoitin niistä muistiinpanot, joista muodostui eri tiedostoihin tallennettuna yhteensä 142 sivua tekstiä (fontti Times New Roman 12, riviväli 1, leveät marginaalit). Sen lisäksi että poimin lautakunnan ja jaostojen pöytäkirjoista määrällistä ja laadullista tietoa tukihenkilötoiminnan/suojeluvaikeuksien synnystä ja muotoutumisesta paikallisesti, merkitsin muistiin myös jaostoissa tehdyt esitykset tukihenkilötoimintaan tai suojeluvaikeuksien asettamisesta ja toimintaan liittyvistä päätöksistä taustatietoineen. Kuten todettua, työskentely ei kuitenkaan aineiston massiivisuudesta johtuen ollut systemaattista. Esimerkiksi 1960-luvulla pöytäkirjat perustuivat hyvin laajoihin liiteselostuksiin (ns. yleisliitteisiin), joten kävin 60-luvulle ajoittuvia jaoston pöytäkirjoja läpi hyvin valikoidusti.

Muun dokumenttiaineiston keruu ja käsittely

Paikalliseen kontekstiin kiinnittyvän asiakasasiakirja- ja pöytäkirja-aineiston lisäksi tutkimuksen aineistona on laajahko muista dokumenteista muodostuva aineisto, joka paikantuu sekä historiaan että 2000- ja 2010-luvuille. Historia-aineisto koostuu seuraavista dokumenteista: laki- ja asetusteksteistä, komiteanmietinnöistä, sosiaaliministeriön (myöh. Sosiaalihuollon) kunnille antamista ohje- ja yleiskirjeistä¹¹⁸, sosiaalialan ammattilehdissä ilmestyneistä artik-

¹¹⁷ Lastensuojeluasiat käsiteltiin Jyväskylässä vuosina 1937–51 huoltolautakunnan alaisessa lastensuojeluosastossa, vuosien 1952–76 välisenä aikana sosiaalilautakunnan alaisessa yleisessä osastossa ja vuosina 1977–1988 sosiaalilautakunnan alaisessa lastensuojelujao-
stossa (Karjalainen 1990; Sosiaaliturvasta sosiaalipalveluihin 1990).

¹¹⁸ Vuonna 1950 säädettiin Huolto-ohjelmakomitean esitysten perusteella laki sosiaalihuollon hallinnosta (Laki sosiaalihuollon hallinnosta 1950/34). Siinä määriteltiin valtion, käytännössä sosiaaliministeriön, tehtäväksi seurata ja ohjata kaikkea kunnallista ja vapaaehtoistakin huoltotoimintaa (Rauhala 2001, 306–307). Yleis-, ohje- ja kierto-
kirjeet olivat yksi tapa toteuttaa tätä ohjaustyötä käytännössä (Suonoja & Haatanen 1992, 622). Toisaalta Helmi Mäki (2009, 656) antaa kirjeiden merkityksestä kunnallisessa toiminnassa varsin pragmaattisen kuvan: ”Yleiskirjeiden vaikutuksista yleensä ei tiedetty. Ilmeistä oli, että silloin, kun niissä luvattiin valtion taloudellista

keleista ja muista aikalaisteksteistä (oppikirjat, oppaat), sekä lähinnä lastensuojeluun ja sosiaalityöhön liittyvistä aiemmista tutkimuksista. Dokumenttiaineisto ei muodostunut ”itsestään”, vaan kokosin sitä useamman vuoden ajan käyttäen aineiston jäljittämiseksi apunani monenlaisia välineitä. Pehdyin esimerkiksi aiheeseen liittyvien aiemmin julkaistujen tutkimusten ja myös ei-tieteellisten teosten lähdeluetteloihin, tein hakuja Internetin hakukoneilla ja erilaisista tietokannoista (Jykdok, Linda/Melinda, Arto, Aleksi). Lastensuojeluun liittyvät säädöstekstit ja komiteanmietinnöt sekä sosiaaliministeriön ohje- ja yleiskirjeet kävin systemaattisesti läpi koko lakisääteisen lastensuojelun ja osin jo sitä edeltävältä ajalta (ks. luku 4.1).

Tutkimuksen 2000- ja 2010-lukujen dokumenttiaineisto sisältää valikoidun koosteen kuntien, lastensuojelujärjestöjen ja sosiaalialan palveluyritysten tuottamista, tukihenkilötoimintaa ja sitä muistuttavia uusia toimintamalleja käsittelevistä teksteistä (toiminnan esittelyt/esitteet, selvitykset, oppaat, käsikirjat, projektiraportit). Tämän ohella olen tarkastellut valtiollisten toimijoiden tuottamia, tukihenkilötoimintaa vähintään viitteellisesti sivuavia tekstejä, kuten laki- ja asetustekstejä, lastensuojeluun ja lapsipolitiikkaan liittyviä työryhmämuistioita, kehittämissuunnitelmia, selontekoja, raportteja ja tutkimuksia. Aineiston etsimisessä hyödynsin Internetin hakukoneiden ja kotimaisten tietokantojen lisäksi järjestöjen osalta Raha-automaattiyhdistyksen sähköistä projektirekisteriä sekä aiheeseen liittyvien aiemmin julkaistujen tutkimusten ja myös ei-tieteellisten teosten lähdeluetteloja.

Käyttämäni dokumenttiaineisto oli sähköisessä muodossa tai tallensin sen mahdollisuuksien mukaan sähköiseen muotoon, jolloin aineistoa oli mahdollista käsitellä atk-pohjaisesti, esimerkiksi Wordin haku- ja maalaustoimintoja apuna käyttäen. Ajallisen ulottuvuuden hahmottamiseksi aineistot oli järjestetty kronologisesti, minkä jälkeen järjestin ne toimijaryhmittäin eli dokumentin tuottanutta tahoa kategorisoivana periaatteena käyttäen (esim. valtio, kunta, lastensuojelujärjestöt, yritykset) ja tarvittaessa alaryhmiä muodostaen. Tätä seurasi aineistokokonaisuuden pelkistäminen erilaisia muistiinpanoja, tiivistelmiä, matriiseja, taulukoita ja aikajanoja apuna käyttäen. Tavoitteena oli mahdollistaa poikkiaineistollinen vertailu eli aineiston läpikäyminen tiettyjä toistuvia rakenteita tai teemoja aineistomassasta etsien ja esille nostaten (Ruusuvuori ym. 2010, 21; Mason 2002, 150–153; Gibson & Brown 2009, 71–73).

Haastatteluaineiston keruu ja käsittely

Edellä kuvattuja aineistoja täydentämään hankin myös haastatteluaineistoa. Historia-aineistoon kuuluu sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu, jonka toteutin yhdessä tutkijakollegan kanssa keväällä 2014 Jyväskylässä 1970- ja 80-luvuilla sosiaalityöntekijöinä työskennelleille henkilöille.¹¹⁹ Tavoitteena oli saada täydentävää tietoa suojeluvallonnasta luopumiseen johtaneista syistä ja

---

tukea, kirjeitä luettiin tarkasti, mutta toisenlaisista ohjekirjeistä saatettiin vain heittää huulta ”paimenkirjeinä, jotka laitettiin mappiin öö”.

¹¹⁹ Toteutimme haastattelun YTT Johanna Kiilin kanssa.

taustoista ja tukihenkilötoiminnan synnystä, muutoutumisesta ja toteutuksesta sekä paikallisesti että suhteessa valtakunnalliseen kontekstiin. Haastattelua varten oli laadittu teemarunko, joka toimitettiin haastateltaville sähköpostitse etukäteen. Haastattelukysymysten muotoilussa käytin bourdieulaisen ajattelutavan lisäksi hyväksi Artikkeleita I ja II työstäessäni tekemiäni havaintoja ja tulintoja. Käytännössä haastattelu toteutui hyvin keskustelunomaisesti ja teemat täsmentyivät sen mukaan, mihin haastateltavien muistitieto ylsi (muistitietotutkimuksesta esim. Fingerroos ym. 2006).

Ryhmähaastatteluun osallistui kolme henkilöä ja se kesti noin kaksi tuntia. Tutkimuksellisesti arvokasta oli, että erään haastateltavan kanssa olin jo aiemmin käynyt vapaamuotoista keskustelua tutkimukseni teemoista sekä saanut mahdollisuuden tutustua hänen työuransa aikana kokoamaan kotiarkistoon. Oli luontevaa kutsua hänet myös haastatteluun. Muut haastateltavat hankittiin lumipallo-strategialla: ensiksi haastatteluun kutsuttiin yksi tutkijoille ennestään tuttu haastateltava, joka kutsui mukaan seuraavan ja edelleen tämän kautta kutsuttiin kaksi muuta henkilöä. Näistä kahdesta kumpikaan ei eri syistä johtuen lopulta osallistunut haastatteluun. Haastattelun jälkeen kävin vielä yhden haastateltavan kanssa haastatteluteemoihin liittyvää tarkentavaa sähköpostikeskustelua. Ryhmähaastattelua ei litteroitu, vaan siitä poimittiin tekstiksi tutkimuskysymysten (Artikkeli IV) kannalta keskeiset kohdat (Ruusuvuori ym. 2010, 14).

Tutkimuksen 2000- ja 2010-lukujen haastatteluaineistoon kuuluu 10 tukihenkilöhaastattelua ja kaksi asiantuntijahaastattelua. Ajallisesti ensimmäisenä eli vuonna 2009 haastattelin yhtä ammatillista tukihenkilötyötä tarjoavassa yrityksessä työskentelevää asiantuntijaa. Tarkoituksena oli saada informaatiota lastensuojelun sosiaalityön kentälle ilmestyneestä uudesta, mutta suhteellisen näkymättömästä toimintamuodosta, ammatillisesta tukihenkilötyöstä. Olin laatinut etukäteen muutamaan teemaan sidotun kysymysrunгон, mutta haastattelu eteni varsin vapaamuotoisesti haastatellun ja tutkijan välisenä keskusteluna. Haastattelu kesti noin tunnin ja litteroin sen väljästi.

Keväällä 2012 toteutettiin tukihenkilöiden haastattelut lastensuojelujärjestön X alaisena toimineelle 10 tukihenkilölle. Lastensuojelujärjestö tarjosi mainittuna ajankohtana ostopalveluna lastensuojelun avohuollon tukihenkilöpalvelut kooltaan keskisuurelle kaupungille Y. Tietosuojasyistä haastateltavien hankinta tapahtui niin, että järjestössä toiminnasta vastaavaa koordinaattoria pyydettiin välittämään haastattelupyyntöä tukihenkilöille ja kohdentamaan pyyntö erityisesti niin, että mukaan valikoituisi iän, ammattitaustan ja tukisuhteidensa puolesta mahdollisimman ”kattava tukihenkilöiden joukko”. On huomattava, että lastensuojelun tukihenkilöistä ei ole olemassa minkäänlaista tilastollista perusdataa, sillä tukihenkilöitä ei rekisteröidä tai tilastoida kansallisesti. Kunnallisissa käytännöissäkin lienee suuria vaihteluja. Yleisesti tiedetään, että korkeakoulutetut tekevät vapaaehtoistyötä matalammin koulutettuja enemmän ja sosiaali- ja terveysalalla toimivista vapaaehtoisista enemmistö on naisia (esim. SVT 2011).

Järjestökoordinaattorilta saatiin 10 tukihenkilön yhteystiedot ja heihin otettiin yhteyttä haastatteluajan sopimiseksi. Kaikki haastattelupyynnön saa-

neet hyväksyivät sen. Ennen haastattelua heille toimitettiin informointikirje, jossa kerrottiin tutkimuksen tavoitteista ja tietosuojaan ja tutkimusetiikkaan liittyvistä seikoista. Haastattelut toteutti kanssani tutkimusassistentti, joka teki merkittävän osan haastatteluista ja myös niiden litteroinneista.¹²⁰ Haastatteluja varten koostettiin neljästä aihealueesta muodostuva teemarunko (Liite 2, Tukihenkilöiden haastattelurunko). Haastattelukysymykset muotoiltiin bourdieulaista ajattelutapaa taustalla pitäen sekä Artikkeleita I ja II työstettäessä tehtyjä havaintoja ja tulkintoja hyödyntäen. Teemarunkoa ja siihen sisältyviä kysymyksiä ei noudatettu systemaattisesti jokaisessa haastattelussa samalla tavoin, vaan tilanteen mukaan ja osin haastattelijasta riippuen soveltaen. Tavoite oli kerätä tulkintoja ja näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta ja heidän subjektiivisista kokemuksistaan käsin. Haastateltaville korostettiin, ettei tutkimuksellinen kiinnostus ole yksittäisen lapsen tai perheen asioissa tai lastensuojeluasiakkuudessa, vaan siinä, miten toiminta jäsentyy tukihenkilön näkökulmasta.

Nauhoitetut haastattelut kestivät vajaasta tunnista kolmeen tuntiin, ja tietosuojan varmistamiseksi ne anonymisoitiin jo litterointivaiheessa. Litteraatiot tuottivat yhteensä 276 sivua tekstiä (riviväli 1, Times New Roman, pistekoko 12). Litteraatioista muutettiin tai poistettiin tunnistettavuussyistä joitakin yksityiskohtia (erisnimet, paikannimet jne.). Koska haastateltavat hankittiin koordinaattorin kautta ja on mahdollista, että ikä- ja sukupuolitunnisteita käyttäen he tunnistaisivat toisensa, en esittelen haastateltavia seuraavassa yksilöiden tasolla. Haastateltavien joukko oli naisvaltainen ja heidän ikänsä vaihteli 21 ja 66 vuoden välillä. Seitsemällä haastateltavalla oli kasvatus-, sosiaali- tai terveysalan ammattillista koulutusta, opintoja ja/tai työkokemusta ja loput kolme edustivat muita ammattialoja. Haastateltavien tukihenkilökokemuksen pituus vaihteli kolmesta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen, mutta kahdeksan heistä oli toiminut tukihenkilönä vähintään vuoden verran. ”Tuettavat” lapset olivat iältään 6–17 -vuotiaita, ja heistä tyttöjä ja poikia oli suunnilleen saman verran. Muutama haastateltavista toimi samanaikaisesti tukihenkilönä useammalle lapselle, käytännössä sisarusparille.

Tukihenkilöiden lisäksi haastateltiin samaisessa järjestössä toimivaa tukihenkilötoiminnan koordinaattoria.¹²¹ Lähtökohtana oli hankkia saada tietoa ja näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta sitä organisoivan tahon näkökulmasta. Haastattelussa hyödynnettiin osin samaa teemarunkoa kuin vapaaehtoisten haastattelussa, osin sitä varten oli laadittu omat kysymyksensä (esim. toiminnan hallinnointiin ja rahoitukseen liittyvät kysymykset). Tätä haastattelua ei litteroitu, vaan siitä poimittiin tekstiksi tutkimuskysymysten (Artikkeli III) kannalta keskeiset kohdat (Ruusuvuori ym. 2010, 14).

¹²⁰ KM Sofia Perälä toimi tutkimusassistenttina tutkimushankkeessamme, jonka osana haastattelut toteutettiin.

¹²¹ Äitiysvapaalleni ajoittuneen haastattelun toteutti tutkijakollega YTT Johanna Kiili tutkimusryhmästämmme. Haastattelu järjestettiin ajallisesti tukihenkilöiden haastattelujen jälkeen.

LIITE 2 Tukihenkilöiden teemahaastattelurunko

1. TAUSTATIEDOT

- Ikä, sukupuoli, ammatti, koulutus
- Kuinka kauan olet ollut toiminnassa mukana
- Miksi halusit lähteä toimintaan mukaan
- Oma elämäntarinasi lyhyesti
  - o Millainen oma elämäsi on tähän mennessä ollut (käännepohdat, merkittävät tapahtumat)
  - o Millainen on oma lähiverkostosi/itsellesi läheisimmät ihmiset (perhe-tilanne, ystäväpiiri; myös vapaa-ajanvietto, harrastukset)

2. TUKISUHDE, TUKIHENKILÖTOIMINNAN TAVOITTEET JA SISÄLTÖ

Tukisuhdetta koskevat kysymykset

- Millainen tuettava lapsi/nuori on (ikä, sukupuoli, harrastukset, yleinen kuvaus jne.)
- Ketkä ovat lapselle läheisimmät ihmiset/lapsen lähiverkosto
- Miksi tuettavallesi on käsityksesi mukaan haettu tukihenkilöä
- Mitä toiminta lapsen/nuoren kanssa käytännössä on (kuvaile konkreettisin esimerkein)
- Miten usein tapaatte ja missä (kuvaile konkreettisin esimerkein)
- Kuka päättää toiminnasta, miten sitä suunnitellaan
- Millainen merkitys toiminnalla on arviosi mukaan lapselle/nuorelle
- Mitä toiminnassa on positiivista, entä negatiivista
- Millainen merkitys toiminnalla on sinulle itsellesi
- Miten/millaiseksi kuvaat suhdettasi lapseen/nuoreen
- Mikä suhteessa on palkitsevaa/toimivaa/vaikeaa/ristiriitaista
- Millaiset lapseen liittyvät asiat eivät mielestäsi kuulu tukisuhteeseen tai tukihenkilölle

Yleiset tavoitteet

- Mitä tavoitteita toiminnalla yleisesti on
- Kenelle toiminta on mielestäsi tarkoitettu/soveltuu parhaiten
- Millainen on kokemuksesi perusteella hyvä tukihenkilö

3. TUKIHENKILÖN SUHDE LAPSEN/NUOREN VANHEMPIIN/PERHEESEEN

- Millaista yhteistyötä teet lapsen/nuoren vanhempien/perheen kanssa
- Millaisena olet kokenut yhteistyön
- (Mikä yhteistyössä on toimivaa/ongelmallista/ristiriitaista)

- Millaisena näet oman tehtäväsi tai roolisi tukihenkilönä suhteessa lapsen vanhempiin/perheeseen
- Mitä sellaista tukihenkilö voi tarjota lapselle/nuorelle, mitä vanhempien/perheen on hankala järjestää
- Millaiset vanhempiin/perheeseen liittyvät asiat eivät mielestäsi kuulu tukisuhteeseen tai tukihenkilölle

4. TUKIHENKILÖN SUHDE AMMATILAIISIIN/VIRANOMAIISIIN

- Mistä ja millaista tukea saat toimintaan sitä tarvitessasi

- Millaista yhteistyötä teet eri ammattilaisten/viranomaisten kanssa tukihenkilötoimintaan liittyen
- Millaisena olet kokenut yhteistyön
- (Mikä yhteistyössä on toimivaa/ongelmallista/ristiriitaista)

- Pystyisikö jokin ammattilais- tai virallinen taho mielestäsi korvaamaan tukihenkilötoiminnan
- Kenelle mielestäsi kuuluu viimesijassa vastuu tukihenkilötoiminnasta
- Mistä lapsi olisi saanut tukea/apua, jos sinä tai joku muu tukihenkilö ei olisi auttanut

5. LOPUKSI

- Haluaisitko vielä sanoa jotain omasta tukihenkilökokemuksestasi
- Kiitos haastattelusta

LIITE 3 Teemarunko tekstiaineistojen analyysiin¹²²

1. TUKIHENKILÖTOIMINNAN TAVOITTEET

(ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Mitä tavoitteita toiminnalla yleisesti/lastensuojelutyön näkökulmasta on
- Mitä hyötyä toiminnasta nähdään olevan, kenelle/kenelle ei
- (Mitä positiivista/negatiivista toiminnassa voi olla lapsen/nuoren kannalta)

2. LAPSEN JA TUKIHENKILÖN VÄLINEN SUHDE (TUKISUHDE)

(ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Toiminnan ilmisältö: mistä tukisuhde muodostuu ja kuka sen sisällöstä päättää
- Tukihenkilön asema, tehtävät ja toimijuus suhteessa lapseen
- Lapsen asema ja toimijuus suhteessa tukihenkilöön
- Millaisia vaatimuksia tukihenkilölle asetetaan: millainen on hyvä tukihenkilö
- Millaisia vaatimuksia tukisuhteelle asetetaan: millainen on "onnistunut tukisuhde"/"epäonnistunut tukisuhde"
- Millaisten lapsen liittyvien asioiden ei nähdä kuuluvan tukisuhteeseen tai tukihenkilölle, kuka siitä päättää

3. TUKIHENKILÖN JA LAPSEN VANHEMPIEN VÄLINEN SUHDE

(ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Yhteistyö käytännössä, kuka sitä määrittelee
- Tukihenkilön asema, tehtävät ja toimijuus suhteessa vanhempiin/perheeseen (yhteys lapsen asemaa ja toimijuuteen)
- Mitä sellaista tukihenkilö voi tarjota lapselle/nuorelle, mitä perheen on hankala järjestää
- Millaisten vanhempiin/perheeseen liittyvien asioiden ei nähdä kuuluvan tukisuhteeseen tai tukihenkilölle

---

¹²² Teemarunko täsmentyi ja muuntui huomattavasti, kun bourdieulaisen ajattelutavan merkitys tutkimuskokonaisuudessa selkiytyi ja vahvistui. Käytännössä tämä tapahtui Artikkelin II valmistumisen jälkeen. Tässä yhteydessä on mielekästä esittää rungosta sen viimeisin versio.

4. TUKIHENKILÖN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN VÄLINEN SUHDE
(ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Yhteistyö ja työnjako käytännössä
  - Tukihenkilön asema, tehtävät ja toimijuus suhteessa sosiaalityöntekijään
  - Mitä sellaista tukihenkilö voi tarjota lapselle/nuorelle, mitä sosiaalityöntekijä ei voi tarjota

5. TUKIHENKILÖN JA MUIDEN VIRANOMAISTEN/AMMATTILAISTEN VÄLINEN SUHDE (ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Yhteistyö ja työnjako käytännössä
- Tukihenkilön asema, tehtävät ja toimijuus suhteessa muihin viranomaisiin/ammattilaisiin
- Mitä sellaista tukihenkilö voi tarjota lapselle/nuorelle, mitä muut viranomaiset/ammattilaiset (kuin sosiaalityöntekijä) eivät voi tarjota

6. TUKIHENKILÖTOIMINNAN PROSESSI JA RAKENTEET
(ajallinen vertailu, toimija-/toimijaryhmäkohtainen vertailu)

- Lakisääteisen lastensuojelun (sosiaalityön) yleinen konteksti
- Tukihenkilötoiminnan organisointi ja "paikka" lakisääteisen lastensuojelun osana
- Miten tukisuhteita "tehdään": toiminnan prosessi ja avaintoimijat (esim. miten toiminta käynnistyy ja kuinka sitä ylläpidetään; keitä tukihenkilöinä toimii ja miten heidät hankitaan/koulutetaan/ohjataan) →
- Avaintoimijoiden asemat, tehtävät ja keskinäiset suhteet prosessissa
- Millaisia dokumentteja ja millaista (seuranta)tietoa toiminnasta tuotetaan

LIITE 4 Näyte aineistoista ja analyysin etenemisestä

<p>2000- ja 2010-lukujen aineistot</p> <p>Haastatteluaiaineisto (tukihenkilöhaastattelut)</p> <p>H1, H2 jne. = Haastattelu 1, haastattelu 2 jne.</p> <p>* Sitaatteja on muokattu luettavammaksi (esim. poistettu täytesanoja, muokattu kieliäsuu)</p>	<p>Tarkasteltava teema: millainen on hyvä tukihenkilö</p> <p>- "Se mitä mä itse näkisn ehkä tärkeimmäksi on luotettavuus ja turvallisuus, että lapsi pääsee turvallisen vanhemman kanssa tekemään semmosta mitä hän itse haluaa. Ja kuitenkin että siinä... (---) Mä luulen että lapsille se on, että kivaa kun (erisnimi) tuli, että nyt mennään tekemään jotain kivaa, että ei se tarvitse sen kummempaa." (H2)</p> <p>- "Sellanen, joka osaa kuunnella kun on tarvis. Ja ei itse hae sillä jotain huomiota, vaan antaa lapselle sitä huomiota. On oma itsensä, se riittää kyllä, että ei tarvitse olla mitenkään ihmeellinen. Että ei tarvitse keksiä mitään ihmeohjelmaa tai jotain. Ei tarvitse osata ratkoa kaikkia tilanteita itse, voi vaan olla." (H3)</p> <p>- "Hyvä tukihenkilö menee tavallaan avoimena omansa itsensä ja ei ajattele itseensä minään maailmanparantajana. On siihen tyytyväinen, jos vaan pienenkin askeleen voi tehdä eteenpäin, jonkun pienenkin asian paremmaksi. Että ei tarvitse ajatella, että minä niinkuin nyt mä menen ja mä teen hokkuspokkus jonkun ihmeen, siihen ei kukaan pysty. (---) Se luottamus olisi kaikkein parasta, että saisi luottamuksen siihen tuettavaan ja että se pystyisi puhumaan. Ja sitten kuuntelisi ja olisi semmonen... tavallinen kuuntelija (naurahdus)." (H4)</p> <p>- "Ehkä semmoinen säännöllisyys ja luotettavuus on semmoisia asioita. Ja siis mun mielestä meillekin on painotettu, että luotettavuus on se tärkein ominaisuus. (---) Luotettava ja turvallinen, ei sitä mitään sirkustempuja tarvitse osata, että se ei kuulu siihen mun mielestä." (H5)</p> <p>- "Musta on ihanaa, että meitä on semmoisia tukihenkilöitä, jotka ei liity tähän alaan mitenkään, vaan on ihan muun alan hommissa. Että on sellainen oma itsensä, ja on sellaisena kuin on. Ja kuuntelee niitä lapsia ja menee tavallaan niiden ehdoilla mutta kuitenkin omien rajojen, asettamiensa rajojen sisäpuolella. Mutta varmaan täytyy myös olla sellasta jonkunlaista, että uskaltaa laittaa niitä rajoja. Koska joskus niitä oikeesti täytyy näitten lasten kanssa laittaa ja pysyä niissä, että ei nyt varmaan ihan sellanen löperö voi olla (naurahdus)." (H6)</p> <p>- "Kaikki tekee omalla persoonalla, mutta se just, että pitää olla luotettava. Että näillä lapsilla on kaikilla melkein semmoista taustalla, että ei ole voinut luottaa ja on aina aikataulut pettäneet ja kaikkea tämmöisiä. (---) Semmoinen turvallinen aikuinen, että mun mielestä siinä ei tarvitse mitään sirkustempuja tehdä. Kunhan on vaan sinä, mun mielestä ihan niinkuin arjessa. Just (tuettava lapsi) on tullut joskus meille, ollaan vaan laitettu ruokaa ja just leivottu. Ihan semmoisia perusjuuttuja, ei mitään ihmeellistä." (H7)</p> <p>- "Tukihenkilö, jolla on aikaa ja se on läsnä aidosti. Eikä se ei ole vaan niinkuin sillan, että no hohhojaa, vaan se on todellakin kiinnostunut siitä lapsen ja nuoren olemisesta ja tekemisestä. Että mun mielestä se on aidosti läsnä ja sillä on aikaa sille lapselle ja nuorelle, niin se on hyvä tukihenkilö. Että sen ei tarvitse olla koko ajan sitä jotain tekemistä ja menemistä." (H8)</p> <p>- "Hyvä tukihenkilö on musta semmoinen, joka on tarpeeksi turvallinen ja jämäkkä. Ja joka ja ei pääsääntöisesti yritä miellyttää vain sitä lasta, että nyt, että ollaan me tässä hyvät nyt että... Että on se aikuinen." (H10)</p>
<p>Tiivistykset</p> <ul style="list-style-type: none"> - Luotettavuus, turvallisuus, "oma itsensä" oleminen - "Aito" läsnäolo ja kiinnostus, ajan antaminen, kuuntelu - Tavallisuus, arkiset asiat - Sukupolvieron ja rajojen asettamisen tiedostaminen - Aikuisen malli, aikuinen ystävä, "isosisko/-veli" <p>Teoreettiset kytkennät</p> <ul style="list-style-type: none"> - Resurssit, joita tarvitaan hyvän tukihenkilösuhteen muodostamiseksi → toiminnan arvostetut pääomat - (Tukihenkilön habitus) 	<p style="text-align: right;">(jatkuu)</p>

<p>Dokumenttiaineisto</p> <p>D1, D2 jne. = Dokumentti 1, dokumentti 2 jne., numeroinnilla on erotettu myös eri toimijat toisistaan</p>	<ul style="list-style-type: none"> - "Tukihenkilöksi sopii luotettava ja turvallinen aikuinen, joka haluaa toimia tukihenkilönä. (---) Tukihenkilöllä on moninaisia rooleja: hän voi olla elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, arjen opastaja, rajojen asettaja." (D1) - "Tukihenkilön tehtävänä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä arkisilla asioilla. Lapsen tarpeista riippuen tukihenkilö esim. kuuntelee huolet ja murheet, kannustaa harrastuksiin, tukee koulunkäyntiä, on leffaseurana, toimii "isosiskona" tai "isoveljenä", vie luontoretkelle tai jääkiekko-otteluun yms." (D1) - "Toimintaan mukaan soveltuva henkilö on aikuinen, joka tunnustaa omat rajansa, osaa pysyä aikuisena sekä haluaa antaa aikaansa ollessaan lapsen tai nuoren roolimalli tai aikuisystävä". (D2) - "Tukihenkilö ja tuettava saattavat esimerkiksi yhdessä kokeilla erilaisia urheilulajeja, käydä elokuvissa, nautiskella luontoretkeistä tai tutustua paikalliseen kulttuuri- ja teatteritarjontaan. Perheen ulkopuolisena aikuisena tukihenkilön merkityksellisin tehtävä on mahdollistaa lapselle tai nuorelle positiivisia onnistumisen kokemuksia ja elämyksiä arkisissa asioissa." (D2) - "Tärkeitä ominaisuuksia tukijalle ovat tavallisuus, aikuisuus ja arkiarji. Tukijan omien asioiden tulee olla kunnossa, niin että hän kykenee tarjoamaan lapselle tai nuorelle turvallisen myönteisen ihmissuhteen. Tukija opastaa arjessa ja antaa aikaa, läsnäoloa ja positiivista palautetta lapselle." (D3) - "Tukihenkilöksi soveltuu tasapainoinen aikuinen, joka pystyy tarjoamaan lapselle turvallisen ja myönteisen ihmissuhteen. Tukisuhte edellyttää pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista luottamuksellisen suhteen rakentumiseksi." (D4) - "Tukihenkilön voi saada perhe, joka vaikkean elämäntilanteensa vuoksi haluaa lapselleen perheen ulkopuolisen aikuisen ystävän. Toiminnan perusejatuksena on, että kehityksessä oleva lapsi tarvitsee ainakin yhden ehjän, turvallisen ihmissuhteen, joka perustuu luottamukseen." (D4) - "Tukihenkilö on tavallinen luotettava aikuinen, jonka oma elämä on kunnossa. (---) Tukihenkilö on lapselle ja nuorelle malli, kuuntelija ja keskustelukumppani, jonka kanssa voi yhdessä harrastaa ja toimia. Tukihenkilöllä on mahdollisuus tukea lasta ja nuorta omalla tavallaan, oman elämäkokemuksensa, tietojensa ja taitojensa pohjalta." (D5) - "Hän on turvallinen aikuinen, joka on ottanut vastaan haasteen olla tukena lapsen arjessa. (---) Lähtökohdana tukemisessa on, että tukihenkilö antaa lapselle aikaa ja läsnäoloa." (D6) - "Lapset tarvitsevat ja kaipaavat aikuisilta: rakkautta ja hyväksymistä, aikaa ja läsnäoloa, kimmotusta ja arvostusta, lämpimiä sanoja ja ajatuksia, ohjausta ja rajoja, kuuntelua ja jakamista, kannustusta, tukea ja huolenpitoa, läheisyyttä ja syliä". (---) Tukihenkilö on tuettavalleen aikuisen malli; tukihenkilö voi edustaa lapselle toisenlaisia aikuisena olemisen tapaa kuin mitä lapsi on lähipiirissään nähnyt." (D6) - "Tukisuhte näyttättyy eräänlaisena sivistystehtävänä, jossa tavoitteena on tarjota nuorelle sellaisia kokemuksia, joista hän muuten ei olisi päässyt osalliseksi. Kyse on puuttuvien virikkeiden kompensoimisesta." (D7) - "Tukihenkilön ilmiselvä tehtävä on kompensoida tuettavan elämässä olevia puutteita tai vajaita. Sanallisissa vastauksissa tuettavien haasteiksi kuvattiin tarvetta harrastustoimintaan ja myönteiseen vapaa-aikaan. Noin joka viidennellä tuen tarve liittyi kotona oleviin haasteisiin: vanhempien jaksamiseen tai heidän ongelmiinsa, kuten päihteiden käytön. Muita merkittäviä haasteita olivat itsetunnon vahvistaminen, uuteen elämäntilanteeseen valmistautuminen, aikuisen roolimallina ja korvikkeenakin toimiminen sekä kouluun liittyvät vaikeudet." (D7) - "Miten laadukas tukihenkilötoiminta ilmenee käytännössä. Tuettava saa: koulutetun tukihenkilön; motivoituneen, luotettavan, turvallisen ja sitoutuneen tukihenkilön; hyvän ja tasapainoisen aikuisen mallin; aikaa, läsnäoloa ja iloa." (D8)
<p>Tiivisytykset</p> <ul style="list-style-type: none"> - Luotettavuus, turvallisuus, "aito" läsnäolo ja välittäminen - Tavallisuus, arkiset asiat - Sukupolvieron ja rajojen asettamisen tiedostaminen - Roolimalli, aikuisen malli, aikuinen ystävä, "isosisko/-veit" - Lapsen (normaalin) kasvun ja kehityksen tukeminen - (Uusien) kokemusten ja elämysten tarjoaminen - Puutteellisten virikkeiden kompensoija - Puutteellisen vanhemmuuden kompensoija <p>Teoreettiset kytkennät</p> <ul style="list-style-type: none"> - Resurssit, joita tarvitaan hyvän tukihenkilösuhteen muodostamiseksi → toiminnan arvostetut pääomat - (Tukihenkilön habitus) 	<ul style="list-style-type: none"> - "Tukihenkilöksi sopii luotettava ja turvallinen aikuinen, joka haluaa toimia tukihenkilönä. (---) Tukihenkilöllä on moninaisia rooleja: hän voi olla elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, arjen opastaja, rajojen asettaja." (D1) - "Tukihenkilön tehtävänä on tukea lapsen kasvua ja kehitystä arkisilla asioilla. Lapsen tarpeista riippuen tukihenkilö esim. kuuntelee huolet ja murheet, kannustaa harrastuksiin, tukee koulunkäyntiä, on leffaseurana, toimii "isosiskona" tai "isoveljenä", vie luontoretkelle tai jääkiekko-otteluun yms." (D1) - "Toimintaan mukaan soveltuva henkilö on aikuinen, joka tunnustaa omat rajansa, osaa pysyä aikuisena sekä haluaa antaa aikaansa ollessaan lapsen tai nuoren roolimalli tai aikuisystävä". (D2) - "Tukihenkilö ja tuettava saattavat esimerkiksi yhdessä kokeilla erilaisia urheilulajeja, käydä elokuvissa, nautiskella luontoretkeistä tai tutustua paikalliseen kulttuuri- ja teatteritarjontaan. Perheen ulkopuolisena aikuisena tukihenkilön merkityksellisin tehtävä on mahdollistaa lapselle tai nuorelle positiivisia onnistumisen kokemuksia ja elämyksiä arkisissa asioissa." (D2) - "Tärkeitä ominaisuuksia tukijalle ovat tavallisuus, aikuisuus ja arkiarji. Tukijan omien asioiden tulee olla kunnossa, niin että hän kykenee tarjoamaan lapselle tai nuorelle turvallisen myönteisen ihmissuhteen. Tukija opastaa arjessa ja antaa aikaa, läsnäoloa ja positiivista palautetta lapselle." (D3) - "Tukihenkilöksi soveltuu tasapainoinen aikuinen, joka pystyy tarjoamaan lapselle turvallisen ja myönteisen ihmissuhteen. Tukisuhte edellyttää pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista luottamuksellisen suhteen rakentumiseksi." (D4) - "Tukihenkilön voi saada perhe, joka vaikkean elämäntilanteensa vuoksi haluaa lapselleen perheen ulkopuolisen aikuisen ystävän. Toiminnan perusejatuksena on, että kehityksessä oleva lapsi tarvitsee ainakin yhden ehjän, turvallisen ihmissuhteen, joka perustuu luottamukseen." (D4) - "Tukihenkilö on tavallinen luotettava aikuinen, jonka oma elämä on kunnossa. (---) Tukihenkilö on lapselle ja nuorelle malli, kuuntelija ja keskustelukumppani, jonka kanssa voi yhdessä harrastaa ja toimia. Tukihenkilöllä on mahdollisuus tukea lasta ja nuorta omalla tavallaan, oman elämäkokemuksensa, tietojensa ja taitojensa pohjalta." (D5) - "Hän on turvallinen aikuinen, joka on ottanut vastaan haasteen olla tukena lapsen arjessa. (---) Lähtökohdana tukemisessa on, että tukihenkilö antaa lapselle aikaa ja läsnäoloa." (D6) - "Lapset tarvitsevat ja kaipaavat aikuisilta: rakkautta ja hyväksymistä, aikaa ja läsnäoloa, kimmotusta ja arvostusta, lämpimiä sanoja ja ajatuksia, ohjausta ja rajoja, kuuntelua ja jakamista, kannustusta, tukea ja huolenpitoa, läheisyyttä ja syliä". (---) Tukihenkilö on tuettavalleen aikuisen malli; tukihenkilö voi edustaa lapselle toisenlaisia aikuisena olemisen tapaa kuin mitä lapsi on lähipiirissään nähnyt." (D6) - "Tukisuhte näyttättyy eräänlaisena sivistystehtävänä, jossa tavoitteena on tarjota nuorelle sellaisia kokemuksia, joista hän muuten ei olisi päässyt osalliseksi. Kyse on puuttuvien virikkeiden kompensoimisesta." (D7) - "Tukihenkilön ilmiselvä tehtävä on kompensoida tuettavan elämässä olevia puutteita tai vajaita. Sanallisissa vastauksissa tuettavien haasteiksi kuvattiin tarvetta harrastustoimintaan ja myönteiseen vapaa-aikaan. Noin joka viidennellä tuen tarve liittyi kotona oleviin haasteisiin: vanhempien jaksamiseen tai heidän ongelmiinsa, kuten päihteiden käytön. Muita merkittäviä haasteita olivat itsetunnon vahvistaminen, uuteen elämäntilanteeseen valmistautuminen, aikuisen roolimallina ja korvikkeenakin toimiminen sekä kouluun liittyvät vaikeudet." (D7) - "Miten laadukas tukihenkilötoiminta ilmenee käytännössä. Tuettava saa: koulutetun tukihenkilön; motivoituneen, luotettavan, turvallisen ja sitoutuneen tukihenkilön; hyvän ja tasapainoisen aikuisen mallin; aikaa, läsnäoloa ja iloa." (D8)

ALKUPERÄISARTIKKELIT

I

MENTOROINTI JA SUKUPOLVITYÖ EHKÄISEVÄN LASTENSUOJELUN KÄYTÄNTÖINÄ

Johanna Moilanen, 2006

Teoksessa *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia* toim.
Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (Jyväskylä: PS-kustannus),
149–168.

Julkaistaan uudelleen PS-kustannuksen luvalla

JOHANNA MOILANEN

Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä

ALUKSI

Toimivia ehkäisevän lastensuojelun toimintamalleja on Suomessa olemassa vähän. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen ja vielä voimassa olevan lastensuojelulain mukaan ehkäisevän lastensuojelun tulisi koskea kaikkia lapsia ja nuoria. Usein se kuitenkin käsitetään sellaiseksi lastensuojelutyöksi, jonka piiriin ohjautuakseen lapsella, nuorella tai perheellä on oltava jonkinasteinen ongelma tai huoli. (Ehkäisevään) lastensuojeluun tulisi myös sisältyä ja sen piirissä kehittää muitakin kuin vanhemmille suunnattuja tuki- ja palvelumuotoja; myös lapsilla on oikeus suoraan tukeen ja palveluun (vrt. Hurtig 2003).

Ehkäisevää lastensuojelua on pidetty vaikeasti määriteltävänä ja rajattavana käsitteenä. Törrönen ja Vornanen (2004, 159–163) toteavat, että ehkäisevä lastensuojelu on ennen kaikkea näkökulma lasten hyväksi tehtävään työhön. Ajatuksen taustalla on käsitys lasten oikeudesta lapsuuteen ja mahdollisuudesta turvalliseen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Lastensuojelun ehkäisevä työ sisällyttää itseensä oletuksen siitä, että tiedetään, mitä halutaan välttää. Ehkäisevällä työllä pyritään estämään negatiivisen kehityskulun syntyminen tai syveneminen. Sen yleiseksi tavoitteeksi voidaan luonnehtia hyvien edellytysten antaminen lapsuuteen. (Mt. 159–163.)

Artikkelissani käsittelen lasten, nuorten ja eri-ikäisten aikuisten kanssa toteutettavaa, vapaaehtoistoimintaan perustuvaa *mentorointia ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä*. Mentorointi on yksi *sukupolvityön* muoto.

(Ks. myös Moilanen 2004a; 2004b; 2005.) Esimerkkinä käytän Sukupolvet verkoksi -hankkeessa kokeiltua sukupolvien välisen mentoroinnin mallia.⁴² Esimerkin avulla pohdin, miten sukupolvityö voi vastata ehkäisevän lastensuojelun tarpeisiin sekä mahdollistaa lasten ja nuorten osallisuutta sukupolvisuhteissa, niin lähiyhteisöissä kuin koko yhteiskunnan tasollakin.

LAPSET JA NUORET SUKUPOLVISUHTEISSA

Nykyisinkin lapsista ja nuorista puhutaan monesti seuraavana tai tulevana sukupolvena – sellaisena, jota ei oikeastaan ole vielä olemassa yhteiskunnassa (Bardy 1998). Lasten omat tiedot ja kokemukset, heidän omat koetut ja eletyt lapsuutensa ovat jääneet syrjään aivan kuin lapset eläisivät jossain yhteiskunnan marginaalissa, muiden ja yhteiskunnallisesti tärkeämpien tahojen taustalla ja keskeisten taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien ulkopuolella. (Alanen 2001a, 166–167). Siinä 'sukupolvisopimuksessa', jonka perustalta suomalaista kansallisvaltiota ja hyvinvointivaltiota on rakennettu, lapsuus on ajateltu pitkälti pelkästään kollektiivisten voimavarojen jakokohteeksi (ks. esim. Satka & Moilanen 2004).

Vasta viime vuosikymmeninä lapsuutta on ryhdytty pohtimaan itsenäisenä ilmiönä, eikä lapsia ymmärretä enää vain keskenkasvuiksi aikuisiksi. On vähitellen ymmärretty, että sukupolvisuhteita muodostuu yksilöille ihmiselämän ensimmäisistä päivistä lähtien ja jatkuvasti, lapsuudesta vanhuuteen (Alanen 2001b, 105; Povlsen ym. 1999; ks. myös Lallukka 2003).

Sukupolvi on arkikielisiä merkityksistään tuttu termi, jolla on käyttöä monenlaisissa tilanteissa ja tarkoituksissa. Arkikielessä sukupolven käsitteen yleisin käyttötarkoitus on ihmisten luokittaminen heitä yhdistävien tai erottavien piirteiden, ominaisuuksien tai tunnusmerkkien mukaan (ks. Alanen 2001b). Sukupolven voi käsittää perhesukupolvi-

42. Sukupolvet verkoksi -hankkeessa Jyväskylässä kehitettiin vuosina 2002–2004 sukupolvien välisen mentoroinnin malli ehkäisevän lastensuojelun ja yhteistyön välineeksi. Välittävät sukupolvet -jatkohanketta toteutetaan vuosina 2005–2007 Keski-Suomessa. Olen toiminut ja toimin edelleen hankkeessa koordinaattorina ja projektisosiaalityöntekijänä.

na, biologiseen ikään perustuvina tiettyinä ikäkohortteina tai kulttuuris-historiallisina yhteiskunnan sukupolvina, jotka ovat toisistaan erillisiä rakentuessaan sosiaalisina muodostumina erilaiselta pohjalta (esim. Kertzer 1983; Arber & Attias-Donfut 2000; Virtanen 2001).

Sukupolviteorian klassikko Karl Mannheimin (1972, 106) mukaan samaan sukupolveen kuuluvat ihmiset omat syntyneet samana historiallisena ajanjaksona ja he jakavat samoja tapahtumia, joilla on vaikutusta heidän kokemus- ja ajattelumaailmaansa sekä historiallisesti relevantteihin toimintamalleihin. Siinä missä luokka-asema määrittää taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden perusteella, niin sukupolviasema määrittyy (yhteisten) kokemusten ja ajattelutapojen muotoutumisen prosessina. Mannheim tulkitsi sukupolvi-käsitteen avulla sosiaalisten, intellektuaalisten, kulttuuristen ja poliittisten liikkeiden rakennetta ja kehitystä.

Viime aikoina sukupolven käsitteestä on kiinnostuttu yhteiskuntatieteellisessä lapsuustutkimuksessa. On huomattu, että se tarjoaa hyödyllisen välineen ymmärtää lasten ja aikuisten keskinäisiä suhteita (esim. Mayall & Zieher 2003; Alanen 2001b; 2003; Satka & Moilanen 2004). Sukupolven voi ymmärtää sosiaalisena ja monia erilaisia tekijöitä suhteisiinsa liittäväksi eli *relationalisena* käsitteenä. Sukupolvia ja sukupolviasemia määrittävät tekijät kietoutuvat lasten ja aikuisten välisiin valitseviin suhteisiin. Sukupolvet määrittävät toinen toisiaan ja ovat siten riippuvuussuhteissa keskenään. Leena Alanen (2001b, 110) toteaa, että sukupolviluokat ovat siinä merkityksessä toisilleen välttämättömiä, että ilman toista ei voi olla toistakaan ja kumpikin tuottaa vastavuoroisesti toisensa (ks. myös Satka & Moilanen 2004).

Alasen (2001a, 165) mukaan länsimaissa yhteiskunnissa on vuosituhannen vaihduttua meneillään sukupolvijärjestyksen murros (ks. myös Alanen 2003, 27–28). Tämä näkyy julkista keskustelua ja sosiaalista järjestystä hallinneen lapsuuskäsityksen ja sukupolvisuhteiden mallien epävakautumisena ja keskeisinä pidettyjen tuki-instituutioiden, kuten vanhemmuuden, perheen, kasvatuksen ja koulun, kriisiytymisenä. Perheinstituutiossa viime vuosikymmeninä tapahtuneiden muutosten vuoksi tiivis, muut toimintakentät lapsen elämästä sulkeistava perhelapsuus on käynyt harvinaiseksi. Perhelapsuuden sijaan voi puhua *verkostolapsuudesta*: useiden lasten päivään kuuluu perheen ohella elämää ja toimintaa päivähoitopaikassa tai koulussa, kaveripiirissä, TV:n ja muun median yleisönä, järjestöjen organisoimissa harrastuspiireissä, Internetissä sekä monenlaisilla ku-

luttamisen markkinoilla. Samalla vanhempien ja opettajien rinnalle ovat astuneet monet muut merkittävät aikuiset. (Satka & Moilanen 2004.)

Nykylapsuuteen liittyvät verkostot näyttävät levittäytyvän laajalle, mutta on hyvä kysyä, kuinka tukevia ja tiiviitä ne todella ovat? Keskeiset lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat tekijät viittaavat nimittäin siihen, että aikuisresurssit lasten ympärillä ovat vähentyneet tai suhteisiin käytetty aika vähentynyt – niin lapsiperheissä kuin muissakin lasten jokapäiväisissä ympäristöissä, kuten päivähoidossa ja koulussa. Periaatteessa aikuisia pitäisi riittää enemmän lasten ulottuville, koska lapsia on vähemmän kuin ennen. (Bardy ym. 2001.) Lasten ja vanhempien suhteen voi ajatella muuttuneen myös niin, että nykyään vanhemmat joutuvat joissakin asioissa kysymään neuvoa lapsiltaan. Lapset ovat usein aikuisia taitavampia monilla elämänalueilla, mm. uuden teknologian omaksumisessa ja käytössä. Nopean muutoksen yhteiskunnassa lapset ja nuoret ovat edelläkävijöitä, koska he kykenevät ennakoimaan kulttuurisia muutoksia ja voivat siten hankkia itselleen uudenlaista arvovaltaa. (Korhonen 2002, 67.)

On sanottu, että uuden sukupolvijärjestelmän hahmottumisessa on olennaista sellainen lapsuuden politiikka, joka pyrkii eri-ikäisten ihmisten kanssakäymisen lisäämiseen ja tasa-arvoiseen asemaan yhteiskunnassa (Alanen & Bardy 1990, 92). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen hengessä lapsilla ja nuorilla tulisi olla oikeus *osallisuuteen sukupolvisuhteissa*, laajemminkin kuin oman perheen ja suvun sisällä (ks. Eläköön lapset... 2000). Lapsilla ja nuorilla tulisi väestöryhmänä olla mahdollisuus päästä osallisiksi vanhempien sukupolvien elämänkokemuksista ja yhteiskunnallisesta ”sukupolvitiedosta” sekä saada sukupolvien suhteista voimavaroja kasvamisensa ja elämisensä tueksi (vrt. Ahonen 1998). Tämän tulisi tapahtua vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti, siis siten, että lapset ja nuoret nähdään elämässään, arjessaan ja ihmissuhteissaan vuorovaikutuksen täysinä osapuolina ja aktiivisina toimijoina (Alanen 2001b; Satka & Moilanen 2004).

MENTOROINNIN TAUSTA JA IDEA

Mentorointi on vanha menetelmä, jolla on pyritty siirtämään elämänviisautta ja kokemuseräistä tietoa vanhemmalta, kokeneemmalta henkilöltä nuoremmalle ihmiselle ja siten edistämään hänen kasvuaan ja op-

pimistaan (Miller 2002, 25). On arveltu, että mentoroinnin alkujuuret ovat muinaisessa Kreikassa, kun sotapäällikkö Odysseus pyysi ystäväänsä Mentoria toimimaan poikansa ystävänä, ohjaajana ja opastajana ollessaan itse pitkän ajan poissa (esim. Taylor & Bressler 2000, vii; Miller 2002, 34; Baker & Maguire 2005, 14). Mentorointi on vakiintunut väline esimerkiksi työelämässä, jossa sitä on käytetty henkilöstön kehittämisvälineenä sekä apuna koulutuksessa. Mentoroinnilla on pyritty motivoimaan vasta-alkajia työelämään sekä välittämään ja jakamaan ”hiljaista tietoa”, kokemukseen perustuvia työelämän tietoja ja taitoja. (Ks. esim. Miller 2002; Juusela ym. 2000.)

Yleisimmin mentoroinnilla tarkoitetaan tukea, ohjausta ja neuvoja, joita kokeneempi henkilö antaa nuoremmalle tai itseään kokemattomammalle. Kansainvälisesti katsoen mentoroinnin sovellusalue on laeva. Sitä on sovellettu työelämän ohella mm. naisten kesken tiede- ja työyhteisöissä, opiskeluelämässä ja opintojen tukemisessa yliopistoissa ja korkeakouluissa, huume- ja päihdetyössä, etnisten vähemmistöjen kanssa tehtävässä työssä sekä lastensuojelussa, nuoriso- ja kasvatustyössä (esim. DuBois & Karcher 2005; Miller 2002). Yhteistä sovelluksille on se, että niiden avulla pyritään rakentamaan luottamuksellista ja vastavuoroista suhdetta mentorin ja mentoroitavan välille. Perinteisesti mentorointi on tapahtunut kahden henkilön välisessä henkilökohtaisessa vuorovaikutussuhteessa, mutta sitä on mahdollista toteuttaa myös esimerkiksi ryhmätoiminnassa (esim. Herrera ym. 2002; Miller 2002).

Mentoroinnissa voidaan erottaa toisistaan *suunniteltu mentorointi* ja *luonnollinen mentorointi*. Luonnollinen mentorointi ilmenee satunnaisesti ihmisten eri elämäntilanteissa, esimerkiksi ystävyysuhteissa, opetustilanteissa tai ylipäänsä niissä tilanteissa, joissa kokeneemmat ja kokemattomamat, mahdollisesti eri-ikäiset ihmiset kohtaavat toisensa. Sitä voidaan luonnehtia kokemukselliseksi vaihdoksi, joka tapahtuu vastavuoroisuus ja tasavertaisuus periaatteinaan. Suunnitellun mentoroinnin perusideologia on sama, mutta se perustuu useimmiten jäsenneltyyn ohjelmaan, joka sisältää selkeät tavoitteet ja jossa mentorit ja mentoroitavat on saatettu yhteen muodollisen prosessin avulla. Suunniteltuun mentorointiin liittyy sopimuksellisuus, jonka avulla voidaan määrittää yhteisiä tavoitteita ja ”pelisääntöjä” sekä osapuolten vastuita ja oikeuksia. (Miller 2002, 23–29; DuBois & Karcher 2005.) Suunnitellussa mentoroinnissa on aina mukana kolmas osapuoli, toimintaa koordinoiva ja toteuttava

”ulkopuolinen” taho, jolloin luonnollisiin mentorointisuhteisiin liittyvät – seurauksiltaan myönteisetkin – sattumanvaraisuudet kaventuvat (Bennetts 2003).

Sukupolvien välinen mentorointi on lastensuojelu-, kasvatus- ja yhteistyöhön sovellettu versio mentoroinnista. Se on käytetty menetelmä erityisesti Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa (esim. Taylor & Bressler 2000; Grossman 1999; McCrea & Smith 1997a; 1997b). Herrera kumppaneineen (2002, 2) toteaa, että yhdysvaltalainen ”nuorisomentorointiliike” sai alkunsa siitä yksinkertaisesta mutta lupaavasta oletuksesta, että erityisesti riskiolosuhteissa tai -tilanteissa elävät nuoret voivat hyötyä suuresti opastavista ja tukevista suhteista muiden aikuisten kuin omien vanhempien kanssa. Sukupolvien välisen mentoroinnin tyyppillisin muoto on parimentorointi, jossa lapsi tai nuori toimii yhdessä tietyn ajan toimintaan sitoutuneen aikuisen, henkilökohtaisen mentorinsa, kanssa. Yhdysvaltalaisissa arvioinneissa on todettu, että tämä perinteinen mentorointimalli on tehokas. Sen on todettu mm. parantavan toimintaan osallistuneiden lasten ja nuorten koulusuorituksia ja -osallistumista, vähentävän päihteidenkäyttöä sekä vahvistavan itsetuntoa ja minäkuva (esim. LoSciuto ym. 1996; Jekielek ym. 2002; Grossman 1999; Grossman & Garry 1997).

Yhdysvaltoja voi pitää (sukupolvien välisen) mentoroinnin edelläkävijämaana, jossa menetelmä kasvatti huomasti suosiotaan 1980-luvun kuluessa (Freedman 1993).⁴³ Mentorointiohjelmien ja -mallien kirjo on suuri, ja mentorointia koordinoidaan ja kehitetään laajasti ja monitasoisesti, lähtien valtiolliselta tasolta (esim. opetus- ja oikeusministeriöt) lukuisiin kansallisella tasolla toimiviin järjestöihin, keskuksiin ja yliopistollisiin tutkimuskeskuksiin. Myös uskonnollisilla yhteisöillä on tärkeä rooli mentorointiohjelmien toteuttamisessa. Sukupolvien välistä mentorointia toteutetaan myös kouluyhteisöissä, jolloin mentoreiden rooli lapsen tai nuoren koulutyöskentelyn tukijana on suuri. (Esim. DuBois & Karcher 2005; Miller 2002; Freedman 1993.) Esimerkiksi Templen ja Pittsburghin yliopistojen tutkimuskeskuksissa kehitetään sukupolvien

43. Maan suurimmaksi ja vanhimmaksi nuorisomentoroinnin järjestöksi on mainittu Big Brothers Big Sisters, joka perustettiin vuonna 1904. Järjestön toiminta ja organisaatio on levittäytynyt ympäri maailmaa. Euroopassa järjestö toimii mm. Tšekissä, Virossa, Liettuassa, Hollannissa, Irlannissa, Puolassa, Serbiassa ja Englannissa (Liabø ym. 2005, 392). Järjestön perusideana on rekrytoida ja organisoida aikuiskontaktin tarpeessa oleville 5–18-vuotiaille lapsille ja nuorille ”isosiskoja” tai ”isoveljiä”, jotka toimivat tietyn ajan eräänlaisina tukihenkilöinä tai luottoaikuisina (Herrera ym. 2002).

väliseen toimintaan liittyviä käytäntöjä ja tutkimusta (ks. Center of Intergenerational Learning, Generations Together).

Positiivisista arvioinneista huolimatta yhdysvaltalaisiin mentorointimalleihin näyttää liittyvän vahva aikuislähtöisyys: lapset ja nuoret ymmärretään toiminnan kohteina, ei aktiivisina ja toimijoina, joilla on resursseja (myös Philip 2000, 7; Philip 2003). On vaarana, että ainoastaan vanhempien sukupolvien kokemustietoa, näkemyksiä ja asenteita pidetään arvokkaina ja tavoiteltavina, mutta lasten ja nuorten kokemukset ja näkemykset jäävät paitsioon. Malleja on kritisoitu siitä, että ne perustuvat teoreettiseen kapea-alaisuuteen eikä niitä arvioitaessa ja tutkittaessa lasten ja nuorten omaa näkökulmaa ole pidetty tärkeänä. Esimerkiksi lasten mentorointiprosessiin liittyville kokemuksille ei ole annettu arvoa. (Esim. Philip 2003; Philip & Hendry 1996, 190.) Yhtäältä koko mentorointi-käsitteen on arveltu kärsineen inflaatiota: siitä on tullut iskusana, jota markkinoidaan pärjäämisen ja menestyksen edellytyksenä millä tahansa elämän osa-alueella eikä vähiten liike-elämässä ja yritysmaailmassa (esim. Freedman 1993; Bennetts 2003).

Yhdysvaltalaiset mallit ovat usein vahvasti strukturoituja, jolloin yksilöllinen tai perhekohtainen joustavuus ja kumppanuus osallistujien kanssa ovat huonosti toteutettavissa. Ne on suunnattu pelkästään niille lapsille ja nuorille, joiden hyvinvointia uhkaa vakavakin riski ("youth and children at risk"), ja ne painottuvat suomalaisella termistöllä ilmaisten korjaavaan lastensuojelutyöhön. Lapsille ja nuorille suunnatun mentoroinnin suosion kasvun on nähty juontavan eräänlaisesta moraaliseen paniikkista, jota yksinhuoltajaperheiden ja lasten ja nuorten ongelmien määrän lisääntyminen lietsoo. Mentoroinnin on nähty edustavan "hyveellisiä" keskiluokkaisia arvoja, joiden ytimessä on ihanne miehen ja naisen väliseen suhteeseen perustuvasta ydinperheestä (Philip 2003, 103). Yhdysvaltalainen Marc Freedman (1993 26–27; myös Philip 2003, 104) on paikantanut mentoroinnin ideologiset juuret 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun hyväntekeväisyysjärjestöjen moraaliseen "friendly visiting" -liikkeeseen.

Ideat lapsille ja nuorille suunnatusta mentorointitoiminnasta rantauiivat Eurooppaan erityisesti 1990-luvun puolivälin jälkeen. Liabø kumppaneineen (2005, 392) on löytänyt lapsille ja nuorille suunnattuja mentorointiohjelmia ja -projekteja ainakin kahdestakymmenestä Euroopan maasta. Liabøn ym. suurin arvostelu kohdistuu siihen, että Euroopassa mallia ja esimerkkiä on otettu kritiikittömästi Yhdysvalloista,

kun kulttuuristen ja paikallisten erojen ja vaikutusten pohtiminen on jäänyt taka-alalle. Erityisesti Isossa-Britanniassa mentorointikokeiluja ja -projekteja on viime vuosina ollut runsaasti (esim. Philip 2000, 2003; Bennetts 2003; Liabø ym. 2005). Brittiläinen Kate Philip (2003) on kriittisesti kysynyt, ”käykö amerikkalainen unelma todeksi nyt meillä”. Christine Bennetts (2003, 70) arvostelee sen sijaan sitä, että mentorointia on käytetty erilaisten laajojenkin ”moraalisten projektien” välineenä. Esimerkiksi opetus- ja työministeriö on käynnistänyt ”hyvinvointia työstä” -filosofiaan perustuvan strategiaohjelman, jossa mentorointia hyödynnetään työttömien nuorten työelämään aktivoinnissa.

MENTORINTI KÄYTÄNNÖSSÄ: SUKUPOLVET VERKOKSI -PROJEKTI

Keskustelua sukupolvien välisestä kuilusta ja tarpeesta vahvistaa sukupolvien vuorovaikutusta on käyty viime vuosina Suomessa vilkkaasti. On sanottu, että sukupolvien etäntyminen toisistaan merkitsee ihmisten välisen kanssakäymisen yksipuolistumista. Sen vuoksi tulisi hahmotella uusia malleja lasten ja aikuisten välisten suhteiden kohtaamisen syventämiseksi, niin yhteiskunnallisesti kuin yksilötasollakin. (Bardy ym. 2001, 143.) Muutamilla paikkakunnilla on eri yhdistysten organisoimana kokeiltu esimerkiksi varavaari- ja -mummotoimintaa, tukivaaritoimintaa ja kummimummom- ja -pappatoimintaa. On myös käynnistetty valtakunnallisia hankkeita, joilla pyritään edistämään sukupolvien välistä vuorovaikutusta.

Suomalaisessa yhteiskunnassa näyttää olevan taipumusta määritellä lapsen perheen tai suvun ulkopuoliset aikuiskontaktit ”biologisen” puheen kautta. Lapselle tai nuorelle tärkeistä aikuisista – olivat he sitten lapsen elämässä työnsä puolesta tai vapaaehtoisesta valinnastaan – puhutaan helposti ”varaäiteinä”, ”varamummoina” tai ”isoveljinä”. Tämä kuvastaa sellaista ajattelutapaa, jossa ”vara-aikuiset” nähdään pelkästään korvaamassa sellaista biologista sukulaisuussuhdetta, josta lapsi on tavalla tai toisella jäänyt paitsi. Yleisesti näyttää olevan vaikea mieltää, että lapsen tai nuoren elämään osallistuessaan (perheen tai suvun) ulkopuolinen aikuinen ei ole viemässä kenenkään paikkaa tai korvaamassa jotakin toista ihmistä. (Moilanen 2005.) Tulisikin kiinnittää enemmän

huomiota siihen, että lapsille ja nuorille on usein tärkeintä se, kuinka he tulevat rakastetuiksi, kunnioitetuiksi ja huolehdituiksi. Sen sijaan muodollinen suhde tai perheen perinteinen organisoituminen ei ole heille välttämättä ensisijaista. (Ritala-Koskinen 2003, 133.)

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamisen haasteena on, että nykyisin helposti ajatellaan, että suunnilleen samanikäiset ovat toisilleen sopivaa seuraa siksi, koska he ovat kehityksellisesti samalla tasolla (Lallukka 2003, 153). Oletetaan, että nuorempi seura ei tue ja edistä kehitystä ja vanhempi seura voi olla riski: omaksutaan tekemisiä ja tapoja, jotka ovat ”ennenaikaisia”, turmelevia. Viimeaikaiset pedofiiliakeskustelut ovat tuoneet näkyviin hyväksikäyttöriskin sukupolvien välisissä suhteissa, eikä tämä välttämättä kannusta sukupolvien välisten suhteiden lisäämiseen (mt., 156).

Jyväskylän seudulla toteutettiin vuosina 2002–2004 *Sukupolvet verkoksi -hanke*, jossa kehitettiin sukupolvien välisen mentoroinnin malli ehkäisevän lastensuojelun alueelliseksi työvälineeksi. Hanke eteni toimintatutkimustyyppisesti, ja sen taustalla ja ajattelupintana olivat yhdysvaltalaiset ja brittiläiset mallit sukupolvien välisestä mentoroinnista. Aikaisessa vaiheessa kävi kuitenkin selväksi, että kansainväliset mallit eivät ole suoraan siirrettävissä suomalaisiin olosuhteisiin, vaan kehittämisen on tapahduttava kansallisten ja paikallisten kontekstien ja reunaehdojen varassa. (Moilanen 2005.)

Hankkeessa vapaaehtoiset aikuiset toimivat ennalta valitun asuinalueen lasten ja nuorten ystävinä ja ohjaajina, mentoreina. Kohdealueella oli keskimääräistä enemmän työttömyyttä, suhteellisen voimakas muutoliike ja paljon yksinhuoltajaperheitä. Hanke oli luonteeltaan ehkäisevää lastensuojelutyötä: toiminnan piiriin tulevilta ei edellytetty nimettyjä ”ongelmia”, vaan se oli lähtökohtaisesti alueen lapsille ja nuorille perheineen avointa. Tällä pyrittiin välttämään toiminnan leimaavuutta. Projektiin osallistui vuosien 2002 ja 2004 välisenä aikana yhteensä 29 lasta ja nuorta 21 perheestä. Lapset ja nuoret olivat toiminnan aloitusvaiheessa 4–18-vuotiaita, enemmistö aloitushetkellä 7–12-vuotiaita. Toimintaan osallistui viisi maahanmuuttajalasta tai -nuorta. Enemmistö (23) lapsista ja nuorista tuli monilapsisista perheistä; kuudella ei ollut lainkaan sisarusia. (Moilanen 2005.)

Hankkeeseen mukaan pääsemiseksi riitti lapsen tai nuoren oma tahto ja vanhemman suostumus – ei esimerkiksi edellytetty vanhemman

yksinhuoltajuutta, lastensuojelun asiakkuutta ja niin edelleen. Käytännössä lapsista ja nuorista valtaosa (22) oli lähtöisin yhden vanhemman perheestä, jossa arjesta lapsen tai lasten kanssa huolehti pääasiallisesti äiti. Toimintaan hakeutui sellaisia lapsia ja nuoria, joiden elämässä aikuiskontaktit olivat syystä tai toisesta vähäisiä. Toiminta siis kohdentui ikään kuin itsestään tietyille lapsi- ja nuorisoryhmälle. Taustalla saattoi olla projektin tekemä tiivis yhteistyö alueen lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa ja ammattilaisten aktiivinen suosittelu- ja rekrytointityö.

Sukupolvet verkoksi -hankkeen toteutusta ohjasi voimavarakeskeinen ja lasten ja nuorten osallisuutta korostava ajattelu, joista käsin mentorointimallia sovellettiin. Hankkeessa luotiin muuttuneisiin yhteiskunnallisiin ja yhteisöllisiin suhteisiin sopiva sukupolvien välisen vuorovaikutuksen malli ja vahvistettiin sellaisia paikallisia rakenteita, jotka mahdollistavat riittävät aikuiskontaktit niitä kaipaaville lapsille ja nuorille. Toteutus perustui vapaaehtoistoimintaan, vaikkakin samalla on korostettava, että vapaaehtoistoiminnalla toteutettu ehkäisevä työ ei korvaa eikä sen tulisi missään olosuhteissa korvata ammatillisesti tehtyä lastensuojelutyötä.

Hankkeessa mentorointi ymmärrettiin niin, että siinä luodaan ja käytetään sellaisia sukupolvien välisiä suhteita, joiden perustana on keskinäinen välittäminen, sitoutuminen ja luottamus. Projektissa oli kyse suunnitellusta sukupolvien välisestä mentoroinnista, jossa aikuisen ja lapsen tai nuoren välinen suhde ei perustu sukulaisuuteen, vaan vapaaehtoisuuteen ja sopimuksellisuuteen. Mentorointisuhde käsitettiin kahden eri-ikäisen ihmisen väliseksi vuorovaikutussuhteeksi, jossa aikuinen sitoutuu olemaan lapsen tai nuoren ystävänä ja arjen kumppanina vähintään vuoden ajan. Periaatteena oli, että mentoroinnissa toimitaan vastavuoroisesti: myös lapset ja nuoret käsitetään antavina osapuolina ja toimijoina, joilla on voimavaroja.

Mentoreina toimi kolmen vuoden aikana yhteensä 32 eri-ikäistä (19–67-v.) vapaaehtoista aikuista, joista enemmistö oli naisia. Miespuolisten vapaaehtoisten rekrytointi ja vähäisyys oli yksi koko hankkeen ajan esillä olleista kysymyksistä, etenkin kun yli puolet toimintaan hakeutuneista lapsista oli poikia ja monet heistä toivoivat ystäväkseen miestä. Ennen toiminnan alkua mentorit haastateltiin ja heidän motiivinsa toimintaan selvitettiin. Projektissa päädyttiin siihen, että toimintaan lähtevät mentorit tarkistuttavat henkilötaustansa yhteistyössä paikallisen poliis-

siviranomaisen kanssa, vaikka voimassa oleva laki lasten ja nuorten parissa toimivien henkilöiden rikostaustojen tarkistamisesta ei toistaiseksi vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan ulotukaan. Mentorit perehdytettiin yhteistyössä Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen, Pesäpuu ry:n, Pelastakaa Lapset ry:n sekä jo toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten kanssa. Heille organisoitiin säännöllistä ohjausta ja vertaistukea (ryhmätapaamiset ja yksilökohtainen ohjaus).

Perusajatuksena oli, että jokaiselle toimintaan osallistuvalla lapsella tai nuorella valitaan oma mentori.⁴⁴ Lapsen ja aikuisen muodostama pari määrittä keskenään toiminnan sisällön ja tapaamistahdin yhteistyössä lapsen vanhemman tai vanhempien kanssa. Ennen toiminnan alkua projektisosi-aalityöntekijä tapasi ja haastatteli kunkin lapsen tai nuoren ja tämän vanhemman tai vanhemmat. Yleensä tapaamiset järjestettiin perheen kotona. Alkutapaamisessa oli varmistettava, että lapsella tai nuorella itsellään oli käsitys toiminnasta (mitä se tarkoittaa, mihin minä sitoudun, miksi toimintaa ollaan aloittamassa jne.) ja että hän oli itse sen halukas aloittamaan.

Alkutapaamisten jälkeen projektisosi-aalityöntekijän tehtävä oli muodostaa lapsista ja aikuisista parit ja organisoida osapuolten ensimmäinen yhteinen tapaaminen. Projektisosi-aalityöntekijä muodosti parit kriteereinään mm. lapsen tai nuoren toiveet, mentorin osallistumismahdollisuudet, mahdolliset yhteiset kiinnostuksen kohteet ja fyysinen etäisyys (matkat, kulkeminen). Kun parit oli muodostettu, lapsi tai nuori vanhempien, mentori ja työntekijä tapasivat yhdessä ensi kertaa ns. yhteensovittamistapaamisessa. Projektisosi-aalityöntekijä kirjasi tapaamisessa sovitut pelisäännöt ”Yhdessä sovittua” -yhteenvedoksi, josta jokainen – lapsi, vanhempi ja vapaaehtoinen – sai oman kappaleensa. Yhteenvedossa todettiin aina, että projektisosi-aalityöntekijä on yhteyshenkilö, johon tulisi ottaa yhteyttä muutostilanteissa ja muissa epäselvissä tilanteissa.

Lapsille ja nuorille perheineen sekä mentoreille järjestettiin keskimäärin neljä kertaa vuodessa yhteisiä tapahtumia, retkiä ja toimintapäiviä, jotka suunniteltiin yhdessä osallistujien kanssa. Suunnittelusta ja toteutuksesta päävastuussa olivat projektisosi-aalityöntekijän ohella sosiaalialan opiskelijat yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta. Lähtökohtana oli ajatus, että mentorointiparitoiminta ja yhteinen suuryhmätoiminta täydentävät toinen toisiaan ja molemmat ovat tärkeä osa kokonaisuutta.

44. Neljälle sisarusparille valittiin lasten toiveesta omat mentorit kumpaisellekin, kun taas kaksi sisarusparia toivoi yhteistä mentoria.

Tapahtumien ja toimintapäivien tavoitteena oli vahvistaa lapsen ja mentorin suhdetta sekä tukea perheiden ja mentoreiden tutustumista ja ylipäänsä osallistujien keskinäistä tutuksi tuleamista. Tapahtumien teemoja olivat esimerkiksi luovat toiminnot, seikkailu ja luonto sekä vuodenajat. Osallistujilta kerättiin säännöllisesti palautetta ja toiveita tapahtumista.

Sukupolvien välistä mentorointia ehkäisevän lastensuojelun menetelmänä ei ole Suomessa kokeiltu aiemmin. Sen sijaan täällä ollaan, niin kuin muissakin Pohjoismaissa, vasta tutustumassa mentorointiin lastensuojelun ja kasvatustyön menetelmänä. Suomessa on tosin ollut vuosikymmenten ajan lapsille ja nuorille suunnattuja toimintoja, jotka joiltakin kohdin *muistuttavat* sukupolvien välistä mentorointia, esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminta ja perinteinen kummitoiminta. Mentorointia hyödyntäen on joitakin projekteja toteutettu esimerkiksi nuorisotyössä nuorten elämänhallinnan ja työllistymisen edellytysten vahvistamisessa (ks. Mehtonen 2000; Kurhila 1998) ja maahanmuuttajatyössä (esim. Oulun seudun Kulttuurimentor-projekti).

Mentori-termi maistuu suomalaisen suussa oudolta. Tämä seikka nousi monesti projektin aikana esiin. Mentorille sopivia käännoiksi pohdittiin osallistujien ja yhteistyökumppaneiden kanssa moneen otteeseen. Toisaalta uudessa termissä on hyvät puolensa: sitä eivät rasita leimaavat tai jopa negatiiviset määritykset, joista helposti voi syntyä käsitys yksisuuntaisesta vuorovaikutussuhteesta, jossa toinen on ”hyvää hyvyttään” avun antaja ja toinen enemmän ja vähemmän passiivinen avun vastaanottaja (esim. ”tuettava”). Parhaimpina käännoksinä pidettiin *aikuisystävää, aikuiskaveria* ja *luottoaikuista*. Toimintaan osallistuneet lapset ja nuoret käyttivät mentorista mieluiten nimitystä *aikuisystävä* tai *aikuiskaveri* – osalle termi mentori oli jäänyt kokonaan vieraaksi.

Mitä erityistä sukupolvien välinen mentorointi voisi tuoda ehkäisevään lastensuojelutyöhön ja yhteistyöhön? Sukupolvien välisellä mentoroinnilla on monia yhtymäkohtia lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoimintaan, mutta kysymys ei kuitenkaan ole samasta asiasta. Esimerkiksi kunnallisen lastensuojelun tukihenkilötoimintaan pääsemiseksi edellytetään oman sosiaalityöntekijän lähetettä tai lapsen ja tämän perheen (lastensuojelun) asiakkuutta (ks. Korhonen 2005). Projektissa kokeillussa mentoroinnissa lähdettiin liikkeelle siitä, että toiminta on avointa kaikille alueen lapsille ja nuorille perheineen eikä mukaan pääsemiseksi edellytetä nimettyjä ongelmia. Toinen keskeinen ero oli ter-

minologinen – ja merkittävässä määrin myös ideologinen. Projektissa haluttiin kokeilla ”terminologisesti tuoretta” kieltä: puhua esimerkiksi *mentoreista*, *”aikuisystävistä”* ja *”lapsiystävistä”* *”tuettavien”* ja *”tukijoiden”* sijaan. Tällä käsitteellisellä valinnalla haluttiin korostaa sitä, että lapset ja nuoret ymmärretään aktiivisina toimijoina ja yksi mentorointisuhteen tärkeä kulmakivi on vastavuoroisuus. Kolmas erottava tekijä tukihenkilötoimintaan nähden oli projektissa kehitetyn toiminnan sitominen alue- ja yhteisönäkökulmaan. Projektia toteutettiin tietyillä asuinalueilla. Osallistujien yhteisöllisyyden vahvistamiseksi sekä mentorointiparitoiminnan tueksi projektissa järjestettiin osallistujille yhteistä *suuryhmätoimintaa*. Sen avulla voidaan ehkä saada aikaan laajempiakin alueellisia vaikutuksia: lapset ja nuoret, lasten vanhemmat ja eri-ikäiset vapaaehtoiset voivat toiminnan kautta vaikuttaa asuinalueensa sosiaalisiin oloihin sekä alueelliseen yhteistyöhön.

SUKUPOLVITYÖN MAHDOLLISUUKSIA EHKÄISEVÄSSÄ LASTENSUOJELUSSA

Sukupolvien välinen mentorointi on yksi tapa tehdä sukupolvityötä. Sukupolvityö on Suomessa käsitteenä vieras (ks. kuitenkin Suomi 2003) samalla lailla kuin muuallakin Pohjoismaissa. Ehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta sukupolvityössä on kyse siitä, että sen avulla pyritään vahvistamaan lasten osallisuutta sukupolvisuhteissa. Pidetään tärkeänä, että lapsilla ja nuorilla väestöryhmänä on mahdollisuus päästä osalliseksi vanhempien sukupolvien elämäkokemuksista ja yhteiskunnallisesta ”sukupolvitiedosta” (vrt. Ahonen 1998) sekä saada sukupolvisuhteista voimavaroja kasvamisensa ja elämisensä tueksi. Yhteisö- tai yhdyskuntatyön näkökulmasta sukupolvityö tarkoittaa sellaista työtä tai lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on lähentää eri sukupolvia toisiinsa ja vahvistaa sen perustalta ajan puitteisiin sopivaa yhteisöllisyyttä, esimerkiksi asuinalue tai jokin tietty yhteisö työn pohjana.

Sukupolvityötä voidaan tehdä yksilö-, perhe-, ryhmä- tai yhteisötasolla, mutta myös yhteiskunnallisella tasolla. Yhteen sitovana päämääränä on saattaa tavoitteellisesti eri sukupolvia yhteen kutakin osapuolta hyödyttävien toimintojen avulla. Amerikkalaiset ja brittiläiset tutkijat ovat nähneet

sukupolvityön rakentuvan niille positiivisille voimavaroille, joita eri sukupolvilla on antaa toisilleen ja heitä ympäröiville tahoille tai ympäristöille. ”Sukupolvitiedon” kerääminen vaikkapa eri-ikäisten haastatteluin on tärkeä lähtökohta esimerkiksi silloin, kun pohditaan kysymyksiä asuinalueiden osallisuuden edistämisestä tai alueiden uudistamisesta ja tasa-arvoisuuden lisäämisestä. (Esim. McCrea & Smith 1997b; Granville 2002.)

Monet ammattilaiset ja kansalaisverkostot tekevät sukupolvityötä, vaikka sitä ei näin olisi nimettykään (Moilanen 2004a; 2004b; 2005). Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa sukupolvityö (intergenerational work), sukupolvien väliset käytännöt (intergenerational practices) ja sukupolvien väliset ohjelmat (intergenerational programs) ovat käsitteinä ja käytäntöinä saaneet sijaa lastensuojelussa ja yhteisötyössä (esim. Granville 2002; Newman ym. 1997; McCrea & Smith 1997a; 1997b; DuBois & Karcher 2005). Tämä herättää kysymyksen, miksi sukupolvityö on Suomessa käsitteenä vieras. Vai onko pikemminkin niin, että ”sukupolvia yhdistävää työtä” on tehty iät ajat, asia on vain terminologisesti outo?

Lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sukupolvityössä on olennaista *eri* sukupolvien osallistuminen toimintaan sekä vastavuoroisuuden periaate. Siinä tulisi pyrkiä kokonaisvaltaiseen tapaan ymmärtää sukupolvien väliset suhteet ja niiden käyttömahdollisuudet. Sukupolvityö eri muotoineen tulisi mieltää *kaikenikäisille* osallistumismahdollisuudet takavana, siis siten, että ymmärrettäisiin myös lapsilla ja nuorilla olevan erilaisia kokemuksia elämästä ja elämisestä. Nämä kokemukset ovat yhtä arvokkaita kuin vanhempienkin sukupolvien. Sukupolvityötä ei pelkäättään ole se, että saatetaan yhteen ”äärisukupolvia”, esimerkiksi pieniä lapsia ja iäkkäitä vanhuksia, vaikka toki tämäkin on yksi mahdollisuus. Suomessa – mutta samalla lailla myös Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa – sukupolvien välinen toiminta nähdäänkin stereotyyppisesti: kahden sukupolven eli pikkulasten ja senioreiden yhteisinä aktiviteetteina (vrt. esim. Newman ym. 1997; Granville 2002).

Sukupolvet verkoksi -hankkeessa toimintaan osallistuneiden lasten ja nuorten kokemusten ja mielipiteiden keräämiseksi toteutettiin 24 haastattelua, jotka tallennettiin pääosin kirjaamalla vastaukset haastattelulomakkeelle⁴⁵. Sukupolvityön näkökulmasta kiinnostavaa on haastateltujen mielipide siitä, että yhteistyö aikuisystävän kanssa vastasi omia

45. Sosionomi (AMK)- ja sosiaalityön opiskelijat toteuttivat haastatteluista noin puolet, projektisosiaalityöntekijä puolet.

odotuksia erityisesti silloin, kun tekemiset suunniteltiin yhdessä ja tapaukset olivat luotettavia ja täsmällisiä: ”*Se aina kysyy puhelimessa ja sit me päätetään.*” (Moilanen 2005.) Sukupolvien kohtaamisissa aikuisen on tärkeä kuunnella lapsen toiveita ja suunnitella toimintaa yhdessä lapsen kanssa. Muutoin vaarana on, että lapselle syntyy kokemus siitä, ettei suhteessa ole tilaa lapsen omille mielipiteille, toiveille tai ajatuksille.

Haastatellut lapset ja nuoret olivat sitä mieltä, että aikuisystävästä on ollut hyötyä, vaikka kaikki eivät osanneet täsmällisesti nimetä, millaista hyötyä. Esimerkiksi 9-vuotias tyttö kuvaa tilannetta näin: ”*Äitikin saa olla, sen ei tarte koko ajan huolehtia musta ja mullekin tulee vaihtelua*”, ja 10-vuotias poika: ”*Mä tulín vähän rauhallisemmaks koulussa*”. Aikuisystävän hyödyiksi mainittiin seuraavaa: aikuisystävästä on seuraa, kun äiti on töissä myöhään, aikuisystävän kanssa saa tehdä kaikkea kivaa, aikuisystävälle voi kertoa juttuja ja salaisuuksia, aikuisystävän kanssa voi leikkiä ja tehdä asioita, joita ei kavereiden kanssa voi tehdä, aikuisystävä auttaa läksyissä. (Moilanen 2005.) Sukupolvityön näkökulmasta mielenkiintoista – ja ehdottomasti jatkoselvittelyn arvoista – on lasten ja nuorten tapa jäsentää aikuisystävästä koitunutta hyötyä kolmitasoisesti: oman itsen lisäksi hyötyä ajateltiin olevan sekä omalle perheelle (”*äitikin saa olla*”) että lähiyhteisölle (koulu, läksyt) (vrt. Keränen 2004).

Nykypäivänä puhutaan ihmisten lähiyhteisöihin kiinnittymismahdollisuuksien heikentymisestä, sosiaalisten verkostojen kaventumisesta ja yksinäisyyden lisääntymisestä. Sukupolvityötä kehittämällä saatetaan luoda areenoita, joilta eri-ikäiset ihmiset löytävät itselleen väliaikaisen tai pysyvän sosiaalisen yhteisön. Sukupolvityön punaisena lankana voi olla vaikkapa sosiaalisen ja kulttuurisen työn yhteen sitominen, ovathan sosiaalinen ja kulttuurinen identiteetti toisistaan riippuvaisia (vrt. Känkänen tässä teoksessa). Sukupolvityötä voitaisiin kokeilla luontevasti esimerkiksi asuinalueilla tai eri sukupolvien yhteisöissä vaikkapa järjestämällä yhdessä yhteisökonseritteja, taidetoreja ja -näyttelyitä tai kaikenikäisille suunnattuja elokuvafestivaaleja tai istuttamalla ja hoitamalla ”sukupolvien puutarhaa”. Mielenkiintoista olisi saada eri sukupolvien kokemuksia ja ajatuksia esille esimerkiksi tarinateatteriin, luovaan kirjoittamiseen tai multimedia-työskentelyyn keskittyvien ryhmien avulla. Parhaimmillaan sukupolvityö edistää yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumista, stereotyyppien ja ”sukupolvikuilujen” murtamista, traditioiden ja kulttuurisen vaihdon lisääntymistä sekä yhteisöllisen työn kehittämistä. (Moilanen 2005.)

LOPUKSI

Historiallisesti katsottuna lastensuojelun tukihenkilötoiminta ja sitä edeltänyt suojeluvalvonta voidaan ajatella sukupolvityön tyyppiesimerkeiksi eli käytännöiksi, jotka ovat perustuneet oletukselle, että (pari)työskentely sitoutuneen ja luotettavan aikuisen kanssa voi tuoda lapsen tai nuoren elämään uudenlaisia positiivisia voimavaroja. Suojeluvalvonnassa lasten ja aikuisten vastakkainasettelu oli korostetun näkyvää (vrt. Bennetts 2003, 70–71). Lasten ja nuorten kanssa tehtävää sukupolvityötä voidaan tehdä monenlaisiin ideologioihin nojautuen, esimerkiksi *kontrolloivasti tai osallistavasti*. ”Yhteiskunnallinen ymmärrys” lapsista heijastuu käytäntöihin eri tavoin eri aikakausina.

Kysymys lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisesta sukupolvisuhteissa liittyy olennaisesti siihen, miten sukupolvien väliset suhteet ja lasten paikka näissä suhteissa eri aikakausina ymmärretään (vrt. Satka & Moilanen 2004). Sukupolvityössä tarvitaan näkemyksellisyttä ”hyvän elämän” ja ”hyvän eri-ikäisyyden” edellytyksistä ja elementeistä (vrt. Bardy ym. 2001). Lapsuuden ja nuoruuden – ja sitä kautta yhteiskunnan – kannalta parasta olisi, että lapset pääsisivät mukaan yhteisöihin. Vain se turvaa heille oppimisprosessit, jotka mahdollistavat sen käsittämisen, keitä me olemme, mihin kuulumme ja kuinka me elämme (Bardy 2002; ks. myös Satka & Moilanen 2004).

Tulevaisuuden haasteena on rohkaista ja haastaa tutkijoita, ammattilaisia ja kansalaistoimijoita osallistumaan sellaisten tilojen ja mahdollisuuksien rakentamiseen, joissa eri sukupolvet voivat vaihtaa tietämystään, muistojaan ja elämäkokemustaan. Ilman systemaattista tutkimusta ja arviointia käsitteitä ja käytäntöjä on vaikea kehittää ja saada kestäviksi. Kun pyritään kokonaisvaltaiseen ja syvälliseen ymmärrykseen, eri näkökulmista nouseviin tulkintoihin, avoimiin tarkoituksiin sekä realistisesti ja eettisesti kestäviin toimintamalleihin, tarvitaan sekä kriittistä arviointia että dialogisuutta (Satka ym. 2005, 17). Sillä tavoin on mahdollista haastaa stereotyyppioita ”lapsuudesta”, ”nuoruudesta” tai ”vanhuudesta” sekä kehittää lasten ja aikuisten yhteisiä projekteja niin, että lapsilla ja nuorilla on oikeutettu paikka sukupolvisuhteissa ja niihin liittyvissä käytännöissä.

II

LASTEN JA NUORTEN TUKIHENKILÖTOIMINTA JA SUKUPOLVISUHTEIDEN MUUTTAVA HALLINTA

Johanna Moilanen, 2011

Teoksessa *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta* toim. Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari ja Elina Pekkarinen (Tampere: Vastapaino), 279–318.

Julkaistaan uudelleen Vastapainon luvalla

8

JOHANNA MOILANEN

Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja sukupolvisuhteiden muuttuva hallinta

Johdanto

Kansalaisverkostoja on aktivoitu lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi läpi suomalaisen modernin valtion historian.¹ Julkisessa keskustelussa on 1990-luvulta lähtien kannettu huolta lasten pahoinvoinnista, vanhemmuuden katoamisesta ja kasvatuksen kriisistä sekä lapsiperheiden verkostojen ohentumisesta.² Ratkaisuksi lasten, nuorten ja lapsiperheiden ongelmiin on tarjottu muun muassa sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tavoitteellista vahvistamista³ ja uusien kansalaistoiminnan ja yhteisöllisten työmuotojen kehittämistä.⁴

Suomessa, kuten länsimaissa yleisesti, julkisvallan hallinnoinnista yhteiskunnasta on viimeisten vuosikymmenien aikana liu'uttu kohti verkostoissa ja »kumppanuuksissa» toteutettavaa hallintaa.⁵ Mary Dalyn mukaan hallinnan käsite kuljettaa tarkastelemaan paikallisen, alueellisen ja kansallisen (sekä globaalin) välisiä suhteita, julkisvallan roolia ja suhteita kansalaisyhteiskuntaan sekä erilaisten intressiryhmien (uudelleen) asemoitumista.

Suurenuslasin alle joutuvat myös politiikan viiteryhmät, suuntautuminen ja toiminta.⁶ Hallinta viittaa hallinnon ja julkisen sektorin muuttuvaan luonteeseen ja siihen, kuinka niissä ilmennetään vallan ja kontrollin yhteiskunnallista (uus)jakoja. Hallintaa voi kuvata kontrollin ja vallan verkostomaisena muotona, johon pyritään alati liittämään uusia toimijoita: julkisvallan rooli vähenee ja muiden toimijoiden, kuten kansalaisverkostojen ja markkinoiden, vahvistuu.⁷ Julkisvallan, kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden uudet kumppanuudet ovat tyyppiesimerkkejä hallinnan verkostuneista muodoista.⁸

Syvennyn kirjoituksessani sukupolvisuhteiden hallintaan ottamalla tarkasteluun lastensuojeluinstituutioon kiinnittyvän lasten ja nuorten tukihenkilötoiminnan, joka perustuu vapaaehtoistyöhön ja kansalaistoimintaan. Tukihenkilötoiminta syntyi kunnallisen lastensuojelun kontekstissa 1970-luvun alkupuolella ideanaan vuorovaikutussuhteen luominen lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen tai nuoren ja aikuisen vapaaehtoistyöntekijän välille. Tämän »perinteisen» tukihenkilötoiminnan rinnalle on nyt ilmaantunut uusia vapaaehtois- ja kansalaisaktiivisuuteen pohjaavia, sukupolvia yhdistäviä toimintamuotoja, joita järjestöt ja muut kansalaistoimijat erityisesti ovat kehittäneet.⁹ Lisäksi kasvatus- ja huolenpito vastuuta on siirretty kokonaan toiselle sektorille eli yksityistyneen lastensuojelun avohuollon ammatillisen tukihenkilötyön piiriin. Näin sosiaalialan palveluyritykset ovat liittyneet osapuoleksi toimintaan, joka on aiemmin perustunut julkisen sektorin ja kansalaistoimijoiden kahdenväliseen yhteistyöhön.

Jäljitän kirjoituksessani tukihenkilötoiminnan ja näiden uusien käytäntöjen tieto-, ajattelu- ja toimintaperustoja hallinnan analytiikan näkökulmaa hyödyntämällä. Aloitan esittelemällä teoreettiset tulokulmani, tutkimusaineistot sekä tutkimusmetodin. Sen jälkeen teen lyhyesti selkoa kunnallisessa lastensuojelukontekstissa syntyneen tukihenkilötoiminnan historiasta ja nykytilasta. Sitten siirryn tarkastelemaan tukihenkilötoiminnan rinnalle tuotettuja uusia kansalaistoiminnan muotoja ja yritysten tarjoamaa ammatil-

lista tukihenkilötyötä. Lopuksi vedän yhteen sukupolvisuhteiden hallinnan muutoksia. Haluan korostaa kirjoitukseni kartoittavaa luonnetta, sillä aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole olemassa, saattikka yhteiskunnallisia muutoksia huomioivia tarkasteluja. Tukihenkilötoiminnan käytäntöjen kenttä on lisäksi olemukseltaan hajanainen, joten siihen on tässä vaiheessa mahdollista saada vain tunnusteleva ote.

Hallinta ja sukupolvisuhteet

Raija Julkusen mukaan uudessa hallintakulttuurissa tasapainotellaan hyvinvointioikeuksien ja -velvollisuuksien välillä sekä joudutaan puntaroimaan, miten eri ryhmät ottavat vastuulleen aiemmin valtiolle kuuluneita tehtäviä.¹⁰ Kansalaiset nähdään julkisvallan, yksityisen ja vapaaehtoissektorin kumppaneina ja samalla vastuullisina julkisten ongelmien tunnistamiseen ja ratkaisemiseen.¹¹ Suomessa valtion ja kuntien välinen suhde on erityisesti 1990-luvulta lähtien muuttunut. Keskusjohtoisesta normi- ja resurssiohjauksesta on siirrytty informaatio-ohjaukseen, jolloin valtion rooliksi on tullut toimia sosiaalipolitiikan yleisten linjausten vetäjänä, tulonsiirtojärjestelmästä vastaajana ja informaatio-ohjaajana.¹² Uuden julkishallintojohtamisen tuloksena hallintoa on lisäksi kevennetty, palvelutuotantoa ulkoistettu ja siirretty markkina- ja kolmannelle sektorille.¹³

Uudessa hallintakulttuurissa kansalaiset ja kansalaisten yhteenliittymät asettuvat yhteiskunnallisten tarpeiden tyydyttämisestä vastuuta kantaviksi »rinnakkaishallinnallisiksi» toimijoiksi. Näin syntyviä uusyhteisöjä kannustetaan sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn tähtäävien alueellisten ohjelmien ja toimintasuunnitelmien laatimiseen ja toimeenpanoon.¹⁴ Myös suomalaisessa lapsi- ja perhepoliittisessa keskustelussa yhteisöllisyyden teema on noussut keskeiseksi. On pyritty (uus)yhteisöllisten ajattelu- ja toimintatapojen kehittämiseen lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi.¹⁵

Uusyhteisöllisyyden ilmentyminä voi pitää esimerkiksi laajalle leviittäytyneitä »koko kylä kasvattaa» -ohjelmia, joita Riitta Jallinoja kuvaa perhesuhteita ja yhteisöjä analogisesti tarkasteleviksi, (uus) familistisesta ajattelusta ammentaviksi käytännöiksi.¹⁶

Kirjoitukseni keskeisiä käsitteitä ovat *sukupolvi* ja *hallinta*. Tarkastelen sitä, kuinka lasten ja aikuisten välisiä suhteita, sukupolvisuhteita, perinteisessä tukihenkilötoiminnassa ja sitä korvaavissa uusissa käytännöissä järjestetään ja hallitaan. Ymmärrän sukupolven sosiaalisena ja monia erilaisia tekijöitä suhteisiinsa liittävänä eli relationaalisenä käsitteenä, joka ei hylkää ajatusta toimijoista muttei myöskään rakenteista. Lapsuuden ja aikuisuuden välisen suhteen jäsentämisessä sukupolvisuhde tarkoittaa sitä, että sukupolvien nähdään määrittävän toinen toisiaan ja olevan siten riippuvuussuhteissa keskenään.¹⁷ Sukupolvisuhteita järjestetään perhe- ja muiden yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla käyttäen muuntuvia tieto-, ajattelu- ja toimintatapoja. Erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa järjestämisen tavat painottuvat eri tavoin, mutta niissä voi olla myös yhteisiä elementtejä.¹⁸

Hallinnan analytiikassa¹⁹ tarkastellaan, kuinka tieto- ja ajattelutavat sekä niitä vastaavat käytännön toimet punoutuvat yhteen sosiaalisen elämän hallinnoinnissa.²⁰ Hallinta viittaa laskelmoituun ja rationaaliseen aktiviteettiin, jota monenlaiset auktoriteetit ja toimijat harjoittavat erilaisissa käytännöissä operoidessaan; erilaisiin tieto- ja ajatteluperustoihin sekä toimintatapoihin nojautuen tavoitteena on vaikuttaa yksilöiden ja ryhmien käyttäytymiseen, pyrkimykseen, etuihin ja uskomuksiin.²¹ Vallan ei ajatella palautuvan tiettyyn alkupisteeseen tai toimijaan, kuten valtioon, vaan se näyttäytyy »monikeskisenä». Kaikki toimijat ovat valtasuhteiden kautta muotoutuvien käytäntöjen tuotteita ja tuottajia: valta konkretisoituu toimijoiden välisissä suhteissa, joita jatkuvasti järjestetään ja muunnellaan. Sosiaalinen toiminta edellyttää siinä osallisena olevien hallintaa eikä täydellinen vapautuminen hallinnan alaisuudesta ole mahdollista.²² Olennaista ei ole, kuka pitää valtaa tai kenet on alistettu, vaan *miten* valta toimii ja »millaisia

subjekteja, suhteita, käytäntöjä ja pyrkimyksiä se 'luo' ja tekee mahdolliseksi». ²³

Tutkimuskysymykset, aineisto ja metodi

Selvennän kirjoituksessani hallinnan analytiikan välinein, kuinka tieto ja erilaiset ajattelutavat yhdistyvät ja aktualisoituvat tukihenkilötoiminnassa ja sen rinnalle tuotetuissa uusissa käytännöissä sekä millaisin keinoin hallintaa kulloinkin pyritään toteuttamaan. ²⁴ Rajaan näkökulmani niin, että olen kiinnostunut niistä tiedon, ajattelun tai järjelyn tavoista eli *rationaliteeteista*, jotka määrittävät, kuinka hallintaa tulee kussakin kontekstissa harjoittaa sekä niistä toimintatavoista, keinoista ja toimenpiteistä eli *tekniikoista*, joilla hallintaa toteutetaan ja yksilöiden ja ryhmien käyttäytymistä pyritään ohjaamaan. ²⁵ Tekniikat ovat rationaliteeteista erottamattomia: ollakseen tehokkaita rationaliteettien on löydettävä jokin tapa toteuttaa. ²⁶ Nikolas Rose havainnollistaa rationaliteettien ja tekniikoiden yhteen kietoutumista ottamalla esimerkiksi luokkahuoneen »keksimisen» 1800-luvulla. Keksintö perustui tiettyyn pedagogiseen tietoon ja moraalikäsitykseen, jotka puolestaan vaikuttivat koulunkäynnin käytäntöjen järjestämiseen, kuten koulurakennuksen, leikkipaikkojen ja luokkatilan arkkitehtuuriin tai opiskelun ajalliseen ja tilalliseen organisointiin lukujärjestysperusteiseksi. ²⁷

Hallinnan analytiikan näkökulma toimii analyysissäni heuristisena apuvälineenä, joka rajaa tulokulmiani aiheeseen ja jonka toimivuutta koettelen analysoitavana olevan ilmiön ja aineistojen kohdalla. ²⁸ Lähtökohtani on, että tukihenkilötoiminnan ja siitä viriävät uudet toimintamuodot voi käsittää tiettyihin tieto- ja ajatteluperustoihin ja toimintatapoihin pohjautuvana hallinnan käytäntönä, joka operoi sukupolvisuhteita hyödyntäen lastensuojeluinstituution ja vapaaehtoistyön kohtaamisessa syntyvällä alueella. ²⁹ Ymmärrän tukihenkilötoiminnan yhtenä *sukupolvisen hallinnan* käytännöllisenä muotona; lapsiin ja nuoriin

kohdistuvana vapaaehtoistyön käytäntönä, joka samalla sekä kuvastaa että säätelee sukupolvisuhteisiin liittyvää ajattelua ja toimintaa. Lähdän liikkeelle kysymällä ensinnäkin, millaisia hallinnon käytäntöjä tukihenkilötoiminta ja sitä korvaavat uudet käytännöt ovat. Millaisiin rationaliteetteihin ne nojaavat ja millaisin tekniikoin niitä pannaan toimeen? Entä mitä seurauksia tästä on ja millaisia suhteita niiden kautta tuotetaan?

Analyysini kohteena ovat tekstiaineistot, sekä sähköiset että painetut aikalaislähteet, joiden ajallinen jatkumo on tukihenkilötoiminnan alusta 1970-luvulta tähän päivään. Fokus on kuitenkin nykypäivän teksteissä. Tukihenkilötoimintaa koskeva empiirinen aineisto on luonteeltaan fragmentaarista, ja sitä on ollut välttämättöntä koota monelta tasolta. Valtionhallinnossa tuotetuista dokumenteista olen käynyt läpi lastensuojelua ja lapsipolitiikkaa sivuvia asiakirjoja ja kuntatasolla lastensuojelua käsitteleviä raportteja, selvityksiä ja muita vastaavia tietolähteitä. Tukihenkilötoimintaa korvaavien uusien käytäntöjen osalta olen perehtynyt toimintoja tuottavien järjestöjen raportteihin, materiaaliin internetissä, ammatillista tukihenkilötyötä tuottavien yritysten internet-sivuihin sekä painettuun (joskin niukkaan) materiaaliin. Lisäksi olen haastatellut yhtä ammatillista asiantuntijaa, joka työskentelee tukihenkilötyötä tarjoavassa yrityksessä.³⁰

Primääriaineistonani ovat erilaiset valtionhallinnossa tuotetut asiakirjat. Käytännössä aineisto pitää sisällään lapsipolitiikkaan ja lastensuojeluun liittyviä, tukihenkilötoimintaa sivuavia dokumentteja, kuten ohjelmia, selontekoja, ohjeita, raportteja ja mietintöjä. Analysoimistani tekstiaineistoista on mahdollista tulkita pikemminkin käytäntöjä raamittavaa ajattelua kuin konkreettista toimintaa.³¹ Poliittikkatekstien funktio esimerkiksi on ohjata lastensuojeluun liittyviä poliittisia ja hallinnollisia toimenpiteitä. Teksteihin (poliittisiin, hallinnollisiin, lainsäädännöllisiin tai asiantuntijateksteihin) liittyy seurauksia luova elementti: niissä tehdään luokitteluja, erontekoja ja assosiointeja sekä määritetään asemia ja suhteita. Tekstit voi nähdä vallan käytäntönä, tiettyjä

tieto- ja ajatteluperustoja ilmentävänä muotona, jonka tehtävänä on järjestää havaintoja sosiaalisesta maailmasta ja toiminnaksi muunnettuna »tehdä maailmaa». ³² Valtio, mutta ei yksinomaan se, vaan enenevästi myös muut tahot, kuten ylikansalliset organisaatiot, luovat niitä kategorioita, joiden mukaisesti väestöä ja mieliä pyritään järjestämään. ³³

Tukihenkilötoiminnan tausta ja muutokset

Suojeluvalvojistta tukihenkilöihin

Lastensuojelun tukihenkilötoiminnan käynnistyminen ajoittuu ajanjaksolle, jolloin Suomessa herättiin ajattelemaan lapsia ja lapsuutta uudella tavalla. 1960-luvun jälkipuolen yhteiskunnallisessa murroksessa lasten oikeudet ja asema ymmärrettiin merkittäviksi yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi. Valtio käynnisti 1970-luvun alussa lasten oikeudellista asemaa koskevan mittavan uudistustyön, jolla pyrittiin vahvistamaan lasten oikeusasemaa YK:n kansainvälisen Lapsen oikeuksien julistuksen (1959) hengessä. Lasten asemaa ja sukupolvisuhteita ruotunut yhteiskunnallinen keskustelu kävi vilkkaana, ja keskeiset lastensuojelujärjestöt laativat ensimmäiset lapsipoliittiset ohjelmansa. ³⁴ Myös lastensuojelutyötä kehitettiin voimaperäisesti: avoimuus ja avoimuus työtä haluttiin sijoitus- ja laitoshoidon vaihtoehdoksi. ³⁵ Sosiaalihuollossa oli meneillään ideologinen siirtymä: astuttiin kohti asiakasta ja tämän vapaaehtoisuutta sekä normaaliuden, palveluhenkisyys, luottamuksellisuuden ja ennaltaehkäisevän työn periaatteita vaalivaa aikakautta. ³⁶

Sukupolvisuhteiden murros 1970-luvun alussa ilmeni myös siirtymänä tukihenkilötoimintaan: se tuli korvaamaan vuoden 1936 lastensuojelulaissa esiteltyä suojeluvalvontaa, jonka ei pakko- ja kontrollifunktiona vuoksi katsottu vastaavan uusia sosiaalihuollon periaatteita. ³⁷ Suojeluvalvonta oli tarkoittanut lastensuojelun piirissä olevan lapsen tai nuoren asettamista erityisen

seurannan ja opastuksen alaiseksi siten, että hänelle määrättiin henkilökohtainen valvoja.³⁸ Valvojiksi sopivina pidettiin huoltolautakunnan jäseniä, lastensuojelualalla toimivien järjestöjen ehdottamia tai muutoin tehtäviin sopivia, yksityisiä henkilöitä. Valvojan edellytettiin ilmoittavan välittömästi huoltolautakunnalle, mikäli lapsi tai nuori ei noudattanut hänen ohjeitaan ja neuvojaan käytännössä.³⁹ Valvojan tehtäviksi asetettiin:

... tarkoin seurata valvonnanalaisen elämänoloja, valvoa ja ohjata hänen käyttäytymistään neuvoin, ohjein ja toimin, auttaa vanhempia valvonnanalaisen hoidossa ja kasvatuksessa sekä pitää silmällä, että he täyttävät velvollisuutensa häntä kohtaan.⁴⁰

Vuonna 1972 mietintönsä antaneen, valtioneuvoston asettaman suojelukasvatustoimikunnan mietinnössä esitettiin tukihenkilötoimintaa suojeluvalvonnan tilalle.⁴¹ Toimikunta piti suojeluvalvontaa byrokraattisena, nuorten omasta elinympäristöstä kaukana olevan käytäntönä, ja katsoi sen jääneen osin muodollisuudeksi ilman, että minkäänlaista tukea tai edes valvontaa lapselle tai nuorelle oli tosiasiallisesti tarjolla.⁴² Tukihenkilötoimintaan sen sijaan liitettiin vapaaehtoisuuden ja yksilöllisyyden periaatteet: lapselle tai nuorelle haluttiin tarjota mahdollisuus itse päättää haluaako tämä tukihenkilön ja parhaimmassa tapauksessa jopa millaisen tukihenkilön.⁴³ Myös ympäristössä leimaantumisen riski nähtiin tukihenkilötoiminnassa pienemmäksi kuin suojeluvalvonnassa: leimaamisen välttämiseksi muodostui tukihenkilötoiminnan keskeinen lähtökohta.⁴⁴ Pakko- ja kontrolliluonteisen valvonnan korvasi siis valinnan vapauden ja normaaliuden periaatteista lähtevä toiminta, joka nojasi sosiaaliseen ennaltaehkäisyyn ja kansalaisia erottelemattomien sekä leimaamista välttävien tukijärjestelmien luomiseen perustuvaan rationaliteettiin.⁴⁵

Samanaikaisesti kuin valtionkomiteat antoivat suosituksiaan, tukihenkilötoiminta aloitettiin kunnallisessa lastensuojelussa ilman

lainsäädännön muutoksia. Toiminta alkoi Kotkassa, jossa vuonna 1970 käynnistyneellä sosiaalihuollon tukemalla kokeilulla oli pyritty korvaamaan puuttuvia laitossijoitusmahdollisuuksia ja tukemaan laitoksesta palaavia nuoria.⁴⁶ Kasvatusvastuun laajentaminen perheen ja ammattilaisten lisäksi vapaaehtoistyöntekijöihin, maallikoihin, oli tukihenkilötoiminnan perustekniikka, joka tosin oli toimintatapana tuttu jo suojeluvalvonnasta.⁴⁷ Maallikkojen tavoittelussa oli osin kysymys resursseista: vapaaehtoistyöntekijöiden panosta tarvittiin lastensuojelun avoimuuden palvelujen järjestämisessä. Samalla kuitenkin korostettiin, että toiminnalla ei tullut paikata ammatillista sosiaalityötä, joten sosiaalityöntekijöiden roolin tuli olla keskeinen tukihenkilöiden tukemisessa ja ohjauksessa.⁴⁸

Tukihenkilötoiminnan peruskivenä oli ammatillisesti ohjattu ja raamitettu vapaaehtoistyö, joka pohjautui ajatukseen vapaaehtoistyöntekijöiden ja lastensuojelun asiakkaina olevien lasten tai nuorten yhteisestä, lastensuojelun tavoitteista lähtevästä toiminnasta. Perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä ja yksinomaan *tukemista* työmenetelmänä pidettiin välttämättömänä, sillä niiden nähtiin valvontaa tehokkaammin edesauttavan luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä.⁴⁹ Tukihenkilötoiminta oli erityisen kehittämisen kohteena 1970-luvun jälkipuoliskolla.⁵⁰ Vuonna 1979 tukihenkilötoiminnan raportoitiin laajentuneen eri puolille Suomea ja samalla kuvattiin toiminnan muuttumista entistä ehkäisevämpään suuntaan.⁵¹ Ehkäisevän työn painotus oli linjassa samaan aikaan työskentelevien valtionkomiteoiden ajattelun kanssa. Lastensuojelun leimaavasta, jopa rankaisevasta luonteesta haluttiin päästä eroon ja suojeluvalvonta näyttäytyi yhtenä esimerkkinä haitallisista käytännöistä.⁵² Perheet ja lapset haluttiin pitää normaalien sosiaalipalvelujen piirissä mahdollisimman pitkään, jolloin leimaamista ja liiallista kontrollointia tuli välttää.⁵³

Lapsen oikeuksien edistämistä korostavassa aikalaishengessä tukihenkilöstä haluttiin tehdä suojeluvalvojan vastakohta, lapsen tai nuoren »luottamushenkilö ja tasaveroinen kumppani, jonka

tehtävänä on yhteistyössä nuoren kanssa etsiä hänen ongelmiinsa ratkaisua»⁵⁴ Suojeluvalvonnasta eroten pyrkimys oli siis tasa-arvoistaa toimintaan osallistuvan lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välinen suhde ja pyrkiä pois valvonnalle ominaisesta kontrolli- ja rangaistuskeskeisyydestä.⁵⁵ Tasaveroinen sukupolvi- ja vuoro-vaikutussuhde määrittyi tekniikaksi, jonka kautta sukupolvista hallintaa tuli toteuttaa.⁵⁶ Tukihenkilön roolit näyttäytyivät moninaisina: »toverisuhdetta» pidettiin »isä- ja äitihahmona» toimimisen ohella mahdollisena.⁵⁷ Tukihenkilön vastahahmoiksi kuvattiin esimerkiksi:

... ahdistunut maailmanparantaja, joka odottaa nopeita muutoksia eikä voi ymmärtää nuorten välinpitämätöntä suhtautumista järkeviin neuvoihinsa ... nuorisokulttuurin vihaaja, autoritaarinen personaallisuus, joka etsii itselleen käskettäviä.⁵⁸

Vuonna 1984 voimaan astuneen uuden lastensuojelulain tekstissä lapsesta tehtiin itsenäinen oikeuksiensa subjekti, sanouduttiin irti lastensuojelun viimesijaisuudesta ja asetettiin tavoitteet kokonaisvaltaisen, palveluhenkisen ja ehkäisevän toiminnan kehittämiseen.⁵⁹ Tukihenkilötoiminnan perusta vahvistui, kun uudessa laissa se kirjoitettiin osaksi lastensuojelun avohuollon toimenpidevalikoimaa.⁶⁰ Lastensuojelun Keskusliiton vuonna 1983 julkaisemassa raportissa vapaaehtoisena toimivan tukihenkilön tehtäviksi määritettiin lapsen tai nuoren tukeminen ja auttaminen arjessa, luottamuksellisen ja turvallisen ihmissuhteen tarjoaminen sekä lapsen ja tämän perheen sekä viranomaisten välisenä linkkinä toimiminen.⁶¹ Maallikkotiedon- ja toiminnan määrittäessä tukemisen resursseiksi tavallisuudesta, »tavallisesta arkielämästä» ja arkisesta huolenpidosta rakentui olennainen toiminnan rationaliteetti.⁶² Tavoitteena oli tarjota lapselle tai nuorelle malli toimivasta, »arkisesta» ihmissuhteesta, vastakohtana tämän (oletetuille) perhesuhteille:

... tukihenkilötoiminta perustuu ajatukseen ja tietoon siitä, että kehitysiässä oleva lapsi tarvitsee ainakin yhden ehjän ja turvallisuutta tuottavan ihmissuhteen, joka perustuu henkilökohtaiseen tuntemiseen ja keskinäiseen luottamukseen. Tukihenkilö ei pysty eikä pyrikään korvaamaan täysin puuttuvia tai puutteellisia ihmissuhteita, mutta hän pystyy parhaassa tapauksessa antamaan mallin luottamuksellisesta vuorovaikutuksesta kahden henkilön välillä.⁶³

Tukihenkilösuhteen elementeiksi määriteltiin pitkäaikaisuus ja turvallisuus, jotka tulivat periaatteina kirjatuiksi uuteen lastensuojelulakiin sijaishuollon osalta.⁶⁴ Lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välille haluttiin luoda perheenomaiset tunnesiteet ja kiintymyssuhde, jota luonnehti jatkuvuus ja pysyvyys; suhteen mallina lie-
nee ollut lapsen ja vanhemman välinen suhde.⁶⁵

Tukihenkilötoiminta tänään

Tukihenkilötoimintaa voi pitää vakiintuneena kunnallisen avohuollon lastensuojelutyönä, joskin kuntien välillä on ollut eroja siinä, miten laajasti ja millä tavoin toiminta on organisoitu.⁶⁶ Tukihenkilötoiminta sisältyy vuonna 2008 voimaan astuneeseen lastensuojelulakiin: kunnan on tarvittaessa järjestettävä lapselle ja perheelle tukihenkilö avohuollon tukitoimena.⁶⁷ Toiminta on kohdennettu jo lastensuojelun asiakkaina oleville lapsille ja perheille ja sen aloittamisesta tehdään viranomaispäätös. Tukihenkilön edellytetään raportoivan toiminnasta säännöllisesti sosiaaliviranomaisille.⁶⁸ Valtakunnallisesti koottua tietoa tukihenkilötoiminnasta ei ole, kuten ei lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteistä yksilöidysti muutoinkaan.⁶⁹ Stakesin (nykyisin THL) Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Satakunnassa tekemän tutkimuksen mukaan tukihenkilö- ja tukiperhetoimintoja⁷⁰ tarvittaisiin, mutta niitä ei ole riittävästi saatavilla.⁷¹ Tarvetta lienee lisännyt lastensuojelun asiakasmäärien merkittävä kasvu viimeisten viidentoista vuoden

aikana, mutta lisäksi lama-aikana kunnissa supistettiin tukihenkilötoiminnasta muiden palvelujen ohella.⁷²

Erityishuoltojärjestöjen liitto Ehjän julkaiseman tukihenkilötoiminnan käsikirjan pohjalta voi tehdä johtopäätöksen, että kunnallisessa lastensuojelukontekstissa toteutetun vapaaehtoistyöperusteisen tukihenkilötoiminnan keskeinen rationaliteetti ja resurssi on edelleen – maallikkovoimin toimittaessa – tavallisuus, tavallinen arkielämä ja arkinen huolenpito: tukihenkilön erityisyys ja voimavara on juuri siinä, että hän ei ole ammattilainen. »Tukihenkilö saa ja hänen tehtävänsä on olla oma itsensä.»⁷³ Käsikirjassa opastetaan tukihenkilöä antamaan »lapselle aikaa ja läsnäoloa» ja »jakamatonta huomiota». Lähtöoletuksena on, että monen toimintaan osallistuvan lapsen perheessä tilanne on päinvastainen.⁷⁴ Tukihenkilön rooleja jäsennetään vanhemmuuden roolikartan avulla: kuten hyvä vanhempikin, tukihenkilö toimii lapsen elämässä rakkauden antajana, kuuntelijana, yhdessä toimijana, kannustajana, elämän opettajana, rajojen asettajana ja keskustelukumppanina.⁷⁵ Tukihenkilötoiminnalla pyritään siis luomaan *perheenomaisia* tunteita ja »hyvää vanhemmuutta», jonka peruselementtejä ovat aito läsnäolo ja kiireetön yhdessäolo.⁷⁶ Tukihenkilötoiminnan alkuvaiheista poiketen⁷⁷ myös sukupolvieron tiedostaminen on keskeistä: tukihenkilösuhteen ei tule muistuttaa niinkään ystävyys-suhdetta kuin aikuisen ja nuoren (tai lapsen) välistä suhdetta, jossa aikuinen kaikissa olosuhteissa säilyttää tietyn etäisyyden »nuoren maailmasta».⁷⁸

Varsinais-Suomessa toteutetussa tukihenkilötoiminnan kehittämishankkeessa tukihenkilötoiminta määrittyi osaksi varhaista puuttumista.⁷⁹ Arviointiraportin mukaan hankkeen työntekijöille ja tukihenkilöille tukihenkilötoiminta jäsentyy ensinnäkin »sivistystehtävänä» eli tukihenkilön tehtävänä on tarjota lapselle tai nuorelle tämän elämästä puuttuvia suotuisia virikkeitä ja johdattaa sellaisten kokemusten pariin, joista tämä muutoin jäisi paitsi (esim. taidenäyttely, elokuvat, planetaario, vaeltaminen).⁸⁰ Tukisuhteella myös »korvataan vanhemmuutta

ja asetetaan rajoja» erityisesti suhteessa rötöstelevisiin, päihkeitä käyttäviin tai eri syistä »kyvyttömät vanhemmat» omaaviin nuoriin. Lisäksi tukisuhteen ajatellaan tukevan lapsen tai nuoren elämänhallintaa ja valmentavan elämän tärkeissä valinnoissa, kuten opiskeluun liittyvien tavoitteiden työstämisessä. Tavoitteena on siis ohjata lapsia ja nuoria ymmärtämään paremmin itseään ja omia valintojaan: koulutus- ja ammattivalinnoissaan vastuullisina ja yhteiskunnan normit tuntevina toimijoina.⁸¹ Sukupolvisuhteiden ja sukupolvisen hallinnan kannalta edelliset määrittelyt ovat kiinnostavia: ne luovat kuvan toiminnasta, joka toimii sukupolvieron tiedostamisen pohjalta ja jossa on selkeä subjekti (aikuisen) ja kohde (nuori). Kohteen ohjaaminen ja valistaminen on subjektin tehtävä.

Varhainen puuttuminen, lasten ja nuorten ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisy ovat olleet 2000-luvulla lapsia, nuoria ja lapsiperheitä käsittelevän politiikan keskiössä.⁸² Ennaltaehkäisyn trendistä huolimatta viimeaikaisissa poliittisissa asiakirjoissa ja valtionhallinnon selonteoissa ja raporteissa vapaaehtoistyöhön perustuva tukihenkilötoiminta ei juuri esiinny,⁸³ vaikka joidenkin kuntien lastensuojelun hankkeissa tai kehittämissyksiköissä on nähty tärkeäksi panostaa kustannuksiltaan edullisen, vapaaehtoistyöperusteisen tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan kehittämiseen.⁸⁴ Kiinnostavaa kyllä, sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden ja rikosentorjunnan ohjelmassa tukihenkilötoimintaa pidetään kelvollisena esimerkkinä »kansalaisaktiivisuuden perustuvasta rikosentorjunnan menetelmästä» sekä »miehisiä malleja tarjoavasta» toiminnasta.⁸⁵ Tätä voi tulkita niin, että tukihenkilötoiminnan merkitystä korostetaan silloin, kun on kyse riskienhallinnasta ja yhteiskunnallisen turvallisuuden tuottamisesta yksilöiden häiriökäyttäytymistä minimoimalla,⁸⁶ mutta tukihenkilötoiminnan merkitys on hämärtyvä lasten, nuorten ja lapsiperheiden sosiaalisessa tukemisessa – samalla himmenee myös hyvinvointivaltion mukainen eetos.

Sukupolvisen hallinnan uusia muotoja

*Kansalaistoiminnan uudet muodot:
mieskavereita, kummimummeja ja isosiskoja*

Lastensuojelujärjestöt ja muut kansalaistoimijat ovat käynnistäneet useita vapaaehtoistyöhön ja kansalaisaktivismiin pohjaavia, sukupolvia yhdistäviä uusia toimintamuotoja.⁸⁷ Niitä tarjotaan suoraan kansalaisille ilman edellytystä lastensuojelun asiakkuudesta, toisin kuin kuntien järjestämässä tukihenkilötoiminnassa. Kattoyhteisö Lastensuojelun Keskusliitto perustelee järjestöjen organisoiman avoimuusmallisen työn tarvetta kunnallisen lastensuojelun resurssi-puutteilla.⁸⁸ Pääasiassa Raha-automaattiyhdistyksen avustamana lastensuojelujärjestöt sekä lasten ja perheiden etujärjestöt seisovat siis »kumppanuustalkoissa» leveässä rintamassa.⁸⁹

Yksi uudehkoista kansalaisille tarjolla olevista käytännöistä on Pienperheyhdistyksen pääkaupunkiseudulla järjestämä, Raha-automaattiyhdistyksen tukema mieskaveritoiminta. Toiminta käynnistyi yhdistyksen projektissa 1990-luvun alkupuolella miestukihenkilötoimintana, terminologiansa vakiintuneesta käytännöstä hakien. Se määrittyi luonteeltaan sukupuolispesifiksi: tavoitteena oli muodostaa sukupolvien välisiä suhteita nimenomaan vapaaehtoisten miesten ja yksinhuoltajaäitien poikien välille.⁹⁰ Tämän voi lukea vastauksena perinteisen tukihenkilötoiminnan kestohaasteeseen eli miespuolisten tukihenkilöiden puutteeseen ja rekrytoinnin vaikeuteen.⁹¹ Sukupuolispesifiä luonnetta haluttiin osin problematisoida, mutta samalla oli tärkeää tuoda esille miehisen läsnäolon tai »mies-tapaisuuden»⁹² merkityksellisyys lasten kasvatuksen tukemisessa.⁹³

Pojille ei tarjota isän korviketta eikä ehdotonta mallia siitä, millaiseksi mieheksi pojan tulee kasvaa. Pojille annetaan mahdollisuus tehdä miesten kanssa asioita, joista pojat pitävät. Nämä asiat ovat usein sellaisia, joita ei äidin kanssa tule tehtyä tai joita ei yksinkertaisesti voi naisten kanssa tehdä.⁹⁴

Tänä päivänä mieskaveritoiminta on suunnattu lapsille ja nuorille sukupuoleen katsomatta ja sitä tarjotaan maksutta niille yksinhuoltajaperheille, jotka ovat liittyneet yhdistyksen jäseniksi.⁹⁵ Toiminta näyttää kohdentuneen nimenomaan ennaltaehkäisevästi eli niille lapsille ja perheille, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaina. Ajatuksena on, että toiminnan suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaavat suurelta osin vapaaehtoiset ja perheet itse, yhdessä sopimiensa sääntöjen mukaisesti.⁹⁶ Sukupolvisuhteiden rakentumisen kannalta kiinnostavaa on, että tehtävänsä koulutettua miestä ohjataan toimimaan tasavertaisesti suhteessa lapseen: vapaaehtoisia haetaan nimenomaan *kavereiksi*.⁹⁷ Toiminnassa keskeistä on perinteisen tukihenkilötoiminnan tapaan tavallisuus, arkisuus: vapaaehtoisiksi toivotaan »tavallisia miehiä», joilta ei »ei edellytetä mitään erityisiä taitoja tai ominaisuuksia, vaan lapsilähtöisyyttä, intoa leikkiä, pelata ja seikkailla lasten kanssa».⁹⁸ Yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi lapsille ja mieskavereille järjestetään retkiä ja tapahtumia.⁹⁹

Useissa järjestöissä on viimeisen vuosikymmenen aikana kehitetty niin sanotun yhteisöllisen tai sosiaalisen isovanhemmuuden malleja.¹⁰⁰ Pienperheyhdistyksen vuosina 2003–2007 toteuttaman Mummila-projektin yhteydessä aloitettiin yksivanhempaisille jäsenperheille ja ilman isovanhempikontaktia oleville lapsille suunnattu kummimummi- ja kummivaaritoiminta. Lähtökohtana oli ajatus kolmen sukupolven rinnakkaiselosta, koska »ihmisen luonnollisin tukiverkko muodostuu kolmen sukupolven perheestä». Kritiikin kohteeksi asettuivat nykyinen hektinen elämäntapa ja kasvavaan viihde- ja viriketarjontaan keskittynyt kulttuuri. Sen vastakohtaa edusti keskinäiseen välittämiseen ja solidaarisuuteen pohjautuva kolmen sukupolven yhteisökulttuuri, jossa lapset, perheet, mummit ja vaarit vuoron perään tukevat toinen toisiaan, jolloin riippumattomuus julkisista palveluista samalla vähenee.¹⁰¹

Kummimummi- ja kummivaaritoiminta on yhdistyksen py-syvää, Raha-automaattiyhdistyksen tukemaa toimintaa. Mieskaveritoiminnan tapaan toiminta on kohdentunut ehkäisevästi

eli lapsille ja perheille, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaina. Perheet ja tehtäväänsä koulutetut kummimummit ja -vaarit sopivat suhteesta ja sen toteutuksesta suureksi osin keskenään.¹⁰² Toiminnassa keskeistä on, että »eri sukupolvet pääsevät siihen luonnolliseen tilaan, että ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja antavat toisilleen läheisyyttä, elämäntaitoja, apua ja iloa kukin vuorollaan». Lapsille toiminnan ajatellaan takaavan mahdollisuuden päästä osalliseksi perinteiden siirtymisestä polvelta polvelle sekä turvallista aikuisten seuraa, mummien ja vaarien syyliä ja aikaa. Vapaaehtoisille avautuu tilaisuus »tunnistaa isovanhemman kutsumusta».¹⁰³ Yhteisöllisyyden tukemiseksi lapsille, perheille, mummeille ja vaareille järjestetään mieskaveritoiminnan tapaan yhteistä toimintaa: leirejä, juhlia ja retkiä sekä mummien ja vaarien teemaryhmiä.¹⁰⁴

Tampereella Ahjolan setlementti on puolestaan järjestänyt vuosituhannen vaihteesta kouluikäisille tytöille isosiskotoimintaa Raha-automaattiyhdistyksen tukemana. Mieskaveritoiminnan tapaan toiminnalla on sukupuolispesifi luonne: tavoitteena on muodostaa sukupolvien välisiä suhteita nimenomaan tyttöjen ja naisten välille ja tukea siten »naistapaisuuden»¹⁰⁵ kautta tyttöjen »tervettä kasvua ja naiseksi kasvamista». Raha-automaattiyhdistyksen tukema toiminta on tarkoitettu kaikille peruskouluikäisille tytöille, joskin osa »pikkusiskoista» ohjautuu toimintaan esimerkiksi sosiaaliviranomaisten kautta. Toimintaa luonnehditaan »varhaisessa vaiheessa aloitetuksi ennaltaehkäiseväksi työksi», »syrjäytymiskehityksen ennaltaehkäiseväksi tyttötyön malliksi» sekä »varhaisen puuttumisen keinoksi».¹⁰⁶

Toiminnan sisällön suunnittelevat isosisko ja pikkusisko vanhempineen yhdessä. Oleellista on isosiskon »tavallisuus», »aito läsnäolo» ja kiireettömyys; suhteelle ei ole mielekästä ennalta asettaa määräaikoja.¹⁰⁷ Isosiskon ei nähdä kuitenkaan asettuvan niinkään vanhemmuussuhdetta korvaavaksi hahmoksi kuin »vastuulliseksi aikuiseksi ystäväksi».¹⁰⁸ Isosisko tukee pikkusiskoja elämänvalintojen tekemisessä, itsetunnon vahvistamisessa

ja elämänhallintakeinojen omaksumisessa eli ohjaa »personal trainerin» tapaan nuorempaansa luomaan »oikeanlaista» suhdetta itseensä, ymmärtämään itseään ja omia valintojaan.¹⁰⁹

Yhteisöllisyyden vahvistamiseksi kaikille isosiskoille ja pikkusiskoille järjestetään yhteistä toimintaa, kuten retkiä, tapahtumia ja leirejä. Toiminnan tavoitteena onkin »lisätä yhteisöllisyysajattelua ja laajentaa kasvatusvastuuta» ja »herättää kansalaisissa vastuullisuutta» toimimaan vertaistensa hyväksi. Ajatuksena on, että mallioppimisen kautta pikkusiskot haluavat itse aikanaan auttaa ja toimia toisten ihmisten hyväksi, olla osa velvoitteensa tuntevaa yhteisöllistä toimijaketjua.¹¹⁰ Toisaalta edellisistä käytännöistä poiketen isosiskotoiminnassa yhteistyösuhde viranomaisiin on tärkeä: lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa »virallistaa» isosiskon lastensuojelun avoimuuden tukihenkilöksi. Kunnallisen lastensuojelutyön kontekstissa toteutetun tukihenkilötoiminnan tapaan isosiskoilta odotetaan myös kuukausittaista raportointia ja osallistumista työnohjaukseen.¹¹¹

Arvioitaessa kansalaistoiminnan uusia muotoja hallinnan näkökulmasta huomio kiinnittyy siihen, että perinteisen tukihenkilötoiminnan tapaan perustekniikkoja ovat kasvatusvastuun laajentaminen sekä lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välinen vuorovaikutus- ja sukupolvisuhde. Kasvatusvastuun laajentaminen saa kuitenkin uusissa kansalaistoiminnan muodoissa uudenlaisen merkityksen: lasten kasvattamiseksi ja perheiden tukemiseksi tarvitaan laajemman yhteisön yhdessäoloa, »koko kylän» osallistumista kasvattamiseen.¹¹² Maallikkoresurssein toimittaessa tavallisuus, tavallinen arkielämä ja arkinen huolenpito rakentavat toiminnan keskeisen rationaliteetin. Kulttuurisesti määrittynen sukupolvisuhteen käyttämiseen ohjaavat rationaliteetit myös vaihtelevat. Esimerkiksi kummimummi- ja vaaritoiminnassa sukupolvieron ja sukupolvisuhteiden traditionaalisten elementtien tunnistaminen on tärkeää, kun taas mieskaveri- ja isosiskotoiminnoissa pyrkimys on luoda lasten ja aikuisten välille ennemminkin tasaveroisia kaveri- tai toverisuhteita. Kummimummi- ja kummivaaritoiminnassa

sukupolvilla on oma paikkansa. Isovanhemmat, vanhemmat ja lapset eli sukupolvisuhteet halutaan järjestää perhesukupolvien mukaiselle »luonnolliselle» jatkumolle.

Perinteisestä tukihenkilötoiminnasta kansalaistoiminnan uudet muodot erottautuvat siinä, että viranomaisten roolia ja osuutta pyritään häivyttämään ja työntämään taka-alalle (vrt. kuitenkin isosiskotoiminta). Vapaaehtoisten ja perheiden toivotaan vastavan toiminnan suunnittelusta ja toteuttamisesta keskenään yhdessä sopimiensa sääntöjen mukaisesti.¹¹³ Näin yhteisöä pyritään hallitsemaan ja kontrolloimaan yhteisön itsensä avulla. Perustana on yhteisöllisen hallinnan rationaliteetti, jossa identiteetin ja yhteisön välinen suhde asettuu korvaamaan yksilön ja yhteiskunnan välistä (murenevaa) suhdetta.¹¹⁴ Tässä ajattelussa arvostetaan paikallista, kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta ja jaettuun moraaliin perustuvaa yhteisöllisyyttä, joita yhteisillä rituaaleilla, kuten juhlilla ja tapahtumilla, vahvistetaan.¹¹⁵ Yhteisöosallisuus myös velvoittaa, sillä itselleen isosiskon tai kummimummin saanut voi aikanaan täyttää veloitteen toimimalla itse moraalisesti »oikein».¹¹⁶ Yhteisö on siis sekä ongelmien paikallistamisen että ratkaisun väline: yhteisöllisen hallinnan rationaliteetti perustuu yhteisöllisen hoivan ideaan sekä vastuun yhteisölliseen rationalisointiin.¹¹⁷

Mielenkiintoista uusissa kansalaistoiminnan käytännöissä on se, että toimintoja nimetään biologisiin sukulaisuussuhteisiin, kuten sisaruuteen tai isovanhemmuuteen viitaten. Voisi tulkita, että isosiskot, kummivaarit ynnä muut tarvitsevat toiminnalleen »perheperustaisen oikeutuksen». Modernin familismin eetoksessa perheen käsite laajentuu muihin yhteisöihin ja sillä pyritään ottamaan haltuun myös ihmisiä, jotka eivät (biologisesti) kuulu perheeseen.¹¹⁸ Puhuttaessa »varamummoista», »kummivaareista», »isoveljistä tai »isosiskoista» uusinnetaan kuitenkin helposti sellaista ajattelutapaa, jossa »vara-aikuiset» nähdään vain korvaamassa jotakin sellaista biologista sukulaisuussuhdetta, josta lapsi on jäänyt paitsi. Tällöin vain perheen tai suvun piirissä toteutuvat aikuissuhteet ajatellaan lapsen tai nuoren elämässä itseisarvoisiksi.¹¹⁹ Toisaal-

ta on aiheellista pohtia, toimiiko »perheperustainen» nimeäminen itsessään välineenä, jonka avulla mieskavereita, kummimummoja tai isosisiskoja pyritään pehmeämmin »markkinoimaan» ja »kottouttamaan» muutoin ehkä toimintaan kyseenalaistaen suhtautuville lapsille ja heidän vanhemmilleen.¹²⁰

Sosiaalipalveluyritysten ammatillinen tukihenkilötyö

Yksityisten sosiaalipalveluyritysten henkilöstön määrä Suomessa on kasvanut voimakkaasti. Vuosien 2000–2007 aikana yksityisen sektorin osuus sosiaalipalveluissa kohosi henkilöstömäärällä mitaten lähes 21 prosentista 30,4 prosenttiin.¹²¹ Lastensuojelulaki velvoittaa kunnan järjestämään lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarpeen mukaiset avohuollon palvelut, mutta kunta itse päättää palvelujen järjestämistavoista, joihin liittyvä valtiollinen sääntely on merkittävästi väljentyneenä 1980-luvulta lähtien.¹²² Lastensuojelun avohuollon palvelumarkkinoille on enenevässä määrin ilmaantunut yrityksiä, joiden palveluvalikosta löytyy muun muassa ammatillista tukihenkilötyötä, joskaan lastensuojelun avohuollon palveluntuottajien välisen kilpailun ei ole nähty vielä kunnolla alkaneen.¹²³ Jotkut lastensuojelujärjestöt järjestävät kunnille ostopalveluna myös *vapaaehtoistyöperusteista* tukihenkilötoimintaa.¹²⁴

Seuraavaksi tarkastelen joidenkin ammatillista tukihenkilötyötä tarjoavien sosiaalialan yritysten kirjallista materiaalia ja tutkimustani varten kerättyä haastattelumateriaalia, johon sisältyy myös esimerkkiyrityksessä työskentelevän asiantuntijan haastattelu. Painettua materiaalia lukuun ottamatta¹²⁵ yritysten tunnustiedot on poistettu, joten niiden toimintaa käsitteleviin lähteisiin viitataan anonymisti ilmaisulla »esimerkkiyritys». Nimien poistamista perustelen esimerkinomaisuuden säilyttämällä sekä sillä, että tarkoitus ei ole arvioida yksittäisen yrityksen tai sen työntekijöiden toimintatapoja, vaan avata esimerkkien kautta näkökulmia hallintakulttuurin muutoksiin yleisemmällä tasolla.

Google-hakujen perusteella lastensuojelun avohuollon ammatillista tukihenkilötyötä tuottavat Merikratos, psykologi- ja sosiaalialan osaamiskeskus Metodi sekä Uudenmaan palveluohjaus, vain joitakin esimerkkejä mainitakseni. Yksityisten lastensuojelun avohuollon palvelujen kysyntää lienevät lisänneet uusi lastensuojelulaki ja sen mukanaan tuomat uudet velvoitteet, joihin kuntien lastensuojelutyössä ei ole pystytty vastaamaan.¹²⁶ Tukihenkilötyön markkinoiden avautumista on tukenut se, että avohuoltoon kaivataan »vahvoja tukihenkilöitä ja -perheitä, jotka kykenevät tarvittaessa toimimaan vaativissa lastensuojelun tilanteissa».¹²⁷

Yrityksissä ammatillista tukihenkilöä kuvataan myös lastensuojelun avohuollon ohjaajaksi.¹²⁸ Ensisijassa käytössä on kuitenkin ammatillisen tukihenkilön termi, jolloin voi kysyä, onko perheille tai kunnille helpompi markkinoida vapaaehtoistyön konnotaatioin varustettua tukihenkilöä kuin avohuollon ohjaajaa.¹²⁹ Vertailukoh- ta haetaan vapaaehtoistyöperusteisesta tukihenkilötoiminnasta, jolloin sen haasteet eli maallikkouden kääntöpuolet – kuten toiminnan vapaaehtoisuus ja sen myötä tietynlainen suunnittele- mattomuus ja sitoutumisen epävarmuus – kääntyvät ammatilli- sen työn valtiksi. Esimerkkiyrityksen internet-esitteessä todetaan seuraavaa:

Tukihenkilötyössä työntekijämme sitoutuu pitkään työskente- lyyn lapsen/nuoren, sekä hänen perheensä kanssa. Työntekijä ei vaihdu, vaan on sama koko tukiprosessin ajan. ... Työ on ammatillisesti suunniteltua ja toteutettua tavoitteellista lähi- työtä. Kaikki ... työntekijät ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillisen koulutuksen ja runsaan kokemuksen omaavia.

Ammatillisen tukihenkilötyön ostopalvelusopimukset tehdään toi- meksiantajan eli kunnan kanssa. Kunnille tarjotaan tässä yhteydes- sä kuluttajan identiteettiä, sillä »ammattitaitoista lastensuojelun avohuollon palvelua saa juuri sen määrän ja juuri silloin kun las- tensuojelu sitä kipeimmin tarvitsee».¹³⁰ Toisaalta on huomioitava,

että lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarjoamista säätelee se, että tukitoimet ovat huoltajien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen perustuvia.¹³¹ Esimerkkiyrityksen internet-esitteessä vedotaan kustannusrationaliteettiin ja kysytään kannattaako kunnan »sijoittaa» huostaanottoon ja sijoitukseen vai ammatilliseen tukihenkilötyöhön, jonka kustannukset jäävät pitkällä aikatahtimella pieneen osaan sijoituksen kustannuksista (vaikka ovatkin alkuvaiheessa 20 000 euroa vuositasolla).

Yritysten etuna on, että ne voivat tarjota lapsille ja perheille jotain sellaista, mitä julkisista, useimmiten virka-aikaan toteutetuista palveluista harvemmin saa, kuten joustavuutta työskentelyaikojen suhteen. Miespuolisen ammatillisen tukihenkilön löytäminen ei ole ongelmallista, kuten esimerkkiyrityksen haastateltava totesi, toisin kuin perinteisestä tukihenkilötoiminnasta on raportoitu.¹³² Asiakkaan tarpeisiin reagoidaan nopeasti, sillä palvelu on mahdollista aloittaa »jopa viikon kuluttua ensimmäisestä yhteydenotosta».¹³³ Toisaalta haastateltavan mukaan yritykset ovat riippuvaisia kunnista ja kuntien toimeksiannoista, joten ostopalvelusopimukset tehdään kunnan kanssa. Yrityksen ja sen työntekijöiden, mutta varmasti myös lasten ja perheiden, näkökulmasta ongelmalliseksi osoittautuu kuntien intressi hankkia ammatillista tukihenkilötoimintaa kerrallaan vain muutaman kuukauden toimeksiantona, jonka aikana on osoitettava toiminnan tuloksellisuus. Vaikka toimeksiantoa ja samalla suhdetta myöhemmin jatkettaisiinkin, pätkittäisyyden ja epävarmuuden elementit ovat vääjäämättä läsnä, eivätkä ne voi olla vaikuttamatta lasten ja nuorten kokemuksiin.

Ammatillisen tukihenkilötyön perustekniikat ja -rationaliteetit ovat, työn ammatillisesta luonteesta riippumatta, monelta osin lähellä vapaaehtoistyöperusteista tukihenkilötoimintaa ja uusia kansalaistoiminnan muotoja. Yhteistä on vuorovaikutussuhteen rakentaminen lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välille eli (ammatillinen) sukupolvisuhde käytäntöä toimeenpanevana tekniikkana. Ammatillinen tukihenkilötyö pyrkii kuitenkin erottautumaan vapaaehtoistyöperusteisesta tukihenkilötoiminnasta siinä, että

se on »lapsen tai nuoren ohjausta eikä pelkästään tukemista».¹³⁴ Esimerkkiyrityksen asiantuntijan mukaan työ perustuu »turvallisen ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomiseen lapsen tai nuoren ja tukihenkilölle välille» sekä arkiseen huolenpitoon, »asiakkaan tukemiseen arjessa toimimiseen».¹³⁵ Arkinen rationaali teetti yhdistää, mutta vapaaehtoistyöperusteisesta tukihenkilötoiminnasta ammattityön erottaa mahdollisuus operoida lapsen tai nuoren ja työntekijän tapaamisten intensiteetillä: intensiivisyyttä voidaan periaatteessa lisätä rajattomasti – tai pikemminkin ehkä sen mukaan, mistä toimeksi antanut kunta maksaa.

Tulkintani mukaan ammatillinen tukihenkilötyö voidaan asettaa tukihenkilötoiminnan ja sitä muistuttavien uusien toimintamuotojen jatkumolla ääripääksi, jolla on tarkoitus vastata selvästi vaativampiin tarpeisiin kuin vapaaehtoisperusteisesti toteutetulla toiminnalla. Toiminnan kohderyhmäksi tarkentuvat kouluikäiset lastensuojelun piirissä olevat lapset ja nuoret, joiden ongelmat ovat kasautuneet ja edellyttävät intensiivistä työskentelyä.¹³⁶ Vaativamman asiakaskunnan kanssa työskenneltäessä tarvitaan uudenlaisia työvälineitä. Työvälineenä toimii esimerkiksi »huolen harmaan vyöhykkeistön pohjalta kehitetty lomake». Sitä käytetään työntavoitteita määritettäessä ja tavoitteiden toteutumista arvioitaessa.¹³⁷ Lomakkeen avulla toimeksi antavan kunnan sosiaalityöntekijä ja yrityksen työntekijä arvioivat »lapsen tai nuoren, hänen perheeseensä ja vanhempiinsa liittyviä huolenaiheita sosiaalityöntekijän näkökulmasta» ja »varmistavat, että työntekijällä ja tukihenkilöllä on samat tiedot ja käsitykset työskentelystä».¹³⁸ Lomaketta käytetään myös aloituspalaverissa arvioitaessa lapsen ja perheen kanssa heidän elämäntilannettaan ja tuen tarvettaan.

Ammatillisen tukihenkilötyön prosessissa arvioinnista voi tulla hyvin keskeinen elementti: huolenaiheiden, tavoitteiden toteutumisen, toiminnan etenemisen ja tiedonsaannin arvioiminen lävistää koko prosessin. Prosessi alkaa »huolenaiheiden» ja lapsen ja perheen tarpeiden arvioinnilla ja jatkuu kahden kuukauden

mittaisella arviointijaksolla, jonka aikana »havainnoidaan ja kar-
toitetaan asiakkaan tilannetta ja tarpeita mahdollisimman tarkas-
ti».¹³⁹ Varsinainen toimintavaihe sisältää väliarviointipalavereja
sekä asiakassuhteen seurannan ja dokumentoinnin sähköistä asia-
kastietojärjestelmää käyttäen. Tavoitteiden toteutumista seurataan
ja arvioidaan jatkuvasti ja siitä raportoidaan toimeksiantavalle kun-
nalle, kuten esimerkkiyrityksen internet-esitteessäkin todetaan.¹⁴⁰
Tukisuhde päätetään loppuarviointiin ja sitä seuraa vielä jälkiarvi-
ointi. Ammatillisen tukihenkilön tärkeimpiä ominaisuuksia onkin
»arviointikyky».¹⁴¹ Ammatillisessa työssä keskeiseksi perustaksi
näyttää siis asettuvan »jatkuvan arvostelun» rationaliteetti, jossa
tukihenkilötyön kohteena olevia lapsia tai nuoria on mahdollista
arvioida, vertailla ja yksilöidä suhteessa ennalta määritettyihin nor-
meihin tai tavoitteisiin.¹⁴² Arvioinnista voi tällöin puhua hallinnan
tekniikkana ja arviointi- ja suorituskeskeisyydestä rationaliteettina,
jota tarvitaan niukennettujen taloudellisten resurssien eetoksessa
todentamaan toimenpiteiden vaikuttavuutta.¹⁴³

Haastattelussa kävi ilmi, että ammatillisessa tukihenkilötyössä
tukihenkilön roolit levenevät sekä verkostotyöntekijäksi että per-
heen työntekijäksi.¹⁴⁴ Rooli on perheen vuorovaikutuksen tukemi-
sen ohella tärkeä siksi, että »pitämällä yhteyttä myös vanhempiin
työntekijä saa selville kodin tapahtumia, joita tuettava ei välttämät-
tä itse kertoisi tukihenkilölle» ja jotta voidaan »jakaa tietoa lapsen
tai nuoren kanssa toimivien kesken ja sopia yhteisistä tavoitteista
ja työskentelytavoista tuettavan auttamiseksi».¹⁴⁵ Asiantuntijan
mukaan vanhempien suostumuksella kunnat voivat myöntää tuki-
henkilöille luvan seurata koulun sähköistä asiakastietojärjestelmää,
jolloin on mahdollista reaaliajassa seurata lapsen koulunkäyntiä,
esimerkiksi myöhästymisiä ja luvattomia poissaoloja. Sähköinen
valvonta¹⁴⁶ ujuttaa väistämättä lapsen ja tukihenkilön väliseen suh-
teeseen vahvan kontrollin elementin ja herättää kysymyksen siitä,
missä määrin kyse on yksilötason riskienhallinnan tekniikasta, jos-
sa lasten osa on olla alati valvovien aikuisten silmien alla.¹⁴⁷ Tässä
tapauksessa toiminta alkaa helposti muistuttaa rationaliteeteiltaan

enemmän suojelevalvontaa kuin perinteistä, tukemisen eetoksessa toteutettua tukihenkilötoimintaa.

Esimerkkiyrityksen internet-esitteen mukaan ammatillinen tukihenkilötyö voidaan profiloida myös ennaltaehkäiseväksi tukityöksi, vaikka haastateltavan mukaan se voi tosiasiallisesti olla viimeinen askel ennen radikaaleinta lastensuojelun toimenpidettä, huostaanottoa.¹⁴⁸ Se, mitä pyritään ehkäisemään, on huostaanotto. On hyvä pohtia toiminnassa synnytettyjen sukupolvisuhteiden luonnetta, jos lapselle tai nuorelle toiminta näyttäytyy pikemminkin rangaistuksena tai jos huostaanoton välttämiseksi lapsen tai nuoren on sitouduttava intensiiviseen yhteistyöhön tukihenkilön kanssa, halusi hän sitä tai ei. Toisaalta ammatillinen tukihenkilötyö voi alusta alkaen määrittäytyä »hyvän huostaanoton valmistelutyöksi» kuten haastateltava totesi. Tukihenkilön toimenkuvana on »personal trainerin» tapaan valmentaa lasta tai nuorta tulevaan sijoitukseen ja ohjaamaan itse itseään tulevassa elämänmuutoksessa.¹⁴⁹

Johtopäätöksiä: ajassa ja kontekstissa muuntuva hallinta

Olen paneutunut artikkelissa lastensuojeluinstituution ja vapaaehtoistyön kohtaamisessa syntyvään tukihenkilötoimintaan ja sen rinnalle tuotettuihin uusiin käytäntöihin. Olen pyrkinyt hahmotamaan, millaisia sukupolvisuhteiden hallinnan käytäntöjä lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja uudet käytännöt ovat, ja millaisin rationaliteetin ja tekniikoin ne operoivat. Lähdin liikkeelle historiasta, sillä lastensuojelussa vapaaehtoistyö on aika toisensa jälkeen kytkeytynyt tiiviisti institutionaalisen ja professionaalisen työn yhteyteen.¹⁵⁰ Yksi lastensuojelun ja laajemmin ottaen koko sosiaalityön ikuisuuskysymyksiä on, »miten paljon tarvitaan viranomaistoimintaa ja miten paljon yhteisöt hoitavat ongelmia itselleen».¹⁵¹ Kysymys on edelleen ajankohtainen, ja voi sanoa, että jopa aiempaa ajankohtaisempi.

Kansalaisyhteiskunnan vastuuttaminen ja yrityssektorin voimakas mukaantulo julkisten palvelujen tuottamiseen on osa uutta

hallintakulttuuria, jossa valtion ja kuntien rooli on väistynyt, kun taas kasvava vastuu on yksilöiden ja ryhmien muodostamilla verkostoilla.¹⁵² Kun normiohjaus toimi valtiollisen hallinnan tekniikkana, lastensuojelutyön (mukaan lukien vapaaehtoistyöperusteinen tukihenkilötoiminta) ohjaaminen oli keskitettyä ja ylhäältäpäin suitsittua. Informaatio-ohjauksen aikana toimintakenttä on hajaantunut laajalle, eikä tukihenkilötoiminta ole enää instituutio- tai normijohtoista.¹⁵³ Artikkelissa osoitetaan, että tukihenkilötoimintaan liittyneitä rationaaliteetteja ja tekniikkoja on käännetty moneen kontekstiin. Toimiviksi osoittautuneita ajattelu- ja toimintatapoja on siirretty yhteiskunnallisen hallinnan tilanteista ja pyrkimyksistä toisiin.¹⁵⁴ Tukihenkilötoiminnalla ja siitä juontavilla uusilla käytännöillä on monia hallinnan keskuksia, julkisvallan organisaatioista kolmannelle sektorille ja markkinasektorille saakka.¹⁵⁵

Uusien käytäntöjen kohdalla tulee kysyä, missä määrin niissä pyritään »kääntämään» traditionaaliseen tukihenkilötoimintaan liittyviä arvoja omiksi normeiksi ja standardeiksi.¹⁵⁶ Vastaus lieinee, että useat yhtäläiset rationaliteetit ja tekniikat toimivat niin perinteisessä tukihenkilötoiminnassa, uusissa kansalaistoiminnan käytännöissä kuin ammatillisessa tukihenkilötyössäkin. Vanhat ja uudet hallinnan mallit ovat siis keskenään vuorovaikutuksessa: ne risteävät, vaikka kontekstit vaihtelevat.¹⁵⁷ Yhteisiä tekniikkoja ovat vuorovaikutussuhteen rakentaminen lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välille, sukupolvisuhteen tavoitteellinen käyttäminen tavallisen arkielämän ja arkisen huolenpidon viitekehyksessä sekä kasvatusvastuun laajentaminen perheen tai viranomaisverkostojen ulkopuolelle. Maallikkoresurssein toimittaessa tavallisuus, tavallinen arkielämä ja arkinen huolenpito rakentavat toiminnan keskeisen rationaliteetin, mutta sama viitekehys toimii myös ammatillisessa tukihenkilötyössä.

Rationaliteeteissa ja tekniikoissa on myös eroja. Ensinnäkin sukupolvisuhteen käyttämiseen ohjaavat rationaliteetit vaihtelevat. Toisessa yhteydessä sukupolvieron ja sukupolvisuhteiden

»traditionaalisten» elementtien tiedostaminen on tärkeää, toisessa pyrkimys on luoda lasten ja aikuisten välille tasaveroisia kaveritai toverisuhteita. Yritysten tarjoama ammatillinen tukihenkilötyö eroaa muista käytännöistä siinä, että siihen liittyy kustannustietoisuuden ja sitä kautta »jatkuvan arvostelun» rationaliteetti. Tämä johtaa helposti tukisuhteiden määrä- ja lyhytaikaisuuteen ja jatkuvaan tuloksellisuusarviointiin. Samaan aikaan työllä on tarkoitus vastata selvästi vaativimpiin tarpeisiin kuin vapaaehtoistyön keinoin voidaan. Vaativamman asiakaskunnan profiloinnissa ja heidän kanssa työskentelyssään tarvitaan uudenlaisia välineitä, kuten »huolen vyöhykkeistöjä», sähköistä valvontaa ja seurantaa, jolloin kontrollin elementit nousevat vahvasti esiin.

Uusia kansalaistoiminnan muotoja, kuten kummimummi- ja kummivaaritoimintaa, voi puolestaan kuvata »itseorganisoiduvina verkostoina», jotka perustuvat yhteisöllisen hallinnan rationaliteettiin, jossa kontrolloijan asemaan nousee yhteisö.¹⁵⁸ Identiteetin ja yhteisön välinen suhde asettuu korvaamaan yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta, mikä poikkeaa perinteisen tukihenkilötoiminnan ja ammatillisen tukihenkilötyön rationaliteeteista. Uudet käytännöt saavat vahvistusta (uus)familistisesta eetoksesta, jossa uusyhteisöjen muodostaminen perinteisen perheinstituution lujittamisen ohella on tärkeää.¹⁵⁹ Sukupolvisuhteiden järjestämisen kannalta on syytä kuitenkin huomauttaa, että uusyhteisöllinen eetos näyttää ainakin osittain kantavan sisällään varsin traditioonaalisia käsityksiä lasten ja nuorten »paikasta» sukupolvisuhteiden jatkumolla. Vaarana on, että periaatteet sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvoisuudesta sekä lasten ja nuorten osallisuudesta¹⁶⁰ – jotka ovat selkeästi kirjattuina esimerkiksi Suomen perustuslaissa, kuntalaissa tai YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa – jäävät uusien yhteisöjen rakentamisessa vaille riittävää huomiota.

Viitteet

- 1 Esim. Pulma 1987.
- 2 Harrikari 2008, 21–22; Jallinoja 2006, 112–124.
- 3 Esim. Bardy ym. 2001, 143; Sinnemäki 2005.
- 4 Perhepalvelujen kumppanuusohjelma 2005, 4–8; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011, 12, 33.
- 5 Esim. Julkunen 2006; Bevir & Rhodes 2003.
- 6 Daly 2003, 115–116.
- 7 Emt.
- 8 McDonald 2005, 580.
- 9 Olen itse ollut mukana kehittämässä vuosina 2002–2007 Keski-Suomessa vapaaehtoistyöhön perustuvia ehkäisevän lastensuojelun toimintamalleja (esim. Moilanen 2006), mikä on osaltaan herättänyt kiinnostukseni aihetta kohtaan. Oman toiminnan arviointi jälkikäteen tutkijan linssien läpi olisi kiinnostavaa, mutta tässä on mahdotonta ryhtyä siihen.
- 10 Julkunen 2006, 257.
- 11 Barnes ym. 2007, 8.
- 12 Rauhala ym. 2000, 199.
- 13 Pyykkönen 2010, 125.
- 14 Rose 1999, 89, 189–190; Sulkunen 2007, 327.
- 15 Esim. Perhepalvelujen kumppanuusohjelma 2005, 4–8; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011.
- 16 Jallinoja 2006, 155–159.
- 17 Alanen 2003, 35–41.
- 18 Rose 1999, 19–20; Harrikari 2008.
- 19 Esim. Miller & Rose 2010; Dean 1999; Kaisto & Pyykkönen 2010.
- 20 Hänninen & Karjalainen 1997, 7.
- 21 Dean 1999, 11; Helén 2010, 29; Miller & Rose 2010, 45.
- 22 Kaisto & Pyykkönen 2010, 10, 13; Miller & Rose 2010, 19–20; Helén 2010, 27–28.
- 23 Helén 2010, 29.
- 24 Vrt. Kaisto & Pyykkönen 2010, 14; Dean 1999, 23.
- 25 Kaisto & Pyykkönen 2010, 15; Dean 1999, 23, 31.
- 26 Miller & Rose 2010, 29, 34.
- 27 Rose 1999, 53.
- 28 Simola 2004, 124–125; Kaisto & Pyykkönen 2010, 13; myös Rose 1999, 21.
- 29 Vrt. Dean 1999, 20–23, 27–31; Miller & Rose 2010, 28–31.

- 30 Tähän aineistoon viitattaessa käytän tyyliä »Esimerkkiyrityksessä X työkentelevän asiantuntijan haastattelu jne.».
- 31 Vrt. Rose 1999, 19–20.
- 32 Bourdieu 1989, 22; ks. myös Rose 1999, 28–30; Stenson 1997, 173.
- 33 Ks. Alasuutari, P. & Alasuutari, M. tässä teoksessa.
- 34 Satka ym. 2002.
- 35 Pulma 1987, 220, 242–243; STM (Sosiaali- ja terveysministeriö) komiteamietintö 1972: B 135, 5–6.
- 36 STM komiteamietintö 1971: A 25; 1973: 86; Satka 1994, 326–330.
- 37 Satka ym. 2002; STM komiteamietintö 1972: B 135, 98, 103; 1973: 86, 56.
- 38 Lastensuojelulaki 52/1936, 9–10 §.
- 39 Sama, 10 §.
- 40 Sama.
- 41 STM komiteamietintö 1972: B 135, 98, liite 5.
- 42 Emt, 97–98.
- 43 Emt, 99; myös Helasvuo 1974, 100.
- 44 STM komiteamietintö 1972: B 135, 99.
- 45 Harrikari 2008, 106–113; vrt. Kaisto & Pyykkönen 2010, 11–12.
- 46 STM komiteamietintö 1972: B 135, 98, liite 5; Helasvuo 1974, 101–102.
- 47 Vrt. Harrikari 2008, 197.
- 48 STM komiteamietintö 1972: B 135, 100, 102; Sosiaalihuollituksen yleiskirje n:o 52/174/lv.
- 49 STM komiteamietintö 1973: 86, 96–97.
- 50 Sosiaalihuollituksen yleiskirje B 32/1976; Sosiaalihuollituksen yleiskirje n:o A3/1978.
- 51 Sosiaalihuollituksen yleiskirje B 35/1979/pe, 4; myös Sosiaalihuollituksen yleiskirje n:o A3/1978/pe.
- 52 STM komiteamietintö 1977: 37, 8.
- 53 Harrikari 2008, 113.
- 54 Satka 2002 ym.; Lasten suojelutyö Suomessa 1976, 53.
- 55 Harrikari 2008, 106–113; vrt. Kaisto & Pyykkönen 2010, 11–12.
- 56 Vrt. Parton 2008, 258; Stenson 1997, 178.
- 57 STM komiteamietintö 1972: B 135, liite 5; myös Helasvuo 1974, 101.
- 58 Helasvuo 1974, 103–104.
- 59 Kivinen 1998; STM komiteamietintö 1982: 67, 86–97; Sosiaalihuollituksen yleiskirje n:o A9/1985/pe.
- 60 Lastensuojelulaki 683/1983, 13 §.
- 61 Kemppainen 1983, 27–28.
- 62 Vrt. Pösö 2007, 68–69; Laakso 2009, 128–129.

- 63 Kempainen 1983, 28.
- 64 Lastensuojelulaki 683/1983, 24 §; Levamo 1986, 12.
- 65 Vrt. Jallinoja 2006, 135.
- 66 Korhonen 2005, 7, 17; ns. kuusikkokuntien osalta Kumpulainen 2004.
- 67 Lastensuojelulaki 417/36 §.
- 68 Korhonen 2005, 7–9, 25; Lastensuojelun käsikirja.
- 69 Heino 2008, 11–12; myös Pösö 2007. Tukihenkilötoiminta on jäänyt opinnäytetöitä lukuun ottamatta myös lastensuojelututkimuksen kiinnostuksen ulkopuolelle. Tilanne on siten samankaltainen kuin Ruotsissa (esim. Vinnerljung & Franzen 2005), jossa toimintaa on muutoinkin kehitetty samantahtisesti.
- 70 Tukihenkilötoiminnasta näyttää muotoutuneen yhdessä tukiperhetoiminnan kanssa tiivis toiminnallinen kokonaisuus, joten niistä puhutaan lähes aina toistensa yhteydessä. *Tukiperhetoiminnassa lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi saa tuekseen vapaaehtoistyön pohjalta toimivan perheen, jonka luona lapsi vierailee viikonloppuisin keskimäärin kerran kuussa (Lastensuojelun käsikirja). Tukiperhetoiminta kirjoitettiin tukihenkilötoiminnan ohella osaksi avohuollon toimenpidevalikkoa vuonna 1983 säädetyssä lastensuojelulaissa (ks. lastensuojelulaki 683/1983).*
- 71 Heino 2007, 13, 25; myös Ristinmäki ym. 2008, 18–19.
- 72 Heino 2007, 13, 52.
- 73 Korhonen 2005, 29; vrt. Pösö 2007, 68–69.
- 74 Korhonen 2005, 39, 49–55.
- 75 Korhonen 2005, 39, 40–46; myös Lastensuojelun käsikirja.
- 76 Vrt. Jallinoja 2006, 126–127.
- 77 Vrt. Helasvuo 1974, 101; myös STM komiteamietintö 1972: B 135, liite 5.
- 78 Korhonen 2005, 66.
- 79 Heimo & Larumo-Hacklin 2006; vrt. Satka 2009.
- 80 Anttila ym. 2009, 16–17.
- 81 Vrt. Kaisto & Pyykkönen 2010, 11.
- 82 Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista 2002; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011; Harrikari 2008; Satka 2009.
- 83 Vrt. Heikkinen 2007, 76.
- 84 Esim. Seppälä 2008, 7, Honkanen 2009, 16, 26; Heimo & Hacklin-Larumo 2006.
- 85 Turvallisuustalkoot 1999, 37, 39–40.
- 86 Vrt. Harrikari 2008.
- 87 Liity joukkoon – tue lasta 2007; myös Sinnemäki 2005.

- 88 Liity joukkoon – tue lasta 2007.
 89 Vrt. McDonald 2005, 592–593.
 90 Turtiainen 1993; Haverinen 2006, 5.
 91 Esim. Kivinen 1989, 58–60; Honkanen 2009, 26.
 92 Vrt. Jokinen 2005.
 93 Vrt. Fransehn & Bäck-Wicklund 2008, 317–372; Haverinen 2006, 59–63.
 94 Turtiainen 1993, 20.
 95 Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2005, 4; Pienperheyhdistyksen internet-sivut.
 96 Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2009, 11, 17; Haverinen 2006, 6.
 97 Haverinen 2006, 5; Pienperheyhdistyksen www-sivut.
 98 Harju ym. 2001, 60.
 99 Pienperheyhdistyksen internet-sivut; Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2009.
 100 Sinnemäki 2005; Liity joukkoon – tue lasta 2007.
 101 Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri / Pienperheyhdistys RY / Mummila-projektin projektisuunnitelma 28. 5. 2002, 1–4.
 102 Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2009, 11, 17; Rajasvuo & Salmenmaa 2009, 23.
 103 Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri / Pienperheyhdistys RY / Mummila-projektin projektisuunnitelma 28. 5. 2002, 1–3.
 104 Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2009, 11; Pienperheyhdistyksen internet-sivut / Mummila.
 105 Vrt. Jokinen 2005.
 106 Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri / Ahjolan kannatusyhdistys RY / Isosisko-projektin projektiseloste ja projektisuunnitelma 28. 9. 2000; Kurunmäki 2009, 4–5.
 107 Vrt. Jallinoja 2006, 159.
 108 Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri / Ahjolan kannatusyhdistys ry / Isosisko-projektin projektiseloste ja projektisuunnitelma, 28. 9. 2000; Ahjolan setlementin internet-sivut / Isosisko- ja Tyttöjen Tupatoiminta.
 109 Emt, vrt. Selin 2010, 219; Rose 1999, 77–78.
 110 Vrt. Jallinoja 2006, 158–159; Rose 1999, 188.
 111 Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri / Ahjolan kannatusyhdistys ry / Isosisko-projektin projektiseloste ja projektisuunnitelma 28. 9. 2000; myös Kurunmäki 2009, 5.
 112 Vrt. Jallinoja 2006, 153–155.
 113 Vrt. Sulkunen 2007

- 114 Vrt. Miller & Rose 2010, 33; Määttä 2007, 21.
 115 Vrt. Selin 2010, 226.
 116 Vrt. Rose 1999, 188; Selin 2010, 222.
 117 Vrt. Nätkin 1986.
 118 Jallinoja 2006, 159.
 119 Moilanen 2006.
 120 Vrt. Kaisto & Pyykkönen 2010, 16–17.
 121 Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa.
 122 Niemelä 2008, 13.
 123 Heino 2008, 36.
 124 Esim. Turun kaupungin perusturvalautakunnan kokouspöytäkirja 11.1.2009; Jyväskylän kaupungin perusturvalautakunnan kokouspöytäkirja 17.12.2009.
 125 Nieminen 2009; Suominen 2009.
 126 Esim. Ristimäki ym. 2008.
 127 Heino 2007, 13, 52; Heino 2008, 11.
 128 Esim. Nieminen 2009.
 129 Vrt. Anttila ym. 2009, 17.
 130 Suominen 2009; vrt. Rose 1999, 85–87.
 131 Lastensuojelun käsikirja.
 132 Esim. Kivinen 1989, 58–60; Honkanen 2009, 26.
 133 Nieminen 2009, 114.
 134 Nieminen 2009, 120.
 135 Ks. myös Nieminen 2009, 116.
 136 Ks. myös Anttila ym. 2009.
 137 Nieminen 2009, 117.
 138 Emt, 115.
 139 Emt, 114–120.
 140 Ks. myös emt. 117–119.
 141 Emt, 120.
 142 Vrt. Selin 2010, 218.
 143 Vrt. Simola 2004, 122–123; Harrikari 2008, 117.
 144 Ks. myös Nieminen 2009.
 145 Emt, 118.
 146 Parton 2008.
 147 Vrt. Harrikari 2008, 116–117, 208.
 148 Ks. myös Nieminen 2009, 114.
 149 Vrt. Rose 1999, 77–78.
 150 Pulma 1987; Satka 1994.
 151 Kivinen 1989, 43.

- 152 Bevir & Rhodes 2003, 41.
 153 Vrt. Simola 2004, 122–123.
 154 Kaisto & Pyykkönen 2010, 16; Rose 1999, 48–50.
 155 Vrt. Miller & Rose 2010, 97.
 156 Rose 1999, 50; Miller & Rose 2010, 54–56.
 157 Rose 1999, 23–24; vrt. Määttä 2007, 21.
 158 Vrt. Rose 1999, 17.
 159 Jallinoja 2009, 159.
 160 Vrt. Morrow 2004, 70.

Lähteet

Tutkimuskirjallisuus

- ALANEN, LEENA (2003) *Childhoods: the Generational Ordering of Social Relations*. Teoksessa BERRY MAYALL & HELGA ZEIHNER (toim.) *Childhood in Generational Context*. University of London: Institute of Education, 27–45.
- BARNES, MARIAN, JANET NEWMAN & HELEN SULLIVAN (2007) *Power, Participation and Political Renewal. Case Studies in Public Participation*. Bristol: Policy Press.
- BEVIR, MARK & R. A. W. RHODES (2003) Searching for Civil Society: Changing Patterns of Governance in Britain. *Public Administration*, 81:1, 41–62.
- BOURDIEU, PIERRE (1989) Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory* 7:1, 14–25.
- DALY, MARY (2003) Governance and Social Policy. *Journal of Social Policy* 32:1, 113–128.
- DEAN, MITCHELL (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- FRANSÉHN, MONA & MARGARETA BÄCK-WICKLUND (2008) The Presence of the Absent Father. How Lone Mothers with Sons Construct and Animate the Absent Father Through Narratives. *European Journal of Social Work* 11:4, 369–381.
- HARRIKARI, TIMO (2008) *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ja Nuorisotutkimusverkosto.
- HELÉN, ILPO (2010) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault’lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa JANI KAISTO &

- MIIKKA PYYKKÖNEN (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- HÄNNINEN, SAKARI & JOUKO KARJALAINEN (toim.) *Biovallan kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- JALLINOJA, RIITTA (2006) *Perheen vastaisu. Familistista käännettä jäljitämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- JOKINEN, EEVA (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- JULKUNEN, RAIJA (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- KAISTO, JANI & MIIKKA PYYKKÖNEN (2010) Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa JANI KAISTO & MIIKKA PYYKKÖNEN (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–26.
- LAAKSO, RIITTA (2009) *Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MCDONALD, IAN (2005) Theorising Partnerships: Governance, Communicative Action and Sport Policy. *Journal of Social Policy*, 34:4, 579–600.
- MILLER, PETER & NIKOLAS ROSE (2010) *Miten meitä hallitaan*. Suom. Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.
- MOILANEN, JOHANNA (2006) Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä. Teoksessa HANNELE FORSBERG ym. (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. PS-kustannus: Jyväskylä, 149–168.
- MORROW, VIRGINIA (2004) Networks and Neighbourhoods. Children's Accounts of Friendship, Family and Place. Teoksessa CHRIS PHILLIPSONYM (toim.) *Social Networks and Social Exclusion. Sociological and Policy Perspectives*. Aldershot: Ashgate, 50–71.
- MÄÄTTÄ, MIRJA (2007) *Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkialuehallinnollisista ryhmistä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- NIEMELÄ, MIKKO (2008) Valtavasta parhaaseen – kunnallisia palveluja koskevien uudistusten perustelut. Teoksessa PAULI FORMA ym. (toim.) *Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen*. Helsinki: Kunnallisanalyyttämässätiö, 12–30.
- NÄTKIN, RITVA (1986) Naisten vastuu ja kotien ylläpitämisen ristiriidasta. Teoksessa LIISA RANTALAIHO (toim.) *Miesten tiede, naisten puuhut. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*. Tampere: Vastapaino, 156–180.
- PARTON, NIGEL (2008) Changes in the Form of Knowledge in Social Work: From the 'Social' to the 'Informational'? *British Journal of Social Work* 38:2, 275–277.

- PULMA, PANU (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa PANU PULMA & OIVA TURPEINEN, *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 11–266.
- PYYKKÖNEN, MIIKKA (2010) Yhteisöistä yrityksiksi? Sosiaalinen yritys ja muuttuva kolmas sektori. Teoksessa JANI KAISTO & MIIKKA PYYKKÖNEN (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 119–142.
- PÖSÖ, TARJA (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa JAANA VUORI & RITVA NÄTKIN (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- RAUHALA, PIRKKO-LIISA, JUSSI SIMPURA & HANNU UUSITALO (2000) Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 65:3, 191–207.
- ROSE, NIKOLAS (1999) *Powers of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SATKA, MIRJA (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa JOUKO JAAKKOLA, PANU PULMA, MIRJA SATKA & KYÖSTI URPONEN (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 261–339.
- SATKA, MIRJA (2009) Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. *Yhteiskuntapolitiikka* 74:1, 17–32.
- SATKA, MIRJA, JOHANNA MOILANEN & JOHANNA KIILI (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:3, 245–259.
- SELIN, JANI (2010) Kansalaisuuden tuottaminen yhteisöllisissä huumehoidoissa. Teoksessa JANI KAISTO & MIIKKA PYYKKÖNEN (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 213–229.
- SIMOLA, HANNU (2004) Kohti kolmannen tasavallan koulupolitiikkaa? Uusi hallinnan tapa, koulutus ja syrjäytyminen Suomessa. Teoksessa JAN LÖFSTRÖM, JUKKA RANTALA & JARI SALMINEN (toim.) *Esseitä historiallis-yhteiskunnallisesta kasvatuksesta*. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 115–138.
- STENSON, KEVIN (1997) Sosiaalityön haastattelu ja hallinnointi, suullisen ja kirjallisen muodon dialektiikka. Teoksessa SAKARI HÄNNINEN & JOUKO KARJALAINEN (toim.) *Biovallan kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 168–196.
- SULKUNEN, PEKKA (2007) Re-Inventing the Social Contract. *Acta Sociologica* 50:3, 325–333.

VINNERLJUNG, BO & EVA FRANZEN (2005) Kontaktfamilj/kontaktperson – omfattning och samband med placering i dygnsvård. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 12:4, 345–365.

Aineistokirjallisuus

VIRALLISLUONTEISET JULKAISUT

- STM 1971: A 25. Komiteamietintö 1971: A 25. *Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 1972: B 135. Komiteamietintö 1972: B 135. *Suojelukasvatustoimikunnan mietintö*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 1973: 86. Komiteamietintö 1973: 86. *Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö II. Perheiden ja alaikäisten sosiaalihuollon järjestämistä koskevat ehdotukset*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 1977: 37. Komiteamietintö 1977: 37. *Lasten ja nuorten sosiaalihuoltotoimikunnan mietintö*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 1982: 67. Komiteamietintö 1982: 67. *Lastensuojelutoimikunta 1982:n mietintö*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011* (2007). Helsinki: Opetusministeriö. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaissut/2007/liitteet/opm41.pdf?lang=fi> (luettu 13. 10. 2009).
- Lastensuojelulaki 52/1936*. Suomen asetuskokoelma vuodelta 1936. Helsinki 1937: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Lastensuojelulaki 683/1983*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1983/19830683> (luettu 12. 10. 2009).
- Lastensuojelulaki 417/2007*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (luettu 12. 10. 2009).
- Perhepalvelujen kumppanuusohjelma* (2005) Perhe-hanke. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3823.pdf&title=Perhe_hanke__Perhepalvelujen_kumppanuusohjelma_fi.pdf (luettu 4. 1. 2010).
- Turvallisuustalkoot* (1999) Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma. Oikeusministeriön yleisen osaston julkaisuja 2/1999. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista* (2002) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/lasthyvinvoi/selonteko.pdf> (luettu 4. 1. 2010).

VALTIONHALLINNON OHJE- JA YLEISKIRJEET,
RAPORTIT, SELVITYKSET JA TUTKIMUKSET

- BARDY, MARJATTA, MINNA SALMI & TARJA HEINO (2001) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Helsinki: Stakes.
- HEIKKINEN, ALPO (2007) *Nuoret lastensuojelun avohuollossa: palvelujen ja menetelmien tarkastelu*. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/712507ed-8b61-405c-b194-812c81f5186a/Nuorten%20avohuolto-selvitys.pdf> (luettu 13. 10. 2009).
- HEINO, TARJA (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf> (luettu 13. 10. 2009).
- HEINO, TARJA (2008) *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle*. Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf> (luettu 13. 10. 2009).
- KIVINEN, TARJA (1989) *Viimeinen pari verkosta ulos. Selvitys lasten suojelun tilasta ja kehityksestä*. Helsinki: Sosiaalhallitus.
- Lastensuojelun käsikirja*. Sosiaaliportti: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.lastensuojelunkasikirja.fi> (luettu 12. 12. 2009).
- Sosiaalihallituksen yleiskirje B32 /1976 /lv. *Valtionavustus lasten ja nuorison avohuollon kehittämistoimintaan*. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Sosiaalihallituksen yleiskirje n:o A3 /1978 /pe. *Lastenhuolto ja sen kehittäminen*. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Sosiaalihallituksen yleiskirje B35 /1979 /pe. *Valtionavustus lasten ja nuorison avohuoltoon*. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Sosiaalihallituksen yleiskirje n:o A9/1985/pe. *Lastensuojelun yleiset perusteet ja ohjeet*. Helsinki: Sosiaalihallitus.
- Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Suomen Virallinen Tilasto, Sosiaaliturva. www.thl.fi/yksityinenpalvelutuotanto (luettu 10. 5. 2010).

Muu aineistokirjallisuus

- Ahjalan setlementin Internet-sivut/Isosisko- ja Tyttöjen Tupatoiminta.*
http://www.ahjola.fi/nuorisotyto/isosiskot/isosisko_toiminta.html
 (luettu 4. 1. 2010).
- ANTTILA, KARI, ATSO JUOTE, RISTO RUOKOLAINEN & MARKUS ANTTILA (2009) *TUEXI. Alueellinen Nuorten Tukihenkilötoiminta 2007–2010. Väliarviointi 15.3.09.* Kehityspiikki Oy. http://www.lapsitieto.fi/prodo/files/2386/TUEXI180309_raportti_lopullinen.pdf (luettu 12. 10. 2009).
- Esimerkkiyrityksessä työskentelevän asiantuntijan haastattelu 29. 12. 2009.*
Esimerkkiyrityksen internet-esite, haettu 20. 5. 2010.
Esimerkkiyrityksen internet-sivut, haettu 12. 10. 2009.
- HARJU, ULLA-MAIJA; PAULI NIEMELÄ, JAAKKO RIPATTI, TEUVO SIIVONEN & RIITTA SÄRKELÄ (2001) *Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä.* Helsinki: Edita.
- HÄVERINEN, TUIJA (2006) *Matkalla mieskaveruuteen. Tutkimus Pienperheyhdistys RY:n vapaaehtoisiksi mieskavereiksi hakeutuneiden miesten toimintaan osallistumismotiiveista ja käsityksistä mieskaveritoiminnasta.* Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Julkaisematon.
- HEIMO, EIJA & SHEILA HACKLIN-LARUMO (2006) *Alueellinen nuorten tukihenkilötoiminta 2007–2011.* Hankesuunnitelma. Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry. http://www.lapsitieto.fi/prodo/files/2386/TUEXI180309_raportti_lopullinen.pdf (luettu 12. 10. 2009).
- HELASVUO, KAARLO (1974) *Tukihenkilöt – käynnistyvä työmuoto.* *Lapsi ja yhteiskunta* 33:4, 98–104.
- HONKANEN, KATI (2009) *Lapsiperheiden sosiaalityön kehittämissyksikkö Päijät-Hämeessä -hanke 1. 8. 2007–31. 9. 2009.* Hankkeen loppu- ja arviointiraportti. http://verso.palmenia.helsinki.fi/lapsiperheet_hanke.html (luettu 4. 1. 2010).
- KEMPPAINEN, MARTTI (1983) *Vapaaehtoistyö lastensuojelussa.* Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- KORHONEN, ANU (2005) *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja.* Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto Ehjä.
- KUMPULAINEN, AILA (2004) *Sosiaalityö Kuusikon kunnissa 2003.* www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/SOST2003.pdf (luettu 12. 12. 2009).
- KURUNMÄKI, MAARIT (2009) *Hiljainen tieto Ahjalan Isosisko- ja Tyttöjen Tupatoiminnassa. Kehittämisprojekti ja siihen liittyvät opinnot.* Sosiaalityön

- tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto. http://www.uta.fi/laitokset/sostyo/opiskelu/kehat/keha_kurunmaki.pdf (luettu 10. 5. 2010).
- Lastensuojelutyö Suomessa* (1976) Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- LEVAMO, TERHI (1986) *Tukihenkilötoiminta lastensuojelun työmuotona Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin Sosiaalivirasto.
- Liity joukkoon – tue lasta* (2007) Lastensuojelun Keskusliitto. <http://www.lapsitieto.fi/prodo/tuelasta/> (luettu 12. 12. 2009).
- Merikratos lastensuojelu OY:n Internetsivut*. <http://www.merikratos.fi/> (luettu 12. 10. 2009).
- Metodi psykologi- ja sosiaalialan osaamiskeskuksen Internet-sivut. <http://www.metodi.fi/sospalvelut.html> (luettu 12. 10. 2009).
- NIEMINEN, SARIANNA (2009) Merikratoksen ammatillinen tukihenkilö – avohuollon ohjaaja. Teoksessa ILONA TANSKANEN & EEVA TIMONEN-KALLIO (toim.) *Lastensuojelun hyvät työkäytännöt*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 113–121.
- Pienperheyhdistyksen Internet-sivut*. <http://www.pienperhe.fi> (luettu 12. 10. 2009).
- Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2005*. Helsinki: Pienperheyhdistys.
- Pienperheyhdistyksen toimintakertomus 2009*. <http://www.pienperhe.fi/attachments/File/kotisiviversio.pdf> (luettu 10. 5. 2010).
- Raha-automaattiyhdistyksen projektirekisteri*. <http://www.ray.fi/avustustoiminta/avustuskohteet/projektirekisteri.php> (luettu 17. 12. 2009).
- RAJASVUO, IISA & SAARA SALMENMAA (2009) *Kohti kolmen sukupolven hyvinvointia. Opas kummi-isovanhempitoiminnasta*. Sosiaalialan koulutusohjelma, opinnäytetyö. Helsinki: Metropolia AMK. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5222/Opinnaytetyo.pdf?sequence=1> (luettu 10. 5. 2010).
- RISTIMÄKI, TERO, HEIKKI SARIOLA, JANNE SEPPÄLÄ & MARJO VARSA (2008) *Lastensuojelulain toteutuminen*. Lastensuojelun Keskusliitto & Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia. http://www.talentia.fi/files/4897_Lskysely2008raportti.pdf (luettu 12. 12. 2009).
- SEPPÄLÄ, RITVA (2008) *Kouvolan seudun lastensuojelun kehittämishanke 2006–2008*. Loppuraportti. http://www.socom.fi/dokumentit/Paatytyneet_hankkeet/Kouvolan_seudun_lastensuojelun_kehittamishanke_06_08/Loppuraportti.pdf (luettu 12. 10. 2009).
- SINNEMÄKI, TARJA (2005) *Isovanhemmuudesta voimaa*. Selvitys isovanhemmukseen liittyvästä toimintakentästä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://www.tekry.fi/timage.php?i=100389&f=1&name=Isovanhemmuudesta+voimaa+-selvitys+2005.pdf> (luettu 12. 10. 2009).

SUOMINEN, ARI (2009) Pääkirjoitus. *Merikratos News, Merikratos-yhtiöiden asiakaslehti* 3 /2009, 3.

TURTAINEN, JUHA (1993) Elämisen eväitä pojille ja äideille. Pienperheyhdistyksen poikaprojekti 1992–1994. Teoksessa *Uutta viiniä vanhassa leilissä. Pienperheyhdistys 25 vuotta*. Helsinki: Pienperheyhdistys.

Uudenmaan palveluohjauksen Internet-sivut. <http://www.tukeanuorille.fi/index.html> (luettu 12. 10. 2009).

III

THE PRACTICE OF USING SUPPORT PERSONS IN THE FINNISH CHILD WELFARE FIELD: TOWARDS A RELATIONAL ANALYSIS

by

Johanna Moilanen & Johanna Kiili & Leena Alanen, 2014

In *Social Change and Social Work* eds. Timo Harrikari, Pirkko-Liisa Rauhala and Elina Virokannas (Farnham: Ashgate), pp. 175–191.

Reproduced with kind permission by Ashgate © 2014

Chapter 11

The Practice of Using Support Persons in the Finnish Child Welfare Field: Towards a Relational Analysis

Johanna Moilanen, Johanna Kiili, and Leena Alanen

Introduction and Overview

The delivery of public services, including services for children and families by volunteers or non-profit organizations, is a widespread phenomenon. Recent analyses argue for a kind of re-invention of voluntary work: an increase in the use of voluntary agencies in the provision of welfare services with a push towards market reform and reducing state obligations for welfare provision (e.g. Hogg and Baines 2011; Jegermalm & Grassman 2013).

In the Nordic countries, voluntary workers (lay persons) have been used in delivering municipal child welfare services for several decades (e.g. Andersson and Bangura Arvidsson 2001). Voluntary work has, of course, played a focal role in child welfare ever since the nineteenth century and the establishment of charity organizations to help and to educate poor children. Various mentoring programs, in turn, are well known in the US, where they have a long history, and are also on the increase in Europe (e.g. DuBois and Karcher 2005). However, in many countries, mentoring programs are run by private organizations, whereas in the Nordic countries similar work is done as part of the public child welfare services (Andersson and Bangura Arvidsson 2001, 9).

This chapter¹ focuses on the practice of using support persons in Finnish child welfare. The explicit purpose of this practice is to provide 'support' to children and young people who are clients of municipal child welfare services, which implies the forming of an interpersonal relationship between the child and a support person. During the maintenance of the child–adult relationship, the support persons are supervised and their support activities controlled by municipal social workers.

The practice is an established part of the current state-organized child welfare institution in Finland. However, because the work is performed by volunteers, it can also be regarded as a form of civic activity, based on a 'contract' between the

---

¹ The article is a joint effort stemming from the research project 'Intergenerational Partnerships: Emerging forms for promoting children's well-being', funded by the Academy of Finland (grant no. 134922).

volunteer support person and the child. Moreover, in recent years an increasing number of private enterprises have been providing social services (SVT 2010), including support person services (Moilanen 2011). The market therefore has to be regarded as a third, increasingly important party in shaping the provision and operation of the use of support persons.

The practice of using support persons (hereinafter PSP) is not new in social work. Yet the social, economic or political conditions of its emergence and implementation, and its ideological and political justifications have rarely been considered. In this exploratory study on a local case of enacting the practice, we aim to place the practice in its wider social, political and cultural context. First, we ask how the relationship between voluntary support persons and the children they provide 'support' for actually emerges and develops, what the volunteers 'invest' in the relationship, and what the 'support' comprises – in short, the 'how' and 'why' of PSP.² We envisage the practice as a *relational* one embedded not only in the broader field of child welfare but also in fields beside and beyond child welfare, especially those of the economy (market) and politics (the state).

We start by briefly describing the history and the current positioning of the support person practice in Finnish child welfare. After that we present our data and methods of analysis and the empirical results. Before concluding we deepen the analysis, applying the theoretical work of Pierre Bourdieu, and set our findings within a wider analytical frame.

Studies of social work and welfare issues have only rarely adopted a Bourdieusian perspective (exceptions are e.g. Peillon 1998; Houston 2002; Fram 2004; Emirbayer and Williams 2005; Garrett 2007). Our rationale so doing in the present study is the relational nature of the practice as a dynamic social process that unfolds on both the interpersonal level of the engagements of its actors – social workers, voluntary support persons and 'supported' children – and the broader level of the interrelated social fields involved in its daily (re)production. A relational approach, and specifically Bourdieu's conceptual tools, will enable us, at least tentatively, to explain and inductively theorize our empirical findings.

The Support Person Practice in Finnish Child Welfare

In the Nordic countries, social work services are publicly financed and municipally organized, in accordance with national legislation. Child welfare (alternatively called 'child protection') is an integral part of a fairly comprehensive system of

---

2 The terms 'volunteer' or 'voluntary work' have multiple meanings, as a vast number of voluntary activities and agencies exist. Here we use a common definition of volunteering as 'unpaid work chosen by individuals themselves, and carried out within the framework of an organization to assist other individuals to whom they owe no familial or contractual obligation' (Jegermalm and Grassman 2013).

municipal social work services for children and families. The practical operation of these services is mainly the responsibility of municipal social workers.

It is widely assumed that Finland, along with the other Nordic countries, takes a preventive and family service oriented view on child welfare issues (e.g. Pösö 2011; Blomberg, Kroll, and Meeuwisse 2012). The stated aim, also of child welfare services, is to support families through so-called 'open care' measures or in-home services. These measures include a variety of psychosocial, financial and practical supportive services such as home help, financial support and *support persons*, whereas taking children out of the family and into public care is regarded as a last resort of intervention.

PSP has been used in municipal child welfare since the beginning of the 1970s, although it only became official with the Child Welfare Act of 1983 (Act 1983/683, 13 §). The method has its origin in the radical social welfare reforms of the 1960s and the 1970s. The existing welfare model became increasingly regarded as bureaucratic, control-centred, stigmatizing and even detrimental to its clients (e.g. Harrikari 2008, 106–13). Thus a key aim of the reforms was to revise the ideology of social welfare: existing practices were to be changed to help implement the principles of *client-centeredness*, *voluntariness*, *normality* and *prevention*.

The current Child Welfare Act stipulates that the municipal body responsible for social services 'must, wherever necessary, arrange a support person (or family) for the child deemed to be in need of support'. A child welfare social worker should first assess and decide on the need of provision, so that before a support relationship is started an official decision has to be made about the terms and conditions under which the support person will be collaborating with the child. A support person cannot be appointed against the will of the child or the parent(s) of the child, and children of any age must have the opportunity to present their own views and wishes (Act 2007/417, 5 §, 20 §, 36 §).

The service can be provided by the municipal child welfare agency, but also purchased from a private for- or non-profit organization. Currently, municipalities' need for support persons is not being met, despite the widespread use of PSP in child welfare open care services (e.g. Valtionalouden tarkastusvirasto 2012, 37–40). The considerable lack of knowledge and statistical information as well as research on PSP, despite its nearly 40-year history, is therefore surprising, raising the question why so much trust is laid on the practice as a presumably effective open care method (cf. Brännström, Vinnerljung, and Hjern 2013). Here, one of our aims is to suggest a tentative answer to this question.

Data and Methods of Analysis

This exploratory study utilizes two types of data: *documentary data* and *thematic interviews*. The documentary data (listed in the end) include web-published introductions to the support person practice produced by municipal

or governmental authorities, and reports and guidebooks published by two NGO's acting in the child welfare.

Thematic interviews were conducted with ten volunteer support persons whose support activities are organized by a child welfare NGO operating in a medium-sized Finnish town. We also interviewed the coordinator of these activities. The support persons comprised eight women and two men, and ranged in age between 21 and 66 years. Most, however, were either in their twenties or early thirties – often students – or over fifty. Experience as a support person varied between three months and eight years, and in most cases was at least one year. The children 'supported' by these volunteers were between age 6 and 17 and comprised girls and boys in roughly equal numbers.

Analysis of Data

Text analytical methods were applied to the *documentary data*, to reveal the prevailing dominant discourses currently upholding PSP as a legitimate child welfare practice, the personal characteristics regarded as appropriate to and properties valued in a support person, and the social and cultural resources that support persons are expected to bring into the child–adult relationship.

The analysis of the *interviews* aimed at illuminating the everyday operation of PSP, although necessarily limited to the adult actor's position in the support relationship and in relation to the host organization. A systematic thematic analysis of the transcriptions was conducted, with particular focus on the expressions used by the support persons' and their evaluations of the intergenerational nature of their experience.

The final analysis, presented in the next section, involved cross-reading and merging the results of the twofold analyses. This was followed by the last analytical step: setting our findings within a Bourdieusian frame.

Analysis of a Local Case of Support Person Practice

First, we explore how the main agents upholding PSP are positioned relative to each other, and how the making of a support relationship is relationally accomplished and sustained. Next, to understand the valued cultural (and other) resources that volunteers are seen to need in order to deliver successful 'support' to the children, we focus on the qualities of a 'good' or 'appropriate' support relationship as described in the documents and by the coordinator and the volunteers. Finally, we work towards identifying the actual effects of the practice as reported by the interviewed support persons: what does the practice accomplish, how and why?

The documentary materials are coded by the letter 'D' and a number (D1, D2, etc.). Similarly, the ten interviews are coded by the letter 'I' and a number (I1, I2, etc.). The interview with the coordinator of the support activities is identified as IC.

The Making of a Support Relationship

In the local case studied here, the two main agents involved in setting up a support relationship are the municipal *child welfare agency* (Agency) and the non-governmental *child welfare organization* (Organization). The latter currently provides support person services as a purchased service for the municipal body responsible for social services.

Setting up a support relationship between a child and a volunteer can only start after a child welfare client's need of a support person has been assessed and confirmed by a social worker. The social worker also sets the goals of the support relationship in co-operation with the child and his/her parent(s), and monitors and evaluates progress made (IC; also D1; D6, 19).

The social worker first discusses the idea with the child and his/her parent(s) and only then delivers a support person application to the Organization. Children and parents may inform the social worker of their wishes regarding the support person (IC; also D5; D6, 21), but they do not make the final decision who the support person will be. After receiving the application, the Organization recruits a volunteer to act as the child's support person. Volunteers will not be informed about the reasons why the children (and their families) have become child welfare clients (IC).

Although basically laypersons, support persons nevertheless need to fulfill certain requirements. Candidates are interviewed individually by the organizational coordinator of the service. The interview covers various topics, including potential substance abuse, religious and other 'strong' convictions, illnesses, and criminal record.

Candidates are required to participate in a training sessions provided by the Organization and comprising 24 hours in total. (IC; also D6, 10–18; D8, 14–16). After training the would-be volunteer signs a confidentiality agreement that resembles the agreement signed by professionals in the public welfare system (IC; also D1; D6, 26–7; D8, 36). In addition, volunteers are instructed to report their child-related concerns to the coordinator, who is then legally bound to submit a child welfare notification if needed.

Volunteers are expected to report regularly to the Organization on progress made in their relationship with 'their' child and are required to be present at the biannual assessment meetings along with the child, the parent(s), the responsible social worker and the coordinator (IC; also D6, 21–3; D8, 18).

The coordinator is clearly the key person in the operation of PSP, as s/he is in contact with all the agents in the field. S/he decides with whom a child should start the support relationship, matches the child-volunteer pairs and organizes the first official meeting where the child, the parent(s), the volunteer, the social worker and the coordinator are all present. In relation to the volunteers, the coordinator mainly provides training, support and control. S/he also takes care of a number of practical matters concerning the maintenance of support relationships once they get started.

The child, the parent(s), the volunteer, the social worker and the coordinator sign an official agreement to start the relationship. The agreement is valid for one year, as the municipality allots funding for support person services for one year at a time (IC). The agreement includes such details as the schedule of child-volunteer meetings and progress assessment date (IC; also D1; D6, 22). According to the volunteers, mothers, on behalf of their children, are often the key persons with whom the details of the agreement are negotiated. Children in this context are positioned as 'clients' in relation to the child welfare agency, the Organization providing the service, and their individual support persons. However, the starting stage of a support relationship is in fact rather adult-led: it is adult-initiated, agreed upon by adults, and the main items concerning the support relationship (rationale, goals, timetable) are mostly decided upon by adults, especially when the child is young.

'Ordinary People Doing Ordinary Things'

In the documentary material, we identified personal qualities that volunteers are considered to need to be 'good' support persons. These include patience, trustworthiness and good interaction skills, and the willingness and ability to be encouraging and supportive. Also mentioned were 'educative' skills, which in some cases meant setting limits to the child (D1; D2; D6, 18–19; D7, 31–4). Nevertheless the emphasis, noted particularly in a handbook for support persons (D6), is on 'ordinary people' whose strengths are in their non-professionalism and ordinariness (cf. Regner and Johnsson 2007, 321).

The interviews confirmed that the volunteers had internalized these behavioral norms and the values of 'ordinariness': when asked to describe themselves as *support persons* they represented themselves as 'ordinary people', without specific educational or professional qualifications for the support task. Many, however, were not just 'ordinary': more than half already had a professional background in education, social care or health care. Some were studying to become a professional or were currently employed in welfare services while others were retirees from welfare services. Several volunteers also had previous experience of working professionally with children or families. Nevertheless, the interviewees stressed that they were 'not making miracles' (I5, I10) or 'performing magic tricks' (I3, I7), but doing 'just ordinary, normal everyday things' which to them meant 'normal being and doing together' with the child (I1, I3, I6, I8, I9, I10).

Probing into these 'ordinary everyday things' revealed that they might include playing, cooking, baking, being out-of-doors, doing sports, or going to the swimming hall, the movies or a cafeteria – all of which the volunteers claimed are 'natural' things to do with children and also self-evidently actions that 'support' a child.

Lay Professionals?

The interviews also revealed another meaning of 'ordinary things': the volunteers described their support activities as 'preventive child welfare work' (I2, I3, I6, I7) that was simultaneously cost-effective or low-budget support for families in trouble (I2, I8, I9).

This is first and foremost preventive action, to avoid those harsher interventions. And I think society saves a lot of money, at least statistically and on average, if even one case can be prevented. But of course, from the point of view of any child, this [action] is all-important, whether or not there were fears of more drastic measures. (I2)

The lexicon of 'risks', 'prevention' and 'cost-effectiveness' clearly derives from the policy debates of the day and the media. However, for the volunteers the fact that PSP is supervised and monitored by professionals in both the Organization (the coordinator) and the local child welfare agency (social workers) also validates their sense of being involved in a 'risk-preventive intervention' managed by social work experts and governmental institutions (cf. Smeyers 2010, 280). This emerged in the discourse of professional child welfare work that they often used when talking about the goals of the practice and their own engagement. The occupational background of many of the volunteers supported this orientation. The older volunteers, in particular retirees from health care or social services, felt that they were continuing to work in the field, whereas students may feel that they were already working, as if professionally, in the field.

A more ambiguous sense of difference and distance between the volunteers and professional social workers emerged when the volunteers talked about the lack of cooperation between the two categories and the non-availability of social workers for the volunteers. While for some volunteers this was quite acceptable, others were critical. Some, for instance, wanted more information on the background of the children and their families. The point was also frequently made that in their hectic professional work the social workers put their (scarce) resources into carrying out 'harsher interventions', rather than collaborating with the volunteers in preventive work.

There hasn't been much collaboration. This may be the biggest problem, the lack of collaboration. What we are doing is, after all, a form of early prevention for those families, and I think that they [social workers] focus more on fixing problems than preventing them. (I6)

Thus, several volunteers raised the difference between the work done by volunteers and professional social work, criticizing the bureaucratic-looking work of the child welfare social workers. Differences were seen to exist on several

dimensions, although understanding was also expressed regarding the social workers' meagre time resources. Yet more importantly:

... letting [the child] be among ordinary people, ordinary adults ... people who take time to listen. (...) I, at any rate, have sometimes pondered how I would like it, would I rather talk to a total stranger who is someone doing this kind of work [volunteering], than go to the office for a chat: I would surely pick the ordinary person. (18)

There is, then, a sense of volunteering not only being child welfare work but also more 'genuine', perhaps a 'family-like' form of caring when compared to the child welfare work of the social workers that volunteers often described as bureaucratic.

Are We Family?

In several interviews, a subtle shifting back and forth was observed between the discourses of ordinariness and family. The former appeared in the volunteers' descriptions of their role as an 'adult friend' to the child or an 'extra adult' in the child's life, rather than a (substitute) parent. The younger volunteers, especially, saw themselves more like adult friends, or big sisters or brothers. The goal was to provide enjoyment, novel experiences and variety in the child's everyday life, and not educate and discipline the child as parents are expected to do. This idea of the volunteer's role was often justified by arguing that it was helpful also for the parent(s), as it enabled parents to relax a while from their parenting tasks and enjoy some time on their own. Being 'like an older sibling' was further justified as providing a 'role model' for the child, on the assumption that this is what older siblings often are for their younger siblings.

I have thought of myself as more like a kind of older sister or a pal. Like sometimes I might join in some clowning, crazy play. She [the child's mother] sometimes says that the pair of us are rascals or something like that. So at least consciously, I am not trying to be any kind of a model adult, but instead more like a big sister. (13)

A shift into a familial metaphor – being 'an older sister' – and avoidance of direct references to parenting can be seen in the above quotation. Some volunteers, however, liked to identify themselves more clearly as parental figures such as 'a substitute grandpa' (I2) or 'an extra adult to help the child's parents raise the child' (I10), in which case the 'parenting' might extend even to disciplining the child. Even when the volunteers took no overt position regarding performing a (co-)parenting role, they tended to share a conviction that family life is constituted in and through specific functions and rituals, such as regular meal times, daily

outdoor activities, and showing children how to behave (cf. Bourdieu 1996, 21–2; also Regner and Johnsson 2007, 323–4).

Our regular meeting day is Tuesday, and he [the child] knows it. He gets collected in the morning and we go to my place where I cook a meal, we eat, he's busy doing something. From the beginning he has laid the table and taken his own place at the table, a particular chair. And in a way a certain regular pattern has been kept, because in a way he needs this kind of ordinary thing and orderliness. (I10)

The parenting discourse was evident also in the documentary data: in some cases, the support person was characterized as a kind of substitute parent, i.e. an adult who takes on (some of) the responsibilities conventionally understood as parental duties (D1; D3; D6; D7, 16–17, 32–3; see also Degner, Henriksen, and Oscarsson 2010, 329).

In the documentary data, children were represented as 'hungry for an adult' (e.g. D6, 19). This idiom has appeared extensively in media and public debates in recent years (e.g. Jallinoja 2006, 136). The 'hunger' for adult company was believed to be caused by the 'fragile social networks' provided by the child's own family, or by family problems deriving from parental exhaustion, economic distress, or mental or drug problems. Parents were believed unable to give their children adequate attention and to be satisfactorily 'present in their children's lives' (D6, 19; also D7, 25). If 'a child needs at least one harmonious and safe relation based on trust during his/her adolescence' (D4), then the support person is cast as in the role of the safe and trustworthy adult who will 'give children time and presence, and the undivided attention that they hunger for' (D6, 39; also D3; D8, 9).

Echoes of such beliefs were also heard in the interviews. Expert advice abounds in the media, instructing parents to give their children time in the 'right' way, by being truly present in their daily lives, being interested in their lives and listening to them (e.g. Jallinoja 2006, 126–7). This advice clearly resonated with the interviewees, who held that their position as an *extra adult with qualities of being safe and reliable* and providing the child with the opportunity of acquiring experiences that the child would otherwise not have was a positive factor in the child's life. This is in line with Degner, Henriksen and Oscarsson (2010, 324), who argue that the foundational idea behind PSP derives from psychodynamic thinking based on John Bowlby's attachment theory.

In addition to the requirement of a 'safe adult', several volunteers reflected on the issue of gender. The enormous need for *male* support persons came out in both the interviews and documentary data (D7, 25; D4; D2; see also Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012, 40). In some interviews, absent fathers were mentioned as risking their children's, especially boys', healthy development and growth (also Regner and Johansson 2007, 322). The younger volunteers however tended to treat the gender issue as fairly irrelevant.

Goals and Accomplishments: Dilemmas of Volunteering

What then are the effects of PSP? This question is raised by our earlier bafflement concerning the level of trust placed in PSP in both the child welfare field and public domain more generally as an effective method of promoting the well-being of child welfare clients.

For all our interviewees, the general objective of PSP is to promote the well-being of children and families, to support families in raising their children, and to prevent children from getting into 'risky situations' and being 'excluded' from social life. For several volunteers, this meant, for example, that a child can be saved from being taken into care and instead live and grow up in her/his 'natural' family environment.

The volunteers evinced a strong belief that PSP accomplishes its stated objectives, even in the absence of statistical or research-based evidence. In our case, it appeared moreover that, in particular, some of the volunteers with a professional background in social or health care firmly believed that conversational help from the support person can make a real difference in the child's life, in the form of, for example, improved confidence or overcoming a difficult life situation (also D7, 7–8). However, a recent study of Sweden's contact family program, somewhat similar to PSP, reported that the long-term outcomes for children who had received the intervention were no better than for matched peers who did not receive it (Brännström, Vinnerljung, and Hjern 2013).

Despite the general belief in positive effects for children, half of the volunteers also expressed skepticism about the real effects of their support activities or the support practice more generally. How could it possibly have any effect if the volunteer and the child 'just meet once or twice per month and do things together for few hours and that's it' (I2, I3)? Moreover,

In our peer meetings we [volunteers] have talked quite a lot about it and sometimes I get the feeling that it is not really that effective. I mean can I really give them [children] anything extra? I'm not doing anything more or different than what I've done with my own kids. (I2)

One of the interviewed volunteers even considered PSP a complete waste of time: does the supported child need an extra person in his/her life if s/he is already living in a large social network? Further, if one is not a professional or member of the child's family, how can you do anything to change the child's life for the better? One cannot, for instance, prevent the child from being bullied at school and neither can one always be present when the child is left alone at home and is feeling lonely.

As laypersons drawn into the child welfare sector, without the training, authority or resources that are available to social workers, volunteers face a human dilemma: they are engaged in activities for the good of children (who are selected by social workers for receiving 'support'), they do it voluntarily, they clearly value

the support practice and sense that they are valued also by the public for engaging in civic work. Their involvement in PSP also induces some misgivings on the outcomes and meaningfulness of the practice. Why? Below, we also aim to answer this question.

Playing the Games of the Child Welfare Field: Towards a Bourdieusian Interpretation

In this section, we employ some of Pierre Bourdieu's conceptual tools to make greater sense of our empirical findings. We also take these tools as our anchor in suggesting a tentative answer to the question of why so much trust is placed on the effectiveness of PSP as an open care method in child welfare, given the next to total absence of practical knowledge, statistical information or scientific investigation on this issue. As the analysis will show, our empirical findings testify to a series of ambiguities among the actors in the field, especially the volunteers, on the meaning, relevance and effects of the practice.

At the foundation of Bourdieu's sociology is the conceptual triad of *field*, *capital* and *habitus*. All three concepts are constructed against the most visible, taken-for-granted units that immediately invite our attention individuals, social groups, organizations and their transactions (Swartz 2013, 26). A *field*, in short, is a domain of action, a *social space* structured by positions that are defined in and by struggles, and the specific interests mobilized in these struggles, by a broad ensemble of actors, groups and institutions (or organizations), often following divergent logics. The key struggles in any field concern what defines the species of capital specific to the field, and who are best positioned to define and have their definition accepted as legitimate, i.e. as the field's *symbolic capital* (Bourdieu and Wacquant 1992; Swartz 2013).

For the present analysis, Bourdieu's consistently relational approach implies the following view: PSP has evolved and is changing through and out of struggles between the agents that occupy interrelated positions in the broader child welfare field for the field's legitimate value (symbolic capital) and logic (rules) and for the autonomy of the field in relation to other fields. The child welfare field itself needs to be seen as embedded within broader social fields extending from the field of social work to the 'field of power', which in modern societies is the field in which 'struggles for the monopoly of legitimate symbolic power are fought' (Bourdieu and Wacquant 1992, 17–18, 76–7).

Clearly, PSP is a minor component in the child welfare field. It is moreover a practice that, as our empirical study shows, is not confined to this one field alone. The recruitment of non-professional volunteers as support persons in the professional child welfare field is a practice that is also located in the field of civic action; and, further, by modeling it on family-oriented notions of (adult) responsibility and caring, it is also located in the field of the family (Alanen 2011; Atkinson, forthcoming; Lenoir 2003).

However, like every field, the subfield of PSP also has a degree of autonomy and therefore impacts on the broader field of social work and helps to reproduce it as a relational field. In our local case, the two main agents in the subfield, involved in setting up and maintaining support relationships, are the municipal *child welfare agency* (Agency) and the non-governmental *child welfare organization* (Organization). The Organization recruits, trains and supervises *volunteers*, meaning that PSP relies to a great extent on the interest and commitment of individual volunteers. The Agency has a statutory duty to provide support person services when needed; it therefore has a stake in how the practice is organized. The Agency also monitors the operation of the practice and oversees the rights of children and parents. Thus the Agency has considerable power resources – political and legal authority or *political and juridical capital* – in relation to the Organization and how the service is delivered. There are however limits to the use of this capital by the Agency as it is dependent on the municipal budget (decided upon by the local instance of the field of power) for social and health care services which, ultimately, determines to what extent PSP can be utilized.

The Organization, as currently the sole local service provider, in turn renders the Agency dependent upon it. Therefore the Organization also holds considerable power resources – we might call them *administrational capital* – in its relation to the Agency, which also influences the nature of the support work accomplished by the volunteers.

It is however the relations of the volunteer support persons to the Agency and the Organization, as the two main actors in the child welfare field, that our empirical findings mainly address. We found evidence of a broad consensus on the specific cultural (and social) resources needed by volunteers for a successful support relationship: s/he needs to be ‘just his/her ordinary self’, unburdened by the duties and obligations of a child welfare professional. Thus ‘ordinariness’ was believed to be effective in supporting children in their various needs (cf. Ward 2004, 211–12). Even the volunteers with a professional background in education, social care or health care, or were studying to become a professional, had internalized the norms of behavior and values of ‘ordinariness’. By so doing, both the volunteers and the professionals in the Agency and the Organization define what is normal in PSP and what is not. Both our data sets show that the definition of normality is unanimous, as is also the goal of the practice: bringing ‘normality’ and ‘ordinariness’ into children’s (often troubled) *family relations*.

The ordinariness is part of a family-oriented interpretation of what being a support person involves and what makes a good support person (cf. Regner and Johnsson 2007, 331). The resources valued in PSP can be seen as an attempt to emulate close familial relations and nourish (familiarily defined) values, such as commitment, continuity, caring and loyalty, and proper education of the child (cf. Webb et al. 2002, 22; Kendrick 2013). These resources – a species of *family capital* – can be seen as the ‘admission fee’ (Bourdieu and Wacquant 1992, 107) to the subfield but also as a stake in the contestation of what constitutes legitimate capital in the child welfare field – in Bourdieu’s terms: *symbolic capital*. The need

and search for male support persons is one concrete example of this interpretation. This surely reflects the privileged position that the nuclear model of family relations occupies in our everyday culture (cf. Uhlmann 2006, 47; Alanen 2011) and which drives the 'ordinary', 'normal' (nuclear) family to be a key *interest* (or, in Bourdieu's terms, 'illusio') behind PSP (Bourdieu & Wacquant 1992, 98, 115).

Nevertheless, although describing themselves as 'ordinary people', the interviewed volunteers also used the professional discourse of 'risks', 'prevention' and 'cost-effectiveness'. PSP is greatly influenced by professional notions of education and children's well-being, administrative protocols and legal obligations mediated to the field as an established part of the child welfare institution. This makes the volunteers into actors in the social games of two distinct but interrelated fields: the child welfare field and the family field, and to some extent also a third field: the civic sphere (cf. Hogg and Baines 2011, 348).

The games in which volunteers are involved are in many ways different and distinct from municipal child welfare work. This becomes even more obvious when clarifying the actual effects of the practice as experienced by the volunteers. While expressing a strong belief that the support work accomplishes its stated objectives, skepticism as to the real effects of the supporting activities was also present. We assume here that this skepticism is related to the shifting values of capital in different fields. Volunteers might question that their cultural and symbolic capital is somehow undervalued in the symbolic economy of child welfare. Professional social workers enjoy greater symbolic capital in the field of child welfare, since the symbolic capital gained, such as via university social work qualifications, has also been objectified and bureaucratized in law. However, 'ordinariness' as cultural capital and as embodied in family capital are not usable resources in the professional field, at least not in the same sense as allowed, and even expected, of volunteers as 'ordinary citizens'. Regardless of that also volunteers face ambiguities when using this resource (cf. Halliday et al. 2009, 420–21).

Conclusions

By applying Bourdieu's conceptual tools to thinking about PSP, we have spotted both consistencies and inconsistencies in its practical operation. Social fields, in Bourdieu's sense, are dynamic spaces of struggle, and ambiguities and contradictions are bound to emerge when different fields – in this analysis mainly the *child welfare field*, the *family field* and the *field of civic action* – overlap and intersect.

The legitimate symbolic capital for practicing support person work comprises resources acquired in the spheres of civil society and the family, in contrast to (administrational) resources acquired in the field of professional social work. The goals imposed on PSP seem, however, rather demanding given the civic nature of the practice. Such ambitious goals may originate in the heritage of social work and child welfare as charity work, but there are probably other explanations as well.

In fact, what may seem to be contradictory might be expected to provide the best outcome, i.e. the resources and control provided by the authorities may be assumed to guarantee the effectiveness of a practice based primarily on volunteer work. As a result, the volunteers and professionals working in the NGO are positioned as 'softeners', whose task is to mediate between the field of (institutional) child welfare and the family sphere, as somewhat natural opposites to each other.

PSP is also an example of a conventional way of conceptualizing and understanding child–adult (intergenerational) relations, which in everyday discourse are thought to be formed primarily as (biological) family relations. Therefore it is also understandable that 'family norms' and 'family-like' functions and rituals are recycled in PSP. In the field of child welfare, this is close to being self-evident, as in child welfare work principal objective tends to be to provide support to *families* – and therefore to compensate for a 'parental lack' in children's everyday life.

However, the competences and desires of the children involved in the practice need to be taken into account as well as their wishes (or not) to construct family-like relationships with their support persons (cf. Holland and Crowley 2013, 63). After all, the practical familial logic and the way people 'do intimate relationships' in families presumably differs from the contractual logic in the administrative and civil fields. Also, opportunities for children to negotiate these relationships, their nature and quality, need to be guaranteed. Our study suggests that currently children only are able to decide on minor matters, such as deciding what to do at the next meeting with the support person whereas more substantial matters (with whom to start a relationship? what is the relationship for?) are outside their powers.

On the more structural level, while local authorities provide support person services from private (for- and non-profit) sources, the view that more children remain in need of support persons than the purchase contract allows needs to be considered. Clearly, the possibilities of using the practice flexibly are limited. It is no simple matter to ensure that children as child welfare clients are sufficiently aware of the distinct positions, responsibilities and obligations of the other actors (social workers, the NGO, volunteers) in the practice. The field analysis we have begun to outline here suggests that to develop the practice (and to investigate it) the voices of children and their parents need to be heard.

We conclude by arguing that Bourdieu's conceptual framework is particularly useful when investigating practices that are formed at intersections of two or more fields, such as the practice of using support persons studied here (also Halliday et al. 2009, 424). The thinking tools provided by Bourdieu's theory of social fields assists in understanding the complexity of such practices. Arguably, by leading to multidimensional interpretations of social practices, their multi-level and historical nature that is the always temporary result of the struggles in the field over its distinctive value (capital), they do so more effectively than, for example, the institutional approach.

A Bourdieusian approach is particularly valuable for studies of social work in the present era of large-scale transformations that are linked to the increasing privatization and outsourcing of social services to the private sector (for- and non-profit). New actors are entering the field of social welfare, causing the logic of social welfare practices to change, perhaps even dramatically. Their study is a timely task for social work researchers, who will need theoretical approaches that can come to grips with the increasing complexity of their field.

References

The Documentary Data

- D1. Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2012. 'Lastensuojelun käsikirja: Tukihenkilö tai tukiperhe.' Accessed June 12, 2012. http://www.sosiaaliporssi.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/tukihenkilo_tai_tukiperhe/.
- D2. Helsingin kaupunki, Perhe- ja sosiaalipalvelut. 'Tukihenkilöksi.' Accessed April 11, 2012. <http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/lastensuojelu/tukihenkilotoiminta/tukihenkiloksi>.
- D3. Vantaan kaupunki, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2012. 'Lasten ja nuorten tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta.' Accessed April 11, 2012. http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali-ja_terveyspalvelut/lasten_nuorten_ja_perheiden_palvelut/tukihenkilo-ja_tukiperhetoiminta.
- D4. Tampereen kaupunki, Perhe- ja sosiaalipalvelut. 2012. 'Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta.' Accessed April 11, 2012. <http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/lastensuojelu/avohuolto/tukihenkilo.html>.
- D5. Kokkolan kaupunki, Sosiaali- ja vammais- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2012. 'Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta.' Accessed April 11, 2012. https://www.kokkola.fi/perusturva/lastensuojelu/lastensuojelupalvelut/fi_FI/tukihenkilo_ja_tukiperhetoiminta/.
- D6. Korhonen, Anu. 2006. *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja*. Helsinki: Ehjä ry.
- D7. Anttila Kari, Atso Juote, Risto Ruokolainen, Markus Anttila, and Johanna Oksanen. 2010. *TUEXI. Alueellinen nuorten tukihenkilötoiminta 2007–2010*. Helsinki: Kehityspiikki. Accessed April 14, 2014. <http://www.kehityspiikki.fi/julkaisut/TUEXI-loppuarviointi-julkaisuihin-Kehityspiikki.pdf>.
- D8. Syrjänen, Johanna ed. 2011. *Tukihenkilötoiminnan laatukäsikirja TUEXI*. Kaarina: Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestöt ry. Accessed August 18, 2012. http://vslapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/dc3841bda3ee1edee3bdf3874536c60/1386083772/application/pdf/351621/tueksi_kasikirja_2painos_web.pdf.

Bibliography

- Alanen, Leena. 2011. 'Capitalizing on family: habitus and belonging.' In *Fields and capitals. Constructing local life*, edited by Leena Alanen and Martti Siisiäinen, 91–123. Jyväskylä: Jyväskylä University Press.
- Andersson, Gunvor, and Maria Bangura Arvidsson. 2001. *Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt*. Lunds Universitet: Socialhögskolan.
- Atkinson, Will. 2014. 'A Sketch of 'Family' as a field: From Realised Category to Space of Struggles.' *Acta Sociologica* (forthcoming).
- Blomberg Helena, Christian Kroll, and Anna Meeuwisse. 2012. 'Nordic Social Workers' Assessments of Child Welfare Problems and Interventions: a Common Model in Child Welfare?' *European Journal of Social Work* 15: 1–16.
- Bourdieu, Pierre. 1996. 'On the Family as a Realized Category.' *Theory, Culture & Society* 13: 19–26.
- Bourdieu, Pierre, and Loïs J. D. Wacquant. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Oxford: Polity Press.
- Brännström, Lars, Bo Vinnerljung, and Anders Hjern. 2013. 'Long-term Outcomes of Sweden's Contact Family Program for children.' *Child Abuse & Neglect* 37: 404–14.
- Degner, Jürgen, Anna Henriksen, and Lars Oscarsson. 2010. 'Investing in a formal relationship: Support Persons' View of Treatment Involvement regarding Young Persons in Residential Care.' *Qualitative Social Work* 9: 321–42.
- DuBois, David L., and Michael J. Karcher, eds. 2005. *Handbook of Youth Mentoring*. California: Sage.
- Emirbaeyr, Mustafa and Eva M. Williams. 2005. 'Bourdieu and Social Work.' *Social Service Review* 79: 689–725.
- Fram, Maryah S. 2004. 'Research for Progressive Change: Bourdieu and social work.' *Social Service Review* 78: 553–76.
- Garrett, Paul Michael. 2007. 'The Relevance of Bourdieu for Social Work. A reflection on Obstacles and omissions.' *Journal of Social Work* 7: 355–79.
- Halliday, Simon, Nicola Burns, Neil Hutton, Fergus McNeill, and Cyrus Tata. 2009. 'Street-Level Bureaucracy, Interprofessional Relations, and Coping Mechanisms: A Study of Criminal Justice Social Workers in the Sentencing Process.' *Law & Policy* 31: 405–28.
- Harrikari, Timo. 2008. *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura /Nuorisotutkimusverkosto.
- Hogg, Eddy, and Sue Baines. 2011. 'Changing Responsibilities and Roles of the Voluntary and Community Sector in the Welfare Mix: A Review.' *Social Policy and Society* 10: 341–52.
- Holland, Sally, and Anne Crowley. 2013. Looked-after Children and their Birth families: using Sociology to explore changing Relationships, hidden histories and nomadic Childhoods. *Child & Family Social Work* 18: 57–66.

- Houston, Stan. 2002. 'Reflecting on Habitus, Field and Capital. Towards a culturally sensitive Social Work.' *Journal of Social Work* 2: 149–67.
- Jallinoja, Riitta. 2006. *Perheen vastaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jegermalm, Magnus, and Eva Jeppsson Grassman. 2013. 'Links between informal caregiving and volunteering in Sweden: a 17-year perspective.' *European Journal of Social Work* 16: 205–19.
- Kendrick, Andrew. 2013. 'Relations, relationships and relatedness: residential Child Care and the Family Metaphor.' *Child & Family Social Work* 18: 77–86.
- Lenoir, Remi. 2003. *Genealogie de la morale familiale*. Paris: Editions du Seuil.
- Moilanen, Johanna. 2011. 'Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja sukupolvisuhteiden muuttuva hallinta.' In *Lapset, nuoret ja muuttuvat hallinnan käytännöt*, edited by Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari, and Elina Pekkarinen, 279–318. Tampere: Vastapaino.
- Peillon, Michel. 1998. 'Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare.' *Journal of Social Policy* 27: 213–29.
- Pösö, Tarja. 2011. 'Combatting child abuse in Finland – from family to child-centered orientation.' In *Child protection systems: international trends and emerging orientations*, edited by Neil Gilbert, Nigel Parton, and Marit Skivenes, 112–30. New York: Oxford University Press.
- Regné, Margareta and Lisbeth Johnsson. 2007. 'The 'ordinary' family as a resource for single parents – on the Swedish contact family service.' *European Journal of Social Work* 10: 319–36.
- Smeyers, Paul. 2010. 'Child rearing in the 'risk' society: on the discourse of rights and the best interests of a child.' *Educational Theory* 60: 271–84.
- SVT. 2010. Suomen virallinen tilasto, Yksityiset sosiaalipalvelut. Helsinki: THL.
- Swartz, David L. 2013. 'Metaprinciples for sociological research in a Bourdieusian perspective.' In *Bourdieu and Historical Analysis*, edited by Philip S. Gorski, 19–35. Durham and London: Duke University Press.
- Uhlmann, Allon J. 2006. *Family, gender and kinship in Australia. The social and cultural logic of practice and subjectivity*. Aldershot: Ashgate.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2012. *Tuloksellisuustarkastuskertomus: Lastensuojelu*. Helsinki: Edita Prima.
- Ward, Adrian. 2004. 'Towards a theory of the everyday: The ordinary and the special in daily living in residential care.' *Child & Youth Care Forum* 33: 209–25.
- Webb, Jen, Tony Schirato, and Geoff Danaher. 2002. *Understanding Bourdieu*. London: Sage.

IV

GENESIS OF THE PRACTICE OF USING SUPPORT PERSONS IN THE FINNISH CHILD WELFARE FIELD

by

Johanna Moilanen & Johanna Kiili & Leena Alanen, 2015

In *Childhood with Bourdieu* eds. Leena Alanen, Liz Brooker and Berry Mayall (London:
Palgrave), pp. 165–187.

Reproduced with kind permission by Palgrave © 2015